

Моніторинг реалізації прав жінок у воєнний час (2022–2025 рр.): аналітичний звіт. Національна мережа «Жіночий консорціум України» // За заг. ред. Магдюк Л., Ярош О. [Гунько Л., Дроздовська О., Іваніна Т. та ін.]. К.: ВГО «Жіночий консорціум України», 2026. – 121 с.

Авторський колектив

Гунько Лариса, експертка, ГО «Центр підтримки громадських ініціатив «Чайка», Рівненська область (розділ 9).
Дроздовська Оксана, експертка, Запорізький благодійний фонд «Єдність за майбутнє», Запорізька область (розділ 1).

Іваніна Тетяна, експертка, ГО «Бюро гендерних стратегій та бюджетування», Полтавська область (розділ 2).

Князева Олена, к. п. н., експертка, ГО «Громадський рух "Віра, Надія, Любов"», Одеська область (розділ 6).

Корольова Інна, експертка, ГС «Інститут місцевої демократії "Відкрите суспільство"», Вінницька область (розділ 4).

Кулик Ірина, експертка, ГО «Асоціація демократичного розвитку», Чернігівська область (розділ 5).

Магдюк Лариса, експертка міжнародних та національних проєктів мережі (резюме, вступ, висновки, рекомендації), м. Київ.

Мельник Тетяна, експертка, ГО «Центр підтримки громадських ініціатив "Чайка"», Рівненська область (розділ 8).

Никитюк Ельга, експертка, ГС «Інститут місцевої демократії "Відкрите суспільство"», Вінницька область (розділ 4).

Ніколенко-Баєва Анна, експертка, ГО «Асоціація демократичного розвитку», Чернігівська область (розділ 5).

Огородова Тамара, експертка, Запорізький благодійний фонд «Єдність за майбутнє», Запорізька область (розділ 1).

Перепелюк Анна, к. ю. н., експертка, ГО «Діячки», Чернівецька область (розділ 7).

Семікоп Тетяна, к. ю. н., експертка, ГО «Громадський рух "Віра, Надія, Любов"», Одеська область (розділ 6).

Стельмах Богдана, експертка, ГО «Діячки», Львівська область (розділ 3).

Ходакова Світлана, експертка, ГС «Інститут місцевої демократії "Відкрите суспільство"», Вінницька область (розділ 4).

Хрустальов Фелікс, к. соц. н., експерт, Запорізький благодійний фонд «Єдність за майбутнє», Запорізька область (розділ 1).

Ярош Оксана, д. політ. н., ННД «Лабораторія гендерних досліджень» ВНУ імені Лесі Українки, експертка міжнародних та національних проєктів мережі, редакторка, Волинська область (резюме, вступ, висновки, рекомендації).

Редакторки: Небесна Тетяна, Журлакова Юлія.

Аналітичний звіт за результатами моніторингу реалізації прав жінок у воєнний час (2022–2025 рр.) підготовлено в рамках проєкту «Моніторинг реалізації прав жінок у воєнний час та розробка пріоритетів адвокації національної мережі "Жіночий консорціум України"» за координації ГО «Жіночий консорціум України» за підтримки Міжнародної гуманітарної організації Оxfam.

Предметом аналітичного звіту були Заключні зауваження до дев'ятої періодичної доповіді України Комітету з ліквідації дискримінації щодо жінок на виконання Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW). У звіті проаналізовано досягнення і виклики в царині реалізації прав жінок у громадсько-політичному житті, сфері освіти та охорони здоров'я, соціально-економічній сфері та працевлаштуванні, охороні материнства та дитинства, протидії торгівлі людьми й експлуатації жінок, протидії гендернозумовленому насильству.

Аналітичний звіт розрахований на громадських діячок та діячів, правозахисниць та правозахисників, посадових осіб органів державної влади та місцевого самоврядування, міжнародних організацій, усіх зацікавлених.

Текст звіту є об'єктом авторського права ГО «Жіночий Консорціум України» та охороняється відповідно до чинного законодавства України. Відтворення, поширення чи будь-яке інше використання матеріалів звіту повністю або частково допускається лише за умови обов'язкового коректного посилання на джерело. Несанкціоноване використання матеріалів без належного цитування заборонено.

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ

АРТ	антиретровірусна терапія
АМК	аномальна маткова кровотеча
БВПД	безоплатна вторинна правнича допомога
ВПО	внутрішньо переміщена особа
ВООЗ/WHO	Всесвітня організація охорони здоров'я
ВПЛ	вірус папіломи людини
ВРУ	Верховна Рада України
ҐЗН	гендернозумовлене насильство
ГЗ	громадське здоров'я
ГРЕТА	Група експертів з протидії торгівлі людьми
ГІ	глибинне інтерв'ю
ДСЗ	Державна служба зайнятості
ДРТ	допоміжні репродуктивні технології
Держстат	Державна служба статистики України
ЄСВ	єдиний соціальний внесок
ЄС	Європейський Союз
Європол	Європейський поліцейський офіс
ЄРДР	Єдиний реєстр досудових розслідувань
Євроюст	Агентство Європейського Союзу з питань співпраці у сфері кримінального правосуддя
ЗОЗ	заклади охорони здоров'я
ЗБД	зона бойових дій
ЗДО	заклади дошкільної освіти
ЗЗСО	заклади загальної середньої освіти
ЗВО	Заклади вищої освіти
ЗСУ	Збройні Сили України
ЗУ	Закон України
in vitro (IVF)	запліднення in vitro (допоміжні репродуктивні технології)
Інтерпол	Міжнародна організація кримінальної поліції
КМУ	Кабінет Міністрів України
КМ ЄС/EUAM	Консультативна місія ЄС
KPMG	Міжнародна мережа незалежних фірм, що надають аудиторські, податкові та консультаційні послуги
Конвенція ООН / CEDAW	Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок
КК України	Кримінальний Кодекс України
КУпАП	Кодекс України про адміністративні правопорушення
Комітет CEDAW	Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок
ЛГБТІК+	лесбійки, геї, бісексуальні люди, трансгендерні люди, квір та інші ідентичності
МОАС	Migrant Offshore Aid Station (MOAS-Ukraine)/Офшорний Пункт допомоги мігрантам - Україна
МОН	Міністерство освіти і науки України
МОЗ	Міністерство охорони здоров'я України
МОП	Міжнародна організація праці

Мінсоцполітики	Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України
Міноборони	Міністерство оборони України
Мінюст	Міністерство юстиції України
НСЗУ	Національна служба здоров'я України
НСССУ	Національна соціальна сервісна служба України
ООН	Організація Об'єднаних Націй
«ООН Жінки в Україні»	структура Організації Об'єднаних Націй «Жінки в Україні»
ОМС	орган місцевого самоврядування
ОДА	обласна державна адміністрація
Опендатабот	електронний реєстраційний ресурс
Oxfam/Оксфам	Oxfam, міжнародна гуманітарна організація
ОЗ	охорона здоров'я
ОПТЛ	особа, яка постраждала від торгівлі людьми
ПМГ	Програма медичних гарантій
ПЛР-діагностика	полімеразна ланцюгова реакція – метод лабораторної діагностики
ПКП	постконтактна профілактика (ВІЛ)
ПМД	первинна медична допомога
ПТСР	посттравматичний стресовий розлад
РДА	районна державна адміністрація
reSCORE	Reconstruction, Social Cohesion and Economic Recovery Survey – Дослідження відновлення, соціальної згуртованості та економічного відновлення
HeRAMS	Health Resources and Services Availability Monitoring System – система моніторингу доступності ресурсів та послуг охорони здоров'я
СНІД	синдром набутого імунodefіциту
СРЗ	сексуальне та репродуктивне здоров'я
СОТ	Світова організація торгівлі
СНПК	сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом
Стамбульська Конвенція	Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами
STEM освіта	освіта у сферах природничих наук (Science), технологій (Technologies), інженерії (Engineering), математики (Mathematics)
TatoHub	простір відповідального батьківства та підтримки родин
ФГР/GEF	Фонд гендерної рівності / Gender Equality Fund
ФГ	фокус-група
ФОП	фізична особа-підприємець
ЦВК	Центральна виборча комісія
ЦНАП	центр надання адміністративних послуг
ЧОДА	Чернігівська обласна державна адміністрація
UNICEF/ЮНІСЕФ	Міжнародний надзвичайний фонд допомоги дітям при ООН
UNFPA	United Nations Population Fund – Фонд ООН у галузі народонаселення
УНЗ ООН/UNODC	Управління ООН з питань наркотиків і злочинності

**АНАЛІТИЧНИЙ ЗВІТ
МОНІТОРИНГ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЖІНОК У ВОЄННИЙ ЧАС (2022–2025 рр.)**

ЗМІСТ	4
РЕЗЮМЕ	6
ВСТУП	7
МЕТОДОЛОГІЯ МОНІТОРИНГУ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЖІНОК У ВОЄННИЙ ЧАС В УКРАЇНІ (2022–2025 рр.)	9

РОЗДІЛ 1. МОНІТОРИНГ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЖІНОК У ВОЄННИЙ ЧАС У ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ ТА НА РІВНІ УХВАЛЕННЯ РІШЕНЬ В УКРАЇНІ (2022–2025 рр.)

1.1. Міжнародні зобов'язання України щодо реалізації прав жінок у політичному житті та на рівні ухвалення рішень відповідно до Конвенції ООН (CEDAW) та рекомендацій Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок	10
1.2. Досягнення України у сфері реалізації прав жінок у політичному житті та на рівні ухвалення рішень (2022–2025 рр.)	11
1.3. Проблеми та виклики у сфері реалізації прав жінок у політичному житті та на рівні ухвалення рішень в Україні (2022–2025 рр.)	16
1.4. Висновки до розділу 1	18
1.5. Рекомендації до розділу 1	20

РОЗДІЛ 2. МОНІТОРИНГ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЖІНОК У СФЕРІ ГРОМАДСЬКОЇ АКТИВНОСТІ В УКРАЇНІ У ВОЄННИЙ ЧАС (2022–2025 рр.)

2.1. Міжнародні зобов'язання України відповідно до Конвенції ООН та рекомендацій Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок у сфері громадської активності в Україні	21
2.2. Досягнення України щодо реалізації прав жінок у сфері громадської активності (2022–2025 рр.)	22
2.3. Проблеми та виклики, що стоять перед Україною щодо реалізації жінок у сфері громадської активності (2022–2025 рр.)	24
2.4. Висновки до розділу 2	26
2.5. Рекомендації до розділу 2	27

РОЗДІЛ 3. МОНІТОРИНГ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЖІНОК У ВОЄННИЙ ЧАС У СФЕРІ ОСВІТИ В УКРАЇНІ (2022–2025 рр.)

3.1. Міжнародні зобов'язання України відповідно до Конвенції ООН та рекомендацій Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок у сфері освіти в Україні	27
3.2. Досягнення України щодо реалізації прав жінок у сфері освіти (2022–2025 рр.)	29
3.3. Проблеми та виклики, що стоять перед Україною щодо реалізації прав жінок у сфері освіти (2022–2025 рр.)	34
3.4. Висновки до розділу 3	40
3.5. Рекомендації до розділу 3	41

РОЗДІЛ 4. МОНІТОРИНГ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЖІНОК У ВОЄННИЙ ЧАС У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ (2022–2025 рр.)

4.1. Міжнародні зобов'язання України відповідно до Конвенції ООН та рекомендацій Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок у сфері охорони здоров'я в Україні	42
4.2. Досягнення України щодо реалізації прав жінок у сфері охорони здоров'я (2022–2025 рр.)	43
4.3. Проблеми та виклики, що стоять перед Україною щодо реалізації прав жінок у сфері охорони здоров'я (2022–2025 рр.)	47
4.4. Висновки до розділу 4	49
4.5. Рекомендації до розділу 4	50

РОЗДІЛ 5. МОНІТОРИНГ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЖІНОК У ВОЄННИЙ ЧАС У СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІЙ СФЕРІ ТА ПРАЦЕВЛАШТУВАННІ В УКРАЇНІ (2022–2025 рр.)

5.1. Міжнародні зобов'язання України відповідно до Конвенції ООН та зауважень Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок у соціально-економічній сфері та працевлаштуванні в Україні	52
5.2. Досягнення України щодо реалізації прав жінок у соціально-економічній сфері та працевлаштуванні (2022–2025 рр.)	55

5.3.	Проблеми та виклики, що стоять перед Україною щодо реалізації прав жінок у соціально-економічній сфері та працевлаштуванні (2022–2025 рр.)	
	61	
5.4.	Висновки до розділу 5	60
5.5.	Рекомендації до розділу 5	61
РОЗДІЛ 6. МОНІТОРИНГ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЖІНОК У ВОЄННИЙ ЧАС У СФЕРІ ТИМЧАСОВИХ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАХОДІВ, СПРЯМОВАНИХ НА ПРИСКОРЕННЯ ВСТАНОВЛЕННЯ ФАКТИЧНОЇ РІВНОСТІ МІЖ ЖІНКАМИ І ЧОЛОВІКАМИ, ТА У СФЕРІ ОХОРОНИ МАТЕРИНСТВА В УКРАЇНІ (2022–2025 рр.)		
6.1.	Міжнародні зобов'язання України відповідно до Конвенції ООН: огляд статті та відповідних Заключних зауважень, рекомендацій Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок у сфері тимчасових спеціальних заходів та у сфері охорони материнства	62
6.2.	Досягнення України щодо реалізації прав жінок у сфері тимчасових спеціальних заходів та у сфері охорони материнства (2022–2025 рр.)	64
6.3.	Проблеми та виклики, що стоять перед Україною щодо реалізації прав жінок у сфері тимчасових спеціальних заходів та у сфері охорони материнства (2022–2025 рр.)	68
6.4.	Висновки до розділу 6	74
6.5.	Рекомендації до розділу 6	74
РОЗДІЛ 7. МОНІТОРИНГ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЖІНОК У ВОЄННИЙ ЧАС У СФЕРІ ЗМІНИ СОЦІАЛЬНИХ І КУЛЬТУРНИХ МОДЕЛЕЙ ПОВЕДІНКИ ЧОЛОВІКІВ І ЖІНОК У ВИХОВАННІ Й РОЗВИТКУ СВОЇХ ДІТЕЙ, У СФЕРІ ШЛЮБНИХ (ПАРТНЕРСЬКИХ) ВІДНОСИН В УКРАЇНІ (2022–2025 рр.)		
7.1.	Міжнародні зобов'язання України відповідно до Конвенції ООН: огляд статті та відповідних Заклучних зауважень, рекомендацій Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок у сфері зміни соціальних і культурних моделей поведінки чоловіків і жінок у вихованні й розвитку своїх дітей, у сфері шлюбних (партнерських) відносин в Україні	76
7.2.	Досягнення України щодо реалізації прав жінок у сфері зміни соціальних і культурних моделей поведінки чоловіків і жінок у вихованні й розвитку своїх дітей, у сфері шлюбних (партнерських) відносин (2022–2025 рр.)	77
7.3.	Проблеми та виклики, що стоять перед Україною щодо реалізації прав жінок у сфері зміни соціальних і культурних моделей поведінки чоловіків і жінок у вихованні й розвитку своїх дітей, у сфері шлюбних (партнерських) відносин (2022–2025 рр.)	80
7.4.	Висновки до розділу 7	86
7.5.	Рекомендації до розділу 7	88
РОЗДІЛ 8. МОНІТОРИНГ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЖІНОК У ВОЄННИЙ ЧАС У СФЕРІ ПРИПИНЕННЯ ВСІХ ВИДІВ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ Й ЕКСПЛУАТАЦІЇ ЖІНОК В УКРАЇНІ (2022–2025 рр.)		
8.1.	Міжнародні зобов'язання України відповідно до Конвенції ООН та Заклучних зауважень Комітету ООН у сфері припинення всіх видів торгівлі людьми й експлуатації жінок в Україні	89
8.2.	Досягнення України щодо реалізації прав жінок у сфері припинення всіх видів торгівлі людьми й експлуатації жінок (2022–2025 рр.)	90
8.3.	Проблеми та виклики, що стоять перед Україною щодо реалізації прав жінок у сфері припинення всіх видів торгівлі людьми й експлуатації жінок (2022–2025 рр.)	92
8.4.	Висновки до розділу 8	96
8.5.	Рекомендації до розділу 8	97
РОЗДІЛ 9. МОНІТОРИНГ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЖІНОК У ВОЄННИЙ ЧАС У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОМУ НАСИЛЬСТВУ ЩОДО ЖІНОК В УКРАЇНІ (2022–2025 рр.)		
9.1.	Міжнародні зобов'язання України відповідно до Конвенції ООН та Заклучних зауважень Комітету ООН у сфері протидії гендерно зумовленому насильству щодо жінок в Україні	97
9.2.	Досягнення України у виконанні Заклучних зауважень, рекомендацій Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок у сфері протидії гендерно зумовленому насильству щодо жінок (2022–2025 рр.)	98
9.3.	Проблеми та виклики, що стоять перед Україною у виконанні Заклучних зауважень, рекомендацій Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок у сфері протидії гендерно зумовленому насильству щодо жінок (2022–2025 рр.)	103
9.4.	Висновки до розділу 9	105
9.5.	Рекомендації до розділу 9	106

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ МОНІТОРИНГУ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЖІНОК У ВОЄННИЙ ЧАС В УКРАЇНІ (2022–2025 рр.)	107
ЗАГАЛЬНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ МОНІТОРИНГУ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЖІНОК У ВОЄННИЙ ЧАС В УКРАЇНІ (2022–2025 рр.)	109
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ЗА РОЗДІЛАМИ	111

РЕЗЮМЕ

Аналітичний звіт «Моніторинг реалізації прав жінок у воєнний час (2022–2025 рр.)» підготовлений у рамках проєкту «Моніторинг реалізації прав жінок у воєнний час та розробка пріоритетів адвокації національної мережі «Жіночий консорціум України» за координації ГО «Жіночий консорціум України» та за підтримки Міжнародної гуманітарної організації Oxfam. Предметом аналітичного звіту були Заключні зауваження до дев'ятої періодичної доповіді України Комітету з ліквідації дискримінації щодо жінок на виконання Конвенції ООН (CEDAW).

Моніторингову роботу було проведено командою фахівчинь та фахівців з експертним досвідом підготовки національних та міжнародних моніторингових звітів, які представляли 11 організацій – членів національної мережі «Жіночий консорціум України». Моніторингові активності для збирання первинних даних (фокус-групових досліджень, глибинних експертних інтерв'ю) було проведено із залученням експерток та експертів, респонденток та респондентів із 16 регіонів України: Волинської, Вінницької, Донецької, Житомирської, Запорізької, Київської та міста Києва, Львівської, Миколаївської, Одеської, Полтавської, Рівненської, Херсонської, Чернігівської, Черкаської, Чернівецької областей. Кабінетне дослідження базувалося на аналізі міжнародної та національної нормативно-правової бази, досліджень, статистики, довідкових матеріалів, доповідей, звітів, публікацій у масмедіа та ін.

Аналітичний звіт містить 9 тематичних розділів, у яких подано пояснення обраних статей Конвенції ООН (CEDAW), Заключних зауважень Комітету CEDAW до дев'ятої періодичної доповіді України від 1 листопада 2022 р., описано досягнення, проблеми та виклики в реалізації прав жінок, що стоять перед Україною в період повномасштабної агресії (2022–2025 рр.), сформульовано висновки та рекомендації до кожного розділу, а також загальні висновки та рекомендації. Аналітичний звіт містить також інші структурні частини, зокрема вступ, опис методологічних підходів, пояснення скорочень та список джерел, використаних у кожному розділі. Зміст розділів базується на статтях Конвенції ООН та Заключних зауважень Комітету CEDAW до дев'ятої періодичної доповіді України від 1 листопада 2022 р. Моніторинговим звітом охоплені статті 4–7, 10–13, 16 Конвенції ООН (CEDAW).

Україна продовжує розвиток нормативно-правової бази у сфері забезпечення прав жінок і гендерної рівності навіть в умовах воєнного стану, однак ефективність цих змін обмежується проблемами імплементації. Гендерне квотування у виборчому законодавстві виконує переважно функцію забезпечення доступу жінок до виборчих списків, але не забезпечує їх рівного представництва у процесах прийняття рішень, що зумовлює потребу його вдосконалення. Зберігається також потреба у підвищенні рівня обізнаності жінок щодо їхніх політичних прав. Системною проблемою залишається недостатній рівень гендерно-правової експертизи, зокрема на парламентському рівні, а також низька гендерна чутливість і компетентність суб'єктів реалізації політики, незважаючи на зусилля держави щодо підвищення гендерної компетентності посадових осіб органів державної влади та місцевого самоврядування. Водночас політики не повною мірою враховують інтерсекційний підхід, що призводить до виключення окремих груп жінок із політичних процесів. Ключова перешкода у забезпеченні виборчих прав жінок – ценз осілості, оскільки чинне законодавство не враховує вимушеного перебування їх за межами України у зв'язку з повномасштабним вторгненням росії. Попри зростання участі жінок у політичному та громадському житті їх представленість на керівних посадах у державній службі, дипломатії, місцевому самоврядуванні та партійних структурах залишається низькою, а збільшення участі у громадському секторі не трансформується у відповідний рівень впливу.

У сфері освіти спостерігається прогрес у формуванні нормативної бази та впровадженні гендерного підходу, проте ключовою проблемою є розрив між задекларованими політиками ідеями та їх практичною реалізацією, що в умовах війни посилюється кадровим дефіцитом і зростанням навантаження на освітянок.

У сфері охорони здоров'я держава загалом дотримується міжнародних зобов'язань і розвиває інструменти забезпечення доступу до послуг, однак зберігається нерівномірність залежно від регіону, безпекової ситуації та інфраструктури. Відсутність інтерсекційного підходу обмежує доступ до послуг

для окремих груп жінок, зокрема ромських жінок, жінок-військовослужбовиць та мешканок сільських територій, і питання доступу до послуг репродуктивного здоров'я, особливо для внутрішньо переміщених жінок, надалі залишається актуальним. Додатковим викликом є недостатнє правове врегулювання окремих сфер, зокрема сурогатного материнства.

Участь жінок, особливо з-поміж внутрішньо переміщених осіб, в економічних процесах характеризується високим рівнем уразливості та наявністю структурних бар'єрів, що обмежують їхню інтеграцію в ринок праці, фінансову незалежність і соціальну стійкість.

Політика у сфері тимчасових спеціальних заходів і охорони материнства загалом відповідає міжнародним підходам, однак не забезпечує повною мірою реальних гарантій, що проявляється у трудовій дискримінації, нерівному розподілі доглядової праці та територіальній нерівності доступу до послуг. Війна додатково посилює ці дисбаланси, а також актуалізує ризики впливу деструктивних рухів на реалізацію материнських прав.

У сфері сімейної політики нормативний прогрес поєднується зі збереженням структурних нерівностей: доглядова праця залишається непропорційно покладеною на жінок, зберігаються гендерні стереотипи, упередження. Водночас з'являються нові виклики, пов'язані з поширенням фіктивних і примусових шлюбів, відсутністю правового регулювання партнерства і ризиками ранніх шлюбів у вразливих спільнотах.

У сфері протидії торгівлі людьми Україна демонструє розвиток системи ідентифікації постраждалих, розширення доступу до допомоги та посилення міжнародної співпраці, однак війна суттєво підвищує ризики через зростання міграції та економічної вразливості жінок і дівчат.

У сфері протидії гендернозумовленому насильству спостерігається активний розвиток законодавства та наближення до європейських стандартів, проте ефективність системи обмежується її фрагментованістю, недостатньою координацією та наявністю прогалин у законодавстві, зокрема щодо врахування гендерного виміру насильства та інтерсекційної дискримінації, а також зростанням кібернасильства.

Ключовою проблемою реалізації прав жінок в Україні є не брак відповідних політичних рішень, а обмежена ефективність їх практичного застосування. В умовах війни та стійкості гендерних стереотипів це призводить до відтворення нерівностей, знижує ефективність інструментів забезпечення рівності та обмежує функціонування інституційного механізму забезпечення рівних прав і можливостей для жінок і чоловіків.

Аналітичний звіт «Моніторинг реалізації прав жінок у воєнний час (2022–2025 рр.)» містить рекомендації до кожного тематичного розділу та загальні рекомендації.

Цей аналітичний звіт розрахований на громадських діячок та діячів, правозахисниць і правозахисників, посадових осіб органів державної влади та місцевого самоврядування, міжнародних організацій, усіх зацікавлених.

Аналітичний звіт доступний на сайті ГО «Жіночий консорціум України», у соціальних мережах національної мережі «Жіночий консорціум України», партнерських організацій.

ВСТУП

Захист прав жінок в Україні сьогодні – комплексна робота, що охоплює як нормативно-правове забезпечення цього процесу, так і активну адвокаційну діяльність органів влади та інституцій громадянського суспільства. В Україні захист прав жінок пройшов шлях від закріплення рівності жінок і чоловіків у Конституції України до активного впровадження міжнародних стандартів, незважаючи на повномасштабне вторгнення сусідньої країни (Російської Федерації), тимчасову окупацію українських територій, вимушене переміщення громадянок і громадян України у більш безпечні регіони та за кордон.

Основу захисту прав жінок складає нормативно-правова база: Конституція України¹, Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків»², інші закони та нормативно-правові акти, що забезпечують гендерну рівність, протидіють дискримінації та домашньому насильству, а також ратифіковані міжнародні конвенції. Україна продовжує вдосконалювати механізми

¹ Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

² Закон «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 08.09.2005 № 2866-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>

захисту прав жінок, інтегруючи кращі світові практики, європейські норми та адаптуючи їх до реалій воєнного часу. Захист прав жінок в Україні навіть під час війни зосереджений на імplementації міжнародних зобов'язань та втіленні євроінтеграційних прагнень.

Україна ратифікувала Конвенцію ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW)³ у 1980 р. та регулярно звітує Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок і отримує відповідні зауваження та рекомендації Комітету стосовно реалізації прав жінок⁴. Факультативний протокол⁵, ратифікований Україною 5 червня 2003 р., дає українським громадянкам можливість подавати індивідуальні скарги безпосередньо до Комітету ООН діють в Україні й інші регуляторні документи.

Національна мережа «Жіночий консорціум України», що об'єднує мережу громадських організацій за координації ГО «Жіночий консорціум України», є прикладом багаторічної (із 2001 р.) активної праці у сфері захисту прав жінок та дітей в Україні. Національна мережа «Жіночий консорціум України» дотримується стратегії забезпечення прав жінок через посилення жіночого руху та вплив на державну політику через моніторингові звіти й адвокаційні кампанії.

Упродовж багатьох років ГО «Жіночий консорціум України» слугувала координаційним та аналітичним центром для національної мережі, зокрема в процесах, пов'язаних із підготовкою альтернативних звітів до Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок, моніторингом виконання рекомендацій ООН щодо прав людини, аналізом різних аспектів реалізації національної політики гендерної рівності.

Після початку повномасштабної війни у 2022 р. діяльність ГО «Жіночий консорціум України» та національної мережі «Жіночий консорціум України» значною мірою переорієнтовано на гуманітарне реагування й підтримку жінок, жіночих організацій та громад, які найбільше постраждали від воєнних дій. Консолідація мережі дала змогу швидко адаптуватися до кризи та продемонструвала інституційну стійкість організації.

Задля зменшення ризику фрагментування чи втрати пріоритетності правозахисної та адвокаційної діяльності мережі у січні-травні 2026 р. було ініційовано проєкт «Моніторинг реалізації прав жінок у воєнний час та розробка пріоритетів адвокації національної мережі "Жіночий консорціум України"». Основними завданнями проєкту були підготовка моніторингового аналітичного звіту та планування системної адвокації захисту прав жінок на національному, регіональному й локальному рівнях. Принциповими підходами у проєкті були просування гендерної справедливості та застосування феміністичних підходів не як окремих тематичних компонентів, а як способів реалізації стратегічних напрямів діяльності національної мережі «Жіночий консорціум України».

Координаційну роль у підготовці звіту виконувала громадська організація «Жіночий консорціум України», відповідальна за стратегічне спрямування процесу, координацію етапів роботи та забезпечення залучення організацій-членів мережі. Ця діяльність стала можливою за підтримки Міжнародної гуманітарної організації Oxfam.

Понад 20 фахівчинь та фахівців з експертним досвідом підготовки національних та міжнародних моніторингових звітів, що представляли 11 організацій-членів національної мережі «Жіночий консорціум України», сформували експертну групу для проєкту. Вони взяли участь у визначенні ключових проблем, збиранні даних у регіонах, здійснили узагальнення, аналітичну інтерпретацію та редакційну обробку матеріалів з подальшою валідацією ключових висновків та формулюванням рекомендацій. Така модель забезпечила експертну якість, колективну участь та підзвітність мережі, що є основою інституційної стабільності та ефективного захисту прав жінок, особливо у воєнний час.

До моніторингових активностей для збирання первинних / якісних даних було залучено експерток, експертів, респонденток, респондентів із 16 регіонів України: Волинської, Винницької, Донецької, Житомирської, Запорізької, Київської та міста Києва, Львівської, Миколаївської, Одеської, Полтавської, Рівненської, Херсонської, Чернігівської, Черкаської, Чернівецької областей. Кабінетне

³ Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text

⁴ Заключні зауваження Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок до дев'ятої періодичної доповіді України. URL: <https://ukraine.unwomen.org/uk/digital-library/publications/2023/09/zaklyuchni-zauvazhennya-komitetu-oon-z-likvidatsiyi-dyskryminatsiyi-shchodo-zhinok-do-devyatoyi-periodychnoyi-dopovidi-ukrayiny>

⁵ Факультативний протокол до Конвенції про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок. Протокол ратифіковано Законом 946-IV (946-15) від 05.06.2003. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_794#Text

дослідження передбачало аналіз результатів проведених раніше, від початку повномасштабного вторгнення агресора в Україну, досліджень. Під час моніторингового дослідження було проаналізовано понад 180 ресурсних джерел, серед них акти міжнародного та національного законодавства, нормативно-правові регуляторні акти, дослідження, офіційні статистичні довідкові матеріали, доповіді, звіти та ін. Первинні дані було отримано шляхом проведення трьох фокус-групових досліджень, двадцяти експертних опитувань (глибинних індивідуальних інтерв'ю із фахівчинями та фахівцями експертного рівня у відповідних сферах національного, регіонального та локального рівнів).

Для моніторингу було обрано декілька статей Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. Вибір статей відповідає місії та пріоритетним напрямам діяльності громадських організацій – членів національної мережі «Жіночий консорціум України»: права жінок у політичному житті та на рівні прийняття рішень політичної участі (стаття 7), права жінок брати участь у діяльності громадських організацій і асоціацій активності жінок (стаття 7); права жінок у сфері освіти (стаття 10); у сфері охорони здоров'я, плануванні сім'ї (статті 11 (п. 2) та 12); право на спеціальний захист материнства (стаття 11); права жінок у соціально-економічній сфері та працевлаштуванні (статті 11 та 13); зміна соціальних і культурних моделей поведінки чоловіків і жінок у вихованні й розвитку своїх дітей, шлюбні (партнерські) відносини (статті 4–6, 16); припинення всіх видів торгівлі людьми і експлуатації жінок, захист від гендернозумовленого насильства (стаття 6). Більш детальна інформація стосовно підходів представлена у методологічній частині звіту.

Звіт містить результати моніторингу та аналізу даних, проблем і викликів, висновки та рекомендації стосовно реалізації прав жінок для подальшої адвокаційної діяльності національної мережі «Жіночий консорціум України», а також список використаних джерел.

Аналітичний звіт розрахований на громадських діячок та діячів, правозахисниць та правозахисників, посадових осіб органів державної влади та місцевого самоврядування, міжнародних організацій, усіх зацікавлених.

МЕТОДОЛОГІЯ МОНІТОРИНГУ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЖІНОК У ВОЄННИЙ ЧАС

Предметом аналітичного звіту «Моніторинг реалізації прав жінок у воєнний час (2022–2025 рр.)» стали Заключні зауваження до дев'ятої періодичної доповіді України Комітету з ліквідації дискримінації щодо жінок на виконання Конвенції ООН (CEDAW). У звіті проаналізовано проблеми і досягнення в реалізації прав жінок у громадсько-політичному житті, соціально-економічній сфері та працевлаштуванні, сферах освіти та охорони здоров'я, охорони материнства та дитинства, протидії торгівлі людьми й експлуатації жінок, протидії гендернозумовленому насильству. Об'єктами моніторингового дослідження були Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок⁶, Заклучні зауваження до дев'ятої періодичної доповіді України від Комітету з ліквідації дискримінації щодо жінок. Для моніторингу було обрано кілька статей Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. Вибір статей відповідає місії та пріоритетним напрямам діяльності громадських організацій – членів національної мережі «Жіночий консорціум України».

Аналітичні підходи. Принциповими методологічними підходами до моніторингу були: аналітичне порівняння даних, отриманих у результаті моніторингового дослідження, зі статтями Конвенції та Заклучними зауваженнями Комітету з ліквідації дискримінації щодо жінок до дев'ятої періодичної доповіді України⁷; застосування методів гендерного аналізу; статистичний аналіз вторинних даних, дослідження впливу ситуації в Україні на виконання заклучних зауважень Комітету та виконання зобов'язань України щодо реалізації прав жінок.

Методи збирання даних. Для збирання необхідних даних було застосовано загальні підходи: дослідження базувалося на первинних (власних) та вторинних (раніше зібраних) кабінетних даних, кількісних та якісних. Було проаналізовано понад 180 документів: акти міжнародного та національного законодавства, нормативно-правові, регуляторні акти, результати проведених раніше досліджень, офіційні статистичні довідкові матеріали, доповіді, звіти тощо (перелік додано). Первинні дані було отримано шляхом проведення трьох фокус-груп, 20 експертних опитувань (глибинних індивідуальних інтерв'ю із фахівчинями і фахівцями експертного рівня).

⁶ Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text

⁷ Заклучні зауваження до дев'ятої періодичної доповіді України. Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок. 1 листопада 2022 р. URL: https://ukraine.unwomen.org/sites/default/files/2023-09/cedaw_co.pdf.pdf

Виконавча та респондентська групи. До моніторингового дослідження було залучено 11 організацій-членів національної мережі «Жіночий консорціум України», які здійснювали кабінетне та польове збирання даних. У трьох фокус-групах та 20 глибинних індивідуальних інтерв'ю взяли участь понад 50 респонденток та респондентів, серед яких були керівниці / керівники профільних установ, органів місцевого самоврядування, органів державної влади, освітніх закладів, закладів охорони здоров'я, правоохоронних органів, бізнесу, громадських організацій, експерти та експертки.

Регіональне охоплення. З огляду на ситуацію в Україні регіональне охоплення передбачало залучення експерток / експертів та респонденток / респондентів з установ та організацій з підконтрольних українському уряду регіонів, а також із регіональних установ, організацій, вимушено переміщених у підконтрольній державі Україна регіони.

Моніторингові активності для збирання первинних / якісних даних було проведено із залученням експерток та експертів, респонденток і респондентів із 16 регіонів: Волинської, Винницької, Донецької, Житомирської, Запорізької, Київської та міста Києва, Львівської, Миколаївської, Одеської, Полтавської, Рівненської, Херсонської, Чернігівської, Черкаської, Чернівецької областей.

Регіональне охоплення було обмежено строками проєкту (січень-травень 2026 р.), місцезнаходженням представників національної мережі «Жіночий консорціум України» (деякі спеціалістки тимчасово перебувають за межами України), особливостями воєнного стану в певних регіонах, а також рівнем відкритості експертів та експерток до участі в дослідженні.

Роль національної мережі «Жіночий консорціум України». Впродовж моніторингового періоду проводилися регулярні робочі зустрічі усіх залучених членів мережі. Відбір виконавців здійснювався за принципами добровільності та на основі компетентності у сфері обраних тематичних напрямів. Інші члени мережі брали участь в обговореннях напрацьованих матеріалів, надавали зворотний зв'язок та свої рекомендації.

Аналітичний звіт доступний на сайті ГО «Жіночий консорціум України», у соціальних мережах національної мережі «Жіночий консорціум України» та партнерських організацій.

РОЗДІЛ 1. МОНІТОРИНГ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЖІНОК У ВОЄННИЙ ЧАС У ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ ТА НА РІВНІ УХВАЛЕННЯ РІШЕНЬ В УКРАЇНІ (2022–2025 рр.)

1.1. МІЖНАРОДНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ УКРАЇНИ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЖІНОК У ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ ТА НА РІВНІ УХВАЛЕННЯ РІШЕНЬ ВІДПОВІДНО ДО КОНВЕНЦІЇ ООН (CEDAW) ТА РЕКОМЕНДАЦІЙ КОМІТЕТУ ООН З ЛІКВІДАЦІЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ ЩОДО ЖІНОК

Стаття 7

Держави-сторони вживають усіх відповідних заходів для ліквідації дискримінації щодо жінок у політичному та суспільному житті країни і, зокрема, забезпечують жінкам на рівних умовах із чоловіками право:

- a) голосувати на всіх виборах і публічних референдумах та бути обраними до всіх публічно виборних органів;*
- b) брати участь у формуванні та здійсненні політики уряду та обіймати державні посади, а також здійснювати всі державні функції на всіх рівнях державного управління.*

Стаття 7 і роз'яснення Комітету CEDAW, зокрема Загальна рекомендація № 23 щодо політичного і публічного життя, виходять із того, що держава має гарантувати жінкам на рівних із чоловіками умовах право брати участь у виборах, обіймати публічні посади, брати участь у формуванні та реалізації державної політики, а також бути представленими на всіх рівнях ухвалення рішень⁸. У 2024 р. цей підхід був додатково конкретизований у Загальній рекомендації № 40, щодо рівного та інклюзивного представництва жінок у системах ухвалення рішень⁹.

Для України особливого значення набули заключні зауваження Комітету CEDAW до дев'ятої періодичної доповіді від 1 листопада 2022 р.¹⁰ У них Комітет наголосив, що в умовах повномасштабної

⁸ Загальні рекомендації, ухвалені Комітетом ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок № 1–37. URL: <https://land.gov.ua/wp-content/uploads/2019/01/Загальні-рекомендації-Комітету-ООН.pdf>

⁹ Загальна рекомендація № 40 щодо рівного та інклюзивного представництва жінок у системах прийняття рішень. URL: https://ukraine.unwomen.org/sites/default/files/2025-04/recommendation_no.40_a4_20.02.2025.pdf

¹⁰ Заключні зауваження до дев'ятої періодичної доповіді України. URL: https://ukraine.unwomen.org/sites/default/files/2023-09/cedaw_co.pdf.pdf

війни жінки, попри значний внесок у гуманітарне реагування, залишаються обмежено представленими у процесах ухвалення рішень щодо збройного конфлікту, миру, безпеки та відновлення. Окремо було звернено увагу на недостатнє представництво жінок у Верховній Раді України, місцевих радах, на вищих щаблях публічної та дипломатичної служби, а також рекомендовано ширше застосовувати тимчасові спеціальні заходи, зокрема квоти, для досягнення фактичної рівності.

1.2. ДОСЯГНЕННЯ УКРАЇНИ У СФЕРІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЖІНОК У ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ ТА НА РІВНІ УХВАЛЕННЯ РІШЕНЬ (2022–2025 рр.)

Незважаючи на повномасштабну війну, що триває в Україні, та оголошений воєнний стан у період із 2022 до 2025 р. було прийнято значну кількість змін до законодавства, нормативно-правових актів та національних стратегій. Слід зазначити, що військовий стан унеможлиблює проведення виборів на всіх рівнях, що прямо впливає на можливості обирати та бути обраними. Тобто в цей період не проводились вибори Президента України, депутатів Верховної Ради України, а також депутатів обласних, районних та місцевих рад.

Одним із ключових рішень, ухвалених у 2022 р., було схвалення Кабінетом Міністрів України Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року та затвердження операційного плану з її реалізації на 2022–2024 роки¹¹. У стратегії констатується, що жінки недостатньо представлені на рівні ухвалення рішень в органах виконавчої влади, і тому передбачено окрему оперативну ціль щодо забезпечення рівної участі жінок і чоловіків в ухваленні управлінських рішень в усіх сферах, зокрема в гуманітарному реагуванні та відновленні України (оперативна ціль 2 стратегічної цілі 1). Серед очікуваних результатів названо збільшення представництва жінок серед депутатів усіх рівнів і на посадах державної служби категорії А, підвищення гендерної компетентності державних службовців і посадових осіб органів місцевого самоврядування, а також ширше залучення представниць громадських об'єднань до формування, реалізації та моніторингу державної політики. Для цього Стратегія та операційний план передбачають відповідні позитивні дії (оперативна ціль 1.2 операційного плану), зокрема гендерні квоти, програми наставництва і менторства, інформаційні кампанії для розкриття переваг гендерного балансу, консультації з організаціями, що представляють різні групи жінок, а як цільові орієнтири на 2030 р. визначають 30 % жінок у складі Верховної Ради, 40 % жінок серед депутатів місцевих рад, 22,8 % жінок серед послів України та 40 % жінок на посадах державної служби категорії А.

У грудні 2022 р. в зв'язку зі збройною агресією РФ уряд оновив Національний план дій з виконання резолюції РБ ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» до 2025 року¹². Внесені зміни фіксують нерівний доступ жінок і чоловіків до процесів ухвалення рішень і ресурсів як одну з ключових структурних проблем, що обмежує представленість жінок у суспільному та політичному житті. Передбачено реагування на цю проблему через зобов'язання обласних і Київської міської військових адміністрацій переглянути місцеві плани дій та рекомендацію органам сектора безпеки і оборони розробити власні відомчі плани. Також зміни розширюють коло виконавців Національного плану, включаючи до нього інституції, пов'язані з публічним управлінням, підготовкою кадрів і правосуддям. Окремо уточнено завдання вдосконалення норм службової поведінки та корпоративної етики в частині протидії сексизму, сексуальним домаганням, психологічному й сексуальному насильству та дискримінації під час прийняття на службу, проходження служби й участі в ухваленні рішень.

¹¹ Про схвалення Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року та затвердження операційного плану з її реалізації на 2022–2024 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 752-р від 12.08.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/752-2022-%D1%80#Text>

¹² Про внесення змін до розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2020 р. № 1544: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 1150-р від 16.12.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-2022-%D1%80#Text>

Розподіл за категоріями посад (станом на 31.12.2025)¹³

Категорія посади	Жінки	Чоловіки	Разом	Частка жінок	Частка чоловіків
Категорія А	59	171	230	25,7 %	74,3 %
Категорія Б	25 947	12 500	38 447	67,5 %	32,5 %
Категорія В	92 565	24 181	116 746	79,3 %	20,7 %
Разом	118 571	36 852	155 423	76,3 %	23,7 %

Наприкінці 2022 р. Міністерство соціальної політики України затвердило Методичні рекомендації з реалізації гендерного підходу та підходу, що базується на дотриманні прав людини, на рівні територіальних громад¹⁴. Методичні рекомендації є практичними вказівками для місцевого самоврядування щодо алгоритму впровадження гендерного підходу в управління громадою. Документ рекомендує: враховувати представництво жінок і чоловіків, зокрема з уразливих груп, у депутатському корпусі, постійних комісіях, виконавчих органах рад і консультативно-дорадчих органах під час підготовки гендерного профілю громади; проводити консультації із зацікавленими сторонами, зокрема із жіночими та іншими громадськими організаціями, що представляють інтереси мешканців громади; утворювати консультативно-дорадчі органи для міжгалузевого узгодження рішень; залучати громадськість до обговорення місцевих цільових і бюджетних програм; створювати «відкриті простори» для участі різних груп населення у виробленні рішень; заохочувати жінок до участі в політичному та громадському житті громади й у процесах ухвалення рішень через формування позитивного ставлення до жінок-лідерок і недопущення сексизму. Окремо документ наголошує на необхідності систематичної взаємодії з об'єднаннями, що представляють уразливі групи населення, та залучення їх до ухвалення рішень у сфері гуманітарного реагування.

У вересні 2023 р. Міністерство соціальної політики України затвердило Методичні рекомендації щодо організації діяльності уповноважених осіб (координаторів) з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, запобігання та протидії насильству за ознакою статі, відповідальних структурних підрозділів місцевих державних адміністрацій з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, запобігання та протидії насильству за ознакою статі¹⁵. Документом рекомендовано покладати координацію цієї політики на одного із заступників керівника місцевої державної / військової адміністрації, забезпечувати інтеграцію гендерних підходів у програми соціально-економічного розвитку, місцеві плани дій, гуманітарне реагування та післявоєнне відновлення, застосовувати тимчасові спеціальні заходи для збалансування представництва жінок і чоловіків, зокрема через квоти, преференції та призначення на керівні посади, а також забезпечувати, по змозі, паритетне представництво у складі делегацій, консультативно-дорадчих органів, комісій і робочих груп. Окремо документ посилює участь жінок в ухваленні рішень через вимогу формувати гендерний портрет території на основі дезагрегованих даних, організовувати публічні консультації з цільовими групами жінок і чоловіків під час розроблення місцевих планів, залучати до робочих груп депутатів місцевих рад, представників органів місцевого самоврядування, сектора безпеки, науковців і громадські організації, а також проводити для державних службовців і посадових осіб місцевого

¹³ Статистичні дані про кількісний склад державних службовців станом на 31.12.2025 // Національне агентство України з питань державної служби. URL: <https://nads.gov.ua/storage/app/sites/5/uploaded-files/infografika-4-kv-25.pdf>

¹⁴ Про затвердження Методичних рекомендацій з реалізації гендерного підходу та підходу, що базується на дотриманні прав людини, на рівні територіальних громад: Наказ Міністерства соціальної політики України № 359 від 27.12.2022. URL: <https://www.msp.gov.ua/legislation/regulatory-framework/document-6267>

¹⁵ Про затвердження Методичних рекомендацій щодо організації діяльності уповноважених осіб (координаторів) з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, запобігання та протидії насильству за ознакою статі, відповідальних структурних підрозділів місцевих державних адміністрацій з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, запобігання та протидії насильству за ознакою статі: Наказ Міністерства соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/legislation/regulatory-framework/document-6333>

самоврядування навчання з гендерного аналізу, моніторингу, бюджетування та гендерно-правової експертизи.

У вересні 2024 р. Мінсоцполітики опублікувало Звіт щодо виконання у 2023 р. Операційного Плану з реалізації Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року на 2022–2024 роки¹⁶. Звіт продемонстрував роботу механізму моніторингу виконання Державної стратегії, зафіксував моніторинг нормативно-правових актів і програм з урахуванням гендерного підходу, підготовку змін до законодавства, розвиток інституційного механізму через координаторів, радників і координаційні ради, а також дії, спрямовані на розширення участі жінок у виробленні політики й управлінських процесах.

У травні 2025 р. уряд оновив Державну стратегію і затвердив новий операційний план на 2025–2027 роки¹⁷. Зміни зокрема стосувалися Стратегічної цілі 1, у якій тепер зазначено, що національний механізм забезпечення рівних прав та можливостей має ефективно функціонувати на всіх рівнях ухвалення управлінських рішень для відновлення України. Серед проблем названо гендерний дисбаланс у Верховній Раді, представницьких органах місцевого самоврядування та органах виконавчої влади, недостатню залученість жінок до ухвалення управлінських рішень, зокрема щодо гуманітарного реагування, а також слабе залучення жінок і чоловіків, зокрема з уразливих груп, до врядування та розвитку громад. Для розв'язання цих проблем до Оперативної цілі 2 внесено зміни, якими передбачено посилення координації діяльності інституційного механізму гендерної рівності та системне формування компетенцій державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування. Також були затверджені цільові індикатори для представленості жінок: до 2030 року – 30 % жінок у Верховній Раді, 40 % жінок серед депутатів місцевих рад, 22,8 % жінок серед послів України, 40 % жінок на посадах державної служби категорії А. Зазначається, що чиновники та посадові особи місцевого самоврядування мають володіти інструментами гендерного підходу, гендерного аналізу, гендерноорієнтованого бюджетування, гендерного аудиту та гендерно-правової експертизи.

У 2023 р. в МЗС було створено Раду з питань прав людини, гендерної рівності та різноманіття як постійний консультативно-дорадчий орган¹⁸. Це показує, що тема участі жінок у ухваленні рішень була інституціоналізована. У 2024 р. ця Рада працювала на постійній основі й провела шість засідань за участі міжнародних партнерів і громадських організацій. Також зафіксоване збільшення доступу жінок до ухвалення рішень у системі дипломатичної служби: жінки становлять 30 % на керівних посадах, 23 % на посадах категорії Б у закордонних дипломатичних установах і 22 % серед керівниць місій. МЗС пов'язує це з підтримкою жіночого лідерства, проведеним гендерним аудитом, навчанням персоналу та планами враховувати гендерні аспекти під час конкурсного добору¹⁹.

У вересні 2023 р. була запущена Платформа забезпечення гендерного мейнстрімінгу та інклюзії у відновленні²⁰ – це консультативний механізм при Комісії з питань координації взаємодії органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, створений для узгодженої співпраці органів влади, громадянського суспільства, бізнесу, міжнародних організацій і партнерів з розвитку з метою інтеграції принципів гендерної рівності та інклюзії у процес відновлення України. Діяльність платформи зосереджена на координації, інформуванні, візуалізації та адвокації, а до структури входять, зокрема, Координаційна рада та Консультативна панель громадянського суспільства, покликані посилювати участь громадянського сектора у формуванні політик відновлення. Серед задекларованих результатів і пріоритетів – просування гендерного складника в державних і

¹⁶ Звіт щодо виконання у 2023 році Операційного Плану з реалізації Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року на 2022–2024 роки. URL: <https://www.msp.gov.ua/legislation/regulatory-framework/document-9edc7218-e19c-4b86-86da-65946f8268ab>.

¹⁷ Деякі питання реалізації Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 439-р від 02.05.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/439-2025-%D1%80#Text>

¹⁸ Стан реалізації державної гендерної політики в Україні. 2023 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/ind-57-gender-policy/stan-realizaciyi-politiki-2023.pdf>

¹⁹ Забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків: стан, здобутки та зони розвитку. Україна. 2024 рік. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/ind-57-gender-policy/2025-genderna-politika-v4-1.pdf>

²⁰ Положення про Робочу групу «Платформа забезпечення гендерного мейнстрімінгу та інклюзії у відновленні». Комісія з питань координації взаємодії органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, № 10 від 13.09.2023. URL: <https://genderplatform.org.ua/documents/>

місцевих планах відновлення, підготовка позиційних документів і дорожніх карт, а також адвокація участі громадянського суспільства у відбудові України.

Історичним досягненням і важливою віхою у впровадженні гендерної рівності стало обрання майже 21 % жінок до Верховної Ради України у 2019 році. Це представництво жінок зберігалося станом на початок повномасштабної війни. Незважаючи на всі виклики, відсоток жінок станом на кінець 2025 року навіть трохи збільшився – до 21,4 %, 84 жінки, відповідно до даних на офіційному сайті Верховної Ради України. Це відбулося внаслідок складання мандатів більшою кількістю чоловіків-депутатів, ніж жінок-депутаток (52 чоловіки і 13 жінок), що трохи збільшило загальних відсоток жінок серед 393 парламентарів. Серед заступників Голови Верховної Ради України гендерний паритет – чоловік і жінка – зберігався протягом 2022–2025 років^{21, 22}.

Таблиця 1.2

Гендерне представництво у Верховній Раді України IX скликання (станом на 30.03.2026)

Статус депутатів	Усього	Жінки	Чоловіки	Частка жінок	Частка чоловіків
Чинні народні депутати України	392	84	308	21,4 %	78,6 %

Упродовж 2022–2025 рр. в Україні працювали два уряди: один, очолюваний Д. Шмигалем, – до 16 липня 2025 року, другий, очолюваний Ю. Свириденко, – з 16 липня 2025 р. Призначення жінки на посаду Прем'єр-міністра України під час повномасштабної війни є значним досягненням у просуванні гендерної рівності, що також зумовлено євроінтеграційними процесами в Україні та пріоритетністю гендерної рівності для ЄС. Це є важливим кроком до розширення участі жінок у процесі ухвалення рішень на найвищому рівні, особливо враховуючи, що попередня жінка на посаді Прем'єр-міністра України Юлія Тимошенко була обрана з 2007 до 2010 р. За ці 15 років серед шести прем'єр-міністрів і двох в. о. прем'єр-міністра України була лише одна жінка – Юлія Свириденко, яка наразі очолює уряд.

Новий Виборчий кодекс, яким упроваджено 40-відсоткові гендерні квоти на виборах до місцевих рад у 2020 р., сприяв обранню 35,9 % жінок. На виборах балотувалися 44,2 % жінок. Дані аналізу представництва жінок-депутаток у місцевих радах за результатами місцевих виборів 2020 року, презентовані на круглому столі, організованому Запорізьким благодійним фондом «Єдність» за майбутнє» у партнерстві з Національним демократичним інститутом в Україні та Українським Жіночим Фондом, показали позитивний вплив 40-відсоткової гендерної квоти: в обласних радах представництво жінок збільшилося з 15 % до 28 %, у міських – з 19 % до 31 %. Позитивну роль відіграла можливість самовисування до місцевих рад, зокрема саме завдяки самовисуванню гендерна ситуація в громадах чисельністю до 10 000 виборців, де діяла 30-відсоткова гендерна квота, навіть краща, ніж у більших громадах, де діяла 40-відсоткова квота, але жінки могли балотуватися тільки від політичних партій.²³

Таблиця 1.3

**Гендерне представництво у місцевих радах
(за даними ЦВК станом на 25.02.2025)²⁴**

Рівень рад	Жінки, %	Чоловіки, %
Депутати обласних рад	27,37	72,63
Депутати районних рад	34,03	65,97
Депутати Київської міської ради	28,57	71,43
Депутати міських рад	33,53	66,47
Депутати районних рад у місті	41,58	58,42
Депутати селищних рад	37,89	62,11
Депутати сільських рад	41,03	58,97
Всього в місцевих радах	36,92	63,08

²¹ Народні депутати України. Сайт Верховної Ради України. URL: <https://people.rada.gov.ua/body/view/vr-mps>

²² Народні депутати, які вибули. Сайт Верховної Ради України. URL: <https://people.rada.gov.ua/body/view/vr-exmps>

²³ Застава виявилася ще одним бар'єром для гендерної рівності у владі. Результати гендерного моніторингу місцевих виборів. ЗБФ «Єдність» за майбутнє» у партнерстві з НДІ та УЖФ. URL: <https://www.ednist-fond.com.ua/2021/04/09/interregional-event-on-gender-equality-in-politics/>

²⁴ Гендерне представництво у місцевих радах.

URL: <https://www.facebook.com/photo/?fbid=1072633434896309&set=pb.100064489881198.-2207520000>

У період з 2022 до 2025 р. продовжувало свою роботу міжфракційне депутатське об'єднання «Рівні можливості» у Верховній Раді України, яке в цей період займалося переважно адвокацією гендерночутливого законодавства. У 2022 році було розроблено 20 законопроектів, п'ять із яких було прийнято. Найважливішим з них була ратифікація Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами. Також були прийняті важливі закони: «Про внесення зміни до статті 73 Кодексу законів про працю України» (щодо відзначення Дня захисників і захисниць України), «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення рівних можливостей матері та батька у догляді за дитиною», «Про адміністративні правопорушення щодо посилення відповідальності за вчинення домашнього насильства та насильства за ознакою статі» та «Про внесення змін до Закону України “Про рекламу” щодо протидії дискримінації за ознакою статі». Ще 12 проектів законів перебували на розгляді та три – на етапі розроблення²⁵. У 2023 році було прийнято закон № 9271, що вдосконалює механізм використання жінками відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами²⁶.

У 2024 р. були прийняті закони № 8329 (про адміністративні правопорушення у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи), № 10249 (внесення цілої низки змін до деяких законодавчих актів України для вдосконалення механізму запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі), № 10313 (про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення прав військовослужбовців та поліцейських на соціальний захист – забезпечення протидії сексуальним домаганням, насильству за ознакою статі, правопорушенням проти статевої свободи та статевої недоторканності та дискримінації за ознакою статі), № 8011 (для забезпечення прав учасників війни на біологічне посттравматичне батьківство / материнство).

При МФО «Рівні можливості» діяла Громадська рада з гендерних питань, яка об'єднала представниць 37 громадських організацій. Упродовж цього періоду Громадська рада долучалася до адвокації ратифікації Стамбульської конвенції та інших важливих гендерних ініціатив і проводила інформаційно-просвітницькі заходи щодо важливості гендерної рівності.²⁷

Важливою успішною практикою стала інституціоналізація жіночих крил та жіночого лідерства всередині політичних партій, хоча партії використовують різні моделі такої інституціоналізації. Одним із формалізованих об'єднань є «Зе!Жінки» – жіноче крило партії «Слуга Народу», яке в 2024–2025 рр. проводило щорічні з'їзди, тематичні форуми, реалізовувало міжнародні заходи та проекти у сферах безбар'єрності, ментального здоров'я, протидії домашньому насильству й міжнародної комунікації. Показовим є міжнародний форум «Жіноче лідерство під час війни» за участю жіночої делегації ALDE та представниць руху «Зе!Жінки», що засвідчує вихід жіночої партійної мобілізації на рівень міжнародної адвокації. У партії «Голос» жіноче лідерство інтегроване в загальну структуру партії через жінку – лідерку партії й гендерний баланс у керівництві регіональних осередків. У партії «Європейська Солідарність» діє децентралізована мережа жіночих осередків, пов'язаних із парламентською фракцією та міжнародними жіночими політичними мережами. У партії «Батьківщина» зберігає активність створена раніше громадська організація «Жінки Батьківщини», яка продовжує працювати в регіонах. Попри різні ступені формалізації, спільним досягненням цих моделей є те, що вони створюють додаткові канали рекрутування, підтримки, забезпечення видимості та політичної соціалізації жінок у партійній політиці.

Також у період з 2022 до 2025 р., за результатами власного аналізу ЗБФ «“Єдність” за майбутнє», було створено понад 85 депутатських груп «Рівні можливості» в місцевих радах майже у всіх регіонах України. При цьому Національний демократичний інститут України підтримував об'єднання депутатських груп в єдину мережу. Це потужний інструмент та платформа для діалогу, який об'єднує жінок-депутаток і чоловіків-депутатів із різних політичних партій для просування гендерно чутливої політики у місцевих радах. Серед 85 депутатських груп є й такі, що діють у радах громад, які наразі перебувають під окупацією; при цьому самі депутатки і депутати перебувають у різних місцях. Попри це, такі групи залишаються чинними, оскільки відповідні ради офіційно не розпущені. Завдяки діяльності депутатських груп «Рівні можливості» у місцевих радах були впроваджені важливі гендерно

²⁵ 20 законопроектів: у МФО «Рівні можливості» розповіли про результати роботи. Жінки – це 50 % успіху України. URL: https://50vidsotkiv.org.ua/20-zakonoprojektiv-u-mfo-rivni-mozhlyvosti-rozpovily-pro-rezultaty-roboty/?utm_source=chatgpt.com

²⁶ МФО «Рівні можливості» у ВРУ. Facebook. URL: <https://www.facebook.com/EqualOpportunitiesCaucus/>

²⁷ Громадська рада з гендерних питань // Facebook. URL: <https://www.facebook.com/EOCcouncil>

чутливі системні зміни, серед яких долучення до Європейської хартії рівності жінок і чоловіків у житті місцевих громад, прийняття місцевих планів дій на виконання Національного плану дій на виконання Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека», внесення змін до кодексу етики для запобігання сексизму та дискримінації, гендерночутливі аудити громад, просвітницькі кампанії щодо гендерної рівності та багато інших ініціатив.

1.3. ПРОБЛЕМИ ТА ВИКЛИКИ У СФЕРІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЖІНОК У ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ ТА НА РІВНІ УХВАЛЕННЯ РІШЕНЬ В УКРАЇНІ (2022–2025 рр.)

Попри значні зусилля щодо розширення можливостей для участі жінок в ухваленні рішень актуальними залишаються деякі проблеми, серед яких виділяється низька представленість жінок на посадах із реальним впливом. Станом на початок 2025 року жінки становили 21 % у парламенті, 30 % у місцевих представницьких органах і 26 % серед міністрів.²⁸ Індекс гендерної рівності України (2025 р.) показує, що саме домен «Вплив» («Power») є одним із найслабших: його оцінка для України – 38,7 проти 59,1 у середньому в ЄС.²⁹ Головними причинами відповідно до Індексу названо дискримінаційні установки щодо призначення на керівні посади, недостатню представленість жінок у керівних органах партій, нерівний доступ до ресурсів, виборче насильство та сексизм.

Якщо дослідити представництво жінок у радах усіх рівнів, то загалом після виборів 2020 р. воно зменшилося на 12,6 % – з 49,5 % до 36,9 %. Це відбулося переважно через зменшення кількості жінок у сільських і селищних радах (на 14,4 % і 8,2 %). На фінальному етапі реформи децентралізації й укрупнення населених пунктів, а відповідно, і збільшення бюджетів громад та фінансових ресурсів, до них почали проявляти значний інтерес чоловіки, і відсоток обраних жінок у цих радах зменшився. На посади голів обласних рад було обрано 84 % чоловіків. Як показує гендерний моніторинг місцевих виборів, проведений Запорізьким благодійним фондом «Єдність» за майбутнє», що більше ресурсів, то менше жінок у владі.³⁰

У публічній службі існує вертикальна сегрегація: хоча жінки становлять більшість у державній службі загалом (у I кварталі 2024 р. – 119 696 зі 159 333 чинних держслужбовців), але на рівні найвищого корпусу їхня частка є значно меншою. За даними НАДС³¹, частка жінок серед держслужбовців категорії А становить лише 27,3 %. Тобто система спирається на працю жінок, але не забезпечує їм пропорційного доступу до верхнього рівня ухвалення рішень.

Гендерна квота надає жінкам можливість бути кандидатками, однак норми закону не гарантують гендерного балансу після набуття депутатського мандату. Під час місцевих виборів 2020 р. були засвідчені випадки, коли жінки-кандидатки під політичним тиском відмовлялися від мандатів партій, які подолали прохідний виборчий бар'єр. Гендерна квота працює як доступ до партійних списків.

На місцевому рівні виборчі квоти працюють суто формально. Жінок стало більше в радах, але значно менше на одноосібних керівних посадах. Дослідження 2025 р.³² показує, що після внесення змін до Виборчого кодексу жінки становили 45 % у списках кандидатів до місцевих рад, але лише близько 16 % – серед кандидатів на посади сільських і міських голів. За підсумками виборів 2020 р. частка жінок серед голів громад становила 16,6 %. У вибірці зі 118 територіальних громад жінки становили лише 22,03 % голів рад, що добре показує: представництво жінок у колегіальних органах зростає швидше, ніж доступ до посад, де зосереджені ресурси, можливість ухвалення кадрових рішень і виконавча влада.

Оскільки останні вибори відбувалися за пропорційною системою, політичні партії були єдиним інструментом участі для жінок у виборчому процесі. У будь-якому різновиді виборчої системи можна запровадити механізми, які сприятимуть посиленню представництва жінок. Згідно з результатами дослідження Всеукраїнської мережі «ОПОРА», майже 95 % опитаних жінок-кандидаток бачили бар'єри

²⁸ Women in decision-making positions. URL: <https://localgov.unwomen.org/country/UKR>

²⁹ Gender Equality Index in Ukraine. Kyiv, 2025. URL: https://uwf.org.ua/wp-content/uploads/2025/03/gender_index_2025_eng_web.pdf

³⁰ Просування участі жінок у політиці та протидія гендерним стереотипам. URL: <https://www.ednist-fond.com.ua/реалізовані-проекти/>

³¹ У НАДС представили результати кількісного складу державних службовців. 01.05.2024. URL: <https://nads.gov.ua/news/u-nads-predstavlyly-rezultaty-kilkisnoho-skladu-derzhavnykh-sluzhbovtziv>

³² Gender Profiles of Local Government Heads and Economic Capacity of Territorial Communities: Evidence from Ukraine. URL: <https://www.mdpi.com/2071-1050/17/5/2090>

для політичної участі жінок в Україні. Понад 41 % знали про випадки залучення технічних кандидаток – коли жінок вводили до списків для формального дотримання квоти. «ОПОРА» також констатувала, що більшість партій не мають внутрішніх політик залучення жінок, гендерно орієнтованих навчальних програм і механізмів системної підтримки жінок після отримання мандатів, а формування списків часто є непрозорим. Це збігається з висновками звіту щодо Індексу гендерної рівності, де прямо названо проблемами недостатню участь жінок в ухваленні рішень партіями, формальне ставлення до висування кандидаток і нерівний доступ до фінансових ресурсів для застави та кампаній.³³

В умовах воєнного стану вибори не проводяться, адже існують суттєві правові та безпекові перешкоди для їх організації. Фактично війна звужила канали для політичного оновлення і залучення жінок до політичної участі, тобто немає навіть можливості для використання механізму кандидатських квот. У дослідженні, проведеному PeaceRep³⁴, зазначено, що в умовах, коли представницька демократія є вразливою і не функціонує в традиційному розумінні, пріоритетом має бути локалізація українського Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека», а також наголошено на актуальності створення механізмів участі під час регіонального планування для громадянського суспільства загалом і жінок зокрема.

Воєнний контекст різко посилив часові, економічні та психологічні бар'єри для участі жінок в ухваленні рішень. «ООН Жінки в Україні» у 2025 р. констатувала, що повномасштабна війна призвела до звуження можливостей для залучення жінок до процесів ухвалення рішень, зростання домашнього навантаження та кризи психічного здоров'я.³⁵ За цими ж даними, в Україні проживають 6,7 млн жінок, які потребують гуманітарної допомоги, 1,869 млн жінок є внутрішньо переміщеними. У 2023 р. жінки становили 72,5 % усіх безробітних, а у 2024 р. були працевлаштовані лише 48 % переміщених жінок проти 71 % чоловіків. Неоплачувана доглядова праця зросла до 56 годин на тиждень проти 49 годин до війни. Усе це безпосередньо зменшує час, мобільність, доходи й ресурсність, необхідні для громадської активності, участі в політиці та місцевому врядуванні.

На місцевому рівні наслідки повномасштабної війни наклалися на вже наявні проблеми інституційної спроможності та інклюзивності процесів управління. У рекомендаціях Cedos³⁶ щодо гендерно чутливого відновлення наголошується, що війна не лише породила нові виклики, а й істотно загострила попередні структурні обмеження, серед яких кадровий дефіцит, брак фінансових ресурсів, труднощі з визначенням довгострокових пріоритетів, низький рівень довіри та недостатня інституційна спроможність органів влади і громад. У сфері врядування дослідження наголошує на необхідності забезпечення представленості жінок і представників уразливих груп на керівних посадах та у виборних органах, а також на тому, що залучення мешканців до процесів ухвалення рішень потребує цілеспрямованих інструментів підтримки, оскільки вразливі групи нерідко мають обмежений доступ до інформації, менший часовий ресурс і нижчий рівень спеціалізованої експертизи.

Суттєвим викликом залишається також несприятливий характер самого середовища участі жінок у політичному та публічному житті. Індекс гендерної рівності України (2025 р.) відносить до чинників низької представленості жінок у сфері влади та ухвалення рішень виборче насильство, сексизм, кібербулінг щодо кандидаток і політикинь, а також нерівне й подекуди упереджене висвітлення діяльності жінок у медіа.³⁷ Чинні положення виборчого законодавства щодо рівних прав і можливостей не відповідають повною мірою сучасним викликам та не містять достатньо чітких механізмів протидії сексизму, гендерній дискримінації та принизливим практикам під час виборчих кампаній.³⁸

³³ Report on Survey Findings of the Civil Network OPORA on Participation of Women in the 2020 Local Elections. URL: https://oporaua.org/en/vybory/gender_2020-23003

³⁴ Women, Peace and Security. LSE Conflict and Civiness Research Group. National Action Plans in the UK and Ukraine. Policy Brief. 15 March 2023. URL: <https://peacerep.org/wp-content/uploads/2023/05/Women-Peace-and-Security-Policy-Brief.pdf>

³⁵ Три роки повномасштабної війни Росії в Україні загрожують надбанням, досягнутим за десятиліття боротьби за права жінок, їхній безпеці та значно погіршують доступ до економічних можливостей. 19.02.2025. URL: <https://ukraine.un.org/uk/289777-три-роки-повномасштабної-війни-росії-в-україні-загрожують-надбанням-досягнутим-за>

³⁶ Gender-Sensitive Recovery and Development at the Local Level: 20 Recommendations. January–April 2024. URL: <https://cedos.org.ua/wp-content/uploads/gender-sensitive-recovery-at-the-local-level-20-recommendations.pdf>

³⁷ Gender Equality Index in Ukraine. Kyiv, 2025. URL: https://uwf.org.ua/wp-content/uploads/2025/03/gender_index_2025_eng_web.pdf

³⁸ Аналіз законопроектів щодо змін до Виборчого кодексу з протидії гендерній дискримінації. 25.06.2024. URL: <https://oporaua.org/vybory/analiz-zakonoprojektiv-shhodo-zmin-do-viborchogo-kodeksu-z-protidii-genderniy-diskriminaciyi-25280>.

Демотиваційним чинником для жінок – депутаток місцевих рад поточного скликання є проблеми з перетином державного кордону, що, зокрема, призводить до відкликання ними своїх мандатів.

Постановою Кабінету Міністрів України № 1054 від 27 серпня 2025 р.³⁹ передбачено, що обмеження пункту 2 більше не поширюються на жінок – депутаток місцевих рад, крім тих, які є посадовими особами місцевого самоврядування. Водночас практика засвідчує, що реалізація цієї норми може супроводжуватися затримками, неоднозначним трактуванням статусу депутатки або несвоєчасним оновленням інформації. Таким чином, жінкам депутаткам не забезпечена свобода пересування, що створює додаткові бар'єри для міжнародного представництва, участі у партнерських ініціативах та повноцінного залучення жінок у політичні й консультаційні процеси на наднаціональному рівні.

Окремим викликом є негативний вплив війни на реалізацію виборчих прав: в умовах масового вимушеного переміщення жінок за кордон виникають додаткові перешкоди для участі їх у виборах. Таким чином, існує необхідність адаптації виборчого регулювання до воєнних реалій і врахування їх непропорційного впливу на політичні права жінок.²⁹ Для участі жінок у повоєнних виборах як кандидаток може виникнути бар'єр через ценз осілості. Такі норми цензу осілості, окрім Виборчого кодексу України, передбачені в Конституції України, зокрема у ч. 2 ст. 76 (стосовно парламентських виборів), а також у ч. 2 ст. 103 (стосовно президентських). Жінки, які понад 90 днів перебувають за кордоном у вимушеній еміграції через російсько-українську війну, не зможуть балотуватися, тобто мати пасивне виборче право.

У своїй спеціальній доповіді, зробленій у березні 2026 р., Уповноважений Верховної Ради України з прав людини зазначає, що участь внутрішньо переміщених осіб, серед яких більшість становлять жінки, у процесах підготовки місцевих програм і ухвалення рішень, які безпосередньо впливають на їхнє становище, залишається недостатньо інституціоналізованою та нерівномірною. Спеціальна доповідь засвідчує, що формальне створення рад ВПО не гарантує їх реального впливу на політику: за оцінками представників місцевої влади, лише у 15 % випадків зафіксовано активне залучення представників спільнот ВПО до підготовки місцевих цільових програм і ухвалення відповідних рішень, тоді як у 52 % випадків таке залучення було частковим, а у 33 % його взагалі не було. Це свідчить про збереження суттєвого розриву між декларованою участю і фактичним впливом жінок ВПО на управлінські процеси, що знижує якість програм підтримки та обмежує їх відповідність реальним потребам цільових груп.

Серед викликів жінок-військовослужбовиць, згідно з висновками 11-го тематичного засідання Комісії з питань координації взаємодії органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків⁴⁰, названо гендерні стереотипи, недовіру військовослужбовців-чоловіків до лідерських якостей жінок-військовослужбовиць і відсутність жінок-військовослужбовиць на посадах командного рівня. У відповідь на це в планах на 2025 р. було визначено: призначення радника з гендерних питань в апараті Міноборони, введення такої посади в Генеральному штабі ЗСУ, підвищення професійної спроможності радників і радниць, виконання вимог Національного плану дій 1325 та Початкових вимог взаємосумісності з НАТО, а також продовження розроблення внутрішньої стратегії рівних прав і процедур реагування на дискримінацію та домагання. Але проблема має системний характер і не повинна випадати з порядку денного для забезпечення контролю за виконанням державної політики щодо її розв'язання.

1.4. ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Упродовж 2022–2025 рр. в Україні відбувся **помітний розвиток нормативно-правової та інституційної бази у сфері забезпечення прав жінок на участь у політичному житті та на рівні ухвалення рішень**. Держава оновила стратегічні документи, пов'язані з гендерною рівністю, гуманітарним реагуванням, Порядком денним «Жінки, мир, безпека», а також посилила інструменти координації, моніторингу та методичного супроводу на національному і місцевому рівнях. Водночас ці

³⁹ Спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини «Місцеві програми підтримки ВПО: аналіз ефективності та перспективи». Березень 2026. URL: <https://www.ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/25.03.2026>

⁴⁰ Забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків: стан, здобутки та зони розвитку. Україна. 2024 рік. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/ind-57-gender-policy/2025-genderna-politika-v4-1.pdf>

зміни свідчать передусім про інституційне визнання проблеми, а не про її остаточне розв'язання. Наявний нормативний прогрес поки не трансформувався у пропорційне представництво жінок у тих сегментах політичної системи та публічного управління, де зосереджено реальний вплив на формування політики, розподіл ресурсів і стратегічне планування.

Ключовим висновком є **збереження низької представленості жінок у владі**. Попри розширення формальної присутності жінок у представницьких органах, найбільш помітний гендерний дисбаланс зберігається на вищих щаблях державної служби, у дипломатичній сфері, на одноосібних керівних посадах у місцевому самоврядуванні, а також у партійних структурах. Це означає, що чисельне зростання присутності жінок у системі не супроводжується таким самим зростанням їхнього доступу до позицій, на яких ухвалюються стратегічні рішення. Особливо показовим є те, що в умовах дії виборчих квот жінки значно ширше представлені у колегіальних органах, ніж серед голів громад, керівників інституцій або суб'єктів політичного висування. Гендерна квота полегшує лише доступ до виборчих списків.

Воєнний стан суттєво змінив умови реалізації політичних прав жінок. Війна призвела до відтермінування виборчих процесів і, відповідно, звузила канали політичного оновлення, а також загострила вже наявні соціальні та інституційні бар'єри. Зростання кількості годин неоплачуваної доглядової праці, економічна вразливість, вимушене переміщення, погіршення психоемоційного стану, нерівний доступ до зайнятості та безпекові ризики обмежують ресурси, необхідні для участі жінок у політиці, громадській діяльності та місцевому врядуванні. До того ж депутатки місцевих рад стикаються з бар'єрами мобільності та міжнародного представництва, що знижує мотивацію для участі в органах місцевого самоврядування.

Суттєвою залишається **проблема формального характеру окремих механізмів підтримки участі жінок**. Це проявляється у використанні гендерних квот без належного супроводу внутрішньопартійними політиками, у непрозорості формування виборчих списків, у практиці висування технічних кандидаток, а також у недостатньому розвитку механізмів протидії сексизму, кібербулінгу, насильству та дискримінаційному медійному висвітленню діяльності політикинь.

Представниці уразливих категорій стикаються з додатковими обмеженнями. Це стосується насамперед жінок із числа ВПО, для яких участь в ухваленні рішень, що безпосередньо впливають на їхнє становище, залишається недостатньо інституціоналізованою. Тим часом для жінок-військовослужбовиць актуальними залишаються гендерні стереотипи, недовіра до їхніх лідерських якостей і недостатнє представництво на командних рівнях.

Основні проблеми і виклики для реалізації участі жінок у політиці та на рівні ухвалення рішень

- Війна є чинником звуження каналів політичної участі через посилення часових, економічних та психологічних бар'єрів.
- Воєнний стан призвів до інституційної слабкості громад, що обмежило реалізацію політичних прав жінок.
- Рішення про заборону та обмеження можливості перетину державного кордону для депутаток місцевих рад спричинили їх відмову від депутатських мандатів, що може негативно вплинути на мотивацію брати активну участь у політичному житті в майбутньому.
- В Україні зберігається низьке представництво жінок на рівні ухвалення рішень, виборча система створює бар'єри для політичної участі жінок, а чинна законодавча гендерна квота не забезпечує рівну представленість жінок і чоловіків у радах різних рівнів, а є лише умовою для участі жінок у виборах як кандидаток.
- Війна негативно вплинула на реалізацію виборчого права жінок, які вимушено перебувають за кордоном, оскільки вони матимуть обмеження щодо участі в повоєнних виборах.
- Неприятливе середовище для політичної участі жінок зберігається через такі чинники, як сексизм, насильство, зокрема кібернасильство.
- Особливо вразливими щодо можливостей участі в політичному житті є жінки-ВПО і військовослужбовиці.

В Україні існує розрив між задекларованими принципами рівності й фактичним доступом жінок до ухвалення рішень. Саме тому подальші політичні рішення та дії мають бути спрямовані не лише на

збереження наявних інституційних механізмів, а й на забезпечення їх реальної дієвості, вимірюваності та стійкості в умовах війни та повоєнного відновлення.

1.5. РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО РОЗДІЛУ 1

Для забезпечення прав жінок у сфері політичної участі та виконання Україною своїх міжнародних зобов'язань (CEDAW) рекомендується вжити нижчеперелічених заходів на державному та регіональному рівнях.

- Упровадити систему гендерного моніторингу політичних процесів. Доцільно посилити державну політику у сфері участі жінок у політичному житті та на рівні ухвалення рішень шляхом переходу від переважно декларативних підходів до системи обов'язкових, вимірюваних і підзвітних механізмів. Насамперед необхідно забезпечити практичне виконання вже ухвалених стратегічних документів, зокрема шляхом регулярного публічного моніторингу досягнення цільових індикаторів щодо представництва жінок у Верховній Раді України, місцевих радах, дипломатичній службі та на посадах вищого корпусу державної служби (категорії А). Важливо, щоб такий моніторинг супроводжувався не лише звітуванням, а й аналізом причин відхилення від цілей та визначенням коригувальних заходів.

- Посилити гарантії забезпечення представництва жінок через гендерне квотування. Потребує подальшого вдосконалення виборче та пов'язане з ним антидискримінаційне регулювання. Доцільно посилити гарантії реального застосування гендерних квот, зокрема через запобігання практикам висування технічних кандидаток. Необхідно внести зміни до Виборчого кодексу з метою забезпечення гендерного балансу на рівні безпосереднього представництва в радах різних рівнів: додати до Виборчого кодексу норму «в разі вибуття кандидаток / кандидатів зі списку замінювати їх особами тієї самої статі». Важливо запровадити дієві механізми реагування на сексизм і гендерну дискримінацію у виборчому процесі, а також розробити інструменти захисту жінок-кандидаток і жінок-політичних від кібербулінгу, мови ворожнечі та інших форм політичного насильства.

- Адаптувати норми виборчого законодавства щодо цензу осілості. Особливої уваги потребує адаптація виборчого регулювання до умов воєнного часу та врахування непропорційного впливу переміщення і вимушеного перебування за кордоном на реалізацію пасивного виборчого права жінок. Необхідна адвокація громадянським суспільством удосконалення норм виборчого законодавства, зокрема внесення до Виборчого кодексу України змін щодо цензу осілості (норми про 5, 10 років постійного проживання в Україні), а також доповнення формулювання в ч. 4 ст. 134, ч. 2 ст. 75 Виборчого кодексу України «...не є порушенням вимоги про проживання в Україні виїзд особи за кордон у службове відрядження, на навчання, у відпустку, на лікування за рекомендацією відповідного медичного закладу...» фразою «...у зв'язку із введенням в Україні воєнного стану...».

- Інституціоналізувати забезпечення гендерної рівності у політичних партіях. Політичним партіям варто рекомендувати інституціоналізувати внутрішні політики гендерної рівності, які б охоплювали не лише формальне дотримання квот, а й прозорі процедури висування, підготовки, супроводу та підтримки жінок після обрання. Доцільним є впровадження сталих програм наставництва, розвитку лідерських компетентностей, підготовки до участі у виборах і доступу до ресурсів для проведення кампаній. Без трансформації внутрішньопартійних процедур подальше зростання участі жінок у політиці ризикує залишатися переважно кількісним, а не якісним.

- Здійснювати просвіту жінок із питань політичної участі та їхніх виборчих прав.

- Докладати зусиль для подолання вертикальної сегрегації в публічній службі – на рівні органів державної влади та місцевого самоврядування, зокрема дипломатичної служби. Для цього доцільно поєднати кадровий моніторинг із цільовими програмами професійного розвитку, конкурсного просування та формування кадрового резерву для жінок, особливо на керівних посадах. Програми підготовки та підвищення кваліфікації державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування мають передбачати програми й тематичні модулі з проблематики прав жінок, інструментів упровадження гендерної рівності (гендерного аналізу, гендерно орієнтованого бюджетування, гендерного аудиту та ін.), недискримінаційних практик, запобігання і протидії сексизму, враховувати потреби вразливих груп під час планування й ухвалення рішень.

- Забезпечити участь жінок у консультаційних, координаційних і дорадчих органах при органах влади всіх рівнів. У контексті війни та відновлення доцільно забезпечити обов'язкове залучення жінок, зокрема з уразливих груп, до консультаційних, координаційних і дорадчих механізмів на

національному, регіональному та місцевому рівнях. Це стосується питань безпеки і оборони, порядку денного відновлення, процесів гуманітарного реагування, житлової політики, соціального захисту, безпеки громад і локального розвитку. Особливу увагу слід приділити інституціоналізації участі жінок із числа ВПО, оскільки досвід останніх років засвідчив розрив між існуванням рад ВПО при органах влади і їх реальним впливом на підготовку програм і рішень. Відповідно, доцільно передбачити процедури консультацій, проміжного перегляду програм та обов'язкового врахування зворотного зв'язку від спільнот, яких ці рішення стосуються.

- Посилити участь військовослужбовиць в ухваленні рішень. У секторі безпеки та оборони доцільно тримати проблему участі військовослужбовиць в ухваленні рішень у фокусі державної політики. Потрібно забезпечити створення реальних можливостей для просування жінок на командні та управлінські позиції, розвиток інституту гендерних радниць та радників, посилення внутрішніх механізмів реагування на дискримінацію та системну роботу з подолання стереотипів щодо жіночого лідерства у військовому середовищі.

- Забезпечити інституційну сталість та практичну дієвість механізмів участі. Загалом рекомендації мають ґрунтуватися на тому, що забезпечення прав жінок у політичному житті та на рівні ухвалення рішень є складником демократичної стійкості держави, ефективності публічного управління та справедливого повоєнного відновлення. Подальші дії мають бути спрямовані на забезпечення інституційної сталості, дієвості механізмів участі та усунення тих структурних бар'єрів, які обмежують вплив жінок на вироблення рішень у ключових сферах суспільного життя.

РОЗДІЛ 2. МОНІТОРИНГ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЖІНОК У СФЕРІ ГРОМАДСЬКОЇ АКТИВНОСТІ В УКРАЇНІ У ВОЄННИЙ ЧАС (2022–2025 рр.)

2.1. МІЖНАРОДНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ УКРАЇНИ ВІДПОВІДНО ДО КОНВЕНЦІЇ ООН: ОГЛЯД СТАТТІ ТА ВІДПОВІДНИХ ЗАКЛЮЧНИХ ЗАУВАЖЕНЬ, РЕКОМЕНДАЦІЙ КОМІТЕТУ ООН З ЛІКВІДАЦІЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ ЩОДО ЖІНОК У СФЕРІ ГРОМАДСЬКОЇ АКТИВНОСТІ В УКРАЇНІ

Стаття 7 Конвенції /CEDAW:⁴¹ Держави-сторони вживають усіх відповідних заходів для ліквідації дискримінації щодо жінок у політичному та суспільному житті країни і, зокрема, забезпечують жінкам на рівних умовах з чоловіками право: [...] с) брати участь у діяльності неурядових організацій і асоціацій, що займаються проблемами громадського та політичного життя країни.

Україна як держава-учасниця Конвенції ООН (CEDAW) зобов'язана гарантувати жінкам рівні з чоловіками можливості для участі в громадському житті (стаття 7), зокрема можливість брати участь у формуванні політики та в діяльності неурядових організацій і асоціацій, що займаються громадським і політичним життям країни.⁴²

Загальні рекомендації Комітету CEDAW визначають зобов'язання держав щодо забезпечення участі жінок у суспільному та політичному житті та підтверджують стратегічну роль жінок у секторах оборони та відновлення, перетворюючи міжнародні стандарти на дієві інструменти захисту прав навіть під час активної фази війни.

Загальна рекомендація № 23 (1997) роз'яснює статті 7-8 Конвенції та підкреслює право жінок реально впливати на політичні процеси. Держави мають заохочувати участь жінок у політичних партіях, профспілках і громадських організаціях, залучати їх до формування політики на всіх рівнях та усувати гендерні стереотипи.

Загальна рекомендація № 40 (2024) акцентує увагу на рівному та інклюзивному представництві. Вона підтримує принцип паритету (50/50) в ухваленні рішень, приділяє увагу захисту жінок від онлайн-насилства та наголошує на необхідності залучення жінок з інвалідністю, представниць меншин і молодих лідерок.⁴³

⁴¹ Текст Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text

⁴² Загальні рекомендації, ухвалені Комітетом ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок № 1–37. URL: <https://land.gov.ua/wp-content/uploads/2019/01/Загальні-рекомендації-Комітету-ООН.pdf>

⁴³ Загальна рекомендація Комітету CEDAW № 40 про рівне та інклюзивне представництво жінок у системах прийняття рішень. Жовтень 2024. URL: https://ukraine.unwomen.org/sites/default/files/2025-04/recommendation_no.40_a4_20.02.2025.pdf

У 2022–2025 рр., незважаючи на воєнний стан, жінки в Україні ефективно реалізували своє право на участь у громадських організаціях та ініціативах. Водночас державна політика щодо виконання зобов'язань за статтею 7 Конвенції CEDAW була непослідовною та ситуативною. Позитивні зміни, зокрема зростання жіночої активності, відбулися переважно завдяки ініціативі самих жінок і підтримці міжнародних партнерів, а не послідовній державній політиці. У багатьох випадках стартовою точкою були волонтерські дії: допомога військовим, ВПО, жінкам і дітям, організація гуманітарної підтримки.⁴⁴

2.2. ДОСЯГНЕННЯ УКРАЇНИ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЖІНОК У СФЕРІ ГРОМАДСЬКОЇ АКТИВНОСТІ (2022–2025 рр.)

У 2022–2025 рр. Україна суттєво посилсила нормативну базу у сфері гендерної рівності, зокрема ратифікувала Стамбульську конвенцію та Римський статут, що створило правові механізми для протидії гендерно зумовленому насильству та притягнення до відповідальності за воєнні злочини.

За даними досліджень, спостерігається чітка тенденція зростання жіночої участі в усіх формах зайнятості в громадському секторі: у 2023 році жінки становили 53,6 % від усіх залучених працівників, а вже у 2025 р. цей показник зріс до 62,3 %.⁴⁵ Динаміку цього процесу підтверджує статистика реєстрації громадських організацій. Так, у 2025 р. жінки очолили 1599 нових громадських організацій, що становить 12,5 % від усіх новостворених жіночих ініціатив.⁴⁶ Проте, варто наголосити, що значною мірою збільшення числа жіночих громадських організацій відбулося за рахунок реєстрації волонтерських громадських груп, що активно створювалися з початком повномасштабного вторгнення у 2022 р. для надання гуманітарної допомоги, супроводу вимушених переселенців тощо.

Посилення жіночого активізму та мереж співпраці

У 2022–2025 рр. жінки в Україні активно реалізовували своє право на участь у громадському житті. В умовах повномасштабної війни жіноча активність, що починалася з волонтерства та надання гуманітарної допомоги, суттєво зросла. Так, респонденти зазначають великий внесок жінок із числа ВПО:

«...приїхало дуже багато активних жінок, і вони намагаються робити якісь добрі справи. Вони... входять зараз в ради ВПО і намагаються просувати інтереси...» (Г1_P2_3).
«...вони активізувалися у 2022 році... і зараз розглядають себе як тих, хто може впливати...» (Г1_P2_4).

Крім того, необхідно відзначити роль жінок-лідерок з уразливих груп, зокрема ромських громад. Їхня участь виходить за межі традиційного активізму: вони виступають медіаторками між громадами й інституціями і забезпечують кризову підтримку в умовах переміщення та обмеженого доступу до послуг. Такий формат участі свідчить про доповнення діяльності державних механізмів на локальному рівні, що є критично важливим у період війни та відновлення.

«Стосовно жінок-лідерок з ромів, то на нас більше навантаження, бо нам потрібно більше комунікації, більше давати інформації людям, бо люди перемістилися. І тиск на ромські громади з приводу дискримінації дуже посилюється – через те, що родини багатодітні, закриті. Тому на нас як на керівників організацій, як на медіаторів дуже великий тиск... нам треба більше реагувати і надавати консультації» (Г1_P2_2).

Мережування та розвиток коаліцій стали важливим чинником посилення жіночого руху, сприяючи координації ініціатив, обміну досвідом і спільній адвокації. Їхня діяльність охоплює широкий спектр проблем – від гуманітарної допомоги до протидії гендерно зумовленому насильству та участі у відновленні країни. Респондентки розглядають коаліції та мережі як ключовий інструмент видимості та консолідації жіночого руху, а також як канал доступу до ухвалення рішень. Водночас вони виконують різні функції залежно від рівня. На національному рівні коаліції (Коаліція 1325, гуманітарні альянси,

⁴⁴ Аналітичний звіт «Феміністичне лідерство в кризу в Україні: від діалогу до згуртованості». ГО «Бюро гендерних стратегій і бюджетування», 2026. URL: https://genderburo.info/wp-content/uploads/2026/02/Femleadership_Report.pdf

⁴⁵ Громадянське суспільство України в умовах війни 2022–2025 рр. Звіт щодо комплексного соціологічного дослідження. Серпень 2025.

URL: https://api.home.ednannia.ua/upload/kch/25/10/29/zvit_UA_Hromadianske_suspilstvo_v%20umovakh_viny_2022-2025.pdf

⁴⁶ Понад третину нових компаній очолили жінки в Україні у 2025 р. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/women-in-business-2025>

гендерні робочі групи) забезпечують: доступ до міністерств і донорів; адвокацію гендерних підходів; вироблення спільних позицій. Зокрема, UN Women ініціювали платформу UN Women Connect 2026, яка об'єднала понад 60 жіночих організацій для спільного стратегічного планування та адвокації.⁴⁷ Ініціатива Women's Humanitarian Leadership Fund (WHLF) сприяла зміцненню спроможності українських жіночих правозахисних організацій.⁴⁸ Важливу підтримку також забезпечив проєкт «Голос жінок і лідерство – Україна» (WVL), який надав інституційну допомогу понад 160 організаціям, давши їм можливість зберегти адвокаційний фокус навіть під час гуманітарної кризи. Наразі проєкт перейшов у нову фазу під назвою «Голос жінок і лідерство: нова сила», що триватиме з 2025 до 2030 р.

На локальному рівні мережі мають більш практичний вимір – вони впливають на локальні політики, програми підтримки ВПО, ветеранську політику, надання соціальних послуг.⁴⁹ Так, наприклад, мережа CAFI (Community Action for Freedom from Violence) у 2023–2025 рр. працювала над протидією гендерно зумовленому насильству та розвитком місцевих механізмів реагування.

Вагомою платформою для діалогу та просування жіночого лідерства став Український Жіночий Конгрес. У 2022–2025 роках під його егідою відбулося вісім конгресів, зокрема чотири всеукраїнські щорічні події та чотири регіональні форуми.

Консолідації сучасного жіночого руху сприяло відзначення 2024 р. 140-річчя українського жіночого руху. Кампанію ініціювали Центр гендерної культури та Бюро гендерних стратегій і бюджетування, і до неї долучилася широка мережа жіночих організацій.⁵⁰ У серпні 2024 року за підтримки Українського жіночого фонду відбувся форум «Жіночий рух діє в усіх жінках», який об'єднав понад 200 учасниць з усіх областей України та став платформою для посилення солідарності й адвокації.

Таким чином, розвиток коаліцій, мереж і партнерства став ключовим чинником посилення жіночого руху, сприяючи координації ініціатив, обміну досвідом та зростанню адвокаційного впливу жіночих організацій.

Розширення участі жінок у процесах миробудування та відновлення

У 2022–2025 роках жінки в Україні активно долучилися до процесів миробудування, забезпечення безпеки та відновлення, зокрема через участь у гуманітарному реагуванні та локальних ініціативах. В умовах війни жіноча активність стала більш практикоорієнтованою і швидко адаптувалася до нових викликів.

«Ми долучилися до гуманітарних питань... і потім залишилися працювати в тих питаннях, у яких в нас є експертиза» (ГІ_P2_1).

«Ми... долучилися до гуманітарної роботи, тому що на той час була потреба саме в цьому» (ГІ_P2_3).

Ключовою рамкою для цієї активності є виконання Порядку денного Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека». Реалізація цього підходу відбувається через Національний план дій з виконання резолюції 1325, який є ключовим інструментом інтеграції гендерного підходу в сектор безпеки та оборони. Оновлена редакція Плану, що охоплює період до 2025 року, та подальший проєкт до 2030 року фокусуються на розширенні участі жінок в ухваленні рішень, захисті від гендерно зумовленого насильства та залученні жіночого лідерства до процесів відновлення. Особлива увага приділяється залученню жінок до процесів формування політики, участі в місцевому врядуванні та роботі консультативних і координаційних механізмів у сфері безпеки та відбудови.

Важливу роль у цих процесах відіграють жіночі громадські організації, ветеранські спільноти та мережі активісток, які беруть участь у розробленні місцевих планів дій, гуманітарному реагуванні та реалізації програм підтримки постраждалих від війни.

Паралельно посилюються механізми захисту жінок від насильства, пов'язаного з конфліктом, а також підтримка жіночих організацій, що працюють у сфері захисту прав людини, безпеки та

⁴⁷ UN Women Connect 2026 brought together over 60 women's organizations to identify cooperation priorities for 2026. URL: <https://ukraine.unwomen.org/en/stories/za-slovamy/2026/02/un-women-connect-2026-obyednav-ponad-60-zhinochykh-orhanizatsiy-dlya-vyznachennya-priorytetiv-spivpratsi-na-2026-rik>

⁴⁸ Women's Humanitarian Leadership Fund Lessons on power, trust, and impact URL: https://oi-files-d8-prod.s3.eu-west-2.amazonaws.com/s3fs-public/2025-12/WHLF%20report_WEB_right.pdf

⁴⁹ Аналітичний звіт «Феміністичне лідерство в кризу в Україні: від діалогу до згуртованості». ГО «Бюро гендерних стратегій і бюджетування», 2026. URL: https://genderburo.info/wp-content/uploads/2026/02/Femleadership_Report.pdf

⁵⁰ Жіночі організації підписали Меморандум про партнерство. URL: <https://www.genderculturecentre.org/zhinochi-organizacii-pidpisali-memora/>

соціального відновлення громад. Одним з досягнень стало завершення формування мережі регіональних коаліцій 1325 у всіх областях України. Це дало змогу ефективно інтегрувати Порядок денний «Жінки, мир, безпека» у процеси відновлення на місцях.

Паралельно Україна продовжує реалізовувати державну політику гендерної рівності відповідно до міжнародних стандартів, зокрема Конвенції CEDAW та Цілей сталого розвитку ООН. Стратегічною рамкою залишається Державна стратегія забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків до 2030 року⁵¹. Оновлення плану її реалізації у 2025 р. стало відповіддю на нові виклики, пов'язані з війною, масштабними гуманітарними потребами та необхідністю інклюзивного відновлення країни. Документ передбачає підтримку жіночих громадських ініціатив, розвиток жіночого лідерства, посилення участі жінок в ухваленні управлінських рішень та інтеграцію гендерних підходів у місцеві програми розвитку та відбудови громад.

Підтримка міжнародних партнерів

Важливим чинником розвитку гендерної політики стала також міжнародна підтримка. Європейський Союз та структура ООН Жінки в Україні підписали проектну угоду щодо створення Фонду гендерної рівності (GEF). Ця ініціатива спрямована на підтримку жіночих громадських організацій, розвиток гендерно чутливих політик та посилення участі жінок у процесах відновлення країни.

Суттєву підтримку розвитку жіночого громадського сектора забезпечили міжнародні партнери через гранти, фінансування, навчальні програми та менторство. Завдяки міжнародному партнерству жіночі організації змогли не лише продовжити свою діяльність, а й розширити її, долучившись до гуманітарного реагування, підтримки внутрішньо переміщених осіб, надання соціальної допомоги постраждалим від війни та участі у відновленні громад. У ширшому контексті така підтримка сприяє реалізації принципів Конвенції CEDAW, зокрема створенню умов для повноцінної участі жінок у громадському та політичному житті.

Ще одним важливим міжнародним механізмом підтримки стало створення у 2024 році Альянсу з гендерно відповідального та інклюзивного відновлення в Україні (Alliance for Gender-Responsive and Inclusive Recovery), що об'єднує уряди, міжнародні організації, громадянське суспільство та представників приватного сектора. Альянс наголошує на необхідності залучення жінок до процесів ухвалення рішень на всіх рівнях та залучення жіночих організацій через Консультативну групу ОГС для моніторингу зобов'язань членів Альянсу.⁵²

2.3. ПРОБЛЕМИ ТА ВИКЛИКИ, ЩО СТОЯТЬ ПЕРЕД УКРАЇНОЮ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ЖІНОК У СФЕРІ ГРОМАДСЬКОЇ АКТИВНОСТІ (2022–2025 рр.)

Жіночий рух в Україні довів свою здатність бути фундаментом національної безпеки, але він потребує негайного переходу від «моделі виживання» до стратегічної, стабільної підтримки з боку держави та міжнародних донорів. Незважаючи на інституційні успіхи, станом на 2025–2026 роки жіночий громадський сектор опинився перед загрозою масштабної кризи. Фінансова криза, спричинена різким скороченням міжнародної допомоги, у поєднанні із системним кібернасильством та фізичним виснаженням активісток загрожує нівелюванням здобутків попередніх років.

Водночас виникає загроза «відкату» прав жінок після війни, тому організації прагнуть зберегти свої позиції та вплив.

«Мілітаризація суспільства, вона обов'язково призводить до так званої маскулінізації... знижується видимість лідерської ролі жінок, нарощуються такі праворадикальні настрої, наративи, і, відповідно, фемінізм, гендерна рівність... вони опиняються під черговим ударом. І навіть усередині таких спільнот, як політичні партії, політичні еліти, я бачу зниження активності серед політиків, які до повномасштабного вторгнення готові були просувати публічно, активно питання фемінізму, гендерної рівності».⁵³

⁵¹ Про схвалення Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року та затвердження операційного плану з її реалізації на 2022–2024 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 752-р від 12.08.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/752-2022-%D1%80#Text>

⁵² Alliance for gender-responsive and inclusive recovery. URL: https://ukraine.unwomen.org/sites/default/files/2025-07/report_alliance_for_gender_responsive_eng_final_0.pdf

⁵³ Аналітичний звіт «Феміністичне лідерство в кризу в Україні: від діалогу до згуртованості». ГО «Бюро гендерних стратегій і бюджетування», 2026. URL: https://genderburo.info/wp-content/uploads/2026/02/Femleadership_Report.pdf

Попри суттєве зростання участі жінок у громадському секторі, часто цей процес не трансформується у відповідний рівень впливу. Формальні механізми консультацій, координаційні платформи та публічні діалоги часто залишаються недоступними або малоефективними для жінок, особливо на локальному рівні та у прифронтових регіонах. Досвід жінок-лідерок, волонтерок, представниць жіночих і феміністичних ініціатив нерідко використовується інструментально – без реального впливу на рішення.⁵⁴ Дослідження також засвідчують ризик символічної участі жінок, коли їхня присутність використовується без реального врахування досвіду, експертизи та потреб.

«Я подалася на радника... але мені взагалі відповідь ще не прийшла» (Г1_P2_2).

«Що вищий рівень ухвалення рішень, то складніше... реально впливати... Реальні рішення дуже часто ухвалюються не в кабінетах, а в особистих контактах» (Г1_P2_4).

Жінки зазначають, що таке вилучення має прямі наслідки для жінок-лідерок і для громад загалом: емоційне та професійне вигорання, зниження довіри до інституцій, втрата експертизи та локального знання у процесах ухвалення рішень. Це також підриває довіру і зменшує потенціал справедливого відновлення: *«Ми весь час у зустрічах, але не завжди бачимо результат».*⁵⁵

Фінансування залишається одним із найбільших викликів для жіночих правозахисних організацій України. Попри зростання обсягів донорської допомоги після 2022 р., більшість ЖГО працюють у нестабільних умовах: фінансування залишається короткостроковим, непрогнозованим, часто прив'язаним до гуманітарного реагування і майже не покриває інституційні потреби. Станом на початок 2026 р. сектор перебуває у точці критичного перелому. Українські жіночі організації відчули фінансові виклики через скорочення допомоги з боку США та інших донорів.

Про це свідчать результати швидкого оцінювання, яке провели ООН Жінки, Апарат Урядової уповноваженої з гендерної політики України та Робоча група з питань гендерного реагування у гуманітарній діяльності (GiHA).⁵⁶ Різке скорочення міжнародної допомоги на початку 2025 р. стало основним викликом. Оцінки ООН Жінки та інших партнерів свідчать, що жіночі правозахисні організації (ЖПО) у 2025 р. втратили близько 27,4 млн доларів США іноземної допомоги, а у 2026 р. прогнозується втрата ще 25,5 млн доларів.

Серйозним обмеженням для сталості громадського сектора є структурний відтік кадрів до міжнародних організацій, які пропонують суттєво кращі фінансові умови. Це підриває інституційну спроможність локальних організацій та ускладнює довгострокове планування.

«...кращих людей забирали міжнародні організації, що можуть витратити ті гроші, які нам навіть не сняться» (Г1_P2_1).

Безпеківі загрози та кібернасильство

В Україні проблема онлайн-насильства щодо жінок у публічній сфері є гострою і стосується як журналісток, так і громадських активісток, правозахисниць та жінок-лідерок. Загалом 76,8 % жінок – користувачок інтернету в Україні хоча б раз зазнавали різних форм кібернасильства, включно з переслідуванням, шантажем або онлайн-цькуванням. Особливо вразливими є жінки, які беруть активну участь у громадському житті, адже онлайн-атаки або інформаційні кампанії часто використовують для їх дискредитації, зокрема через звинувачення у «непатріотизмі». За даними дослідження ГО «Жінки в медіа» та UNESCO (2025), 81 % українських журналісток і медійниць стикалися з онлайн-насильством.⁵⁷

Новою загрозою стали атаки з використанням штучного інтелекту, зокрема створення сексуалізованих фейкових зображень для дискредитації журналісток і активісток.

Станом на 2025 р. Україна посилила правові механізми протидії гендерно зумовленому та онлайн-насильству, адаптуючи законодавство до стандартів Стамбульської конвенції. Зокрема, зміни

⁵⁴ Там само.

⁵⁵ Аналітичний звіт «Феміністичне лідерство в кризу в Україні: від діалогу до згуртованості», ГО «Бюро гендерних стратегій і бюджетування», 2026. URL: https://genderburo.info/wp-content/uploads/2026/02/Femleadership_Report.pdf

⁵⁶ Вплив призупинення зовнішньої допомоги США на українські жіночі організації. Швидка оцінка. URL: https://ukraine.unwomen.org/sites/default/files/2025-03/12.03%201%20FINAL_Rapid%20Assessment_Report_final_08.03.2586_proofread_UKR.pdf

⁵⁷ Її голос – мішень для них: гендерно зумовлене онлайн-насильство щодо українських журналісток: дослідження. Київ, 2025. URL: https://wim.org.ua/wp-content/uploads/2025/04/Doslidzhennia_Yli-holos-mishen-dlia-nykh.pdf

до законодавства (Закон № 3733-IX, 2024 р.) посилили відповідальність за психологічне насильство, включно з кіберцькуванням.

Попри посилення законодавчих механізмів, жінки-лідерки продовжують стикатися з тиском і дискредитацією, що негативно впливає на їхню активність, добробут і здатність до впливу. Досвід респонденток свідчить, що безпекові ризики мають як онлайн-, так і офлайн-вимір.

«Були випадки, що... дверима грюкали, кричали. Я була в шоці, бо я не звикла до таких методів... Я знаю випадки, коли активісток обливали фарбою – але це не наш досвід» (Г1_P2_1).

«Тиск на ромські громади з приводу дискримінації дуже підвищився...» (Г1_P2_2).

Це вимагає системних підходів до безпеки, які враховують як цифрові, так і соціальні аспекти участі жінок у громадському й політичному житті країни.

Енергетична криза, збільшення обсягів неоплачуваної доглядової праці та тривале психологічне навантаження створюють структурні бар'єри для сталого залучення жінок до громадської діяльності та лідерства. За оцінками досліджень міжнародних і національних організацій, у таких умовах жінки витрачають до 56 годин на тиждень на неоплачувану працю, зокрема на догляд за дітьми, літніми родичами, приготування їжі, забезпечення побутових потреб під час вимкнень електроенергії та організацію базових умов життя родини.

Додатковим викликом для жіночого активізму стало явище так званого «суперприскорення», коли багато жінок, які очолюють громадські організації або локальні ініціативи, змушені поєднувати одночасно кілька ролей. Дослідження фіксують непоодинокі випадки подвійного і потрійного навантаження, коли жінки одночасно поєднують громадську й професійну діяльність та неоплачувану доглядову працю. Респондентки поєднують професійну діяльність, лідерські функції, догляд за дітьми та літніми родичами, волонтерство і психологічну підтримку інших: «*Ти одночасно керівниця, мама, волонтерка і ще маєш тримати всіх морально*».⁵⁸ Такий рівень навантаження обмежує участь жінок у громадській та професійній діяльності й водночас спричиняє емоційне виснаження, професійне вигорання та втрату людського ресурсу в громадському секторі.

«Багато жінок відчують сильну втому, яку складно подолати. Кожна шукає свої способи відновлення» (Г1_P2_4).

Ситуацію ускладнює обмежений доступ до системної психологічної підтримки для активісток і представниць громадських організацій. Попри розвиток програм психосоціальної допомоги в Україні, більшість із них працюють переважно у громадських організаціях, які часто змушені використовувати власні ресурси для організації психологічної підтримки своїх працівниць і волонтерок. Це свідчить про необхідність розвитку державних і донорських програм підтримки, спрямованих на зменшення навантаження доглядової праці, розширення доступу до психосоціальної допомоги та створення умов для збереження жіночого лідерства в умовах тривалої кризи.

2.4. ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Упродовж 2022–2025 рр. в Україні, попри суттєве зростання участі жінок у громадському секторі, їхня активність не трансформувалася у відповідний рівень впливу, спостерігався **розрив між участю і впливом**.

Серйозним обмеженням для збереження сталості громадського сектора є відтік кадрів до міжнародних організацій, які пропонують суттєво кращі фінансові умови. Це **підриває інституційну спроможність локальних організацій та ускладнює довгострокове планування**.

Фінансування залишається одним із найбільших викликів для жіночих правозахисних організацій України. Попри зростання обсягів донорської допомоги після 2022 року, більшість жіночих громадських організацій працюють у нестабільних умовах: фінансування залишається короткостроковим, непрогнозованим, часто прив'язаним до гуманітарного реагування і майже не покриває інституційні потреби. У громадському секторі є **фінансові бар'єри** для стратегічної діяльності ГО.

Попри посилення законодавчих механізмів та розвитку нормативно-правової бази, жінки – громадські лідерки продовжують стикатися із тиском і дискредитацією, що негативно впливає на їхню участь у суспільно-політичному житті громад. В Україні проблема онлайн-насильства щодо жінок у

⁵⁸ Аналітичний звіт «Феміністичне лідерство в кризу в Україні: від діалогу до згуртованості». ГО «Бюро гендерних стратегій і бюджетування», 2026. URL: https://genderburo.info/wp-content/uploads/2026/02/Femleadership_Report.pdf

публічній сфері є гострою і стосується як журналісток, так і громадських активісток, правозахисниць та жінок-лідерок. Енергетична криза, зумовлена повномасштабним вторгненням, нерідко заважала плануванню та реалізації запланованих заходів. Збільшення обсягів неоплачуваної доглядової праці та тривале психологічне навантаження створюють структурні бар'єри для сталого залучення жінок до громадської діяльності та лідерства і спричиняють **ресурсне виснаження**.

Ситуацію ускладнює обмежений доступ до системної психологічної підтримки для активісток і працівниць громадських організацій. Попри розвиток програм психосоціальної допомоги в Україні, більшість діють переважно у громадських організаціях, які часто змушені використовувати власні ресурси для організації психологічної підтримки своїх працівниць і волонтерок. Проведений аналіз свідчить про **соціально-психологічне виснаження громадських активісток**.

В Україні участь жінок у громадському житті пов'язана зі **значними безпековими викликами**, оскільки вони стикаються із внутрішніми загрозами та зовнішніми викликами через війну.

2.5. РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО РОЗДІЛУ 2

Для забезпечення прав жінок у сфері участі в громадському житті та виконання Україною міжнародних зобов'язань (CEDAW) рекомендується вжити відповідних заходів на державному та регіональному рівнях.

- Розробити механізми для розширення доступу жінок-лідерок із громадського сектора до рівня ухвалення рішень через прозорі процедури відбору, що гарантуватимуть урахування їхніх пропозицій у процесах формування політик та мінімізують ризик символічної участі, коли їхня присутність використовується без реального врахування досвіду, експертизи та потреб жіночого руху.

- Підтримувати розвиток коаліцій і мереж, забезпечивши довгострокову інституційну підтримку жіночих організацій та коаліцій як інструментів посилення колективного впливу жінок на формування і реалізацію державних стратегій та політики.

- Посилити механізми захисту жінок-лідерок від онлайн- та офлайн-насильства, забезпечивши ефективне реагування, притягнення винних до відповідальності й доступ жінок до належної та вчасної правової допомоги.

- Розширити системні програми психосоціальної підтримки для жінок-активісток та працівниць громадського сектора з урахуванням ризиків вигорання.

- Інвестувати у збереження кадрового потенціалу громадського сектора для зменшення відтоку фахівчинь і фахівців, оскільки це підриває інституційну та експертну спроможність локальних громадських організацій та ускладнює довгострокове планування.

РОЗДІЛ 3. МОНІТОРИНГ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЖІНОК У ВОЄННИЙ ЧАС У СФЕРІ ОСВІТИ В УКРАЇНІ (2022–2025 рр.)

3.1. Міжнародні зобов'язання України відповідно до Конвенції ООН та рекомендацій Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок у сфері освіти в Україні

Згідно зі статтею 10 Конвенції ООН (CEDAW) держава взяла на себе зобов'язання забезпечити рівні права жінок і чоловіків у сфері освіти.

Стаття 10

Держави-сторони вживають усіх відповідних заходів для того, щоб ліквідувати дискримінацію щодо жінок, з тим щоб забезпечити їм рівні права з чоловіками в галузі освіти, і, зокрема, забезпечити на основі рівності чоловіків і жінок:

а) однакові умови для орієнтації у виборі професії або спеціальності, для доступу до освіти і одержання дипломів у навчальних закладах усіх категорій як у сільських, так і в міських районах; ця рівність забезпечується в дошкільній, загальній, спеціальній і вищій технічній освіті, а також в усіх видах професійної підготовки;

б) доступ до однакових програм навчання, однакових іспитів, викладацького складу однакової кваліфікації, шкільних приміщень і обладнання рівної якості;

с) усунення будь-якої стереотипної концепції ролі чоловіків і жінок на всіх рівнях і у всіх формах навчання шляхом заохочення спільного навчання та інших видів навчання, що сприятимуть досягненню цієї мети, і, зокрема, шляхом перегляду навчальних посібників та шкільних програм і адаптації методів навчання;

- d) однакові можливості одержання стипендій та іншої допомоги на освіту;*
- e) однакові можливості доступу до програм продовження освіти, включно з програмами поширення грамотності серед дорослих і програмами функціональної грамотності, спрямованими, зокрема, на скорочення якомога швидше будь-якого розриву в знаннях чоловіків і жінок;*
- f) скорочення чисельності дівчат, які не закінчують школи, та розроблення програм для дівчат і жінок, які передчасно залишили школу;*
- g) однакові можливості брати активну участь у заняттях спортом і фізичною підготовкою;*
- h) доступ до спеціальної інформації освітнього характеру для сприяння забезпеченню здоров'я і добробуту сімей, включно з інформацією та консультаціями щодо планування розміру сім'ї.*

Звітуючи перед Комітетом CEDAW щодо проведеної діяльності, у Дев'ятій періодичній доповіді⁵⁹ уряд України наголосив на низці активностей, спрямованих на впровадження гендерної рівності в систему освіти, як-от: інтеграція гендерних підходів у закладах освіти сфери безпеки й оборони (п. 23); призначення гендерних радників ректорів закладів вищої освіти МВС (п. 83); проведення антидискримінаційної експертизи шкільних підручників (п. 165); заохочення дівчат до STEM-освіти та забезпечення їм рівного із хлопцями доступу до неї (п. 168); проведення гендерних досліджень і студій у закладах освіти різних рівнів (п. 173) тощо.

Комітет CEDAW в заключних зауваженнях до Дев'ятої періодичної доповіді України про виконання Конвенції CEDAW⁶⁰ схвалив дії та зусилля держави Україна і водночас висловив занепокоєння (п. 37) зменшенням кількості вчителів і закриттям або злиттям шкіл; тим, що не всі шкільні підручники та навчальні матеріали пройшли антидискримінаційну експертизу; концентрацією жінок і дівчат у типових для жінок галузях навчання; низьким рівнем відвідування школи ромськими дівчатами та перешкодами у системі освіти для дітей з інвалідністю.

Відповідно до цього Комітет рекомендував Україні поширювати інформацію щодо важливості освіти дівчат на всіх рівнях, а також:

a) продовжити реалізацію рекомендацій щодо забезпечення рівного доступу до освіти в Стратегії інтеграції гендерної рівності в освіту на період до 2030 р. і забезпечити створення належної освітньої інфраструктури та продовження програм цифрової грамотності в сільських місцевостях;

b) забезпечити використання гендерночутливої мови та недискримінаційного зображення жінок у підручниках і навчальних матеріалах на всіх рівнях освіти, приділяти особливу увагу внеску жінок у політику, науку та інші сфери життя суспільства, а також пропагувати ненасильницькі прояви маскуліності;

c) заохочувати вибір жінками та дівчатами нетрадиційних сфер навчання та професійної діяльності, зокрема таких як природничі науки, техніка, інженерія та математика (STEM), а також інформаційно-комунікаційні технології (ICT);

d) активізувати інформаційно-роз'яснювальні кампанії та вжити додаткових заходів для збільшення показників зарахування, навчання та закінчення школи ромськими дівчатами, жінками і дівчатами з інвалідністю, зокрема шляхом упровадження Стратегії сприяння реалізації прав і можливостей осіб, які належать до ромської національної меншини, в українському суспільстві на період до 2030 року та Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року.

3.2. ДОСЯГНЕННЯ УКРАЇНИ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЖІНОК У СФЕРІ ОСВІТИ (2022–2025 рр.)

Кабінет Міністрів України у 2022 р. схвалив Державну стратегію забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків до 2030 року.⁶¹ Вона передбачає серед іншого забезпечення рівного доступу дівчат і хлопців, жінок і чоловіків до освіти та професійного навчання (стратегічна ціль 3, операційна ціль 3), зокрема впровадження гендерного складника до стандартів різних рівнів освіти,

⁵⁹ Дев'ята періодична доповідь України про виконання Конвенції Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. 12.04.21. URL: <https://www.msp.gov.ua/legislation/regulatory-framework/document-ff7e5c01-504a-4934-86cb-85779f165828>

⁶⁰ Заключні зауваження до дев'ятої періодичної доповіді України, розглянуті на 1921-му та 1923-му засіданнях 18 і 19 жовтня 2022 року. URL: https://ukraine.unwomen.org/sites/default/files/2023-09/cedaw_co.pdf.pdf

⁶¹ Про схвалення Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року та затвердження операційного плану з її реалізації на 2022–2024 роки. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 серпня 2022 р. № 752-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/752-2022-%D1%80#Text>

гендерних компетентностей до освітніх програм і заходів для педагогічних колективів, розширення можливостей дівчат у здобутті STEM-освіти, забезпечення доступу до навчання протягом життя, особливо для жінок із сільських місцевостей, жінок похилого віку та представниць інших категорій, які зазнають множинної дискримінації, а також розширити можливості для здобуття освіти дівчатами ромської національності. Для реалізації Стратегії було розроблено Операційний план на 2022–2024 рр., який містить конкретні кроки із забезпечення рівних прав і можливостей для жінок у сфері освіти (п. 27–32).

Кабінет Міністрів України наприкінці 2022 р. схвалив також Стратегію впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року (розпорядження № 1163-р).⁶² Вона передбачає комплексне впровадження принципів, політики і заходів щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у нормативно-правових документах, посилення компетенцій освітян із питань гендерної рівності, запобігання та протидію будь-якій дискримінації, впровадження практик інклюзивності.

Для реалізації Стратегії були прийняті операційні плани на 2022–2024 рр.⁶³ та на 2025–2027 рр.⁶⁴ У них, зокрема, передбачено запровадження антидискримінаційної експертизи підручників, розроблення курсів для підвищення кваліфікації вчителів, сприяння подоланню професійної сегрегації через профорієнтацію в школах, цифровізацію освіти та забезпеченні рівного доступу до навчання в умовах воєнного стану.

Для просування гендерної рівності в системі професійно-технічної освіти в 2022 р. Міністерство освіти і науки України в межах програми «EU4Skills: Кращі навички для сучасної України» розробило Модельну дорожню карту гендерної рівності⁶⁵, яка складається із 5 пріоритетних напрямків: 1) створення механізмів протидії гендерній дискримінації; 2) підвищення рівня обізнаності працівників; 3) подолання гендерних стереотипів щодо вибору професії; 4) створення гендерно чутливого освітнього середовища; 5) аналіз навчальних програм щодо наявності у них гендерного складника.

У 2023 р. було схвалено Національну стратегію зі створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року⁶⁶, розроблену з урахуванням низки міжнародних документів, зокрема положень CEDAW, яка фокусується на двох рівнях безбар'єрності: 1) фізичній, інформаційній і цифровій доступності; 2) створенні умов для безбар'єрності у сферах освіти та економічної діяльності.

На рівному доступі до освіти, побудованому на засадах недискримінації, інклюзивності та безбар'єрності, наголошує Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державного стандарту профільної середньої освіти»⁶⁷, прийнята в 2024 р. Стандарт є основою для розроблення освітніх програм.

Верховна Рада України у 2024 р. ухвалила Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення системи підготовки громадян України до військової служби»⁶⁸, у якому зазначено, що «під час організації та здійснення загальновійськової підготовки громадян України не допускаються будь-які форми дискримінації, у тому числі за ознакою статі». Також у 2024 р. Кабінет

⁶² Про схвалення Стратегії впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року та затвердження операційного плану заходів на 2022–2024 роки з її реалізації: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2022 р. № 1163-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2022-%D1%80#Text>

⁶³ Операційний план заходів на 2022–2024 роки з реалізації Стратегії впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2022 р. № 1163-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2022-%D1%80#Text>

⁶⁴ Про затвердження операційного плану заходів на 2025–2027 роки з реалізації Стратегії впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 25 березня 2025 р. № 260-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-operatsiinoho-planu-zakhodiv-na-20252027-roky-z-realizatsii-stratehii-vprovadzhenia-t250325>

⁶⁵ Модельна дорожня карта просування гендерної рівності в системі професійної (професійно-технічної) освіти на регіональному рівні. 2022. URL: https://osvita.ua/doc/files/news/880/88024/Modelna_dorozhnya_karta22_12_2022.pdf

⁶⁶ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#n10>

⁶⁷ Про затвердження державного стандарту профільної середньої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 25 липня 2024 р. № 851. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-2024-%D0%BF#Text>

⁶⁸ Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення системи підготовки громадян України до військової служби» // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2024, № 31. – С. 229. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3724-20#Text>

Міністрів України затвердив Завдання щодо досягнення Цілей сталого розвитку на період до 2030 року та індикатори їх досягнення⁶⁹.

У Завданні 4 «Забезпечення доступу населення до якісної професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти» враховано як показник частку жінок серед здобувачів фахової передвищої та вищої освіти за спеціальностями галузей знань. Питань забезпечення принципів гендерної рівності в освіті стосується Завдання 7. У ньому передбачено вимірювання кількості закладів освіти, які зробили конкретні кроки у впровадженні гендерної рівності: затвердили політики / положення щодо дотримання принципів гендерної рівності, запобігання та протидії насильству за ознакою статі, дискримінації та сексуальних домагань; пройшли гендерно-правову експертизу внутрішніх нормативних документів, запровадили принципи гендерночутливої, недискримінаційної мови та інститут радництва. Також вимірюється кількість сертифікаційних програм підготовки фахівців у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків та кількість педагогічних і науково-педагогічних працівників, які успішно завершили програми підвищення кваліфікації / стажування із зазначеної тематики.

Із 1 січня 2025 р. вступив у дію новий Закон України «Про дошкільну освіту»⁷⁰, яким передбачено урізноманітнення типів дошкільної освіти: запроваджено сімейні (родинні), мобільні та мінідитсадки, дозволено відвідувати ясла з трьох місяців, зменшено кількість дітей у групах і поліпшено умови праці вихователів для забезпечення доступності та якості освіти.

У 2025 р. були прийняті зміни до Порядку проведення антидискримінаційної експертизи та громадської антидискримінаційної експертизи проєктів нормативно-правових актів⁷¹ і затверджено Методичні рекомендації щодо впровадження політики протидії дискримінації, сексуальним домаганням та підтримки рівності у закладах вищої освіти України⁷².

Суттєві кроки були здійснені й у комунікації з питань гендерної рівності у сфері освіти. Зокрема Кабінет Міністрів України затвердив План заходів з реалізації Концепції комунікації у сфері гендерної рівності⁷³ на 2023–2025 рр. Стратегічна ціль 7 «Освіта з урахуванням гендерної тематики» передбачає врахування принципів гендерної рівності у державному стандарті профільної середньої освіти та програмах підвищення кваліфікації, підготовку рекомендацій і навчання педагогічних працівників нестереотипних підходів до професійної орієнтації учнів, формування антидискримінаційної політики закладів вищої освіти та наукових установ.

На виконання вимог національного законодавства, цілей Стратегії впровадження гендерної рівності у сфері освіти та інших нормативно-правових документів у 2022–2025 рр. в Україні було здійснено низку заходів, які привели до позитивних змін. Згадаємо деякі з них.

Гендерні аудити освітніх установ, закладів. Громадська організація «Центр гендерної культури» у 2023–2024 рр. провела аудит безпеки 10 закладів загальної та вищої освіти і розробила Дорожню карту зі створення безпечного освітнього середовища в закладах освіти.⁷⁴ Міністерство освіти і науки України у 2024 р. провело перший власний гендерний аудит установи.⁷⁵ Гарними практиками є запровадження інституту гендерного радництва при міністрі освіти і науки, проведення гендерного аналізу бюджетних програм Міністерства, а також організація вебінарів з питань гендерної рівності.⁷⁶

⁶⁹ Завдання щодо досягнення Цілей сталого розвитку на період до 2030 року та індикатори їх досягнення: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 29 листопада 2024 р. № 1190-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1190-2024-%D1%80#n26>

⁷⁰ Закон України «Про дошкільну освіту» // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2024, № 42. – С. 258. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3788-20#Text>

⁷¹ Зміни, що вносяться до постанов Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. № 996 і від 30 січня 2013 р. № 61: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 березня 2025 р. № 322. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-2025-%D0%BF#Text>

⁷² Про затвердження Методичних рекомендацій щодо впровадження політики протидії дискримінації, сексуальним домаганням та підтримки рівності у закладах вищої освіти України: Наказ Міністерства освіти і науки України № 1275 від 23 вересня 2025 р. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-metodychnykh-rekomendatsii-shchodo-vprovadzhenia-polityky-protydii-dyskryminatsii-seksualnym-domahanniam-ta-pidtrymky-rivnosti-u-zakladakh-vyshchoi-osvity-ukrainy>

⁷³ Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції комунікації у сфері гендерної рівності: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 січня 2023 р. № 79-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/79-2023-%D1%80#Text>

⁷⁴ Аудит безпеки закладів освіти. URL: <https://www.genderculturecentre.org/audit-bezpeki-zo/>

⁷⁵ Гендерний аудит Міністерства освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/rizne/2024/12/19/hendernyy-audyt-mon-19-12-2024.pdf> (презентація результатів 11 грудня 2024 р.).

⁷⁶ Розвиток гендерної компетентності фахівців і фахівчинь сфери освіти. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=KoiYpFSJahs>

Гендерні аудити проводять також і ЗВО, наприклад: Київський столичний університеті імені Бориса Грінченка⁷⁷, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»⁷⁸.

Антидискримінаційна експертиза підручників. Антидискримінаційна експертиза підручників для загальноосвітніх шкіл проводиться в Україні з 2017 р., а із 2020 р. вона є обов'язковою для надання грифу Міністерства освіти і науки. Антидискримінаційний складник входить до комплексної експертизи підручників відповідно до оновленого Порядку здійснення експертизи, затвердженого у 2023 р.⁷⁹ У 2022–2023 рр. антидискримінаційну експертизу пройшло 309 підручників і навчальних посібників для 1, 5, 6 і 10 класів, підручників для осіб з особливими освітніми потребами та навчальних посібників для закладів професійно-технічної освіти.⁸⁰ На початку 2026 року гриф МОН отримали 192 підручники для 4 і 9 класів.⁸¹

Впровадження політик, планів і стратегій гендерної рівності в закладах освіти. Впровадження гендерних політик та механізмів протидії дискримінації в закладах вищої освіти України є одним зі складників Стратегії впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року. Одним із лідерів у цьому напрямі є Національний університет «Києво-Могилянська академія» (НаУКМА), де діє Комітет протидії дискримінації, сексуальним домаганням і булінгу із Положенням, у якому деталізовано алгоритм дій у випадках дискримінації та інших негативних проявів.⁸² У багатьох ЗВО розроблені й прийняті положення про запобігання та протидію сексуальним домаганням, насильству та дискримінації як частина формування недискримінаційного інклюзивного освітнього простору. Окрім нормативної бази в університетах розроблені плани щодо забезпечення гендерної рівності (гендерного балансу), зокрема на керівних посадах, підтримки досліджень гендерної тематики в різних галузях наук, боротьби із сексуальними домаганнями. Такі плани наявні, наприклад, у Національному транспортному університеті⁸³, Ужгородському національному університеті⁸⁴, Національному технічному університеті «Дніпровська політехніка»⁸⁵ та ін. У багатьох ЗВО призначені уповноважені посадові особи з гендерних питань, розроблені гендерні політики. Серед них Львівський державний університет внутрішніх справ⁸⁶, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (КНЕУ)⁸⁷, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, освітні заклади сектора безпеки й оборони. За словами Урядової уповноваженої з питань гендерної політики Катерини Левченко, ЗВО почали розробляти стратегії гендерної рівності.⁸⁸ Серед них, зокрема, Державна академія прикордонної служби України, Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, Львівський національний університет імені Івана Франка, Уманський педагогічний університет та ін. Окремі ЗВО, як-от, наприклад, Волинський національний університет імені Лесі Українки, розробляють гендерні профілі університетів, мають лабораторії з гендерних досліджень.

⁷⁷ Київський столичний університет імені Бориса Грінченка одним з перших серед ЗВО розпочав гендерний аудит. URL: <https://kmr.gov.ua/uk/content/kyivsky-stolychnyy-universytet-imeni-borysa-grinchenka-odnym-z-pershyh-sered-zvo-rozpochav>

⁷⁸ В університеті проведений гендерний аудит і реалізовується освітній проєкт «Професія за покликанням, а не за стереотипом». URL: <https://nupp.edu.ua/news/v-universiteti-provedeniy-genderniy-audit-i-realizovuyetsya-osvitniy-proekt.html>

⁷⁹ Про затвердження Порядку здійснення експертизи, надання грифів навчальній літературі та навчальним програмам: Наказ Міністерства освіти і науки України від 05.06.2023 № 675. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1203-23#Text>

⁸⁰ Результати проведення антидискримінаційної експертизи від 2020 р. до першого півріччя 2024 р. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/rizne/2024/12/23/rezultaty-provedennya-antydyskryminatsiynoi-ekspertyzy-za-pershe-pivrichchya-2024-23-12-2024.pdf>

⁸¹ Підручники для 4 і 9 класів Нової української школи пройшли експертизу та отримали гриф МОН. URL: <https://uied.org.ua/2026/02/14979/>

⁸² Протидія дискримінації, сексуальним домаганням і булінгу. URL: <https://web.ukma.edu.ua/index.php/uk/students/protect-rights/antidiscrimination>

⁸³ План гендерної рівності на період 2025–2030 рр. Національного транспортного університету: Наказ ректора № 524 від 12.06.2025. URL: http://vstup.ntu.edu.ua/publiczna_info/GEP_NTU_ukr_signed.pdf

⁸⁴ План дій з впровадження гендерно чутливих ініціатив і заходів в ДВНЗ «Ужгородський національний університет» на 2022–2024 роки: Наказ ректора від 12 квітня 2022 р. № 126/01-04. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/56778>

⁸⁵ План розвитку гендерної рівності Національного технічного університету «Дніпровська політехніка» на 2026–2028 роки. URL: https://old.nmu.org.ua/ua/content/infrastructure/structural_divisions/Internal_quality_higher_education/gender_equality/

⁸⁶ Гендерна політика ЛьвДУВС. URL: <https://www.lvduvs.edu.ua/uk/gender-policy.html>

⁸⁷ Політика рівних можливостей, різноманіття та інклюзії. URL: https://kneu.edu.ua/ua/advisor_eodi/

⁸⁸ «Питання стосунків між студентами та викладачами треба додати у кодекси етики вишів», – Левченко // публікація на сайті «Укрінформ». URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3959631-pitanna-stosunkiv-miz-studentami-ta-vikladacami-treba-dodati-u-kodeksi-etiki-visiv-levchenko.html>

Заклади загальної освіти починають розробляти відповідні політики, хоча це ще не є поширеною практикою. На зустрічі однієї з фокус-груп (ФГ_РЗ) були підтверджені факти розроблення політик профілактики і протидії негативним явищам у сфері гендерної рівності.

«Ще у 2023 році був розроблений і затверджений педагогічною радою Порядок реагування на випадки насильства та дискримінації серед учнів, наразі триває розроблення нового документа» (ФГ_РЗ_ЗЗСО_3).

Створення недискримінаційних і тематичних освітніх курсів і матеріалів. У період 2022–2025 рр. у співпраці міжнародних організацій, урядових структур, ЗВО, громадських організацій розроблені та впроваджені навчальні програми, курси та посібники з питань гендерної рівності, недискримінації та інклюзії. Це, зокрема, цикл освітніх серіалів «Базові знання про гендер»⁸⁹ (створено з ініціативи Міністерства цифрової трансформації України за підтримки благодійного фонду «Клуб Добродіїв» та міжнародної гуманітарної організації Plan International), «Школа без цькування»⁹⁰ (розроблено ГО «Студена» за підтримки Міністерства науки та освіти України та проекту «Дружній простір»), «Якісне освітнє середовище дитячого садка»⁹¹ (створений Представництвом Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) за підтримки Міністерства освіти і науки України), «Гендерна рівність та соціальна інклюзія в комунікаціях»⁹² (створений Міністерством культури і Міністерством цифрової трансформації України).

У змісті освітніх програм закладів вищої освіти (інститути, університети) запроваджені нормативні курси з гендерної тематики та вибіркові освітні компоненти. Наприклад, Дніпровський державний університет внутрішніх справ розробив науково-методичні матеріали з 20 навчальних дисциплін (гендер, гендерна політика, толерантність, недискримінація, домашнє насильство). У 19 освітніх програмах враховано складник із протидії дискримінації та насильству за ознакою статі, зокрема щодо представників уразливих груп, які можуть потерпати від множинної дискримінації та насильства.⁹³ На виконання Цілі 5 сталого розвитку ООН Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна розробив низку курсів із гендерної рівності для студентства і викладацького складу університетів⁹⁴, а також у партнерстві з ГО «Ла-Страда» та Урядовою уповноваженою з питань гендерної політики розробив посібник «Гендерна рівність в освіті та через неї»⁹⁵. У Національному університеті «Кієво-Могилянська Академія» із вересня 2025 р. стартувала програма підвищення кваліфікації «Гендерна рівність та недискримінація у вищій освіті»⁹⁶. Курс із гендерної рівності та заборони дискримінації впроваджується також у системі Національної академії внутрішніх справ.⁹⁷ Дистанційний курс «Гендерний аудит у закладах професійної (професійно-технічної) освіти» розробила Громадська організація «Центр гендерної культури». Курс розміщений на освітній платформі Міністерства освіти і науки України «Професійна освіта онлайн» і відкритий для користування.⁹⁸

Окрім органів влади та закладів освіти, просвітницькі ініціативи реалізують громадські організації. Зокрема ГО «ЕдКемп Україна»⁹⁹ формує спільноту відповідального вчительства і пропонує

⁸⁹ Базові знання про гендер: Що не так з гендерними стереотипами та як можна з ними боротися? // Сайт «Дія.Освіта». URL: <https://osvita.diia.gov.ua/courses/basic-knowledge-about-gender>

⁹⁰ Школа без цькування. Учителю. Як запобігти цькуванню: поради та стратегії для вчителів // Сайт «Дія.Освіта». URL: <https://osvita.diia.gov.ua/courses/skola-bez-ckuvan-castina-1-ucitelu>

⁹¹ Якісне освітнє середовище дитячого садка: Рекомендації за методикою ECERS-3 від ЮНІСЕФ // Сайт «Дія.Освіта». URL: <https://osvita.diia.gov.ua/courses/educational-environment-of-a-kindergarten>

⁹² Гендерна рівність та соціальна інклюзія в комунікаціях : Як комунікувати з урахуванням підходу рівності та інклюзії // Сайт «Дія.Освіта». URL: <https://osvita.diia.gov.ua/courses/gender-equality-and-social-inclusion-in-communication>

⁹³ ЗВІТ з реалізації державної політики гендерної рівності, безбар'єрності, ветеранської політики, протидії безпековим викликам і постконфліктного відновлення у Дніпровському державному університеті внутрішніх справ протягом вересня 2023 року – червня 2024 року. URL: <https://dduvs.edu.ua/wp-content/uploads/2024/07/Zvit-2023-2024-rr-genderna-diyalnist.pdf>

⁹⁴ Гендерні студії та виклики війни у забезпеченні стійкості університетів в Україні: Мережування задля досконалості викладання та інституційного розвитку. URL: <https://karazin.ua/universitet/tsili-staloho-rozvytku/genderna-rivnist/>

⁹⁵ Гендерна рівність в освіті та через неї: навчальний посібник / за ред. К. Б. Левченко, О. С. Мурадян. Харків, 2024. URL: <https://karazin.ua/storage/static-content/source/documents/tsili-staloho-rozvytku/gender/book.pdf>

⁹⁶ Гендерна рівність та недискримінація у вищій освіті. URL: <https://www.ukma.edu.ua/index.php/osvita/fakulteti/362-tsentr-zabezpechennia-iakosti-osvity-naukma/5867-henderna-rivnist-ta-nedyskryminatsiia-u-vyshchii-osviti>

⁹⁷ Перелік дисциплін // Сайт Національної академії внутрішніх справ. URL: <https://www.navs.edu.ua/zagalnoakademichni-kafedri/kafedra-konstitucijnogo-ta-mizhnarodnogo-prava/navchalno-metodichna-robota/perelik-disciplin.html>

⁹⁸ Гендерний аудит у закладах професійної (професійно-технічної) освіти. URL: <https://profosvita.online/courses/course-v1:Profosvita+CS-R001-GCNR+2023/about>

⁹⁹ Вебсайт ГО «ЕдКемп Україна». URL: <https://www.edcamp.ua/>

зміни до освітнього законодавства. ГО «Дівчата»¹⁰⁰ реалізує програми, спрямовані на підвищення обізнаності освітян щодо сексуального здоров'я, безпеки та гендерної рівності. У 2023–2024 рр. ВОГО «Волинський прес-клуб» реалізував освітню програму «Я – Експертка»¹⁰¹, у межах якої було проведено навчання для трьох груп жінок – фахівчинь із різних сфер, серед яких були викладачки ЗВО та директорки ЗЗСО України, з метою посилення рівня обізнаності учасниць з питань прав людини, гендерної рівності, недискримінації, коректної комунікації. Рада міжнародних досліджень та обмінів (IREX) розробила Дорожню карту з формування гендерно чутливого простору в школі¹⁰².

Розвиток STEM-освіти. У травні 2025 р. виповнилося 10 років із початку втілення STEM-освіти в Україні. На початку це були поодинокі проекти, а сьогодні розширення можливостей дівчат у здобутті STEM-освіти є одним із важливих напрямів освітнього процесу. Зокрема продовжує роботу ініціатива, заснована Центром «Розвиток КСВ» у 2016 р. – «Дівчата STEM»¹⁰³, у закладах освіти різних рівнів створюють STEM-лабораторії і STEM-центри¹⁰⁴, залучаючи до процесу навчання і хлопців, і дівчат. Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти» у 2024 р. провела Всеукраїнське змагання з моделювання «розумних» пристроїв «STEAM HOUSE»¹⁰⁵, покликане сприяти розвитку технологічної компетентності, дослідницьких та творчих навичок учнів і учениць; започаткувала щорічний Всеукраїнський захід «Ми розвиваємо STEM»¹⁰⁶, мета якого – виявити заклади освіти, які впроваджують напрями STEM-освіти, і сформувати базу таких закладів. У 2025 р. Інститут провів Всеукраїнський фестиваль «STEM-весна – 2025».¹⁰⁷ Уряд України у 2025 р. вперше виділив 369,36 млн грн субвенції на STEM-обладнання для кабінетів біології, фізики, хімії, географії, математики та STEM-лабораторії. Кошти отримали 78 навчальних закладів.¹⁰⁸

Освітні проекти для дітей ромської спільноти. У Сумах за ініціативи Громадської організації «Ромський жіночий конгрес «Мануша»» та за підтримки місцевої влади запрацював ромський освітній центр. У 2024 р. він діяв на базі загальноосвітньої школи № 5¹⁰⁹, а в 2025 р. розпочав роботу в окремому приміщенні.¹¹⁰ У центрі пропонують індивідуальний підхід до розвитку дітей і жінок: враховуючи їхній актуальний рівень знань, допомагають підготуватися до школи, надолужити пропущене у школі або навчитися читати й писати. У 2025 р. в Закарпатті об'єднання ромської молоді «ЛУЛУДЯ» та ГО «Карпатська агенція прав людини «ВЕСТЕД»» реалізували проект за грантової підтримки ГО «Голос Ромні», який був спрямований на підвищення мотивації ромських дітей до освіти та соціальної інтеграції.¹¹¹ ГО «Голос Ромні» також надає освітні послуги для ромських дітей різних вікових груп із математики та інших предметів у Запоріжжі, Ужгороді та Кривому Розі.¹¹² У 2025 р. в Закарпатті (регіон, у якому проживає найбільше ромів) у межах Програми транскордонного співробітництва громадські

¹⁰⁰ Вебсайт ГО «Дівчата». URL: <https://divchata.org/>

¹⁰¹ Вебсайт Волинського прес-клубу. URL: https://volynpressclub.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1279:-q-g&catid=10:gendermedia&Itemid=21

¹⁰² Формування гендерно чутливого простору в школі: путівник для освітян. Дорожня карта. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/rizne/2025/05/29/formuvannya-henderno-chutlyvoho-prostoru-v-shkoli-doroozhnya-karta-29-05-2025.pdf>

¹⁰³ Вебсайт ГО «Дівчата STEM». URL: <https://divchata-stem.org/>

¹⁰⁴ Інноваційний освітній проект за темою «Організаційні та науково-методичні умови створення STEM-центрів» на 2022–2027 роки. URL: <https://imzo.gov.ua/osvitni-proekti/innovatsiynny-osvitniy-proiekt-za-temoiu-orhanizatsiyni-ta-naukovo-metodychni-umovy-stvorennia-stem-tsentriv-na-2022-2027-roky/>

¹⁰⁵ Всеукраїнське змагання «STEAM HOUSE». URL: <https://imzo.gov.ua/events/vseukrains-ke-zmahannia-steam-house/>

¹⁰⁶ Ми розвиваємо STEM. URL: <https://imzo.gov.ua/my-rozvyvaiemo-stem/>

¹⁰⁷ Всеукраїнський фестиваль «STEM-весна – 2025» у квітні вражає яскравими подіями. URL: <https://imzo.gov.ua/2025/04/17/vseukrains-kyy-festyval-stem-vesna-2025-u-kvitni-vrazhaie-yaskravymi-podiyami/>

¹⁰⁸ Які школи отримують STEM-субвенцію: уряд затвердив першу частину розподілу. URL: <https://mon.gov.ua/news/yaki-shkoly-otrymaut-stem-subventsiiu-uriad-zatverdyy-pershu-chastynu-rozpodilu>

¹⁰⁹ У Сумах на базі школи відкрили ромський освітній центр. URL: <https://zmina.info/news/u-sumah-na-bazi-shkoly-vidkryly-romskiy-osvitnij-centr/>

¹¹⁰ Як у Сумах працює перший в Україні Ромський освітній центр. URL: <https://trybuna.sumy.ua/reports/yak-u-sumah-praczuuye-pershij-v-ukrayini-romskiy-osvitnij-centr/>

¹¹¹ Ромських дітей в Ужгороді залучають до освіти через культурні активності. URL: <https://zaholovok.com.ua/romskiykh-ditey-v-uzhhorodi-zaluchayut-do-osvity-cherez-kulturni-aktyvnosti>

¹¹² Вебсайт ГО «Голос Ромні». URL: <https://voiceofromni.com.ua/>

організації та органи місцевого самоврядування розробили освітню програму підготовки ромських дітей до школи.¹¹³

Інклюзивний підхід до освітнього процесу. На допомогу закладам освіти у створенні інклюзивного середовища для дітей з особливими освітніми потребами Державна служба якості освіти у співпраці з проектом «Супровід урядових реформ в Україні» (SURGE) у 2023 р. створила посібник «Впроваджуємо інклюзію у закладі освіти»¹¹⁴. UNICEF у співпраці з Уповноваженим Президента з прав дитини та дитячої реабілітації, Міністерством освіти і науки у 2024 р. запустив «Перший всеукраїнський урок про інклюзивність».¹¹⁵ Він створений, щоб змінити ставлення вчителів, учнівства і суспільства загалом до дітей з інвалідністю та зменшити стигматизацію у цій сфері.¹¹⁶ У 2025 році Міністерство соціальної політики України започаткувало проект із комплексного розвитку та догляду дітей з інвалідністю від 6 років.¹¹⁷ У ЗЗСО створюють інклюзивні класи. За даними Міністерства освіти і науки, станом на 01.01.25 створено 7658 інклюзивних груп у ЗДО, 33 397 інклюзивних класів у ЗЗСО, 700 інклюзивно-ресурсних центрів.¹¹⁸

3.3. ПРОБЛЕМИ ТА ВИКЛИКИ, ЩО СТОЯТЬ ПЕРЕД УКРАЇНОЮ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЖІНОК У СФЕРІ ОСВІТИ (2022–2025 рр.)

Попри значні позитивні зрушення в напрямку гендерної рівності у сфері освіти, які відбулися завдяки зусиллям уряду України, закладів освіти та громадських організацій, залишається чимало викликів і завдань, які потребують розв'язання.

Одним із ключових викликів у сфері впровадження змін у системі освіти є повномасштабна війна в Україні. Вона зумовлює так звані «освітні втрати». Причини цих втрат очевидні: через обстріли учні й учениці, студенти й студентки не мають можливості відвідувати освітні заклади, дистанційне навчання не може забезпечити всіх важливих складників, зокрема і в контексті STEM-освіти¹¹⁹ (відсутність приміщень, обладнання, зокрема через руйнування, втрата доступу науковиць до міжнародних програм, обмеження можливостей для проведення польових досліджень), бракує педагогічних працівниць і працівників (через виїзд за кордон, захист країни в лавах ЗСУ та ін.). Це підтверджує дослідження «Вплив повномасштабної війни на умови праці викладачок в університетах Дніпра»¹²⁰, проведене аналітичним центром CEDOS на замовлення ГО «Платформа рівних можливостей» у 2024 р. Зокрема, у ньому йдеться про зростання педагогічного і непедагогічного (чергування в укриттях під час тривоги) навантаження на викладачок закладів вищої освіти після 2022 р., брак або непропорційне зростання заробітної плати в умовах інфляції, виїзд фахівчинь за кордон тощо.

Про виїзд учительок за кордон і брак обслуговуючого персоналу, зокрема через низьку оплату, повідомили й освітянки закладів загальної освіти під час фокус-групового інтерв'ю.

«Із початку повномасштабного вторгнення четверо колег-жінок виїхали за межі країни. Вони не повернулися, з часом звільнилися. На сьогоднішні в закладі освіти є вісім вакансій» (ФГ_РЗ__1).
«Якщо говорити про молодший обслуговуючий персонал, то тут, звісно, ситуація у нас гірша. Бо люди почали виїждати у 2022 році, а їхні посадові обов'язки не передбачають дистанційної роботи, тільки фізична присутність повинна бути в закладі (якщо ми говоримо про сторожа, прибиральницю). Спочатку їх відправляли у відпустки без збереження заробітної плати, потім

¹¹³ На Закарпатті для ромських дітей проводять спеціальні заняття для підготовки до школи. URL: <https://zaholovok.com.ua/na-zakarpatti-dlya-romskykh-ditey-provodyat-spetsialni-zanyattva-dlya-pidhotovky-do-shkoly>

¹¹⁴ Інклюзивне навчання у школі: посібник для директорів закладів освіти. URL: <https://sqe.gov.ua/inklyuzivne-navchannya-u-shkoli-posibnik/>

¹¹⁵ Перший всеукраїнський урок про інклюзивність: Навчальні матеріали та методичні поради для швидкої організації уроку. URL: <https://ed-era.com/urok-pro-inklyuzyvnist/>

¹¹⁶ New activation to boost inclusive education for 160,000 children living with disabilities in Ukraine. URL: https://www.unicef.org/ukraine/en/press-release/activation-to-boost-inclusive-education?utm_source=chatgpt.com

¹¹⁷ В Україні запрацює нова соціальна послуга з комплексного розвитку та догляду дітей з інвалідністю. URL: <https://www.msp.gov.ua/press-center/news/v-ukrayini-zapratsyuye-nova-sotsialna-posluha-z-kompleksnoho-rozvytku-ta-dohlyadu-ditey-z-invalidnistyu>

¹¹⁸ Статистичні дані. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/inklyuzivne-navchannya/statistichni-dani>

¹¹⁹ Кар'єра науковиць у STEM: дослідження мотивації та бар'єрів. Дослідницький звіт. 2025. URL: https://ukraine.unwomen.org/sites/default/files/2026-02/doslidnytskyi_zvit_2025_ukr_veb.pdf

¹²⁰ Вплив повномасштабної війни на умови праці викладачок в університетах Дніпра. URL: <https://cedos.org.ua/researches/vplyv-povnomasshtabnoyi-vijny-na-umovy-praczi-vykladach-ok-u-zakladah-vyshhoyi-osvity-na-rykladi-mista-dnipra/>

хтось знайшов роботу, хтось виїхав за кордон, люди переміщувалися, хтось звільнявся... Тож тут на сьогодні є кадровий голод» (ФГ_РЗ_3).

Збільшення чисельності педагогічних колективів властиве школам, де відкриваються інклюзивні класи, а збільшення кількості учнів / учениць зумовлене наявністю в школах укриттів.

«Якщо на 24 лютого 2022 року в мене був педагогічний колектив у складі 26 педагогів і педагогинь, то на сьогодні – 31 особа, тобто кадровий склад збільшився. Збільшився внаслідок того, що за 4 роки збільшилася кількість інклюзивних класів» (ФГ_РЗ_3).

«Якщо на 2022 рік у нас було 170 дітей, то сьогодні в нашому закладі їх 234. Як на мене, головна причина збільшення кількості дітей – це те, що в нас є укриття» (ФГ_РЗ_1).

У громадах, які перебувають близько від фронту, під постійними обстрілами, майже не залишилося дітей, а ті, хто не зміг виїхати, через відсутність електроенергії та інтернет-зв'язку не мають можливості відвідувати уроки. Це підтвердила директорка одного із закладів загальної середньої освіти Донеччини (ФГ_РЗ_3).

Повномасштабна війна впливає на якість освітнього процесу в більшості регіонів України: оскільки він постійно переривається повітряними тривогами, діти, здобувачі й здобувачки ЗВО не завжди можуть адекватно сприймати навчальний матеріал.

«Попри те, що навчання очне, всі умови для цього створені, та ситуація, яка є в країні, зокрема постійні загрози ракетних обстрілів, ніяк не сприяє цьому навчанню, тому говорити про якість, про оновлення освітніх програм і контроль фактично неможливо» (ФГ_РЗ_2).

Попри те, що сфера освіти в Україні вважається «жіночою» (через переважання жінок у складі педколективів освітніх закладів усіх рівнів), повномасштабна війна внесла певні корективи в гендерний склад педагогів: кількість чоловіків збільшується, оскільки вчителі й викладачі-чоловіки отримують відтермінування від мобілізації.

«І з кожним роком приходить більше й більше чоловіків – освітян і неосвітян. [...] ...проговорюють, що потрібна бронь. Раніше я ніколи не бачила гендерного паритету в освіті, який бачу сьогодні. Подібна ситуація й у військових освітніх закладах, тому що військову службу можна проходити по-різному: можна десь на «нулі», а можна в навчальному закладі» (ФГ_РЗ_2).

ЗВО мають затверджені політики протидії гендерним стереотипам, дискримінації та сексуальним домаганням, але вони часто існують лише на папері. Це підтвердили під час фокус-групового інтерв'ю викладачки університетів і загальноосвітніх шкіл.

«Я знаю, що в нас є політика протидії гендерним стереотипам, дискримінації та сексуальним домаганням, але я так розумію, що вона просто є. Тобто випадків, оскільки я працюю в університеті, подібних я не зустрічала. І я думаю, що відповідні механізми не прописані» (ФГ_РЗ_1).

«Я вважаю, що тут треба дуже розмежовувати формальні й неформальні практики. Тобто формально, якщо є вимога, звичайно, документ у відповідь зроблений. Але тут питання, наскільки вона використовується у житті. Тобто із цим є набагато більше проблем» (ФГ_РЗ_2).

Політики гендерної рівності та недискримінації в закладах загальної середньої освіти або не запроваджені, або вчительство про них не знає.

«Немає документа, або мені, принаймні, про це невідомо. Є посадова інструкція, яку я читала, є рекомендації, є обов'язки. А таких політик безпеки, де було би проговорено, наприклад, моделі поведінки дорослих щодо учнівства, харасменту тощо, немає. Немає чітких документів, немає видимості проблеми» (ФГ_РЗ_2).

Нерозуміння засад гендерної рівності, легковажне ставлення до гендерних аспектів в освіті, нерозробленість гендерних політик або формальне ставлення до їх реалізації є причиною низки негативних явищ.

Згідно з результатами дослідження «Гендерна сегрегація у фаховій передвищій та вищій освіті»¹²¹, яке провів незалежний аналітичний центр «Cedos» у 2024 р., частка гендерно сегрегованих спеціальностей на всіх рівнях коливається від 58 % до 71 %. «До спеціальностей, сегрегованих на користь чоловіків, здебільшого належать інженерні, машинобудівні, транспортні й аграрні. До

¹²¹ Гендерна сегрегація у фаховій передвищій та вищій освіті. URL: <https://cedos.org.ua/researches/genderna-segregacziya-u-fahovij-peredvyshhij-ta-vyshhij-osviti/>

спеціальностей, сегрегованих на користь жінок, – освітні, медичні, мистецькі та гуманітарні. На гендерно сегрегованих спеціальностях на всіх освітніх рівнях навчаються від 52 % до 73 % усіх студентів / студенток. Значна частка як жінок, так і чоловіків навчаються на спеціальностях, сегрегованих на користь їхньої статі, хоча для чоловіків цей показник є вищим. Це може впливати на закріплення гендерних стереотипів щодо певних галузей знань чи професій», – сказано в дослідженні. Окрім цього, існує й вертикальна сегрегація: жінок меншає на вищих щаблях керівних посад.

Гендерні стереотипи, дискримінація та сексуальні домагання, на жаль, є досить поширеними явищами у закладах освіти. Згідно з результатами дослідження, проведеного у 2025 р. ГО «INSCIENCE» та аналітичним центром «Cedos»¹²², 68 % студенток і 75 % науковиць зауважили, що вони або їхні одногрупниці під час навчання і роботи в сфері науки стикалися з тією чи іншою формою сексизму (принизливі висловлювання, недоречні жарти чи прізвиська, зменшено-пестливі звертання, коментарі щодо «природної» ролі жінок), дискримінації за гендерною ознакою (віддавання переваги студентам-чоловікам у лабораторних, прикладних дослідженнях, кар'єрні перешкоди, негативні оцінки професійної спроможності жінок) та сексуальних домагань.

Про випадки дискримінації під час працевлаштування згадують освітянки із категорії ВПО.

«Я сама як переселенка і дівчата мої як переселенки стикаємося з такою проблемою, що нема роботи. Не беруть переселенців чомусь у заклади. Можливо, теж нема роботи. Але саме я стикнулася з тим, що як тільки я казала, що ВПО, одразу знаходились причини, через які не можна взяти мене на роботу» (ФГ_РЗ_1).

Неможливість знайти роботу – одна з причин, чому вчительки не виїздять із близьких до фронту населених пунктів. Про це розповіла громадська активістка, яка займається неформальною освітою.

«Вони бояться виїжджати, вони бояться стигматизації, вони бояться, що їх не візьмуть на роботу, і що, власне, вони там нікому не потрібні» (ФГ_РЗ_1).

Стикаються освітянки і з дискримінацією через вагітність.

«На початок повномасштабного вторгнення я проживала в місті Херсоні й була вагітна. Але не розповідала про це в своєму університеті. Згодом вдалося виїхати до Одеси, і коли настав час передпологового лікарняного, лікарка мені зателефонувала і сказала: «Ви рахуетесь як безробітна. Тобто ви зможете лише через соцзабезпечення якось собі оці виплати оформити» (ФГ_РЗ_1).

Зрештою ця жінка домовилася з керівництвом університету (з власної ініціативи), що не оформлятиме лікарняний, і через добу після народження дитини вже проводила лекцію. Тобто актуальним постає виклик поєднання материнства і професійної діяльності. Також респондентка розповіла про досвід, коли директор інституту був радий узяти її на роботу після співбесіди, але керівниця кафедри, почувши про вагітність, відмовила.

У 2023 р. суспільство збурила інформація про принизливі, сексистські висловлювання Бориса Зіменковського, ректора Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького. Під час засідання комісії з розподілу в інтернатуру щодо студентки із прізвищем Волкова він зауважив, що з таким прізвищем до дітей не можна, а щодо іншої сказав: «Жінка, а хоче різати... сумне. Я би такої знати не хотів».¹²³ На ситуацію відреагували в Міністерстві охорони здоров'я України, назвавши таку поведінку неприпустимою, і після розслідування комісії Б. Зіменковського звільнили з посади ректора, хоча сам він вважав свої висловлювання невинними жартами.

У 2024 р. на підставі численних скарг студентства і під тиском суспільства нарешті звільнили з посади Микиту Василенка, професора Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка.¹²⁴ Упродовж багатьох років він дозволяв собі сексистські висловлювання, на які адміністрація університету не реагувала. Поштовхом для звільнення стали проросійські висловлювання Василенка.

У 2025 р. відбулося кілька гучних скандалів. Один – у Київському національному університеті імені Івана Карпенка-Карого, студентка якого звинуватила в сексуальних домаганнях викладача Андрія

¹²² Кар'єра науковиць у STEM: дослідження мотивації та бар'єрів. Дослідницький звіт. 2025. URL: https://ukraine.unwomen.org/sites/default/files/2026-02/doslidnytskyi_zvit_2025_ukr_veb.pdf

¹²³ «Ситуація – неприпустима»: у Міністерстві охорони здоров'я відреагували на скандал у ЛНМУ імені Данила Галицького. URL: <https://suspiilne.media/lviv/512515-situacia-nepripustima-u-ministerstvi-ohoroni-zdorova-vidreaguvali-na-skandal-u-lnmu-imeni-danila-galickogo/>

¹²⁴ Скандалного професора Василенка звільнили з університету Шевченка. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c983mgzyg7vo>

Білоуса.¹²⁵ Її зізнання спричинило появу дописів від багатьох студентів і випускників навчального закладу про подібні випадки в університеті, а також про ймовірність таких фактів у Національному молодому театрі, в якому Білоус був художнім керівником.

Після оприлюднення цих фактів про сексуальні домагання професора Йосипа Лося заявила Катерина Родак – журналістка, колишня студентка Львівського національного університету імені Івана Франка.¹²⁶ Вона була першою. Згодом свої заяви до комісії з питань етики та професійної діяльності подали інші випускниці та працівниці університету, в результаті чого професора звільнили.

Хоча в Українському Католицькому Університеті існують політики запобігання та протидії харасменту, насильству та дискримінації¹²⁷, вони не завжди дієві. Так, у вересні 2025 р. стався прикрий інцидент із донькою Наталки Ворожбит: університет відмовив їй у поселенні в гуртожиток через ЛГБТ-прапорець в інстаграмі.¹²⁸ А в жовтні 2025 р. про сексуальне насильство з боку колеги заявила колишня асистентка. Комісія закладу не засудила дії викладача, лише зазначила, що він уже не працює у виші, а служить у ЗСУ. При цьому було згадано про існування політики із запобігання та захисту від сексуального насильства.¹²⁹

Попри те, що гендерна рівність прописана в нормативно-правових документах, освітні реалії все ще залишаються складними. Одна з причин – брак знань з гендерної тематики.

В Аналітичному звіті «Стратегія впровадження гендерної рівності у сфері освіти в дії: гендерні компетенції у педагогічних працівників і працівниць закладів загальної середньої освіти», підготовленому ГО «Ла Страда-Україна» в 2024 р.¹³⁰, стверджується, що переважна більшість респонденток / респондентів обізнані з поняттями «гендер», «гендерна рівність», «гендерні стереотипи», однак половина опитаних вважає «гендер» і «стать» тотожними поняттями, третина жінок і майже половина чоловіків вважають, що для жінок природніше займатися хатніми справами, ніж для чоловіків, а також трохи більше 40 % переконані, що завдання чоловіка – утримувати родину, а жінки – дбати про дітей (хоча більшість також зауважила, що розвиток інтересів хлопців і дівчат у гуманітарних і точних науках не має залежати від статі).

Ситуація в закладах дошкільної освіти теж невтішна. Згідно з результатами дослідження гендерних компетенцій працівниць дошкільних закладів освіти Запорізької області¹³¹ 47 % опитаних «не мають чіткого розуміння відмінностей понять “гендер” і “стать” та уявлення про гендерну рівність в системі дошкільної освіти». Ознакою наявності гендерних стереотипів у працівниць садочків є також ігнорування потреб дівчаток під час організації спортивних ігор, ігор з конструкторами та вільного руху в просторі, а потреб хлопчиків – під час ігор з ляльками, піклування про рослини, організації вільного руху в просторі та вільних ігор.

Для організації гендерно чутливого освітнього процесу працівникам / працівницям закладів освіти різних рівнів бракує освітніх заходів із цієї тематики. Рівень гендерних компетенцій і впровадження їх в освітній процес залежить від індивідуальних зацікавленостей освітян / освітянок. Серед іншого – і вживання гендерно чутливої лексики, зокрема – фемінітивів (слів жіночого роду на означення посад, наукових ступенів, учених звань). Це підтвердили освітянки під час фокус-групових інтерв'ю (ФГ_РЗ_1, ФГ_РЗ_1).

«Я за три роки в приватному навчальному закладі не застала жодного тренінгу з гендерно чутливого підходу в освіті. Тобто якщо є якесь бачення сформоване, або викладачка, або викладач

¹²⁵ Секс-скандал, що збурило університет Карпенка-Карого та українські соцмережі. URL:

<https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cy0p4j4nnyeo>

¹²⁶ Професора ЛНУ Йосипа Лося звільнили з посади після звинувачень у сексуальних домаганнях. URL:

<https://www.radiosvoboda.org/a/news-profesor-los-studentky-domahannya-lnu-zvilnenya/33338527.html>

¹²⁷ Вебсайт Українського Католицького Університету. URL: <https://wiki.ucu.edu.ua/dovira>

¹²⁸ УКУ відмовив студентці в поселенні в гуртожиток через ЛГБТ-прапорець у соцмережах. URL: [https://zaxid.net/uku-vidmoviv-studenttsi-v-poselenni-v-gurtozhitok-cherez-lgbt-praporets-u-sotsmerezhah-n1618280\(2\)](https://zaxid.net/uku-vidmoviv-studenttsi-v-poselenni-v-gurtozhitok-cherez-lgbt-praporets-u-sotsmerezhah-n1618280(2))

¹²⁹ Експрацівниця УКУ заявила про сексуальне насильство з боку колеги: що кажуть в навчальному закладі. URL: <https://suspline.media/lviv/1141962-ekspracivnica-uku-zaavila-pro-seksualne-nasilla-z-boku-kolegi-so-vidomo/>

¹³⁰ Аналітичний звіт за результатами дослідження «Стратегія впровадження гендерної рівності у сфері освіти в дії: гендерні компетенції у педагогічних працівників і працівниць закладів загальної середньої освіти» / Андреевкова В. Л., Левченко К. Б., Легенька М. М. та ін. К., 2024. – 167 с. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/news/2024/12/18/prezentatsiya-doslidzh-lsu-18-12-2024.pdf>

¹³¹ Виявлення стереотипів гендерної нерівності у вихованні дошкільників в освітньому процесі закладу дошкільної освіти // Педагогічна академія: Наукові записки / Байер О. М., Лук'янчук Е. А. Опубліковано 31.07.2025. URL: <https://pedagogical-academy.com/index.php/journal/article/view/1265>

вживають фемінітиви – це є їхнє особистісне бачення, вони так вирішують. Але це не є ціннісним орієнтиром, який би пропагували. Моє суб'єктивне бачення, що таких занять у системі дуже бракує. Дочка, яка навчається в державній школі, мені як мамі говорить про те, що дуже часто чує на свою адресу фрази на кшталт «ти ж дівчинка» або «ви дівчатка»... і «не будьте як хлопчики» (ФГ_РЗ_2).

«Якщо говорити загалом про ситуацію у військовій освіті, то існує така річ як амбівалентність. З одного боку, всі мої колеги підтримують питання гендерної рівності, недискримінації тощо, у нас є дуже багато різних планів, відбуваються заходи, захищаються дисертації. З другого боку, вся мілітаризація, загалом їхня логіка, їхня філософія скерована на захист жінок, на захист дітей, на захист, захист, захист. Десь це питання є абсолютно непропрацьованим» (ФГ_РЗ_2).

На освітніх порталах часто можна побачити твердження, що метою виховання є підготовка дітей до виконання своєї ролі у стосунках із протилежною статтю або в сім'ї. Тобто дівчинка має засвоїти роль майбутньої матері та дружини, а хлопчик – батька і чоловіка. Національна освітня платформа «Всеосвіта», яка є ресурсом для тих, хто працює в загальноосвітніх закладах, крім корисних матеріалів, містить сценарії заходів зі стереотипним контентом. Наприклад, сценарій заходу присвяти в паняночки.¹³² З'являються поодинокі рекомендації щодо гендерно орієнтованого виховання в садочках, проте наявні матеріали свідчать про нерозуміння їх авторами гендерної тематики та її суті. Зокрема, гендерно чутливе виховання дівчаток і хлопчиків часто плутають із засвоєнням ними статевих ролей як «життєвого призначення». «Підготовку дітей до виконання свого життєвого призначення, різних соціальних ролей – мужнього сина, турботливої доньки, доброго брата чи сестри, онука чи онучки, надійного друга чи подруги – треба починати з раннього віку, коли починає формуватися особистість», – написано в методичних рекомендаціях з організації гендерного виховання дошкільнят одного з дитячих садочків.¹³³

Ще один освітній ресурс – «На урок» – також пропонує методичні рекомендації щодо гендерного виховання дітей дошкільного віку¹³⁴, які фактично є набором стереотипів. Тут ідеться про роботу з формування статево-рольової поведінки у дітей. Виховательки мають формувати уявлення хлопчиків про те, «що в майбутньому вони стануть чоловіками, а чоловіки поведуться відповідно до своєї статі: у ситуаціях, коли вони спілкуються з природою, з предметами рукотворного світу, з людьми різної статі, вони покладають на себе найбільш складні, важкі, нецікаві, але необхідні обов'язки». Зазначається, що таким чином «вони виявляють свої найкращі чоловічі якості: силу, витримку, вміння долати труднощі, досягати мети, бути мужніми, витривалими тощо. Справжні чоловіки завжди беруть на себе роль захисників». У дівчаток пропонують формувати уявлення, що їхня поведінка має відрізнитися від поведінки хлопців. Що жінки «покладають на себе турботи і обов'язки, пов'язані зі створенням затишку в оселі, піклуванням про дітей та інших членів сім'ї, домашніх тварин тощо. Така діяльність сприяє реалізації жінками своїх найкращих якостей, таких як: турботливість, уважність, терплячість, ніжність, лагідність тощо». Пропонуються і сценарії «етичних» бесід із дівчатками і хлопчиками, у яких увагу акцентовано на традиційних гендерних ролях і рисах поведінки.

Несформованість гендерних компетентностей в освітянок впливає і на організацію освітнього процесу. Громадська організація «Діячки» виявила факти роздільного навчання дівчат і хлопців та стереотипного підходу до організації освітнього процесу. Зокрема, дівчата і хлопці здобувають освіту окремо в Біотехнологічному ліцеї «Радовель» на Житомирщині.¹³⁵ Станом на сьогодні, після численних запитів до освітнього закладу, управлінськ освіти, Міністерства освіти і науки України, інших інституцій, інформації про відокремлене навчання на сайті ліцею вже немає, а в його текстах з'явилися фемінітиви. Однак наразі немає даних про те, чи змінився підхід до організації освітнього процесу в цьому закладі.

¹³² «Посвята в панянки» (святковий захід у 1 класі) // вебсайт «Всеосвіта». URL: <https://vseosvita.ua/library/embed/0100gffio-e640.docx.html>

¹³³ Організація гендерного виховання з дітьми дошкільного віку. Методичні рекомендації для педагогів ЗДО. URL: <http://leleka.rv.ua/organizaciya-gendernogo-vyhovannya-z-dit-my-doshkil-nogo-viku-metodychni-rekomendaciyi.html>

¹³⁴ Методичні рекомендації «Особливості гендерного виховання дітей дошкільного віку». URL: <https://naurok.com.ua/metodychni-rekomendaci-osoblivosti-gendernogo-vihovannya-ditey-doshkilnogo-viku-95231.html>

¹³⁵ Хлопчики – наліво, дівчатка – направо? Як ліцей на Житомирщині впроваджує роздільне навчання. URL: <https://www.facebook.com/womenactiveua/posts/pfbid02acFZmhgD2CV1x8VWFG9hv49rYulRcKRht5VrkQMj3NZXqMj3M4jC7LjYttLrQF2l>

Роздільне навчання хлопців і дівчат (кадетів і панянок) практикують у гімназіях та ліцеях із військовою підготовкою. Це – ліцей № 23 «Кадетський корпус» імені Володимира Великого (м. Київ)¹³⁶, Черкаська гімназія № 9¹³⁷, Глухівський ліцей-інтернат із посиленою військово-фізичною підготовкою¹³⁸. У них також застосовують різні освітні програми для дівчат і хлопців. Наприклад, на сайті Черкаської гімназії № 9 зазначено: «У хлопчиків-кадетів акцентують на військово-спортивному вихованні. Дівчатка-паняночки проходять курс “Школа юної леді”, займаються естетичною гімнастикою, фітнесом з елементами хореографії тощо». Глухівський ліцей-інтернат на своєму сайті чітко вказує, що впроваджує «роздільне навчання та виховання хлопчиків-ліцеїстів і дівчаток-панянок. Спеціалізована освіта для юнаків з 13 років здійснюється за військово-фізичним напрямом. Дівчата (панянки) за напрямом медичної справи мають змогу відвідувати заняття “Школи успіху”, де працюють студії “Хореографія”, “Живопис”, “Музичне мистецтво”, “Рукоділья” тощо».

Згідно з дослідженням Громадської організації «Голос Ромні» (Voice of Romni), проведеному в 2024 р., «чоловіки частіше за жінок отримували від батьків настанови вчитися і здобувати освіту», тоді як дівчата досить рідко отримували зовнішні повідомлення про те, що «навчання є корисним або потрібним у майбутньому».¹³⁹ Крім того, самі педагоги і ромських, і загальних українських шкіл мають упереджене уявлення щодо мотивації ромських дітей до навчання.

В Україні діє Стратегія сприяння реалізації прав і можливостей осіб, які належать до ромської національної меншини, в українському суспільстві на період до 2030 року¹⁴⁰, однак, за словами представниць / представників ромських громадських організацій¹⁴¹, заплановані на 2026–2028 рр. заходи не враховують потреб жінок, ВПО та не сприяють подоланню сегрегації ромських шкіл. Не всі дівчата полишають навчання через ранні шлюби – часто в родині вважають, що достатньо того, що вони навчилися читати і писати, а в окремих ромських спільнотах освіту здобувають лише хлопці.¹⁴²

Попри наявність у закладах освіти інклюзивних підходів до навчання й інклюзивних класів, існує низка бар’єрів для дітей з інвалідністю: фізична недоступність освітніх закладів, нестача фахівців для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами та дітьми з інвалідністю, відсутність адаптованих матеріалів (візуальних, когнітивних, сенсорних), стигматизація з боку суспільства й навіть педагогів. Це призводить до труднощів у соціалізації та до того, що такі діти не можуть обрати бажаний фах.¹⁴³

3.4. ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Україна у 2022–2025 рр. продемонструвала значний прогрес у напрацюванні нормативної бази та впровадженні практичних інструментів задля досягнення гендерної рівності в системі освіти. Були прийняті стратегічні документи і напрацьовані методичні рекомендації, освітні серіали з гендерної тематики, недискримінаційна експертиза підручників закріплена як обов’язкова умова для отримання грифу МОН, вищі навчальні заклади затверджували гендерні політики, плани гендерної рівності, стратегії, запроваджували посади гендерних радників. Уперше держава виділила кошти для облаштування STEM-лабораторій, було проведено фестивалі та конкурси зі STEM. Міністерство освіти і науки провело власний гендерний аудит, запланувавши наступний крок – гендерні аудити закладів вищої освіти.

¹³⁶ Вебсайт ліцею № 23 «Кадетський корпус». URL: <https://www.kadety.org.ua/>

¹³⁷ Вебсайт Черкаської гімназії № 9. URL: <https://www.gym9.ck.ua/cadets/>

¹³⁸ Вебсайт Комунального закладу Сумської обласної ради «Глухівський ліцей-інтернат з посиленою військово-фізичною підготовкою».

URL: <https://www.hlukhivlitsey.in.ua/%d0%bd%d0%b0%d0%b2%d1%87%d0%b0%d0%bb%d1%8c%d0%bd%d0%b8%d0%b9-%d0%bf%d1%80%d0%be%d1%86%d0%b5%d1%81/>

¹³⁹ Ідентичність, гендерні аспекти і традиції: Дослідження практик у ромських громадах. Ужгород, 2024. URL: <https://voiceofromni.com.ua/wp-content/uploads/2024/10/doslidzhennya-gendernyh-praktyk-v-romskiyh-gromadah.pdf>

¹⁴⁰ Про схвалення Стратегії сприяння реалізації прав і можливостей осіб, які належать до ромської національної меншини, в українському суспільстві на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 липня 2021 р. № 866-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2021-%D1%80#Text>

¹⁴¹ План заходів на реалізацію Ромської стратегії майже не розв’яже проблем ромів – громадські організації. URL: <https://zmina.info/news/plan-zahodiv-na-realizaciyu-romskoyi-strategiyi-majzhe-ne-vyrishyt-problemy-romiv-hromadski-orhanizatsiyi/>

¹⁴² «Не треба нам таких»: чому ромські діти мають обирати між ізоляцією в спеціальних школах та цькуванням у загальних. URL: <https://zmina.info/articles/u-vas-ye-svoiy-shkoly-yak-romski-dity-stykayutsya-iz-segregaciyevu-v-osviti-ta-yak-cze-podolaty/>

¹⁴³ Індекс майбутнього: професійні очікування та розвиток підлітків в Україні // Владислав Шиманський, Дар’я Бевзюк, Ольга Рибак, Мирослава Савісько, Юлія Назаренко, 2025. URL: https://foundation-s3.s3.eu-north-1.amazonaws.com/Indeks_majbutnogo_Profesijni_ochikuvannya_2025_6b1deb470a.pdf

Повномасштабна війна в Україні спричинила, з одного боку, брак кадрів в освітній сфері – через виїзд громадян за кордон і мобілізацію до лав ЗСУ (зокрема й добровільну мобілізацію жінок), а з іншого – зростання кількості чоловіків у педагогічних колективах у зв'язку з опцією відтермінування мобілізації педпрацівників. Також вона призвела до збільшення навантаження на жінок-освітянок, які залишилися в Україні, що створює перешкоди для їхнього розвитку. Війна також гальмує розвиток STEM-освіти, адже в умовах обстрілів, блекаутів, руйнувань, відключень електроенергії важко, а то й неможливо створювати та облаштовувати лабораторії чи проводити в них навчання. Отже, можемо констатувати **відчутний вплив повномасштабної війни на освітній процес**.

Політики гендерної рівності та недискримінації в закладах вищої освіти часто є формальними, «на папері», реальні механізми реагування – недієвими, освітяни / освітянки можуть не знати про їх існування. Такі документи не є типовими для закладів загальної середньої освіти. Їх наявність залежить від компетенцій і особистої зацікавленості керівництва, окремих педагогів / педагогинь у застосуванні гендерно чутливого підходу до освітнього процесу та механізмів реагування на дискримінаційні прояви. **Політики і процедури часто «не працюють»**.

Гендерна сегрегація виявляється на горизонтальному та вертикальному рівнях системи освіти. Попри розвиток напряму STEM-освіти, залучення до неї дівчат, у виборі спеціалізацій професійної та вищої освіти ще простежуються стереотипні уявлення про «чоловічі» та «жіночі» професії, жінки ВПО та вагітні жінки стикаються з упередженнями під час працевлаштування, кількість жінок на вищих керівних посадах суттєво менша. Тобто навіть за наявності рівного доступу до освіти й науки жінки потерпають від суспільних стереотипних уявлень і гендерно зумовлених бар'єрів. Гендерні стереотипи, упередження, сексуальні домагання в закладах вищої освіти виявилися поширеним явищем, яке тривало роками, і реакція керівництва на них не завжди була адекватною.

В освітян / освітянок спостерігається **брак гендерних компетентностей для реалізації гендерно орієнтованого, гендерно чутливого процесу**, оскільки для них не проводять системного навчання, до здобуття знань окремих освітянок здебільшого мотивує їхнє особисте бажання.

Популярні освітні платформи містять матеріали (методичні рекомендації, сценарії заходів для садочків і шкіл), які ґрунтуються на гендерних стереотипах, патріархальних уявленнях про призначення жінок і чоловіків, застарілих статево-рольових підходах до виховання дівчат і хлопців, бракує адекватних методичних матеріалів щодо впровадження гендерної рівності в освітній процес. Проведений аналіз зафіксував численні зразки **гендерних стереотипів у навчально-методичних матеріалах**.

Моніторинг виявив, що **практика роздільного навчання в закладах загальної середньої освіти**, зокрема в ліцєях із посиленою військовою підготовкою, розподіл учнівства на «кадетів» і «панянок» не відповідає ані чинному законодавству з питань гендерної рівності, ані Стратегії впровадження гендерної рівності у сфері освіти, а закріплює стереотипні ролі жінок і чоловіків у суспільстві.

Дівчата з ромської спільноти частіше за хлопців залишають школу після закінчення початкової або середньої ланки, що зумовлено залученням їх до домашнього господарства або/і подружнього життя. Також причиною є нерозуміння в ромських родинах потреби в освіті понад набуття навичок читання і письма, а також брак осередків, які пропонували би підготовку ромських дітей до школи та допомогу під час навчання. Перешкоди в доступі до освіти дівчат ромської спільноти залишаються актуальними.

Війна в Україні створює бар'єри для здобуття освіти дітьми з інвалідністю, однак нерідко це недопрацювання самих закладів освіти у формуванні безбар'єрних освітніх просторів. Система освіти розвиває безбар'єрність, але зусиль у цьому напрямі недостатньо.

3.5. РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО РОЗДІЛУ 3

Для забезпечення прав жінок у сфері освіти та виконання Україною міжнародних зобов'язань (CEDAW) рекомендується вжити відповідних заходів на державному та регіональному рівнях.

- Забезпечити розроблення та впровадження гендерного підходу в освітній процес на всіх рівнях, впровадження політики нульової толерантності до дискримінації, сексизму та гендерних упереджень у сфері освіти.

- Сприяти забезпеченню функціонування ефективних механізмів реагування на випадки дискримінації, сексуальних домагань та гендерно зумовленого насильства (комісії, комітети, чіткі алгоритми дій) у закладах освіти, надавати методичні рекомендації.

- Проводити або сприяти проведенню гендерного аудиту і моніторингу дотримання принципів гендерної рівності в освітньому процесі, зокрема щодо кадрової ситуації в освітніх закладах та з метою виявлення дискримінаційних практик.
- Призначити компетентних відповідальних осіб із гендерних питань у закладах, де такі особи не призначені або не мають належного рівня компетентності, розвивати їхні можливості для підвищення компетентності в цій царині.
- Розробити самостійно або в партнерстві з організаціями громадянського суспільства освітні програми для системного навчання науково-педагогічних та педагогічних працівників / працівниць (тренінги, політики, навчальні плани, системи уроків) з метою посилення гендерних компетентностей.
- Розширити антидискримінаційну експертизу освітнього контенту, включивши у сферу аналізу не лише підручники, а й навчальні програми, посібники та інші освітні матеріали, зокрема призначені для неформальної освіти, забезпечити на рівні нормативно-правових актів усунення гендерно стереотипного контенту з освітніх ресурсів.
- Припинити практику гендерно стереотипного та роздільного навчання дівчат і хлопців, зокрема в закладах із військовою підготовкою.
- Сприяти впровадженню у систему освіти та науки гендерно чутливої мови, зокрема фемінітивів, взявши за основу Наказ Міністерства оборони України «Про затвердження Методичних рекомендацій із використання гендерно чутливої мови в системі Міністерства оборони України» № 236 від 13.04.2024.
- У партнерстві з організаціями етнічних спільнот, зокрема ромськими, розробити та впровадити програми підтримки доступу до якісної освіти дівчат і жінок, які можуть перебувати в групі ризику щодо гендерно зумовленого насильства, масштабувати успішні практики (зокрема досвід ромських освітніх центрів).
- Забезпечити подальший розвиток інклюзивної освіти та безбар'єрного доступу до навчання дівчат і жінок із інвалідністю.
- Створювати кращі умови для забезпечення безперервного освітнього процесу, зокрема збільшити кількість обладнаних укриттів в закладах освіти.
- Розширювати мережу хабів / центрів у закладах освіти для психологічного розвантаження та професійного розвитку дівчат та жінок.
- Проводити регулярні інформаційні просвітницькі кампанії з питань запобігання і протидії дискримінації, насильству та сексуальним домаганням.
- Підтримувати розвиток STEM-освіти із залученням дівчат через інфраструктуру, гуртки, заходи, зустрічі.
- Інтегрувати гендерний підхід у всі навчальні предмети та освітній процес загалом.
- Розвивати гендерну тематику в освіті та науці.
- Розвивати системну співпрацю з організаціями громадянського суспільства, які мають експертизу у сфері гендерної рівності.

РОЗДІЛ 4. МОНІТОРИНГ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЖІНОК У ВОЄННИЙ ЧАС У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ (2022–2025 рр.)

4.1. МІЖНАРОДНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ УКРАЇНИ ВІДПОВІДНО ДО КОНВЕНЦІЇ ООН ТА РЕКОМЕНДАЦІЙ КОМІТЕТУ ООН З ЛІКВІДАЦІЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ ЩОДО ЖІНОК У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ

Після початку повномасштабного вторгнення у 2022 р. Україна продовжила реалізацію державної політики у сфері охорони здоров'я з урахуванням міжнародних зобов'язань, передбачених Конвенцією CEDAW, зокрема щодо забезпечення доступу жінок до медичних послуг, включно з послугами у сфері репродуктивного здоров'я та охорони материнства.

Стаття 11 (п. 2) CEDAW встановлює спеціальний захист материнства, що передбачає безпечні умови вагітності та пологів, надання відпусток для догляду за дитиною та належну післяпологову підтримку, включно з медичним наглядом та психосоціальним супроводом.

Стаття 11 (п. 2). Спеціальний захист материнства

2. Для запобігання дискримінації щодо жінок після одруження або народження дитини та гарантування їм ефективного права на працю держави-сторони вживають відповідних заходів для того, щоб:

- a) заборонити, під загрозою застосування санкцій, звільнення з роботи на підставі вагітності або відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами чи дискримінації з огляду на сімейний стан при звільненні;
- b) ввести оплачувані відпустки або відпустки з порівняльною соціальною допомогою у зв'язку з вагітністю та пологами без втрати попереднього місця роботи, старшинства або соціальної допомоги;
- c) заохочувати надання необхідних додаткових соціальних послуг, з тим щоб дозволити батькам поєднувати виконання сімейних обов'язків із трудовою діяльністю та участю в громадському житті, зокрема шляхом створення і розширення мережі закладів догляду за дітьми;
- d) забезпечувати жінкам особливий захист у період вагітності на тих видах робіт, шкідливість яких для здоров'я доведена.

Основним положенням, що регламентує право жінок на охорону здоров'я, є стаття 12 CEDAW¹⁴⁴, яка передбачає такі пункти:

Стаття 12

1. Держави-сторони зобов'язані вживати всіх необхідних заходів для ліквідації дискримінації щодо жінок у сфері охорони здоров'я, гарантувати на основі рівності доступ до медичних послуг, зокрема до послуг, пов'язаних із плануванням сім'ї.
2. Держави-сторони повинні забезпечувати жінкам належне обслуговування під час вагітності, пологів та в післяпологовий період, включно з наданням безоплатних медичних послуг у разі потреби та забезпеченням відповідного харчування під час вагітності та грудного вигодовування.

Щоб забезпечити реалізацію положень статті 12 CEDAW на практиці, Комітет ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок видав Рекомендацію № 24¹⁴⁵, яка уточнює обов'язки держав у сфері охорони здоров'я жінок. Можна узагальнити і виділити основні положення цієї Рекомендації.

- Жінка має повне право самостійно ухвалювати рішення щодо будь-якого медичного втручання. Медичні працівники повинні забезпечити інформовану згоду, пояснити можливі ризики та альтернативи, а також гарантувати конфіденційність медичної інформації.
- Держави зобов'язані запобігати будь-яким формам насильства у сфері охорони здоров'я, зокрема примусовій стерилізації, фізичному чи психічному насильству під час вагітності або пологів, негуманному поведженню з вагітними жінками та породіллями. Такі дії мають розглядатися як кримінально карані порушення.
- Необхідно забезпечити пріоритетний захист прав жінок, які перебувають у групах підвищеного ризику дискримінації. Це, зокрема, жінки з інвалідністю, мешканки сільських місцевостей, представниці національних або етнічних меншин, внутрішньо переміщені особи та літні жінки. Для цих категорій держава повинна забезпечити доступ до медичних послуг, створювати безбар'єрні умови та враховувати їхні специфічні потреби під час надання медичної допомоги.

4.2. ДОСЯГНЕННЯ УКРАЇНИ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЖІНОК У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я (2022–2025 рр.)

¹⁴⁴ Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок: Міжнародний документ ООН від 18.12.1979. URL: <https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/text/cedaw.htm>

¹⁴⁵ Комітет ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок. Загальна рекомендація № 24: Жінки та охорона здоров'я (1999). URL: <https://www.refworld.org/legal/general/cedaw/1999/11953>

У 2021 р. Україна подала дев'яту періодичну доповідь про виконання Конвенції Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок до Комітету CEDAW.¹⁴⁶ У частині, присвяченій охороні здоров'я, зазначалося, що державна політика була зосереджена на забезпеченні доступу жінок до медичних послуг, розвитку системи репродуктивного здоров'я, зниженні материнської та дитячої смертності, боротьбі з ВІЛ / СНІДом, а також на впровадженні програми медичних гарантій.

Після розгляду дев'ятої періодичної доповіді України Комітет CEDAW у жовтні 2022 р. оприлюднив Заключні зауваження (Concluding Observations)¹⁴⁷, які містили оцінку ситуації з правами жінок в Україні в умовах воєнного стану та відповідні рекомендації. У цьому документі було зазначено, що комітет стурбований: а) обмеженим доступом жінок та дівчат до високоякісних медичних послуг, включно з послугами з охорони сексуального та репродуктивного і психічного здоров'я, особливо в регіонах, що постраждали від конфлікту, особливо для жінок, які потребують специфічних ліків та лікування, таких як жінки похилого віку, жінки з хронічними захворюваннями, жінки з ВІЛ / СНІДом, та зростанням рівня материнської смертності; б) труднощами, з якими іноді стикаються жінки й дівчата-біженки та шукачки притулку з України, щоб отримати доступ до безпечних послуг з абортів в країнах транзиту або призначення.

У воєнний час ці зобов'язання набувають особливої критичності. Руйнівні наслідки збройного конфлікту значно обмежують доступ до медичних послуг: зазнають руйнацій або знищуються медичні заклади, ускладнюється логістика та постачання ліків, виникають адміністративні бар'єри, особливо для внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Жінки, які залишаються у прифронтових або сільських громадах, часто не мають можливості отримати якісну медичну допомогу, що охоплює профілактичні огляди, лабораторні та інструментальні обстеження, спеціалізовану консультацію лікарів. За результатами дослідження UNFPA, в Україні через війну понад 12,7 млн осіб потребують допомоги у сфері репродуктивного і материнського здоров'я.¹⁴⁸

За даними ВООЗ¹⁴⁹, з 24 лютого 2022 р. до 31 березня 2026 р. було задокументовано 2935 випадків атак на систему охорони здоров'я в Україні. Постраждали 2408 медичних закладів, 559 транспортних засобів, 613 медичних постачань, 374 працівники медичних установ, 145 пацієнтів та 64 склади з медичними ресурсами.

У період 2022–2025 рр. в Україні державна політика у сфері охорони здоров'я була спрямована на збереження доступу жінок до медичних послуг у складних умовах воєнного часу.

Державна стратегія забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків до 2030 року, затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України № 752-р від 12.08.2022¹⁵⁰, визначає сферу охорони здоров'я як одну з ключових для досягнення гендерної рівності, акцентуючи увагу на подоланні гендерних стереотипів, забезпеченні рівного доступу до медичних послуг, а також на захисті жінок від усіх форм насильства, зокрема в умовах воєнного стану. У межах стратегічної цілі щодо забезпечення рівних прав і можливостей у сфері людського розвитку передбачено оперативну ціль 3.4, яка спрямована на забезпечення рівного доступу різних груп жінок і чоловіків до послуг у сфері охорони здоров'я. Заходи в рамках цієї цілі орієнтовані на усунення бар'єрів у доступі до медичних послуг для вразливих груп населення, зокрема для жінок, які проживають у сільській місцевості, внутрішньо переміщених осіб, жінок з інвалідністю, жінок, які постраждали від насильства, а також на розвиток гендерно чутливих медичних послуг, покращення якості та доступності послуг з охорони репродуктивного та психічного здоров'я, впровадження гендерного підходу у планування та фінансування системи охорони здоров'я, а також удосконалення системи збирання й аналізу гендерно розподілених даних у сфері охорони здоров'я.

¹⁴⁶ Дев'ята періодична доповідь України про виконання Конвенції Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. URL: <https://www.msp.gov.ua/legislation/regulatory-framework/document-ff7e5c01-504a-4934-86cb-85779f165828>

¹⁴⁷ Committee on the Elimination of Discrimination against Women. Concluding observations on the ninth periodic report of Ukraine. URL: https://ukraine.unwomen.org/sites/default/files/2023-09/cedaw_co.pdf.pdf

¹⁴⁸ United Nations Population Fund (UNFPA). War in Ukraine: Impact on sexual and reproductive health. URL: <https://eeca.unfpa.org/en/war-ukraine>

¹⁴⁹ World Health Organization. Surveillance of Attacks on Healthcare (Ukraine). URL: <https://extranet.who.int/ssa/Index.aspx>

¹⁵⁰ Про затвердження Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 752-р від 12.08.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/752-2022-%D1%80>

Одним із ключових нормативно-правових актів в Україні в цій сфері є Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Програми медичних гарантій»¹⁵¹, яка щорічно визначає перелік медичних послуг та лікарських засобів, що оплачуються за рахунок державного бюджету, а також тарифи та умови надання медичних послуг. Саме на підставі цієї постанови заклади охорони здоров'я укладають договори з Національною службою здоров'я України та надають медичні послуги населенню.

У межах Програми медичних гарантій держава забезпечила фінансування базових пакетів медичних послуг, які охоплюють пренатальну, перинатальну та післяпологову допомогу, а також неонатальну допомогу новонародженим. До цих пакетів входять ведення вагітності, медична допомога під час пологів, післяпологовий нагляд, а також профілактичні послуги, що мають бути надані жінці безоплатно у закладах охорони здоров'я, які мають відповідний контракт із НСЗУ. У 2023–2024 рр. кількість контрактів з акушерсько-гінекологічними підрозділами та пологовими будинками у програмі медичних гарантій поступово зростала, що дало можливість збільшити охоплення жінок, зокрема у сільських місцевостях.

Надання медичних послуг населенню у закладах охорони здоров'я регулюється насамперед клінічними протоколами та стандартами медичної допомоги, які затверджуються наказами Міністерства охорони здоров'я України, як-от, наприклад, наказ МОЗ № 417 від 15.07.2011 «Про організацію амбулаторної акушерсько-гінекологічної допомоги в Україні» або наказ МОЗ № 624 від 03.11.2008 «Про затвердження клінічного протоколу з акушерської допомоги “Нормальні пологи”». Медична допомога надається за принципом нозологій, тобто відповідно до стандартів лікування конкретних захворювань. Такі протоколи визначають алгоритм обстеження пацієнта, перелік необхідних лабораторних та інструментальних досліджень, критерії встановлення діагнозу, методи лікування, перелік лікарських засобів, показання до госпіталізації, порядок перенаправлення до вузьких спеціалістів, порядок реабілітації та ведення медичної документації.¹⁵²

У 2024 р. Міністерство охорони здоров'я України оновило протоколи надання постконтактної профілактики ВІЛ (ПКП) через наказ МОЗ України від 16.12.2024 № 2103, який визначає чіткий алгоритм дій лікарів та початок курсу антиретровірусних препаратів упродовж 72 годин після ризикованого контакту, що значно знижує ризик передачі ВІЛ, а також передбачає доступ до екстреної контрацепції й тестування на ВІЛ.¹⁵³

Згідно зі звітами Центру громадського здоров'я МОЗ України станом на 2024 р. в Україні було зареєстровано 1163 особи, які мали контакти із джерелами потенційного інфікування ВІЛ. Повний 28-денний курс постконтактної профілактики (ПКП) отримали 1052 особи, при цьому переважно більшість лікували за схемою TDF/3TC/DTG.¹⁵⁴ Станом на початок 2026 р. в країні продовжують нарощуватися зусилля щодо розширення доступу до АРТ, яку вже отримують понад 114 955 осіб.¹⁵⁵ Така статистика засвідчує критичну потребу в подальшому інформуванні населення про можливість отримання ПКП упродовж перших 72 годин після ризикованого контакту, а також необхідність інтеграції медичних сервісів для підтримки постраждалих від насильства.

Значним успіхом стала ратифікація Україною у червні 2022 р. Стамбульської конвенції (Закон № 2319-IX), яка змінила роль медичних закладів у системі реагування на насильство. Якщо раніше медична допомога постраждалим була зосереджена переважно на лікуванні фізичних ушкоджень, то на виконання міжнародних стандартів Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (ст. 6, 12) заклади охорони здоров'я офіційно визначені суб'єктами «системи захисту». Це зобов'язує медичний персонал не лише надавати екстрену допомогу, а й документувати факти насильства для доказової бази, інформувати правоохоронні органи та забезпечувати інтегрований доступ постраждалих до соціально-психологічних сервісів підтримки. Крім того, чинне законодавство

¹⁵¹ Про затвердження Програми медичних гарантій: Постанова Кабінету Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>

¹⁵² Галузеві стандарти та клінічні настанови: офіційний сайт. Державний експертний центр Міністерства охорони здоров'я України. URL: https://www.dec.gov.ua/cat_mtd/galuzevi-standarti-ta-klinichni-nastanovi/

¹⁵³ Про затвердження порядку надання медичної допомоги та профілактики ВІЛ-інфекції після можливого контакту: Наказ Міністерства охорони здоров'я України № 2103 від 16.12.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z2012-24#Text>

¹⁵⁴ Звіт про проведення медикаментозної постконтактної профілактики ВІЛ-інфекції за 2024 рік. Форма № 59. Центр громадського здоров'я МОЗ України, 2025.

¹⁵⁵ Звіт про надання антиретровірусної терапії людям, які живуть з ВІЛ, в Україні (МОЗ, НАМН та ДКВС) станом на 01.03.2026. Центр громадського здоров'я МОЗ України, 2026.

закріплює обов'язковість дотримання режиму конфіденційності та приватності під час медичного огляду, що фактично гарантує безпечну анонімність звернення.

Із 2019 р. наказом МОЗ № 278 забезпечено комплексну медичну допомогу постраждалим, що передбачає надання екстреної контрацепції, постконтактної профілактики інфекцій, медичну обробку травм та супровід у відновний період.¹⁵⁶ Сьогодні ці послуги надаються згідно з протоколами ВООЗ¹⁵⁷ та міжнародних стандартів охорони здоров'я¹⁵⁸, зокрема для забезпечення прав жінок на безпечний доступ до медичної допомоги у випадках СНПК. Додатково у 2025 р. Міністерством охорони здоров'я України затверджено Методичні рекомендації щодо надання послуг у сфері охорони здоров'я особам, що пережили сексуальне насильство¹⁵⁹, які деталізують алгоритм дій медичних працівників, порядок документування, міжсекторальну взаємодію та стандарти чутливого і конфіденційного надання медичної допомоги постраждалим.

Станом на грудень 2025 р. було ідентифіковано 1080 осіб, офіційно визнаних постраждалими від СНПК. Показово, що у структурі звернень 70 % становлять чоловіки та 30 % – жінки¹⁶⁰, що підкреслює масштабність злочинів у місцях несвободи та важливість гендерно сенситивного підходу в медицині. Системним кроком держави у відповідь на ці виклики стало ухвалення у 2024 р. Закону № 4067-IX «Про правовий і соціальний захист осіб, постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного із збройною агресією Російської Федерації проти України»¹⁶¹, який забезпечує постраждалим право на комплексну реабілітацію.

Україна розширила свою мережу спеціалізованих служб підтримки для жертв домашнього насильства та насильства за ознакою статі, яка налічує 431 мобільну бригаду соціально-психологічної допомоги та 37 центрів соціально-психологічної допомоги. У 2022 р. майже 15 000 осіб зверталися до цих служб.¹⁶²

Бригади соціально-психологічної допомоги відіграють особливу роль у забезпеченні доступності послуг у територіальних громадах. Вони здійснюють екстрені виїзди за повідомленнями поліції або медичних закладів, надаючи кризову підтримку безпосередньо на місці події. Мобільні бригади виконують функцію сполучної ланки: вони не лише стабілізують психологічний стан постраждалих, а й за потреби забезпечують їх транспортування до спеціалізованих медичних закладів або шелтерів.

Розвиток телемедицини став рятівним колом для жінок, які перебувають в умовах обмеженого пересування або на окупованих територіях. Законодавче визнання дистанційних консультацій рівнозначними очним візитам дало жінкам можливість отримувати фахову допомогу гінекологів, психологів та онкологів незалежно від їхнього фактичного місцеперебування, що є критичним елементом реалізації права на здоров'я в умовах війни.¹⁶³ За даними Національної служби здоров'я України, у 2023 р. в Україні було проведено близько 9,8 млн медичних консультацій із використанням

¹⁵⁶ Про затвердження Порядку проведення та документування результатів медичного обстеження постраждалих осіб від домашнього насильства або осіб, які ймовірно постраждали від домашнього насильства, та надання їм медичної допомоги: Наказ Міністерства охорони здоров'я України № 278 від 01.02.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0262-19>

¹⁵⁷ World Health Organization. Clinical management of rape and intimate partner violence survivors: guidelines for health care. URL: <https://iris.who.int/server/api/core/bitstreams/90c30bbc-14a4-4555-a0c6-763b7bffab9a/content>

¹⁵⁸ Робота з постраждалими від сексуального насильства в умовах збройного конфлікту: посібник для фахівців із психологічної допомоги та екстреного реагування в Україні. Рада Європи, 2022. URL: https://nssu.gov.ua/storage/app/sites/22/ukr2022sexual-violencemanualwebua_removed.pdf

¹⁵⁹ Методичні рекомендації щодо надання послуг у сфері охорони здоров'я особам, що пережили сексуальне насильство: Наказ Міністерства охорони здоров'я України № 1177 від 23.07.2025. URL: https://moz.gov.ua/storage/uploads/ab72ffce-44dc-423e-bf78-be448da4ba6a/dn_1177_23072025_dod.pdf

¹⁶⁰ В Україні ідентифікували 1080 постраждалих від сексуального насильства з боку військових РФ. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/4071505-v-ukraini-identifikuvali-1080-postrazdalih-vid-seksualnogo-nasilstva-z-boku-vijskovih-rf.html>

¹⁶¹ Про правовий і соціальний захист осіб, постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного із збройною агресією Російської Федерації проти України: Закон України № 4067-IX від 20.11.24. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4067-20#Text>

¹⁶² Деякі питання створення та функціонування спеціалізованих служб підтримки осіб, постраждалих від домашнього насильства та насильства за ознакою статі: Постанова Кабінету Міністрів України № 616 від 30.05.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>

¹⁶³ Про затвердження Порядку надання медичної та/або реабілітаційної допомоги із застосуванням телемедицини на період дії воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях: Наказ Міністерства охорони здоров'я України № 1155 від 30.09.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1155-22>

телемедичних технологій¹⁶⁴, а до системи телемедицини було підключено понад 300 закладів охорони здоров'я.¹⁶⁵ Телемедичні послуги входять до більшості пакетів Програми медичних гарантій, що забезпечує їх безоплатність для пацієнтів.

Введення в дію Закону «Про систему громадського здоров'я» (2023 р.) дало можливість інтегрувати гендерний підхід у програми профілактики неінфекційних захворювань. Основний акцент змістився на раннє виявлення онкологічних захворювань (рак шийки матки, рак молочної залози) та моніторинг поширення ВІЛ / СНІДу серед жінок.

Зміни до Програми медичних гарантій у 2024–2025 рр. стали важливим етапом у розвитку державної політики у сфері репродуктивного здоров'я. Вперше до ПМГ увійшов пакет медичних послуг «Лікування безпліддя за допомогою допоміжних репродуктивних технологій (запліднення in vitro)», що фінансується за рахунок державного бюджету.¹⁶⁶ За даними МОЗ у 2024 р. безоплатним лікуванням безпліддя за допомогою допоміжних репродуктивних технологій скористалися 977 пацієнток, у результаті чого у 368 випадках було зафіксовано настання вагітності. Послуги було надано в медичних закладах, які уклали договори з Національною службою здоров'я України.¹⁶⁷ Цей крок корелює із прийняттям Закону № 3496-IX (2023 р.), який гарантував військовослужбовцям та дружинам захисників право на безоплатну кріоконсервацію та зберігання репродуктивних клітин за кошти державного бюджету.

Водночас зазнав змін пакет «Медична допомога при пологах», який залишається одним із головних пріоритетів ПМГ 2024–2025 рр. Перегляд тарифів у бік збільшення дав можливість закладам охорони здоров'я, зокрема у прифронтових та деокупованих регіонах, не лише зберігати якість послуг, а й повністю забезпечувати пацієнток необхідними лікарськими засобами та харчуванням без залучення коштів родин. Це стратегічне рішення НСЗУ дало можливість знизити фінансове навантаження на українські сім'ї у воєнний час і гарантувати доступність допомоги при народженні дитини.

Завдяки співпраці місцевих громад із міжнародними організаціями, зокрема з UNFPA, Українським Червоним Хрестом та Médecins du Monde («Лікарі світу»), стало можливим розгортання мобільних медичних та акушерських бригад, які надають послуги у віддалених селах та постраждалих від війни регіонах України. Так, бригади UNFPA з 2022 до 2025 р. надали понад 100 000 консультацій з питань сексуального та репродуктивного здоров'я у дев'яти регіонах України. У 70 % випадків діагнози були поставлені вперше,¹⁶⁸ що засвідчує критичну роль цих сервісів у ранньому виявленні проблем зі здоров'ям. Мобільні психосоціальні підрозділи станом на 2024 р. охопили понад 149 600 осіб у 23 регіонах України.¹⁶⁹ Мобільні медичні бригади Червоного Хреста здійснили понад 1,5 млн консультацій та оглядів, включно з більш ніж 17 000 виїздів у віддалені громади, зокрема в прифронтові регіони.¹⁷⁰ Часто громади самостійно запроваджували роботу мобільних бригад за рахунок місцевих бюджетів. Директорка однієї з лікарень у Вінницькій області розповіла: «У нас створені мобільні бригади, які періодично виїжджають у села. В бригаді є акушерка, сімейний лікар, медсестра, лаборант. На місці беруть кров на аналіз, оглядає акушерка. Це було нашим внутрішнім рішенням – започаткувати мобільні бригади. Цього року держава вже запровадила ці бригади, але в нас вони є вже років 5-6».

¹⁶⁴ Телемедицина в Україні: у МОЗ розповіли, що такий спосіб надання медпослуг стає дедалі популярнішим // Факти ICTV. URL: <https://health.fakty.com.ua/ua/novyny/telemedycyna-v-ukrayini-u-moz-rozpovily-shho-takyy-sposib-nadannya-medposlug-staye-dedali-populyarnishym/>

¹⁶⁵ В Україні проведено близько 9,8 млн телемедичних консультацій у 2023 р. // Інтерфакс-Україна. URL: <https://interfax.com.ua/news/pharmacy/959463.html>

¹⁶⁶ Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання реалізації програми державних гарантій медичного обслуговування населення у 2025 році» від 24 грудня 2024 р. № 1503 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1503-2024-%D0%BF>

¹⁶⁷ МОЗ України. 977 українок скористалися безоплатною державною послугою лікування безпліддя // Офіційний сайт Міністерства охорони здоров'я України. URL: <https://moz.gov.ua/uk/977-ukrayinok-skoristalisya-bezoplatnoyu-derzhavnoyu-poslugoyu-likuvannya-bezplidya>

¹⁶⁸ UNFPA Україна. 100 тис. консультацій за понад два роки: як мобільні гінекологічні бригади ЄС та UNFPA підтримують репродуктивне здоров'я в громадах // UNFPA Ukraine. URL: <https://ukraine.unfpa.org/uk/news/>

¹⁶⁹ UNFPA. Ukraine: Transparency Portal // UNFPA. URL: https://www.unfpa.org/es/data/transparency-portal/unfpa-ukraine?utm_source=chatgpt.com

¹⁷⁰ Український Червоний Хрест. Мобільні бригади надають допомогу постраждалим від війни регіонам України // Red Cross Ukraine. URL: https://redcross.org.ua/en/news/2026/01/137145/?utm_source=chatgpt.com

Розгортання мережі гінекологічних кабінетів безбар'єрного доступу в Україні здійснюється за підтримки UNFPA. Ці кабінети створюють на базі медичних закладів та оснащують спеціалізованими гінекологічними кріслами-трансформерами, підйомниками для пацієнок з інвалідністю, доступними санітарними кімнатами та приміщеннями для конфіденційного консультування. Вони забезпечують гінекологічні огляди, діагностику захворювань, консультації з репродуктивного здоров'я, психологічну підтримку та допомогу постраждалим від насильства у безпечних і конфіденційних умовах. Станом на 2025–2026 рр. в Україні функціонує понад 90 таких кабінетів.¹⁷¹

У сфері профілактики основну увагу в Україні приділено вакцинації від вірусу папіломи людини (ВПЛ), що є ключовим заходом запобігання раку шийки матки. Наприкінці 2025 р. Україна закупила стратегічну партію 9-валентної вакцини¹⁷², яку було внесено до Національного календаря профілактичних щеплень, а масова безоплатна вакцинація дівчаток розпочалася з 1 січня 2026 р.¹⁷³ До цього, у 2022–2024 рр., низка місцевих громад (зокрема Києва, Львова, Житомира) реалізовувала місцеві програми безоплатної вакцинації дівчаток-підлітків за рахунок місцевих бюджетів, охоплюючи приблизно 5–7 тисяч дітей щороку.¹⁷⁴

Із метою системного моніторингу доступності медичних послуг в Україні у 2022 р. було розгорнуто систему Health Resources and Services Availability Monitoring System (HeRAMS)¹⁷⁵, розроблену у співпраці з ВООЗ. Ця система дає можливість оцінювати функціонування медичних закладів у режимі реального часу, зокрема й надання послуг у сфері сексуального та репродуктивного здоров'я, ведення вагітності, пологів та післяпологового догляду.

4.3. ПРОБЛЕМИ ТА ВИКЛИКИ, ЩО СТОЯТЬ ПЕРЕД УКРАЇНОЮ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЖІНОК У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я (2022–2025 рр.)

У процесі збирання інформації для моніторингу було виявлено низку викликів та проблем, з якими стикаються різні групи жінок в умовах воєнного стану. Щодо стану доступності до медичної інфраструктури за даними системи HeRAMS станом на серпень 2025 р. було виявлено, що існує регіональна диспропорція у доступності. Тоді як тиллові області (зокрема Вінницька та Волинська) забезпечують 100 % охоплення базовою акушерською та гінекологічною допомогою, у прифронтових регіонах, як-от Донецька область, доступність цих сервісів падає до 33 %.

Загальний рівень задоволеності жінок медичними послугами та доступністю до них по Україні є задовільним, найнижчі рівні зафіксовано в Херсонській (5.2) та Сумській (5.5) областях. Також низькі показники зафіксовані в Одеській, Чернігівській та Тернопільській областях (по 5.7).¹⁷⁶

Крім обмеження доступності до медичних послуг у зв'язку з воєнними діями у прифронтових районах, також варто звернути увагу на доступність у сільських місцевостях тиллових областей. За даними дослідження «Analysis of gendered disparities and insecurities among men and women using data from reSCORE» (2024) значний розрив у доступі до медичної та психологічної допомоги між міським і сільським населенням досі не вдалося подолати.

«В оточуючій лікарні немає кардіолога, пульмонолога-гастроентеролога, недостатня кількість психіатрів – лише один, психолога-психотерапевта взагалі немає в штаті. В електронній системі ми можемо створити направлення, можемо спрямувати пацієнта на консультацію до спеціаліста, але... [...]. Не всі можуть дозволити собі поїхати в обласний

¹⁷¹ UNFPA Україна. Карта гінекологічних кабінетів безбар'єрного доступу в Україні // UNFPA Ukraine. <https://ukraine.unfpa.org/uk/publications/>

¹⁷² Кабінет Міністрів України. Щеплення проти ВПЛ за Календарем профілактичних щеплень у 2026 році: укладено договір про закупівлю 9-валентної вакцини // Офіційний вебпортал Кабінету Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/shcheplennia-proti-vpl-za-kalendarem-profilaktychnykh-shcheplen-u-2026-rotsi-ukladeno-dohovir-pro-zakupivliu-9-valentnoi-vaktsyn>

¹⁷³ Харківський обласний центр контролю та профілактики хвороб. Вакцинація проти ВПЛ-інфекції розпочнеться у відповідності до Національного календаря профілактичних щеплень з 1 січня 2026 р. // Харківський ОЦКПХ. URL: <https://kh.cdc.gov.ua/news/12981/>

¹⁷⁴ UNFPA Україна. Безкоштовна вакцинація проти ВПЛ в Україні з 2026 р. // Межа. Новини України. URL: <https://mezha.net/ua/bukvy/ukraine-introduces-free-hpv-vaccination-for-girls-in-2026/>

¹⁷⁵ Health Resources and Services Availability Monitoring System (HeRAMS) Ukraine: Infographics. August 2025 // World Health Organization. URL: <https://www.who.int/publications/m/item/herams-ukraine-health-services-across-oblast-2025-08-ua>

¹⁷⁶ Gendered socio-economic challenges in Ukraine: Analysis of gendered disparities and insecurities among men and women using data from reSCORE. Ukraine, 2024 // ReliefWeb. URL: <https://reliefweb.int/report/ukraine/gendered-socio-economic-challenges-ukraine-analysis-gendered-disparities-and-insecurities-among-men-and-women-using-data-rescore-ukraine-2024>

центр для отримання відповідної консультації. Проте навіть за наявності таких спеціалістів у громаді черга запису до них може складати 2-3 місяці» (ГІ_Р6_1).

У 2023 р. Коаліцією громадських організацій «Безпека та рівність» за підтримки міжнародної організації «Раст» та уряду Канади було проведено фокус-групове дослідження рівня доступності та вивчення доступу до психосоціальних і медичних послуг жінок сільської місцевості¹⁷⁷, зокрема жінок ВПО, у громадах Вінницької та Волинської областей (Козятинській і Городищенській). Метою дослідження було визначити основні бар'єри, виклики та потреби жінок у сфері доступу до медичних і психосоціальних послуг на рівні громад, а також оцінити якість, доступність і прийнятність таких послуг.

За результатами фокус-групового дослідження встановлено, що загалом жінки оцінюють наявність базових медичних послуг у громадах як задовільну: працюють сімейні лікарі, можна отримати первинну медичну допомогу, зробити окремі обстеження та процедури. Водночас доступність послуг є нерівномірною та обмеженою, особливо щодо спеціалізованої медичної допомоги, лабораторних досліджень і діагностики. Для отримання консультацій вузьких спеціалістів або проходження спеціалізованих обстежень жінки змушені виїжджати до обласних центрів, що вимагає додаткових фінансових, транспортних і часових витрат. Також було відзначено зростання вартості аналізів і ліків, що після початку повномасштабної війни стало додатковим бар'єром для частини жінок, особливо для ВПО та жінок із низьким рівнем доходів.

Серед ключових бар'єрів у доступі до медичних послуг жінки назвали недостатню кількість медичних пунктів і аптек у віддалених населених пунктах, застаріле медичне обладнання, відсутність окремих дитячих відділень і вузькопрофільних дитячих спеціалістів, труднощі із записом на прийом та черги в медичних закладах. Окремо учасниці фокус-груп відзначали проблеми з організацією прийому пацієнтів, недотриманням часу запису та труднощами з тим, щоб додзвонитися до реєстратури. Жінки у фокус-групах прямо говорять, що не знають про електронний запис, послуги чи свої права – а це вже суперечить принципу доступності інформації, який є базовим для ВООЗ і CEDAW.

Особливу занепокоєність викликає стан надання послуг у сфері сексуального та репродуктивного здоров'я. Понад 22 % закладів по всій країні не можуть забезпечити повноцінний доступ до послуг із планування сім'ї та екстреної контрацепції, що створює довгострокові ризики для демографічної безпеки. Хоча міжнародна допомога охоплює близько 40 % працюючих ЗОЗ, вона переважно фокусується на постачанні витратних матеріалів (93 %) та обладнання (78 %), залишаючи практично поза увагою покриття операційних витрат.¹⁷⁸ Це вказує на необхідність переходу від моделі екстреного гуманітарного реагування до стратегічного фінансування операційної спроможності закладів у постраждалих регіонах.

Щодо прогалин у законодавстві слід зауважити, що в Україні не вироблено національної стратегії чи плану дій щодо охорони сексуального і репродуктивного здоров'я (СРЗ), не сформований міжсекторальний комітет для нагляду за цим напрямом. Програми часто не враховують особливі потреби сільських жінок, жінок з інвалідністю та ВПО, які стикаються з кількома бар'єрами водночас.¹⁷⁹ Існує прогалина у створенні медичних програм підтримки, адаптованих до специфічних потреб жінок у військовому середовищі (гігієна, контрацепція в польових умовах, менеджмент АМК).¹⁸⁰

Так, існує пряма залежність між терміном перебування на передовій і погіршенням стану репродуктивного здоров'я. Серед жінок, які перебували в ЗБД понад 6 місяців, лише у 12,77 % не було виявлено жодних порушень репродуктивного здоров'я. У цій же групі (понад 6 міс.) зафіксовано найвищу частоту олігоменореї та аменореї – 65,96 % респонденток. Частота аномальних маткових

¹⁷⁷ Методичні рекомендації. Адвокаційна діяльність у сфері надання медичних і психосоціальних послуг / Коаліція громадських організацій «Безпека та рівність», за підтримки уряду Канади в рамках проекту «Жінки України: залучені, спроможні, незламні», що впроваджується організацією «Пакт». 2023. URL: <https://www.msp.gov.ua/legislation/regulatory-framework/document-6333>

¹⁷⁸ Оцінка ситуації щодо сексуального та репродуктивного здоров'я і прав в Україні / UNFPA Україна. Київ, 2025. URL: <https://ukraine.unfpa.org/uk/publications/>

¹⁷⁹ Gendered socio-economic challenges in Ukraine: Analysis of gendered disparities and insecurities among men and women using data from reSCORE Ukraine 2024 // ReliefWeb. URL: <https://reliefweb.int/report/ukraine/gendered-socio-economic-challenges-ukraine-analysis-gendered-disparities-and-insecurities-among-men-and-women-using-data-rescore-ukraine-2024>

¹⁸⁰ Татарчук, Т., Косей, Н., Плаксієва, К., Тутченко, Т., Яроцька, Н., & Козлов, С. (2025). Актуальні проблеми репродуктивного здоров'я військовослужбовиць в Україні. Репродуктивне здоров'я жінки, (7), 7–14. <https://doi.org/10.30841/2708-8731.7.2025.343872>

кровотеч (АМК) у жінок із тривалим бойовим досвідом (21,28 %) майже вдвічі перевищує показники військовослужбовиць, які не перебували в зоні бойових дій (12,88 %).

Близько 60 % ромських жінок і дітей не мають документів, що створює непереборні бар'єри для доступу до допомоги та захисту.¹⁸¹ Жінки-біженки і шукачки притулку в країнах Європи, таких як Польща, Угорщина, Румунія, Словаччина, стикаються із суворими обмеженнями на аборти та екстрену контрацепцію. Наприклад, у Польщі аборти майже повністю незаконні, а екстрена контрацепція доступна лише за рецептом.

У зв'язку з війною помітно укладнюється ситуація зі станом репродуктивного здоров'я жінок. Спостерігаються ускладнення вагітності та пологів: зростання поширеності набряків, протеїнурії, гіпертензивних розладів, а також випадків розривів промежини III–IV ступенів. Зросла кількість випадків анемії та цукрового діабету серед вагітних. Збільшилася частка жінок, які народжують без належного медичного нагляду під час вагітності, особливо серед осіб віком до 18 років. У 2024 р. показник пологів шляхом кесаревого розтину досяг 30 %, що значно перевищує рекомендовану ВООЗ норму в 10–15 %.¹⁸² Зросла кількість випадків безпліддя. Про це в рамках експертних інтерв'ю повідомила директорка однієї з лікарень у Вінницькій області.

Хоча загальна кількість абортів зменшується, із 2021 р. зростає коефіцієнт абортів відносно кількості пологів. У 2023 р. зафіксовано різке зростання кількості кримінальних, небезпечних для життя жінки абортів та пов'язаних із ними смертей. У деяких регіонах досі переважає метод кюретажу, який вважається небезпечним.

Війна зумовила стрімке погіршення показників ментального здоров'я жінок, що стало одним із ключових викликів у сфері захисту їхніх прав. Директорка лікарні в одній із громад Вінницької області зазначає: «Дуже сильно зросла кількість депресивних станів у жінок. За моїми спостереженнями, з 20 жінок, що звертаються за послугами, 15 мають ознаки депресивного та тривожного розладів». За даними досліджень, у період з 2021 до 2024 року рівень психологічного навантаження на жінок суттєво зріс: жінки демонструють значно вищі рівні тривожності (5.2) та депресії (3.9) порівняно з чоловіками (4.2 та 3.4 відповідно).¹⁸³ Станом на 2024 рік майже третина жінок (33 %) перебуває у стані глибокого смутку або депресії, а близько 49 % потерпають від постійного занепокоєння, що супроводжується труднощами з контролем тривоги у 45 % опитаних. Ця криза ментального здоров'я має кумулятивний ефект для найбільш уразливих категорій: жінок-ВПО, які пережили втрату дому, та жінок із сільських місцевостей, де доступ до фахової психотерапії обмежений географічними та інфраструктурними бар'єрами. Для жінок старшого віку (65+) та жінок із інвалідністю ситуація ускладнюється фізичною недоступністю сервісів допомоги та цифровим розривом, що перешкоджає використанню телемедицини.

Дуже суттєвою проблемою, якій приділяють недостатню увагу і яка фактично проігнорована в законодавстві, є проблема сурогатного материнства та продажу яйцеклітин. Наказ МОЗ № 787 розглядає сурогатне материнство виключно як медичну послугу, тоді як Директива (ЄС) 2024/1712 про внесення змін до Директиви 2011/36/ЄС щодо запобігання торгівлі людьми та захисту її жертв доповнює перелік форм експлуатації, розглядаючи сурогатне материнство як форму репродуктивної експлуатації. В Україні ця сфера залишається фактично нерегульованою «сірою зоною». Відсутність профільного закону, державного контролю та заходів покарання замовників спричиняє системні ризики: від появи юридично «завислих» дітей, які потрапляють до дитячих будинків, до інвалідизації молодих жінок через неконтрольоване донорство яйцеклітин.

4.4. ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 4

З аналізу державної політики та практичних заходів у сфері охорони здоров'я у 2022–2025 рр. можна зробити висновок, що Україна загалом продовжує виконання своїх зобов'язань за Конвенцією

¹⁸¹ Робимо невидиме видимим: доказовий аналіз гендерного аспекту в регіональних заходах реагування на війну в Україні / Регіональна робоча група з гендерних питань. Жовтень 2022. URL: https://eca.unwomen.org/sites/default/files/2022-10/RGTF_MakingTheInvisibleVisible_UKR.pdf

¹⁸² Оцінка ситуації щодо сексуального та репродуктивного здоров'я і прав в Україні / UNFPA Україна. Київ, 2025. URL: <https://ukraine.unfpa.org/uk/publications/>

¹⁸³ Gendered socio-economic challenges in Ukraine: Analysis of gendered disparities and insecurities among men and women using data from reSCORE Ukraine, 2024 // ReliefWeb. URL: <https://reliefweb.int/report/ukraine/gendered-socio-economic-challenges-ukraine-analysis-gendered-disparities-and-insecurities-among-men-and-women-using-data-rescore-ukraine-2024>

про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, зокрема статті 12, щодо забезпечення рівного доступу жінок до медичних послуг, включно з послугами у сфері репродуктивного здоров'я, а також статті 11 (п. 2), щодо захисту материнства. Розширення Програми медичних гарантій, розвиток телемедицини, мобільних медичних бригад, створення безбар'єрних гінекологічних кабінетів, а також інтеграція медичних послуг у систему реагування на гендерно зумовлене насильство свідчать про намагання держави забезпечити доступ до медичних послуг навіть в умовах війни і частково відповідають положенням Загальної рекомендації № 24 Комітету CEDAW щодо доступності, якості та недискримінаційності медичних послуг.

Водночас аналіз показує, що ключові моменти, які викликали занепокоєння Комітету CEDAW у 2022 р., висловлені в його Заключених зауваженнях, залишаються актуальними донині. Зокрема Комітет висловлював занепокоєння щодо обмеженого доступу жінок до якісних медичних послуг, включно з послугами з охорони сексуального, репродуктивного і психічного здоров'я, особливо в районах, що постраждали від конфлікту, а також щодо задоволення пов'язаних зі здоров'ям потреб жінок похилого віку, жінок із хронічними захворюваннями та тих, які живуть із ВІЛ. Запровадження мобільних медичних бригад, психосоціальних послуг та програм підтримки ВПО частково відповідає цим рекомендаціям, однак доступ до послуг залишається нерівномірним залежно від регіону, безпекової ситуації та інфраструктури, що свідчить про збереження структурних бар'єрів у доступі до медичної допомоги.

Особливо актуальним досі залишається занепокоєння Комітету щодо доступу жінок-біженок до безпечних послуг зі здійснення абортів в країнах транзиту та призначення. Ця проблема не може бути повністю розв'язана лише на національному рівні, є потреба в системній міжнародній координації, інформуванні жінок про доступні послуги та забезпеченні безперервності надання послуг у сфері сексуального та репродуктивного здоров'я для переміщених жінок.

Попри нормативні успіхи, держава досі застосовує «універсальний» підхід без урахування інтерсекційності. Це призводить до того, що окремі групи жінок залишаються фактично «невидимими» для системи.

- Ромські жінки. Через відсутність документів у значної частини громади (до 60 %) вони стикаються з непереборним бар'єром за спроби отримати доступ до електронної системи охорони здоров'я (eHealth).
- Жінки-військовослужбовиці. Система виявилася не готовою до специфічних потреб цієї групи. Високий рівень репродуктивних порушень серед тих, хто перебуває на передовій, засвідчує брак стандартів «польової» гінекології та спеціалізованих програм відновлення після служби.
- Мешканки сільських громад і літні жінки. Їхнє право на здоров'я обмежене «інформаційною бідністю» та цифровим розривом. Навіть за наявності безоплатних пакетів послуг жінки в селах часто не знають про свої права або не мають фізичної чи технічної можливості скористатися цими послугами.

Серйозним викликом, що потребує негайного правового врегулювання, є сфера сурогатного материнства. Поки європейська спільнота посилює захист жінок від експлуатації (Директива ЄС 2024/1260), в Україні ця галузь залишається недостатньо врегульованою «сірою зоною». Це створює ризики перетворення жіночого репродуктивного здоров'я на комерційний товар, що суперечить принципам гідності та недискримінації, закладеним у CEDAW.

Критичного значення набуває інтеграція послуг з охорони ментального здоров'я у загальну медицину, оскільки високий рівень тривожності та депресії серед жінок безпосередньо впливає на їхнє фізичне та репродуктивне благополуччя.

4.5. РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО РОЗДІЛУ 4

Для забезпечення прав жінок у сфері охорони здоров'я та виконання Україною своїх міжнародних зобов'язань (CEDAW) рекомендується вжити відповідних заходів на державному та регіональному рівнях.

- Розробити й затвердити Національну стратегію сексуального та репродуктивного здоров'я (СРЗ). Документ має базуватися на принципах інтерсекційності та враховувати специфічні потреби різних груп жінок в умовах війни (ВПО, військовослужбовиці, жінки з інвалідністю).

- Створити Міжсекторальний координаційний комітет із питань СРЗ, забезпечити взаємодію між МОЗ, Мінсоцполітики, МВС та правозахисними організаціями для системного нагляду за реалізацією прав жінок і моніторингу показників материнської смертності.
- Забезпечити постійну наявність препаратів постконтактної профілактики (ПКП) ВІЛ та екстреної контрацепції у закладах первинної ланки, особливо в сільській місцевості та на деокупованих і тимчасово окупованих територіях.
- Запровадити для жінок у сільській місцевості та вразливих груп цільові кампанії з інформування про їхні права в межах Програми медичних гарантій (ПМГ), спростувавши міфи про платність послуг, які фінансує держава.
- Переглянути клінічні протоколи з метою мінімізації необґрунтованих медичних втручань з огляду на те, що частка кесаревих розтинів на сьогодні (30 %) вдвічі перевищує норму ВООЗ; запровадити систему аудиту медичних рішень у пологових будинках.
- Запровадити стандарти «польової гінекології»: спільно з Медичними силами ЗСУ розробити спеціалізовані протоколи надання допомоги та реабілітації для жінок-військовослужбовиць, враховуючи специфіку впливу бойових умов на репродуктивну систему (аменорея, АМК тощо).
- Включити обов'язковий пакет психосоціальної підтримки до кожного етапу надання медичної допомоги жінкам (особливо під час ведення вагітності та в післяпологовий період), зважаючи на високі рівні тривожності та частоту випадків депресивних станів у жінок.
- Забезпечити проведення регулярних тренінгів для медичних працівників щодо етики спілкування з постраждалими від СНПК і домашнього насильства для уникнення повторної травматизації та стигматизації.
- Розробити механізм «низькопорогового» доступу до медичних послуг для осіб без документів, створити спрощену процедуру ідентифікації в системі eHealth для забезпечення базових конституційних прав на медичну допомогу.
- Посилити міжнародний діалог та співпрацю з країнами транзиту (Польща, Угорщина, Румунія) для забезпечення українським жінкам доступу до повного спектра послуг СРЗ, включно із безпечними абортами, згідно з міжнародними стандартами.
- Розробити та прийняти профільний закон, що відповідає Директиві ЄС 2024/1260. Необхідно вивести цю сферу із «сірої зони», встановити над нею жорсткий державний контроль, аби запобігти експлуатації жінок, що перебувають у скрутному матеріальному становищі.
- Забезпечити систематичне збирання статистики щодо стану здоров'я жінок з урахуванням віку, етнічного походження, статусу ВПО та інвалідності для ухвалення управлінських рішень на основі реальних показників уразливості.
- Запровадити програму навчання для медичних сестер ФАПів та амбулаторій, щоб вони допомагали жінкам похилого віку долати цифровий розрив і користуватися електронними направленнями, рецептами та записом на прийом.
- Зробити делікатне опитування про стан безпеки вдома обов'язковою частиною гінекологічного анамнезу.
- Розширити повноваження середнього медперсоналу, запровадивши програми на зразок «Акушерка в громаді», де акушерки отримують розширені права для консультування щодо контрацепції та ведення неускладнених станів, що розвантажує лікарів.
- Забезпечити державну підтримку вакцинації від ВПЛ, включивши вакцинацію проти папіломавірусу до Національного календаря профілактичних щеплень для обох статей та забезпечивши громади сучасними дев'ятивалентними вакцинами.
- Продовжити активне залучення гуманітарної допомоги та посилювати співпрацю із соціально відповідальним бізнесом (наприклад, МХП) для проведення тренінгів і обміну досвідом між спеціалістами вузького профілю.
- Розширити функціональні обов'язки лікарів первинної ланки (ПМСД) у сфері репродуктивного здоров'я, проводити щорічні інформаційні кампанії для населення, щоб подолати стереотип, ніби питаннями репродуктивного здоров'я займаються виключно вузькі спеціалісти, і зробити сімейного лікаря першою точкою контакту для жінок.
- Розробити та впровадити державні й місцеві програми підтримки репродуктивного здоров'я з акцентом на ранню діагностику безпліддя.

- Удосконалити нормативно-правову базу для гарантування безпеки медичного персоналу під час виконання професійних обов'язків. Упровадити чіткі протоколи реагування на випадки агресії з боку пацієнтів та посилити юридичну відповідальність за напад на медика. Забезпечити обов'язкове страхування професійної відповідальності та регулярні тренінги із психологічної стійкості для запобігання вигоранню.

- Проводити кампанії, що формують культуру відповідальності за власне здоров'я і профілактику захворювань, зокрема за забезпечення психологічного добробуту.

РОЗДІЛ 5. МОНІТОРИНГ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЖІНОК У ВОЄННИЙ ЧАС У СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІЙ СФЕРІ ТА ПРАЦЕВЛАШТУВАННІ В УКРАЇНІ (2022–2025 рр.)

5.1. МІЖНАРОДНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ УКРАЇНИ ВІДПОВІДНО ДО КОНВЕНЦІЇ ООН ТА ЗАУВАЖЕНЬ КОМІТЕТУ ООН З ЛІКВІДАЦІЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ ЩОДО ЖІНОК У СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІЙ СФЕРІ ТА ПРАЦЕВЛАШТУВАННІ В УКРАЇНІ

Стаття 11. Зайнятість¹⁸⁴

1. Держави-сторони вживають усіх відповідних заходів для ліквідації дискримінації щодо жінок у галузі зайнятості, з тим щоб забезпечити на основі рівності чоловіків і жінок рівні права, зокрема:

a) право на працю як невід'ємне право всіх людей;

b) право на однакові можливості при найманні на роботу, зокрема застосування однакових критеріїв вибору при найманні;

c) право на вільний вибір професії чи виду роботи, на просування по службі та гарантію зайнятості, а також на користування всіма пільгами і умовами роботи, на здобуття професійної підготовки та перепідготовки, включно з учнівством, професійною підготовкою підвищеного рівня та регулярною підготовкою;

d) право на рівну винагороду, включно з одержанням пільг, на рівні умови щодо рівноцінної праці, а також на рівний підхід до оцінювання якості роботи;

e) право на соціальне забезпечення, зокрема під час виходу на пенсію, у разі безробіття, хвороби, інвалідності, за віком та в інших випадках втрати працездатності, а також право на оплачувану відпустку;

f) право на охорону здоров'я та безпечні умови праці, включно із захистом репродуктивної функції.

2. Для запобігання дискримінації щодо жінок після одруження або народження дитини та гарантування їм ефективного права на працю держави-сторони вживають відповідних заходів для того, щоб:

a) заборонити, під загрозою застосування санкцій, звільнення з роботи на підставі вагітності або відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами чи дискримінації з огляду на сімейний стан при звільненні;

b) ввести оплачувані відпустки або відпустки з порівняльною соціальною допомогою у зв'язку з вагітністю та пологами без втрати попереднього місця роботи, старшинства або соціальної допомоги;

¹⁸⁴ Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text

с) заохочувати надання необхідних додаткових соціальних послуг, з тим щоб дати змогу батькам поєднувати виконання сімейних обов'язків із трудовою діяльністю та участю в громадському житті, зокрема шляхом створення і розширення мережі закладів догляду за дітьми;

д) забезпечувати жінкам особливий захист у період вагітності на тих видах робіт, шкідливість яких для здоров'я доведена.

3. Законодавство, що стосується захисту прав, про які йдеться в цій статті, періодично має бути розглянуте в світлі науково-технічних знань, а також переглянуте, скасоване або розширене, наскільки це необхідно.

Стаття 13. Економічне та соціальне життя

Держави-сторони вживають усіх відповідних заходів для ліквідації дискримінації щодо жінок в інших сферах економічного та соціального життя, з тим щоб забезпечити на основі рівності чоловіків і жінок рівні права, зокрема:

а) право на сімейну допомогу;

б) право на одержання позик, застав під нерухоме майно та інших форм фінансового кредиту;

с) право брати участь у заходах, пов'язаних із відпочинком, заняттями спортом та в усіх галузях культурного життя.

Фундаментом захисту економічних прав жінок є Конвенція ООН (CEDAW)¹⁸⁵, яку Україна ратифікувала ще у 1981 році. Як держава-учасниця, Україна взяла на себе низку фундаментальних зобов'язань, про виконання яких звітує, зокрема щодо забезпечення рівності жінок у сфері праці та економічного життя. Комітет розглянув дев'яту періодичну доповідь України (CEDAW/C/UKR/CO/9)¹⁸⁶ на 1921-му та 1923-му засіданнях, які відбулися 18 та 19 жовтня 2022 року.

За результатами розгляду доповіді Комітетом CEDAW були надані ключові висновки та рекомендації.

Зайнятість (стаття 11)

Комітет зауважує:

а) зростання рівня безробіття серед жінок і наявність значної кількості безробітних молодих жінок;

б) горизонтальну і вертикальну сегрегацію, що зберігається на ринку праці, та високий рівень концентрації жінок на низькооплачуваних роботах, у неформальному секторі та в формальному секторі на тих робочих місцях, де роботодавець не декларує дохід для цілей оподаткування та соціального захисту;

с) той факт, що при виборі спеціальності в системі освіти і в рамках програм для безробітних жінок дівчата і жінки орієнтуються на професії, де традиційно переважають жінки;

д) стійкий гендерний розрив в оплаті праці, незважаючи на його незначне зменшення та постійні зусилля держави-учасниці щодо його скорочення;

е) відсутність у законодавстві прямої заборони сексуальних домагань на робочому місці;

¹⁸⁵ Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text

¹⁸⁶ Там само

f) постійно низька кількість чоловіків, які користуються відпусткою для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку.

Комітет рекомендує:

a) скоротити рівень безробіття серед жінок, зокрема шляхом здійснення цільових заходів Державної служби зайнятості та Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства, з особливим акцентом на таких категоріях, як безробітні жінки з числа ВПО, одинокі матері, молоді матері, жінки похилого віку, жінки із сільської місцевості, жінки з інвалідністю, представниці спільноти ЛГБТК+, жінки, які вживають наркотики, жінки ромської національності та жінки, які проживають у постраждалих від конфлікту районах держави-учасниці;

b) вжити заходів для усунення горизонтальної та вертикальної професійної сегрегації, зокрема шляхом упровадження тимчасових спеціальних заходів (таких як професійне навчання та квоти) з метою сприяння доступу жінок до офіційної зайнятості, зокрема до керівних посад, та зайнятості в секторах, раніше заборонених для жінок, а також забезпечити декларування роботодавцями доходів усіх жінок, що працюють, для цілей оподаткування та соціального захисту;

c) усунути гендерні стереотипи в системі професійної орієнтації, зокрема шляхом проведення тренінгів із питань протидії дискримінації жінок на робочому місці для центрів зайнятості, інспекцій праці, організацій роботодавців і профспілок;

d) ефективно забезпечувати дотримання принципу рівної оплати за працю рівної цінності як у державному, так і в приватному секторі, для того щоб зменшити та зрештою усунути гендерний розрив в оплаті праці шляхом закріплення цього принципу в національному законодавстві та регулярного перегляду заробітної плати в секторах, де зосереджені жінки, та вжити заходів для усунення гендерного розриву в оплаті праці, зокрема за допомогою гендерно нейтральних аналітичних методів класифікації та оцінювання посад, а також регулярних обстежень щодо оплати праці;

e) внести зміни до Кодексу законів про працю з метою заборони в прямій формі сексуальних домагань на робочому місці та передбачити відповідні покарання для винних, а також ужити заходів для запобігання дискримінації та сексуальним домаганням на робочому місці, зокрема шляхом проведення регулярних перевірок регуляторів у сфері праці, гендерних аудитів компаній та розроблення системи подання скарг, забезпечення ефективного доступу постраждалих до відшкодування збитків та впровадження Методичних рекомендацій щодо внесення до колективних договорів положень, спрямованих на забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків у трудових відносинах (2020 р.);

f) сприяти рівному розподілу між жінками та чоловіками домашніх обов'язків і обов'язків з догляду за дітьми, зокрема шляхом збільшення кількості відповідних закладів з догляду за дітьми і популяризації цінності та практики використання відпустки для догляду за дитиною шляхом проведення інформаційно-просвітницьких кампаній, а також виділяти необхідні людські, технічні та фінансові ресурси для виконання у повному обсязі Конвенції про працівників із сімейними обов'язками (№ 156), прийнятої у 1981 році Міжнародною організацією праці;

g) ратифікувати Конвенцію 2000 року про охорону материнства (№ 183), Конвенцію 2011 року про домашніх працівників (№ 189) і Конвенцію 2019 року про викорінення насильства та домагань у сфері праці (№ 190) Міжнародної організації праці.

Економічні та соціальні пільги (стаття 13)

Комітет відзначив:

- a) закриття з 24 лютого 2022 року багатьох підприємств, зокрема таких, що належали жінкам;
- b) фемінізацію бідності, особливо в районах, уражених конфліктом;
- c) недостатність належного житла для внутрішньо переміщених жінок, зокрема для жінок з інвалідністю та літніх, а також потребу в довгострокових рішеннях для жінок із числа внутрішньо переміщених осіб, зокрема тих, чий будинок був зруйнований.

Комітет рекомендує:

- a) стимулювати підприємництво серед жінок, розширювати їхній доступ до низькопроцентних кредитів без застави та інших форм фінансового кредитування, створювати сприятливе середовище для жінок-підприємниць у всіх секторах, зокрема пов'язаних із наукою, фінансами, комунікаціями, інформаційними технологіями, а також забезпечувати рівну та значущу участь жінок у всіх зусиллях з відновлення, приділяючи особливу увагу жінкам із сільської місцевості і жінкам із постраждалих від конфлікту районів держави-учасниці;
- b) забезпечити достатнє державне фінансування та гендерно чутливе бюджетування з метою гарантування належного доступу до соціального захисту для незахищених або маргіналізованих груп жінок, зокрема одиноких матерів, жінок похилого віку, жінок із сільської місцевості, безробітних жінок, тих, які виконують неоплачувану роботу з догляду, жінок, які належать до ромської національної меншини, жінок із числа внутрішньо переміщених осіб і жінок, які проживають у постраждалих від конфлікту районах, зокрема шляхом продовження надання послуг у рамках Національної системи соціального захисту та полегшення доступу до соціальних виплат для жінок із числа біженців та внутрішньо переміщених осіб за допомогою цифрових засобів;
- c) забезпечити довгострокові рішення для жінок із числа ВПО, з особливим акцентом на жінках і дівчатах з інвалідністю, жінках похилого віку та жінках із дітьми, а також ухвалити законодавство, що передбачає доступ до фінансової компенсації жінок, чие майно було зруйноване.

5.2. ДОСЯГНЕННЯ УКРАЇНИ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЖІНОК У СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІЙ СФЕРІ ТА ПРАЦЕВЛАШТУВАННІ (2022–2025 рр.)

Окрім виконання рекомендацій Комітету CEDAW, Україна має й інші досягнення у цій сфері.

- Вона імплементує Конвенції Міжнародної організації праці, зокрема Конвенцію про рівне винагородження чоловіків і жінок за працю рівної цінності № 100¹⁸⁷.
- Україна входить до Світової організації торгівлі (СОТ) та бере активну участь у роботі неформальної робочої групи СОТ з питань торгівлі та гендеру, що була створена 23 вересня 2020 р.; долучається до ініціатив та обговорення питань сприяння інклюзивній та сталій торгівлі через гендерну рівність та розбудову гендерно чутливої СОТ¹⁸⁸, постійно наголошуючи, що, незважаючи на війну, забезпечення рівних економічних прав та можливостей жінок і чоловіків є пріоритетною сферою державної політики.

¹⁸⁷ Конвенція про рівне винагородження чоловіків і жінок за працю рівної цінності N 100. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_002#Text

¹⁸⁸ Спільна заява співголів Неформальної робочої групи з питань торгівлі та гендеру. URL:<https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/>

Одним із досягнень України у напрямку недискримінації жінок у трудових відносинах стало скасування у 2017 р. наказом МОЗ № 1254¹⁸⁹ переліку із 450 заборонених для жінок професій (робота в шахтах, керування вантажівками, ливарне виробництво тощо). Також Україною на національному рівні протягом 2022–2025 рр. були досягнуті певні успіхи щодо захисту прав жінок у соціально-економічній сфері та працевлаштуванні.

- Упродовж 2022–2025 рр. було впроваджено низку нормативно-правових змін у сфері зайнятості, що стосувалися як чоловіків, так і жінок та були спрямовані на адаптацію ринку праці до умов воєнного стану, спрощення доступу населення до послуг служби зайнятості, розвиток активних програм зайнятості, підтримку підприємництва та поступову інтеграцію національного законодавства до європейських стандартів. Зокрема йдеться про такі акти: Закон України від 15.03.2022 № 2136-IX «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану»¹⁹⁰; Закон України від 21.09.2022 № 2622-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування служби зайнятості, соціального страхування на випадок безробіття, сприяння продуктивній зайнятості населення, у тому числі молоді, та впровадження нових активних програм на ринку праці»¹⁹¹; Порядок надання роботодавцям компенсацій за працевлаштування зареєстрованих безробітних, затверджений постановою КМУ від 10.02.2023 № 124¹⁹²; Порядок компенсації роботодавцям частини фактичних витрат, пов'язаних із сплатою єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування за працевлаштування на нові робочі місця, затверджений постановою КМУ від 18.04.2023 № 338¹⁹³; Порядок надання роботодавцю компенсації витрат на оплату праці за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб внаслідок проведення бойових дій під час воєнного стану в Україні, затверджений постановою КМУ від 20.03.2022 № 331¹⁹⁴.
- Розширені можливості професійної самореалізації жінок відповідно до прийнятої постанови КМУ від 15.11.2024 № 1302¹⁹⁵ «Про реалізацію експериментального проекту щодо організації професійного навчання жінок для працевлаштування у сферах, де вони були традиційно недостатньо представлені».
- Упроваджуються механізми професійної адаптації ветеранів та ветеранок війни відповідно до прийнятої постанови КМУ від 15.09.2023 № 984 «Про реалізацію експериментального проекту з організації професійного навчання учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни в закладах професійної (професійно-технічної) освіти Державної служби зайнятості»¹⁹⁶.
- З метою сприяння рівному розподілу між жінками та чоловіками домашніх обов'язків і обов'язків з догляду за дітьми було прийнято Закон України від 11.05.2025 № 4681-IX¹⁹⁷ «Про внесення змін до деяких законів України щодо підтримки сімей з дітьми та створення умов, які сприяють поєднанню материнства (батьківства) з професійною діяльністю».
- Влітку 2022 року впроваджено урядову програму безповоротних грантів «еРобота» для стимулювання підприємництва, зокрема жіночого, та створення робочих місць в Україні (постанови КМУ від 21.06.2022 № 738 «Деякі питання надання грантів бізнесу»¹⁹⁸, від 24.06.2022 № 739 «Деякі питання надання грантів для виробництв переробної промисловості»¹⁹⁹). У період 2022–2025 рр. до цих програм постійно вносилися зміни і доповнення, які мали суттєвий вплив на прикордонні області України, такі як Чернігівщина. Зокрема, були збільшені розміри грантової підтримки за напрямком «Власна справа»; також передбачено пільгові умови щодо власної частки для отримання грантів для розвитку

¹⁸⁹ Наказ від 13.10.2017 року № 1254. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>

¹⁹⁰ Закон України від 15.03.2022 № 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>

¹⁹¹ Закон України від 21.09.2022 № 2622-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2622-20#Text>

¹⁹² Постанова КМУ від 10.02.2023 №124 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/>

¹⁹³ Постанова КМУ від 18.04.2023 №338 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/>

¹⁹⁴ Постанова КМУ від 20.03.2022 № 331. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>

¹⁹⁵ Постанова КМУ від 15.11.2024 № 1302. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>

¹⁹⁶ Постанова КМУ від 15.09.2023 № 984. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>

¹⁹⁷ Закон України від 11.05.2025 № 4681-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4681-20#Text>

¹⁹⁸ Постанова КМУ від 21.06.2022 № 738. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>

¹⁹⁹ Постанова КМУ від 24.06.2022 № 739. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>

виробництв переробної промисловості та інші. Частка жінок, які отримали грантову підтримку за напрямом «Власна справа», становила: у 2023 р. – 52 %; у 2024 р. – 64,2 %; у 2025 – 59 %²⁰⁰.

- Було відкрито офіси «Зроблено в Україні»²⁰¹ мережу центрів підтримки мікро- та малого бізнесу, що діють в областях на базі служб зайнятості. У цих офісах підприємці отримують консультації щодо грантів «eРобота», програм навчання, компенсацій за працевлаштування та допомогу в написанні бізнес-планів. Так, за даними Чернігівського обласного центру зайнятості, завдяки діяльності в області трьох офісів «Зроблено в Україні» кількість позитивних рішень щодо грантів зросла майже вдвічі.
- Започаткування у 2024 р. платформи «Діалог влади та бізнесу» – це зустрічі на регіональних рівнях в онлайн- та офлайн-форматах за участі керівництва та структурних підрозділів ОДА, представників центральних органів виконавчої влади та їх територіальних підрозділів, РДА та ОМС. Під час таких діалогів висвітлюються проблемні питання бізнесу та напрацьовуються шляхи їх розв'язання, до учасників доводиться актуальна інформація про зміни в законодавстві, представники бізнесу, серед них і жінки, мають можливість поставити запитання й отримати відповіді на них.
- Розроблена та схвалена Стратегія зайнятості населення до 2030 року²⁰², яка серед іншого проголошує принцип рівного і недискримінаційного доступу до можливостей на ринку праці для жінок і чоловіків.
- Розроблена та схвалена Національна стратегія подолання гендерного розриву оплати праці²⁰³, яка спрямована на усунення дискримінації та створення рівних економічних можливостей для жінок та чоловіків, зокрема щодо зниження гендерного розриву з 18,6 % до 13,6 % до 2030 року. Ця стратегія була посилена національною компанією «Звісно, зможеш!»²⁰⁴, що була запроваджена Міністерством економіки України спільно з ООН Жінки та за підтримки Офісу першої леді та уряду Швеції.
- Схвалена Стратегія впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року²⁰⁵, що запроваджує зміни у структурно-організаційному та змістово-процесуальному аспекті освіти задля забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, запобігання та протидії будь-якій дискримінації у сфері освіти для всіх учасниць / учасників освітнього процесу, на всіх рівнях.
- Державною службою зайнятості (ДСЗ) запроваджено низку послуг для громадян²⁰⁶, зокрема для жінок, ветеранів та членів їхніх сімей, які планують започаткувати власну справу, хочуть здобути підтримку для свого бізнесу або додаткову освіту. На офіційному сайті ДСЗ для зручності користувачів розроблені окремі вкладки з необхідною інформацією щодо наявних можливостей. Водночас районні центри зайнятості населення в Україні реалізують програми зі стимулювання бізнесу, спонукаючи підприємців працевлаштовувати вразливі категорії населення, зокрема жінок-ВПО та одиноких матерів.
- У регіонах України створено офлайн-хаби «Дія.Бізнес», що виконують роль локальних інституцій розвитку та через окремий розділ «Дія.Бізнес Жінкам»²⁰⁷ консультують жінок щодо можливості отримати грантову підтримку на започаткування та розвиток власної справи. Окремий пріоритет в отриманні гранту мають жінки, які є ВПО.
- 15 січня 2026 року зареєстровано проект Трудового кодексу України²⁰⁸, що забезпечує рівність трудових прав, зокрема забороняє у сфері праці дискримінацію, мобінг (цькування), харасмент (домагання) (стаття 5).

Окрім того, органи місцевого самоврядування в територіальних громадах України також впроваджували місцеві цільові програми з економічної підтримки жінок із вразливих категорій. Так,

²⁰⁰ Департамент економічного розвитку ЧОДА. 20.03.2026. URL: <https://cg.gov.ua/index.php?id=15239&tp=1>

²⁰¹ Сайт «Зроблено в Україні». URL: <https://madeinukraine.gov.ua/#business>

²⁰² Розпорядження КМУ від 07.01.2026 № 92-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>

²⁰³ Національна стратегія подолання гендерного розриву в оплаті праці. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>

²⁰⁴ Оголошення про старт другої хвилі національної інформаційної кампанії «Звісно, зможеш!». URL: <https://me.gov.ua/News/>

²⁰⁵ Розпорядження КМУ від 20 грудня 2022 р. № 1163-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>

²⁰⁶ Сторінка офіційного сайту Державної служби зайнятості з можливостями для шукачів. URL: <https://www.dcz.gov.ua/>

²⁰⁷ Сторінка «Дія.Бізнес Жінкам». URL: <https://business.dia.gov.ua/home/to-women>

²⁰⁸ Проект Трудового кодексу України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/69516>

Меджибізька селищна територіальна громада у Хмельницькій області затвердила на 2023–2024 роки Програму підтримки бізнесу жінок-ВПО, які постраждали внаслідок воєнних дій, та жінок, які проживають на території громади, для економічної сталості та фінансової незалежності²⁰⁹; Летичівська селищна територіальна громада Хмельницької області затвердила на 2026 рік Комплексну соціальну програму підтримки сімей, забезпечення гендерної рівності жінок і чоловіків, підтримки бізнесу ВПО, які постраждали внаслідок воєнних дій, жінок територіальної громади для економічної сталості і фінансової незалежності бюджету Летичівської селищної територіальної громади на 2026 рік²¹⁰.

За співпраці держави та міжнародних партнерів в Україні діє низка програм, орієнтованих на підтримку жінок в економічній сфері, зокрема жінок-ВПО.

- Програма «ВІДВАЖНА 3. Цифрова еволюція бізнесу»²¹¹ орієнтована на дійсних підприємців, які прагнуть трансформувати свій бізнес, – від базових цифрових процесів до стратегічної автоматизації та виходу на нові ринки.
- Освітньо-грантова програма «TalentA» на 2025–2026 рр.²¹² орієнтована на жінок-фермерок. Для забезпечення продовольчої безпеки вони можуть отримати гранти розміром до 200 000 грн.
- Пілотний проєкт «Розширення професійного потенціалу жінок у сфері пасажирських перевезень»²¹³ упроваджується ГО «Фундація інституційного розвитку» за ініціативи Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України спільно зі структурою ООН Жінки в Україні та за фінансової підтримки Швеції. Головною метою проєкту є створення нових робочих місць для жінок у сфері громадського транспорту та розвиток їхніх професійних компетенцій і навичок для кращої адаптації до потреб ринку праці у сфері пасажирських перевезень. Програма враховує вимоги транспортної реформи в Україні та європейські стандарти підготовки кадрів у сфері пасажирських перевезень.
- «Iron Women»²¹⁴ – спеціалізований напрям проєкту «Reskilling Ukraine», спрямований на подолання дефіциту кадрів у будівельній галузі через залучення жінок до роботи з важкою технікою. Програма забезпечує повний цикл підготовки: від теоретичної бази онлайн до професійної атестації з отриманням офіційної кваліфікації.
Проте найбільшу підтримку та можливості для економічного розвитку жінки можуть отримати від місцевих громадських організацій та благодійних фондів, що втілюють у регіонах України міжнародні ініціативи та програми.
- «Reskilling Ukraine» (програма «OnTrack») – ініціатива шведської організації «Beredskapslyftet» для безоплатного навчання жінок таких професій, як водійка вантажівки (C, CE), автобуса (D), автомеханіки тощо.
- Програма «FemAgro»²¹⁵ забезпечує міжнародну грантову підтримку (часто через фонди ЄС або USAID) для жінок у сільській місцевості, надаючи гранти до 150 000 грн на розвиток теплиць та ферм.
- PROJECTOR CREATIVE&TECH FOUNDATION²¹⁶ – платформа, що акумулює освітні можливості та благодійні проєкти для підтримки жінок, військових, ветеранів та їхніх сімей в умовах війни. Ресурс забезпечує зручний доступ до безоплатного навчання сучасних цифрових професій.
- ГО «Жіночий консорціум України»²¹⁷ за підтримки Міжнародної гуманітарної організації «OXFAM» реалізовував та продовжує реалізовувати низку проєктів, що передбачають виявлення та аналіз проблем, із якими стикнулися жінки-ВПО та місцеві жительки громад унаслідок війни, а також їх соціально-економічну підтримку.

²⁰⁹ Рішення Меджибізької селищної територіальної громади № 25-37/2022 від 22.12.2022. URL: <https://medzhybizka-gromada.gov.ua/docs/1325266/>

²¹⁰ Рішення Летичівської селищної ради № 10 від 30.10.2025. URL: <https://letychiv.km.ua/wp-content/>

²¹¹ Сайт програми «ВІДВАЖНА 3. Цифрова еволюція бізнесу». URL: <https://www.vidvazhna3.com.ua/#about>

²¹² Сторінка програми «TalentA». URL: <https://www.corteva.com/ua/social-responsibility/>

²¹³ Сторінка проєкту на сайті Міністерства розвитку громад та територій України. URL: <https://mindev.gov.ua/news/35902-startuje>

²¹⁴ Сайт Кабінету Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/iron-women>

²¹⁵ Сторінка програми «FemAgro» // сайт Фонду «Жіночі можливості в Україні». URL: <https://wo-ua.org/projects/>

²¹⁶ Платформа Projector Foundation. URL: <https://www.prjctrfoundation.com/>

²¹⁷ Сайт ГО «Жіночий консорціум України». URL: <https://wcu-network.org.ua/>

5.3. ПРОБЛЕМИ ТА ВИКЛИКИ, ЩО СТОЯТЬ ПЕРЕД УКРАЇНОЮ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЖІНОК У СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІЙ СФЕРІ ТА ПРАЦЕВЛАШТУВАННІ (2022–2025 рр.)

Україна посідає 62-ге місце в рейтингу серед інших країн світу щодо глобального індексу гендерної нерівності й має 73 % «закритого» розриву²¹⁸. Проте вже третій рік поспіль як у світі, так і в Україні знижується частка жінок на керівних посадах, а стан справ з економічною нерівністю між жінками і чоловіками не покращується²¹⁹. Жінкам у середньому за життя доводиться працювати на 6,5 року довше за чоловіків, щоб отримувати за свою роботу стільки ж коштів. Згідно з даними Держстату²²⁰ України у квітні 2021 року гендерний розрив становив 17,8 %, а станом на грудень 2021 р. склав 18,6 %. Зважаючи на те, що під час війни подання статистичної звітності компаніями стало добровільним, офіційних даних після повномасштабного вторгнення не було і, відповідно, після 2021 р. показник щорічно дублювався (18,6 %). Варто зазначити, що в офіційний розрахунок статистики зазвичай не входить сектор безпеки і оборони, адже оплата праці задіяних у цьому секторі є не зарплатнею, а «грошовим забезпеченням». Інститут демографії і якості життя НАН України в 2023 р. здійснив оцінювання гендерного розриву в оплаті праці, врахувавши грошове забезпечення сектора безпеки і оборони як заробітні плати, адже сектор нині чисельно великий і складається переважно з чоловіків. У результаті було зафіксовано суттєве збільшення відсотка: фактичний гендерний розрив в оплаті праці склав 41 %.

Війна також вносить свої корективи в розподіл ролей між чоловіками й жінками. Тепер майже всі завдання виконують переважно жінки, які поєднують велику кількість різних ролей, що часто призводить до часткової або повної втрати роботи та доходів. Згідно з даними Чернігівського обласного центру зайнятості частка жінок без роботи в Україні сягнула 60,74 % від загальної кількості офіційних безробітних у 2022 р. і 79,07 % у 2025 р. Ця тенденція зумовлена війною, релокацією (частина жінок – ВПО), необхідністю догляду за дітьми та обмеженою мобільністю (частина жінок не готова до переїзду). За даними сайту Work.ua, у перший рік війни було зафіксовано рекордну активність кандидатів: у червні 2022 року вони розміщували до 170 тис. резюме на тиждень. Наразі кількість резюме залишається стабільно великою – близько 120 тисяч на тиждень. Гендерний баланс зсунувся у бік жінок: частка жінок серед шукачів зросла з 57 % до 64 %.

Разом із тим, 2 із 5 жінок під час пошуку роботи стикалися з дискримінацією. Серед тих, хто мав цей негативний досвід, більшість стикалися одночасно з різними видами дискримінації. Адже жінка може бути пенсіонеркою, мати інвалідність, бути представницею спільноти ЛБТК+, ВПО тощо. 25 % жінок стикалися з дискримінацією через материнство.²²¹ Найчастіше це недоречні запитання про плани щодо народження дитини, «виживання з роботи» через часті лікарняні, примушування до звільнення. Також дискримінація може бути прихованою, інституційною. Наприклад, 20 % жінок змушені відмовлятися від роботи через неможливість влаштувати дитину в садочок.²²² Тобто суспільство покладає на жінку переважний обов'язок виховання дітей, держава не створює умови для цього, через що жінки відмовляються від роботи на користь родини і, як наслідок, стають менш конкурентоздатними на ринку праці.

За результатами дослідження Опендатабот²²³, станом на лютий 2025 р., за даними Єдиного державного реєстру, з початку повномасштабної війни в Україні було зареєстровано 763 759 нових ФОПів. Водночас 684 995 підприємств припинили свою діяльність за цей же самий час. За три роки частка жінок-ФОПів зросла з 40 % до 61 %. Жінки частіше відкривають бізнес у сфері послуг, освіти та виробництва одягу, тоді як чоловіки домінують у будівництві, транспорті та логістиці. У 2025 р. згідно з даними Опендатабот²²⁴ жінки очолили 12 757 нових компаній – 34 % від загальної кількості новостворених підприємств. Це майже стільки ж, як і до початку повномасштабної війни. Жінки найчастіше обирають для своїх новостворених компаній сферу оптової торгівлі – 5429 бізнесів, що становить 15 % від загальної кількості. Далі йдуть громадські організації, нерухомість, ІТ та будівництво. Найбільша частка жінок-директорок серед усіх нових компаній (не лише тих, які відкривають жінки)

²¹⁸ «Закритий» гендерний розрив – це розрив, який країні вже вдалося подолати.

²¹⁹ Глобальний звіт про гендерний розрив за 2025 рік. URL: https://reports.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2025.pdf

²²⁰ Дані Держстату. URL: <https://ukrstat.gov.ua/>

²²¹ Результати опитування на Work.ua. URL: <https://www.work.ua/articles/analytics/3874/>

²²² Результати серії опитувань, проведених Work.ua та Education.ua. URL: <https://www.work.ua/articles/analytics/3538/>

²²³ Публікація на сайті OpenDataBot. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/foconomics-2024>

²²⁴ Публікація на сайті OpenDataBot. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/women-in-business-2025>

спостерігається у турагентствах – 61 %. Понад половину нових бізнесів під керівництвом жінок започатковано у сферах творчості та мистецтва, працевлаштування, HoReCa, а також у державному управлінні та обороні. Водночас існують галузі, де представленість жінок усе ще обмежена. Низька частка жінок в охоронних компаніях, сферах фінансових послуг і страхування, металургії, телекомунікацій та будівництва інженерних споруд. Утім варто зазначити, що саме в деяких «традиційно чоловічих» секторах зафіксовано найшвидше зростання частки жінок.

Разом з тим, згідно з результатами щорічного дослідження KPMG²²⁵ в Україні «Український бізнес очима керівників та керівниць 2025» лише 15 % українських компаній належать жінкам, і тільки в 17,7 % бізнесів жінки обіймають керівні посади. Гендерний баланс у топменеджменті залишається проблемним: у 80 % компаній жінки становлять менше 50 % керівництва, а у 26 % – менше 10 %.

Також 10 жовтня 2024 р. Верховна Рада ухвалила у другому читанні Закон України № 4015IX²²⁶, згідно з яким з 1 грудня 2024 р. набула чинності норма про підвищення військового збору з 1,5 % до 5 %, що збільшило податкове навантаження на громадян України і підприємців.²²⁷ І вже 18 грудня Опендатабот²²⁸ повідомив, що понад 22,5 тисячі ФОПів припинили свою діяльність.

Серед основних причин закриття бізнесу в Україні, зокрема жіночого: зростання витрат, кадровий голод (нестача кваліфікованих кадрів та ін.), війсьні ризики, дефіцит платоспроможних клієнтів, непередбачуваність державної політики та низька якість податкового законодавства, відновлення обов'язку сплати ЄСВ, суворі законодавчі вимоги. Окрім того, попри дію постанови КМУ від 13 березня 2022 р. № 303 «Про припинення заходів державного нагляду (контролю) в умовах воєнного стану»²²⁹ та затверджене Указом Президента України рішення Ради національної безпеки і оборони України від 21 липня 2025 р. «Про запровадження правових і організаційних заходів щодо мораторію на безпідставні перевірки та втручання державних органів у діяльність бізнесу й стимулювання економічного зростання в Україні»²³⁰ перевірки бізнесу, зокрема жіночого, все рівно відбуваються, часто позапланово, за дзвінком, що спричиняє додатковий тиск на ведення підприємницької діяльності.

5.4. ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 5

Попри запровадження Україною на національному рівні нормативно-правових документів, спрямованих на усунення дискримінації у сфері праці та створення рівних економічних можливостей для жінок і чоловіків, ситуація на ринку праці для жінок залишається складною. Приблизно третина українок не працює і не може знайти роботу понад рік, а 66 % оцінюють свій рівень доходу як нижчий за середній і залежать від підтримки родини чи держави.

Окрему увагу було приділено у вивченню проблем та викликів вимушено переміщених у нові громади жінок. Найбільш уразливими є жінки-ВПО з проблемою невизначеності щодо місця проживання. Особливо це стосується жінок, які перемістилися в нові громади нещодавно. У нових громадах значною проблемою є відсутність вакансій на посади, які б відповідали рівню освіти та професійному досвіду жінок-переселенок. Жінки-ВПО часто не бажають працювати на нижчих посадах, ніж ті, на яких вони працювали раніше. Також часто виникає потреба перекваліфікації, але жінки-ВПО не бачать у цьому нагальної необхідності або не мають на це часу, ресурсів та можливостей через доглядову працю. Догляд за дітьми, членами родин похилого віку та з інвалідністю ускладнюють процес пошуку роботи та виконання трудових обов'язків, окрім того перекваліфікація потребує коштів. Кількість вакансій із частковою зайнятістю або можливістю дистанційної роботи в громадах незначна. Регулярні повітряні тривоги, блекауту та інші безпекові виклики унеможливають повну зайнятість жінок із дітьми. Додаткові труднощі спричиняють незадовільні транспортне сполучення та логістика,

²²⁵ Результати дослідження KPMG. URL: <https://kpmg.com/ua/uk/insights/2025/11/kpmg-ceo-outlook-2025.html>

²²⁶ Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у період дії воєнного стану». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4015-20#Text>

²²⁷ Рада ухвалила закон про підвищення податків. URL: <https://susplne.media/854071-rada>

²²⁸ Результати опитування Опендатабот. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/fops-tax-pool>

²²⁹ Постанова Кабінету Міністрів України від 13 березня 2022 р. № 303. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/303-2022-%D0%BF#Text>

²³⁰ Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 21 липня 2025 року “Про запровадження правових і організаційних заходів щодо мораторію на безпідставні перевірки та втручання державних органів у діяльність бізнесу й стимулювання економічного зростання в Україні”». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/538/2025#Text>

особливо в сільських місцевостях та прифронтових областях України. Проведений аналіз виявив нестабільний психологічний стан жінок, особливо жінок з-поміж ВПО, який часто супроводжується депресією та апатією, психологічну неготовність жінок до виходу на ринок праці через тривалий період економічної неактивності, військовий стан, страх за дітей та родину.

Роботодавці керуються стереотипами щодо відповідальності жінки в сім'ї за виховання дітей, забезпечення побутового комфорту для всіх членів родини, догляд за непрацездатними членами родини та ін., мають упередження щодо прийому жінок на роботу через переконання, що жінки з дітьми часто беруть лікарняні. Окрім гендерної дискримінації спостерігаються прояви ейджизму.

Постійні блекаути, нестабільний доступ до інтернету та мобільного зв'язку ускладнюють для жінок процеси, пов'язані з працевлаштуванням, перекваліфікацією та іншою діяльністю у сфері праці. У пошуку роботи вищої кваліфікації й, відповідно, з кращою оплатою часто виникають бар'єри через недостатнє володіння англійською та українською мовами.

Нерідко для започаткування власної справи (бухгалтерський облік, менеджмент, юриспруденція тощо) жінкам бракує стартового капіталу, необхідних знань та досвіду, вони не знають, із чого саме почати свою діяльність.

Можливості отримати гранти існують, однак грантові заявки на отримання фінансування з боку держави та міжнародних організацій складні. Також часто до претенденток на таку підтримку висувуються нереалістичні вимоги, наприклад, офіційне працевлаштування на певний період кількох працівників.

Доступ жінок до професій, які раніше були для них недоступні і вважалися традиційно «чоловічими», міг би відкрити перед ними нові можливості, однак вимоги до вакансій створюють бар'єри через брак у жінок відповідних кваліфікації, стажу, освіти.

Питання реалізації прав жінок в економічній сфері та працевлаштуванні ускладнене страхом втрати грошей через безпекові ризики, пов'язані з війною, нестабільну політичну ситуацію в Україні, високе податкове навантаження та невиправдані перевірки.

5.5. РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО РОЗДІЛУ 5

Для реалізації прав жінок в економічній сфері та працевлаштуванні та виконання Україною міжнародних зобов'язань (CEDAW) рекомендується вжити відповідних заходів на державному та регіональному рівнях.

- Забезпечити комплексний підхід до політики розширення економічних можливостей жінок, зокрема жінок-ВПО, який має ґрунтуватися на рівноправному та недискримінаційному сприйнятті суспільством ролі жінки в усіх сферах – на ринку праці, керівних посадах, у підприємстві, сім'ї, інститутах освіти тощо. Така політика має враховувати бажання та потреби жінок щодо професійного розвитку і кар'єрного зростання, всебічно допомагати їм на цьому шляху та надавати реальні можливості для досягнення позитивних результатів.

- Розробити та впровадити на національному й місцевому рівнях профорієнтаційні програми та заходи для жінок, зокрема жінок-ВПО. Поширювати інформацію про такі ініціативи серед територіальних громад України з максимальним охопленням сільських жінок.

- Систематично проводити дослідження з метою оцінювання потреб жінок у професійному розвитку, організувати національне репрезентативне опитування в Україні щодо реалізації економічних можливостей жінок, з деталізацією наявних умов та бар'єрів у їх працевлаштуванні з урахуванням віку, місця проживання, професії, освіти та досвіду.

- Упровадити безоплатні для жінок курси з англійської та української мов.

- Розширювати можливості для участі жінок у програмах із бізнес-освіти та стажування, менторських програмах із супроводу підприємниць, отримання ними юридичної, консультаційної підтримки у сфері бухгалтерського обліку, менеджменту, податкового законодавства тощо.

- Упровадити програми зі страхування бізнесу жінок від військових ризиків.

- Ініціювати програми психосоціальної підтримки жінок, зокрема жінок-ВПО, сільських жінок та жінок, які доглядають дітей, членів родин з інвалідністю та похилого віку.

- Упроваджувати ініціативи та організовувати в територіальних громадах мережі установ з догляду за дітьми (простори / центри тимчасового перебування дітей), людьми похилого віку, людьми з інвалідністю.

- Розробити та втілювати в життя програми з підтримки жіночого підприємництва, зокрема жінок, які прагнуть масштабувати свій бізнес, через надання грантової підтримки та/або пільгового кредитування, налагодити міжсекторальну взаємодію в цьому напрямі між урядом, органами місцевого самоврядування, бізнесом, неурядовими національними та міжнародними громадськими організаціями.

- Проводити інформаційні та комунікаційні кампанії із підсилення позицій жінок в економічній сфері, зокрема через висвітлення та популяризацію позитивних практик та історій успішної самореалізації жінок у галузях економіки, в яких зазвичай переважають чоловіки.

- Спростити грантові заявки на отримання фінансування.

- Органам місцевого самоврядування приймаючих територіальних громад підтримувати релокований жіночий бізнес через надання консультацій, допомогу в організації діяльності тощо.

- Створювати інформаційні платформи та майданчики для збільшення кількості семінарів, тренінгів щодо розширення професійних та галузевих можливостей жінок, забезпечення рівної оплати праці.

- Запроваджувати в територіальних громадах політики утвердження гендерної рівності, проводити інформаційні кампанії для подолання гендерних стереотипів, зокрема у сфері праці та бізнесу.

- Розробляти та втілювати в життя довгострокові програми економічного стимулювання компаній, які працевлаштовують жінок на посади та в галузях, де переважно працюють чоловіки (серед заходів: упровадження податкових пільг, надання фінансової підтримки на адаптацію робочих місць для жінок та облаштування дитячих кімнат).

- Утілювати програми з кредитування освіти жінок, які хочуть змінити професію або сформувати нові компетенції. Надавати таким жінкам мінімальну кредитну ставку під час кредитування з механізмом повного повернення сплачених відсотків у випадку їх офіційного працевлаштування за новою професією впродовж трьох років.

РОЗДІЛ 6. МОНИТОРИНГ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЖІНОК У ВОЄННИЙ ЧАС У СФЕРІ ТИМЧАСОВИХ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАХОДІВ, СПРЯМОВАНИХ НА ПРИСКОРЕННЯ ВСТАНОВЛЕННЯ ФАКТИЧНОЇ РІВНОСТІ МІЖ ЖІНКАМИ І ЧОЛОВІКАМИ, ТА У СФЕРІ ОХОРОНИ МАТЕРИНСТВА В УКРАЇНІ (2022–2025 рр.)

6.1. МІЖНАРОДНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ УКРАЇНИ ВІДПОВІДНО ДО КОНВЕНЦІЇ ООН: ОГЛЯД СТАТТІ ТА ВІДПОВІДНИХ ЗАКЛЮЧНИХ ЗАУВАЖЕНЬ, РЕКОМЕНДАЦІЙ КОМІТЕТУ ООН З ЛІКВІДАЦІЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ ЩОДО ЖІНОК У СФЕРІ ТИМЧАСОВИХ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАХОДІВ ТА У СФЕРІ ОХОРОНИ МАТЕРИНСТВА

Стаття 4 Конвенції ООН (CEDAW)

1. Вжиття державами-сторонами тимчасових спеціальних заходів, спрямованих на прискорення встановлення фактичної рівності між чоловіками та жінками, не вважається, як це визначено цією Конвенцією, дискримінаційним, проте воно ні в якому разі не повинно тягнути за собою збереження нерівноправних або диференційованих стандартів; ці заходи повинні бути скасовані, коли будуть досягнуті цілі рівних можливостей і рівноправних відносин.

2. Вжиття державами-сторонами спеціальних заходів, спрямованих на охорону материнства, включаючи заходи, що містяться в цій Конвенції, не вважається дискримінаційним.

Проблематика тимчасових спеціальних заходів та охорони материнства займає центральне місце в сучасному міжнародному праві прав людини, оскільки формальна рівність сама собою не гарантує реального усунення історично сформованих структурних бар'єрів. Саме тому Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок виходить із розрізнення юридичної рівності та

фактичної, або субстантивної, рівності²³¹. У статті 4 Конвенції ООН прямо закріплено те, що тимчасові спеціальні заходи, спрямовані на прискорення встановлення фактичної рівності між жінками і чоловіками, не вважаються дискримінацією і спеціальні заходи, спрямовані на охорону материнства, також не є дискримінаційними. Отже, міжнародний стандарт у цій сфері є достатньо чітким: інколи для досягнення реальної рівності потрібне не «однакове» ставлення, а диференційовані, але правомірні й цільові заходи, покликані компенсувати нерівні стартові умови²³². У цьому контексті важливо, що CEDAW не зводить охорону материнства до суто соціальної пільги. Стаття 11 (2) Конвенції ООН пов'язує її з правом жінки на працю і вимагає від держав-учасниць забороняти звільнення через вагітність або відпустку у зв'язку з вагітністю та пологами, зобов'язує їх запроваджувати оплачувану відпустку або еквівалентні соціальні виплати, розвивати допоміжні соціальні служби для поєднання сімейних і професійних обов'язків та забезпечувати особливий захист жінок на роботах, шкідливих під час вагітності. Таким чином, міжнародний стандарт не протиставляє рівність і материнство, а навпаки – розглядає охорону материнства як одну з умов реалізації рівності. Комітет ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок (CEDAW) у Загальній рекомендації № 25 розвинув це положення і пояснив, що тимчасові спеціальні заходи є не винятком із принципу рівності, а необхідною стратегією досягнення субстантивної рівності.

Комітет CEDAW спеціально наголошує, що такі заходи слід відрізнити від загальних соціальних політик: не кожен захід, вигідний для жінок, є тимчасовим спеціальним заходом²³³. Ознаки тимчасових спеціальних заходів – наявність чіткої мети, часових рамок, спрямованість на подолання недопредставленості або структурного дисбалансу. Вони можуть мати форму законодавчих, виконавчих, адміністративних та інших регуляторних інструментів, включно з квотами, цільовим набором, преференційним просуванням, перерозподілом ресурсів і програмами підтримки. Отже, йдеться не про декоративний жест, а про правовий інструмент корекції структурних дисбалансів. Водночас Комітет розмежовує заходи за статтею 4 (1) і статтею 4 (2) CEDAW. Заходи, що прискорюють фактичну рівність, є тимчасовими і мають бути припинені після досягнення мети рівності можливостей і результатів. Натомість заходи щодо охорони материнства мають іншу логіку: вони впливають із біологічних особливостей вагітності та пологів і можуть мати сталий характер, доки цього потребує захист здоров'я жінки та дитини. Це дуже важливе розрізнення для правозастосування: квота у виборчих списках не є тотальною заборонам звільнення вагітної працівниці чи оплачуваній відпустці у зв'язку з вагітністю та пологами. Перше коригує структуру представництва, друге – гарантує недискримінаційне користування трудовими правами²³⁴.

Міжнародна система зобов'язань України в цій сфері не обмежується лише CEDAW. Європейська соціальна хартія (переглянута) у статті 8 закріплює право працевлаштованих жінок на охорону материнства, зокрема шляхом надання їм оплачуваної відпустки до і після пологів загальною тривалістю не менше 14 тижнів, заборони звільнення під час вагітності та в період від повідомлення роботодавця про вагітність до завершення відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами, а також через гарантії перерв для годування дитини²³⁵. Європейський комітет із соціальних прав у висновках щодо України також розглядає саме статтю 8 як окремий блок зобов'язань держави²³⁶.

У системі стандартів МОП для України релевантними є, зокрема, Конвенція № 103 про охорону материнства (переглянута) та Конвенція № 156 про працівників із сімейними обов'язками. У

²³¹ Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, Inter-Parliamentary Union. *The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women and its Optional Protocol: Handbook for Parliamentarians*. Geneva: OHCHR, IPU, 2023. URL : <https://www.ohchr.org/en/publications/policy-and-methodological-publications/convention-elimination-all-forms-discrimination>

²³² Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW), 1979. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text

²³³ Committee on the Elimination of Discrimination against Women. General recommendation No. 25, on article 4, paragraph 1, of the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, on temporary special measures. 2004. URL: [https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/recommendations/General%20recommendation%2025%20\(English\).pdf](https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/recommendations/General%20recommendation%2025%20(English).pdf)

²³⁴ Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, Inter-Parliamentary Union. *The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women and its Optional Protocol: Handbook for Parliamentarians*. Geneva: OHCHR, IPU, 2023. URL: [https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/recommendations/General%20recommendation%2025%20\(English\).pdf](https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/recommendations/General%20recommendation%2025%20(English).pdf)

²³⁵ European Social Charter (Revised), 1996. URL: <https://www.coe.int/en/web/european-social-charter/the-revised-european-social-charter>

²³⁶ European Committee of Social Rights. Conclusions 2023: Ukraine (Article 8 – the right of employed women to protection of maternity). URL: <https://www.coe.int/en/web/kyiv/-/the-conclusions-of-the-european-committee-of-social-rights-regarding-ukraine-for-2023-available-in-ukrainian>

матеріалах МОП щодо України прямо зазначено, що держава ратифікувала Конвенцію № 103 ще в 1956 р., а також Конвенцію № 156 у 1999 р. Ці акти формують міжнародний трудовий каркас, у межах якого материнство та сімейні обов'язки мають розглядатися не як «особиста проблема» працівниці, а як предмет правового та інституційного врегулювання²³⁷.

6.2. ДОСЯГНЕННЯ УКРАЇНИ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЖІНОК У СФЕРІ ТИМЧАСОВИХ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАХОДІВ ТА У СФЕРІ ОХОРОНИ МАТЕРИНСТВА (2022–2025 рр.)

На національному рівні базову конституційну рамку формують статті 24, 43, 51 Конституції України²³⁸. Конституційний принцип рівності передбачає рівні права жінок і чоловіків, а у сфері праці гарантуються безпечні й здорові умови праці; окремо закріплено заборону щодо використання праці жінок на небезпечних для їхнього здоров'я роботах. Крім того, Конституція прямо встановлює, що сім'я, дитинство, материнство й батьківство охороняються державою. Отже, на рівні Основного Закону поєднані дві лінії: рівність та спеціальний захист материнства, що повністю узгоджується з логікою CEDAW.

Ключовим профільним актом є Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків»²³⁹. Уже в меті цього Закону закладено не лише правове забезпечення рівних прав і можливостей, а й застосування спеціальних тимчасових заходів, спрямованих на усунення дисбалансу в можливостях жінок і чоловіків реалізовувати права, гарантовані Конституцією та законами України. У статті 1 Закон визначає «позитивні дії» як спеціальні тимчасові заходи з правомірною, об'єктивно обґрунтованою метою усунення юридичної чи фактичної нерівності. Це імплементація статті 4 CEDAW у національне право.

Важливо, що Закон не залишає позитивні дії в площині декларацій. Стаття 7 визначає коло органів і установ, наділених повноваженнями у сфері забезпечення рівних прав та можливостей, а також прямо передбачає, що органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації та громадські об'єднання мають сприяти збалансованому представництву статей в управлінні та ухваленні рішень і можуть застосовувати позитивні дії. Тобто законодавець визнає, що досягнення рівності у владі, зайнятості та публічному житті потребує цілеспрямованого втручання, а не лише формального принципу «всі рівні»²⁴⁰. Окремо слід наголосити, що цей Закон формує також інституційний механізм реалізації політики рівності. У ньому передбачено визначення уповноважених осіб (координаторів) із питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків в органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування, а також можливість утворення консультативно-дорадчих органів і призначення радників із гендерних питань. У площині публічної служби Закон вимагає дотримання представництва кандидатур кожної статі та допускає позитивні дії для досягнення збалансованого представництва жінок і чоловіків на державній службі й на службі в органах місцевого самоврядування.

Однак, як показує логіка фокус-групи, інституційна рамка працює належно лише тоді, коли доповнюється фінансуванням, культурою виконання, моніторингом і корекцією, а не зводиться до формального декларування проблеми (ФГ_Р6).

Як приклад тимчасового спеціального заходу у сфері політичного представництва в Україні можна розглядати **гендерні квоти у виборчих списках**²⁴¹. Після оновлення виборчого законодавства громадські та експертні огляди прямо пояснювали нову модель як вимогу забезпечення представництва жінок і чоловіків у кожній п'ятірці кандидатів партійного списку. За своєю юридичною природою це класичний приклад тимчасового спеціального заходу відповідно до статті 4(1) CEDAW:

²³⁷ International Labour Organization. Maternity Protection Convention (Revised), 1952 (No. 103). International Labour Organization. Workers with Family Responsibilities Convention, 1981 (No. 156). URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_122#Text

²³⁸ Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

²³⁹ Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>

²⁴⁰ Там само. Стаття 7.

²⁴¹ Виборчий кодекс України від 19.12.2019 № 396-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20>

держава не скасовує конкуренцію, але коригує правила доступу до політичного представництва там, де жінки історично були недопредставлені.

У сфері охорони материнства українське трудове законодавство містить достатньо розгалужений набір гарантій. Кодекс законів про працю забороняє відмовляти жінкам у прийнятті на роботу та знижувати їм зарплату з мотивів, пов'язаних із вагітністю або наявністю дітей, а також не допускає звільнення вагітних жінок і певних категорій жінок, які мають дітей, з ініціативи роботодавця, за винятком повної ліквідації підприємства з обов'язковим подальшим працевлаштуванням. Це є прямою імплементацією вимоги статті 11(2)(a) CEDAW про заборону звільнення через вагітність або материнство.

Проте матеріали фокус-групи показали, що саме у сфері працевлаштування виникає один із найбільш відчутних розривів між законом і практикою: учасниці наводили приклади запитань роботодавців на кшталт «Із ким перебуватиме дитина, коли буде хворіти?», а також прямої відмови після повідомлення про вагітність – «ну, вагітна, про що взагалі мова». Показово й те, що одна з учасниць була змушена виробити стратегію приховування вагітності, аби не втратити можливість роботи. Це свідчить, що трудові гарантії потребують не лише нормативного закріплення, а й ефективного контролю та практик недискримінаційного адміністрування (ФГ_Р6).

Кодекс законів про працю України (КЗпП), також передбачає додаткові перерви для годування дитини для жінок, які мають дітей віком до півтора року; ці перерви включаються в робочий час і оплачуються за середнім заробітком. Така норма демонструє, що охорона материнства в українському праві – це не тільки надання відпустки до і після пологів, а й постнатальні гарантії реального збереження зв'язку з працею без дискримінаційних втрат доходу²⁴². Спеціальна відпустка у зв'язку з вагітністю та пологами врегульована як у КЗпП, так і в Законі України «Про відпустки»²⁴³. Базова тривалість становить 126 календарних днів, а в разі народження двох і більше дітей або ускладнених пологів – 140 календарних днів.

Водночас у 2023 р. законодавство було оновлено так, щоб за бажанням жінки та за відсутності медичних протипоказань частина відпустки, передбачена до пологів, могла бути перенесена на післяпологовий період²⁴⁴. Це показовий приклад модернізації моделі охорони материнства: держава зберігає захисну функцію, але додає елемент автономії жінки у використанні цієї гарантії. Фінансовий аспект охорони материнства забезпечується через систему загальнообов'язкового державного соціального страхування²⁴⁵. Законодавство передбачає, що допомога у зв'язку з вагітністю та пологами застрахованій особі виплачується за весь період такої відпустки й становить 100 % середньої заробітної плати (доходу), обчисленої за встановленими правилами. Це відповідає міжнародному праву, за яким відпустка у зв'язку з вагітністю та пологами має бути не формальним «дозволом не працювати», а реальною соціальною гарантією без втрати базового економічного становища²⁴⁶. Додатковий соціальний блок формує Закон України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» та підзаконні акти щодо порядку призначення і виплати допомоги. У цій системі закріплені такі види державної допомоги: допомога у зв'язку з вагітністю та пологами, допомога при народженні дитини та інші види підтримки сімей із дітьми, а окремі процедури були переведені в електронний або спрощений формат²⁴⁷. У 2025 р. було оновлено порядок надання окремих виплат і процедур допомоги при народженні дитини.

²⁴² Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>

²⁴³ Про відпустки: Закон України від 15.11.1996 № 504/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504/96-%D0%B2%D1%80#Text>

²⁴⁴ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей використання відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами: Закон України від 13.07.2023 № 3238-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3238-20#Text>

²⁴⁵ Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23.09.1999 № 1105-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14#Text>

²⁴⁶ International Labour Organization. Maternity Protection Convention (Revised), 1952 (No. 103). URL: <https://www.ilo.org/resource/c103-maternity-protection-convention-revised-1952>

²⁴⁷ Про державну допомогу сім'ям з дітьми: Закон України від 21.11.1992 № 2811-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-12#Text>

Водночас фокус-група чітко продемонструвала, що навіть оновлений соціально-фінансовий блок не усуває структурних бар'єрів. Учасниці описували ситуацію повернення жінки до професійного життя як «замкнене коло: працювати не може, тому що не може влаштувати дитину в садок», а економічну вразливість після народження дитини – як стан, коли жінка «не могла працювати, тому що була з дитиною». Саме тому одноразова виплата або навіть формально доступна пільга не можуть розглядатися як самодостатнє рішення: без розвиненої інфраструктури догляду, сервісів раннього дитинства, підтримки роботодавця і доступних форм зайнятості материнство продовжує виконувати роль фактичного кар'єрного фільтра (ФГ_Р6).

Це означає, що проблематика охорони материнства в Україні має розглядатися не лише в трудовому, а й у соціально-забезпечувальному вимірі.

Що зроблено державою на рівні стратегічного планування? Насамперед слід назвати Державну стратегію забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 р., схвалену у 2022 році²⁴⁸, та новий операційний план її реалізації на 2025–2027 рр., затверджений у 2025 році. Ці документи переводять тему рівності з площини «загальної політичної волі» у площину вимірюваних цілей, завдань, індикаторів і відповідальних органів. В операційному плані прямо передбачено подальшу реалізацію Стратегії, а для регіонального і місцевого рівнів – обов'язок передбачати в місцевих програмах відповідні завдання після припинення чи скасування воєнного стану. Показово, що в стратегічних документах тема материнства не ізольована в одному «соціальному» розділі, а інтегрована в ширшу політику рівності. Серед очікуваних результатів та індикаторів фігурують такі: зниження материнської смертності, розширення доступу до якісних медичних послуг, зокрема щодо репродуктивного здоров'я, а також збільшення частки дітей, які відвідують заклади дошкільної освіти²⁴⁹. Останній показник не випадковий: дошкільна інфраструктура – це один із ключових механізмів виконання статті 11(2)(с) CEDAW про створення соціальних служб, що дають змогу поєднувати сімейні та професійні обов'язки.

Фокус-група підсилює цей висновок емпірично: учасниці прямо наголошували, що жінки часто «не знають про свої права», потребують програм перенавчання, а для матерів із малими дітьми найбільш реалістичними є неповний робочий час або надомна праця (ФГ_Р6).

Інституційно держава також зробила кілька важливих кроків. Ще у 2017 р. було запроваджено інститут Урядового уповноваженого з питань гендерної політики, а у 2020 р. – Комісію з питань координації взаємодії органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків²⁵⁰. Того ж року Кабінет Міністрів затвердив типові положення про відповідальні підрозділи та радників з питань гендерної рівності²⁵¹. Така архітектура сама по собі не створює фактичної рівності автоматично, але без неї політика рівності залишається красивим лозунгом на папері. Особливої уваги заслуговує рівень місцевого самоврядування. Методичні рекомендації Міністерства соціальної політики України 2022 р. виходять із того, що органи місцевого самоврядування реалізують повноваження у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків відповідно до

²⁴⁸ Про схвалення Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року та затвердження операційного плану з її реалізації на 2022–2024 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12.08.2022 № 752-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/752-2022-%D1%80#Text>

²⁴⁹ Деякі питання реалізації Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.05.2025 № 439-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/439-2025-%D1%80#Text>

²⁵⁰ Про утворення Комісії з питань координації взаємодії органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Постанова Кабінету Міністрів України від 02.09.2020 № 784. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/784-2020-%D0%BF#Text>

²⁵¹ Деякі питання забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Постанова Кабінету Міністрів України від 09.10.2020 № 930. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/930-2020-%D0%BF#Text>

закону²⁵². На рівні громади рекомендується визначити уповноважену особу, організувати діяльність відповідального підрозділу, утворювати консультативно-дорадчі органи, призначити радників із гендерних питань, проводити систематичне навчання посадових осіб, запроваджувати гендерні аудити, гендерно чутливу комунікацію та внутрішні правила реагування на дискримінацію і сексуальні домагання на робочому місці. Саме на місцевому рівні й проявляється практичний зміст охорони материнства та вживання тимчасових спеціальних заходів. Держава встановлює рамку, але громада вирішує, чи буде достатньо місць у дитсадках, чи функціонуватимуть служби соціального супроводу, чи матимуть жінки доступ до медичних і соціальних послуг, чи з'являться локальні програми підтримки вразливих груп жінок, чи буде реальна система реагування на дискримінацію.

Не випадково під час опитувань учасниці фокус-групи серед слабких місць місцевого рівня називали кадровий дефіцит, слабку первинну ланку, вплив війни, а також правову необізнаність жінок щодо доступних сервісів і програм (ФГ_Р6).

Методичні рекомендації прямо називають Європейську хартію рівності жінок і чоловіків у житті місцевих громад практичним інструментом локальної реалізації гендерної політики, при цьому станом на серпень 2021 р. її підписали понад 80 територіальних громад України.

У практичному вимірі можна виокремити кілька механізмів упровадження. По-перше, це нормативні механізми: законодавче визначення позитивних дій, трудові гарантії вагітним жінкам, правила відпусток, заборона дискримінаційної реклами за ознакою статі²⁵³. По-друге, інституційні механізми: уповноважені особи, радники, урядовий уповноважений, координаційна комісія, відповідальні підрозділи²⁵⁴. По-третє, програмно-цільові механізми: державна стратегія, операційні плани, місцеві програми²⁵⁵. По-четверте, сервісні механізми: соціальні виплати, дошкільна інфраструктура, медичні послуги, електронні процедури призначення допомоги²⁵⁶. І по-п'яте, корекційні механізми: квоти, цільові заходи щодо недопредставлених груп, підтримка жінок у зайнятості та публічному житті²⁵⁷. Уся ця система має працювати комплексно.

Серед досягнень України в цій сфері можна назвати кілька речей. По-перше, у національному праві вже чітко легалізовано саму ідею позитивних дій як спеціальних тимчасових заходів, що знімає стару хибну опозицію, за якої спеціальні механізми протиставлялися рівності. По-друге, існує нормативний масив гарантій охорони материнства у трудовому та соціальному праві. По-третє, тематика гендерної рівності інституціоналізована на центральному й місцевому рівнях. По-четверте, державна стратегія до 2030 р. містить конкретні індикатори, пов'язані з охороною здоров'я, освітою, соціальною підтримкою та економічною участю. По-п'яте, окремі норми були модернізовані, наприклад щодо гнучкішого використання відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами.

6.3. ПРОБЛЕМИ ТА ВИКЛИКИ, ЩО СТОЯТЬ ПЕРЕД УКРАЇНОЮ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЖІНОК У СФЕРІ ТИМЧАСОВИХ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАХОДІВ ТА У СФЕРІ ОХОРОНИ МАТЕРИНСТВА (2022–2025 рр.)

²⁵² Про затвердження Методичних рекомендацій з реалізації гендерного підходу та підходу, що базується на дотриманні прав людини, на рівні територіальних громад: Наказ Міністерства соціальної політики України від 07.12.2022 № 359. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0359739-22#Text>

²⁵³ Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII. Про відпустки: Закон України від 15.11.1996 № 504/96-ВР. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей використання відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами: Закон України від 13.07.2023 № 3238-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>

²⁵⁴ Про затвердження Методичних рекомендацій з реалізації гендерного підходу та підходу, що базується на дотриманні прав людини, на рівні територіальних громад: Наказ Міністерства соціальної політики України від 07.12.2022 № 359. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0359739-22#Text>

²⁵⁵ Деякі питання реалізації Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.05.2025 № 439-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/439-2025-%D1%80#Text>

²⁵⁶ Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23.09.1999 № 1105-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14#Text>

²⁵⁷ Деякі питання реалізації Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.05.2025 № 439-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/439-2025-%D1%80#Text>

Однак попри ці зрушення проблем залишається чимало. У висновках щодо дев'ятої періодичної доповіді України Комітет CEDAW у 2022 р. визнав наявність тимчасових спеціальних заходів у сфері зайнятості, але вказав на їх обмежене використання в інших сферах, де жінки залишаються недопредставленими або перебувають у несприятливому становищі, зокрема в політичному й громадському житті, зайнятості та підприємстві. Комітет CEDAW рекомендував Україні застосовувати законодавчі квоти та преференційний набір як інструменти прискорення встановлення фактичної рівності, а також пришвидшити реалізацію тимчасових спеціальних заходів, закладених у державних планах.

Другий великий блок проблем – гендерні стереотипи. Комітет CEDAW окремо зауважив, що в Україні зберігаються стереотипи про патріархальні ролі та обов'язки жінок і чоловіків у сім'ї та суспільстві, а також споживацьке й сексистське зображення жінок у медіа. З одного боку, держава вже внесла зміни до законодавства про рекламу щодо протидії дискримінації за ознакою статі, але, з другого боку, нормативного оновлення недостатньо без тривалої роботи з освітою, публічною комунікацією, професійними стандартами й локальними практиками. Стереотипи підступні тим, що вони перетворюють навіть хороший закон на декоративну штукатурку: фасад є, опорної конструкції немає.

Третій виклик полягає в тому, що материнство часто все ще розглядається як майже виключно «жіноча» соціальна функція, а не як сфера спільної відповідальності батьків і держави.

Фокус-група дуже чітко описала цю асиметрію: «чоловік може сидіти [без діла], а жінка не може сидіти», оскільки саме вона несе основний тягар поєднання догляду за дітьми, заробітку й побуту. Отже, охорона материнства без політики спільного батьківства ризикує відтворювати ту саму нерівність, яку має пом'якшувати (ФГ_Р6).

У висновках Комітету CEDAW відзначена стабільно мала кількість чоловіків, які використовують відпустку для догляду за дитиною до трьох років. Це означає, що навіть за наявності формально гендернонейтральних норм фактичний розподіл доглядової праці залишається асиметричним, а отже, саме жінка продовжує зазнавати основних втрат у кар'єрі й доході.

Четвертий блок проблем пов'язаний із війною, переміщенням і доступом до послуг. Комітет CEDAW окремо звернув увагу на труднощі, з якими стикаються українські жінки, що народжують за кордоном або на тимчасово непідконтрольних територіях, під час реєстрації народження дитини та отриманні дитячих виплат. Це додає до теми охорони материнства ще один вимір: у кризових умовах навіть добре виписана норма може втратити ефективність через складність процедур, відсутність сервісів або територіальну недоступність держави.

Фокус-група показала неоднорідність практики: одна з учасниць зазначала, що під час пологів «усе було дотримано згідно з протоколом», тоді як інші підкреслювали, що регіональні відмінності прямо залежать від фінансування медичного закладу і його реальної спроможності надати послугу. Це означає, що навіть за єдиної нормативної бази фактична якість допомоги лишається територіально нерівною (ФГ_Р6_3).

Для місцевого самоврядування це означає, що формальний підхід – «є загальнодержавний закон, отже все вирішено» – уже не працює. Реальна імплементація потребує локальних програм, гендерно чутливого бюджетування, системного збирання розподілених за статтю даних, розвитку дошкільної та соціальної інфраструктури, внутрішніх процедур реагування на дискримінацію, підготовки персоналу й включення гендерного компонента в кадрову політику громади. Саме тому Комітет CEDAW рекомендував Україні забезпечити всебічний облік проблематики гендерної рівності в стратегіях місцевого управління та забезпечити призначення радників і створення підрозділів із належними ресурсами²⁵⁸.

²⁵⁸ Committee on the Elimination of Discrimination against Women. Concluding observations on the ninth periodic report of Ukraine. CEDAW/C/UKR/CO/9. 2022.

URL: <https://ukraine.unwomen.org/en/digital-library/publications/2023/09/cedaw-concluding-observations-on-the-ninth-periodic-report-of-ukraine>

Система охорони материнства в Україні після 2022 р. розвивається в парадоксальній конфігурації: з одного боку, держава не демонтувала базові гарантії, а навпаки оновила частину клінічних стандартів, зберегла трудові та соціальні гарантії для вагітних жінок і породіль та включила відповідні послуги до Програми медичних гарантій; з іншого боку, реальна ефективність цієї системи істотно підривається війною, руйнуванням інфраструктури, кадровим дефіцитом, внутрішнім переміщенням населення та загальним демографічним спадом. У Програмі медичних гарантій пологи залишилися окремим пакетом, а тариф за медичну допомогу при пологах був установлений на рівні 15 137 грн із додатковими коефіцієнтами для закладів, що відповідають підвищеним умовам²⁵⁹.

Разом з тим представниця перинатального центру під час опитування фокус-групи зазначала: «На сьогодні НСЗУ виплачує нам гроші за кожну жінку, яка в нас народжує, але вони завжди якісь перешкоди нам будують... Жінки не повинні від цього страждати». Отже, проблема полягає не лише в номінальному існуванні фінансування, а й у стабільності правил, передбачуваності вимог і можливості закладу працювати в режимі війни без постійного зсуву критеріїв (ФГ_Р6).

Саме тому питання охорони материнства сьогодні слід розглядати не лише як блок медичної політики, а і як елемент національної стійкості, соціальної безпеки та відтворення людського капіталу²⁶⁰.

Нормативна база після початку повномасштабної війни загалом зберегла безперервність. Ще на початку 2022 року МОЗ затвердило уніфікований клінічний протокол «Фізіологічні пологи» наказом № 170 від 26.01.2022²⁶¹, а вже в серпні 2022 року наказом № 1437 – стандарти медичної допомоги «Нормальна вагітність». Ці документи є ключовими для маршрутизації, клінічного спостереження та надання допомоги при фізіологічній вагітності й пологах. Паралельно Закон України «Про систему громадського здоров'я» від 06.09.2022 № 2573-IX²⁶² заклав ширшу рамку управління ризиками для здоров'я населення, а розпорядження КМУ № 752-р від 12.08.2022 схвалило Державну стратегію забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків до 2030 року²⁶³, яка в чинній редакції після змін 2025 року продовжує діяти як політична рамка для гендерно чутливих рішень, зокрема в частині доступу жінок до послуг охорони здоров'я. Важливо, що навіть в умовах воєнного стану Україна не прибрала спеціальні трудові гарантії для вагітних жінок. Закон України № 2136-IX від 15.03.2022²⁶⁴ прямо передбачає, що роботодавець може відмовити працівнику в наданні окремих видів відпусток у період воєнного стану, але цей виняток не поширюється на відпустку у зв'язку з вагітністю та пологами та на відпустку для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку. Це означає, що на нормативному рівні держава зберегла базовий захисний каркас материнства навіть у режимі воєнної економіки.

Водночас результати опитування фокус-групи засвідчили наявність розриву між нормативним закріпленням гарантій і практикою їх реалізації. Як зазначали учасниці, «основні гарантії прописані, але вони не виконуються», що особливо помітно не стільки в суто медичному, скільки в трудовому та соціальному вимірах охорони материнства. Отже, ключовим викликом сьогодні

²⁵⁹ Посібник Програми медичних гарантій 2024: відновлення і розвиток / Академія НСЗУ. URL: https://academy.nszu.gov.ua/pluginfile.php/207391/mod_folde

²⁶⁰ Про систему громадського здоров'я: Закон України від 06.09.2022 № 2573-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2573-20>

²⁶¹ Про затвердження Уніфікованого клінічного протоколу первинної, вторинної (спеціалізованої), третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги «Фізіологічні пологи»: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 26.01.2022 № 170. URL: <https://moz.gov.ua/uk/decrees/nakaz-moz-ukraini-vid-26012022--170-pro-zatverdzhennja-unifikovanogo-klinichnogo-protokolu-pervinnoi-vtorinnoi-specializovanoi-tretinnoi-visokospecializovanoi-medichnoi-dopomogi-fiziologichni-pologi>

²⁶² Про систему громадського здоров'я: Закон України від 06.09.2022 № 2573-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2573-20>

²⁶³ Про схвалення Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року та затвердження операційного плану з її реалізації на 2022–2024 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12.08.2022 № 752-р // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/752-2022-%D1%80>

²⁶⁴ Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 № 2136-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2136-20>

є не лише збереження формального правового каркасу, а й забезпечення дієвого контролю за його виконанням (ФГ_Р6).

Соціально-фінансовий блок підтримки також був оновлений. Закон № 4681-IX від 05.11.2025²⁶⁵ та постанова КМУ № 1805 від 31.12.2025²⁶⁶ встановили новий порядок надання допомоги при народженні дитини: для дітей, народжених із 1 січня 2026 року, допомога виплачується одноразово в розмірі 50 000 грн. Це вже чинне рішення, а не проєкт. Воно важливе як інструмент соціальної підтримки сімей, але саме собою не розв'язує структурні проблеми охорони материнства, бо не замінює доступності послуг, безпеки медичної інфраструктури, післяпологового супроводу та кадрового забезпечення.

«...Виплатами одноразового характеру неможливо покращити ситуацію і вирішити якусь проблему» (ФГ_Р6_3).

Одноразова фінансова підтримка може частково зменшувати поточне навантаження на сім'ю, але не замінює доступної інфраструктури догляду, безперервного медичного супроводу, післяпологової підтримки та стабільних сервісів на рівні громади.

Із позиції фінансування медичних послуг держава також зберегла пріоритетність цього напрямку. У Програмі медичних гарантій на 2024 рік²⁶⁷ пологи залишилися окремим пакетом, а тариф за медичну допомогу при пологах був встановлений на рівні 15 137 грн з додатковими коефіцієнтами для закладів, що відповідають підвищеним умовам. Це свідчить про те, що в бюджетно-організаційній моделі допомога матерям не була виштовхнута на периферію навіть в умовах різкого навантаження на систему охорони здоров'я.

Формальна наявність нормативної бази не гарантує належного результату. Демографічна статистика свідчить про стійке погіршення ситуації. Зменшення кількості народжень, зростання материнської смертності, високий тиск на медичну інфраструктуру та руйнування логістики послуг означають, що система охорони материнства функціонує в середовищі системного стресу. Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) через інструмент HeRAMS фіксує основні бар'єри для послуг у сфері сексуального і репродуктивного здоров'я: нестача персоналу, брак навчання, дефіцит медичних матеріалів, обладнання та фінансових ресурсів.

Матеріали фокус-групи підтверджують ці висновки: учасниці говорили про дефіцит акушерів-гінекологів, хірургів і реаніматологів, відтік лікарів і медсестер, мізерний рівень оплати молодшого персоналу, а також про те, що лікарня, яка змушена покривати витрати власними силами, швидко потрапляє у «замкнене коло» недофінансування і неможливості розвитку (ФГ_Р6).

За даними, оприлюдненими на основі інформації Мін'юсту²⁶⁸, в Україні у 2025 р. народилося 168,7 тис. дітей, тоді як у першому півріччі 2025 р. – 86 795. Для порівняння, у 2023 р. було зафіксовано 187 387 народжень. Тобто спад триває, хоча темпи падіння в окремі періоди дещо сповільнюються. У сухому управлінському перекладі це означає, що охорона материнства функціонує в середовищі

²⁶⁵ Про внесення змін до деяких законів України щодо підтримки сімей з дітьми та створення умов, які сприяють поєднанню материнства (батьківства) з професійною діяльністю: Закон України від 05.11.2025 № 4681-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4681-20>

²⁶⁶ Деякі питання надання державної допомоги сім'ям з дітьми: Постанова Кабінету Міністрів України від 31.12.2025 № 1805 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1805-2025-%D0%BF>

²⁶⁷ Посібник Програми медичних гарантій 2024: відновлення і розвиток / Академія НСЗУ. URL: https://academy.nszu.gov.ua/pluginfile.php/207391/mod_folder/content/0/%D0%9F%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%9F%D0%9C%D0%93_2024.pdf

²⁶⁸ На одного новонародженого припадає троє померлих: за рік смертність скоротилась на 2% / Оpendатабот. 23.01.2026. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/birth-death-2025-12>

глибокого скорочення попиту на народження, спричиненого війною, міграцією, економічною невизначеністю та погіршенням безпекового середовища.

Діаграма 1

Ще тривожніша динаміка простежується в показниках безпеки вагітності та пологів. За даними UNFPA, коефіцієнт материнської смертності в Україні зріс із 18,9 на 100 000 живонароджених у 2023 р. до 25,9 у 2024 р.²⁶⁹ Це дуже важливий індикатор: він показує, що проблема вже не зводиться до організаційних незручностей чи локальних перебоїв – мова йде про погіршення кінцевих результатів системи. Коли материнська смертність зростає на тлі війни, це сигнал не лише для медиків, а й для системи державного управління загалом.

Одним із головних чинників такого погіршення є безпосередній вплив війни на медичну інфраструктуру. ВООЗ у матеріалах щодо України вказує, що станом на вересень 2025 р. було зафіксовано 2643 атаки на об'єкти охорони здоров'я²⁷⁰. Такі атаки обмежують доступ до допомоги, руйнують логістику медичних послуг, порушують постачання, виснажують персонал і безпосередньо завдають шкоди репродуктивному, материнському, неонатальному та дитячому здоров'ю. Для сфери материнства це означає дуже просту, але жорстку річ: навіть хороші клінічні протоколи не працюють там, де пологовий будинок, транспортний маршрут або електропостачання вразливі до воєнного удару. Водночас система не є повністю деградованою. Експертні оцінки міжнародних і національних інституцій загалом збігаються. UNFPA наголошує, що вагітні жінки в Україні дедалі частіше стикаються з відкладеним або перерваним доступом до антенатальної допомоги через небезпеку пересування, обстріли, перебої з електроенергією та пошкодження лікарень. ВООЗ через інструмент HeRAMS фіксує основні бар'єри для послуг у сфері сексуального і репродуктивного здоров'я: нестача персоналу, брак навчання, дефіцит медичних матеріалів, обладнання та фінансових ресурсів. Іншими словами, система не стільки позбавлена правил, скільки працює в режимі постійного ресурсного виснаження.

Фокус-група конкретизувала цей ресурсний дефіцит на рівні повсякденної роботи пологових закладів. Зокрема, учасниці прямо вказували на нестачу критично важливих фахівців: «їм треба гінекологи, хірурги, реаніматологи», а також на хронічний дефіцит середнього і молодшого медичного персоналу. Таким чином, кадрова проблема у сфері охорони материнства має не ситуативний, а структурний характер і безпосередньо впливає на спроможність системи підтримувати якість і безперервність допомоги (ФГ_Р6).

Водночас є й приклади того, що в окремих напрямках можна досягати позитивних результатів навіть у настільки несприятливому середовищі. За даними Центру громадського здоров'я, у 2024 р. частота передачі ВІЛ від матері до дитини за результатами ранньої²⁷¹ ПЛР-діагностики склала 0,5 %, що відповідає цільовому значенню не вище 2 %. Це хороший приклад того, що там, де є чітка програма,

²⁶⁹ Kherson maternity hospital attack highlights worsening risks for pregnant women in Ukraine, UNFPA warns / United Nations Population Fund. 10.12.2025. URL: <https://www.unfpa.org/press/kherson-maternity-hospital-attack-highlights-worsening-risks-pregnant-women-ukraine-unfpa>

²⁷⁰ WHO 2025 Emergency Appeal: Ukraine / World Health Organization. January 2025. URL: <https://cdn.who.int/media/docs/default-source/documents/emergencies/2025-appeals/ukraine-hea.pdf>

²⁷¹ ВІЛ і вагітність: вчасна діагностика та сучасні ліки знижують ризик передачі вірусу дитині практично до нуля / Центр громадського здоров'я МОЗ України. 07.10.2025. URL: <https://phc.org.ua/news/vil-i-vagitnist-vchasna-diaagnostika-ta-suchasni-lik-znizhuyut-rizik-peredachi-virusu-ditini>

стандартизований маршрут пацієнтки, контроль показників і системна підтримка, Україна здатна забезпечувати якість навіть у стані війни.

Фокус-група також зафіксувала важливі позитивні практики на рівні конкретних закладів: партнерські пологи, високий рівень супроводу жінки близькими, індивідуальні пологові зали, дотримання клінічного протоколу в окремих випадках. Це дає змогу зробити принциповий висновок: там, де є стандартизований маршрут пацієнтки, контроль показників, належна організація і збережений кадровий кістяк, система здатна утримувати якість навіть під час війни (ФГ_Р6).

Подібний висновок впливає і з досвіду UNICEF. У 2025 р. організація повідомляла, що програма домашніх візитів уже охопила понад 40 000 дітей, батьків і доглядальників за участі понад 1100 підготовлених медичних працівників, а сама модель масштабувалася на всі регіони України²⁷². Це важливий управлінський сигнал: післяпологовий супровід, підтримка батьків удома, раннє виявлення ризиків і консультування в безпечному середовищі можуть бути значно ефективнішими, ніж спроба звести всю охорону материнства лише до стаціонарного етапу пологів.

Окремої уваги потребує психосоціальний вимір охорони материнства – це не лише допомога під час вагітності й пологів, а й питання раннього харчування немовлят та підтримки матері в післяпологовий період.

Саме на це вказували учасниці фокус-групи, наголошуючи на необхідності психологічної допомоги жінкам в умовах війни, а також на негативному впливі хронічного стресу на здатність завагітніти, перебіг вагітності, процес пологів і лактацію. Отже, психосоціальна підтримка не є факультативним додатком до системи, а має розглядатися як її базовий компонент (ФГ_Р6).

У звіті UNICEF «Situation Analysis of Children in Ukraine 2024»²⁷³ зазначено, що рівень виключного грудного вигодовування в Україні зріс до 51 % у 2023 р. порівняно з 26 % у 2015 р. Це позитивна тенденція. Водночас у цьому звіті висвітлені й негативні моменти: далеко не всі пологові заклади реально дотримуються дружніх до дитини практик, залишається актуальною й проблема агресивного маркетингу заміників грудного молока. Таким чином, і щодо цієї сфери можемо зробити висновок: певний прогрес є, але інституційна дисципліна ще сформована недостатньо.

У національному експертному дискурсі заслуговує на увагу демографічна оцінка Елли Лібанової, директорки Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України²⁷⁴. Вона переконана, що повоєнного «бебі-буму» в Україні не буде, принаймні в тому сенсі, у якому його очікують у публічній риторичі. Ця позиція принципово важлива для аналізу сфери охорони материнства: не можна підмінити політику підтримки матері й дитини ілюзією швидкого демографічного зростання. Разова фінансова допомога, навіть збільшена, не створює автоматичного зростання народжуваності там, де сім'ї не мають відповідних умов: безпеки, житлової визначеності, доступної інфраструктури догляду за дітьми, стабільного доходу та зрозумілого життєвого горизонту.

Іще одним викликом у сфері охорони материнства в Україні є діяльність антигендерних деструктивних громадських організацій, як наприклад, ГО «Батько має право». Дії цієї організації неодноразово привертала увагу громадськості та правоохоронних органів у зв'язку з публічними висловлюваннями та дописами її голови, що мали мізогінний, андроцентричний та патріархальний характер. Організацію підозрюють у порушенні чинного законодавства, про що свідчать скарги до Офісу Уповноваженого Верховної Ради України із прав людини, публічні звернення, публікації у медіа, зокрема щодо можливої причетності до випадків викрадення дітей батьками. У 2024 р. журналістки

²⁷² Ukraine's healthcare system embraces home-visits to improve child well-being / United Nations Children's Fund. 16.01.2025. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/en/press-release/ukraines-healthcare-system-embraces-home-visits>

²⁷³ UNICEF Ukraine Country Office. (2024). *Situation analysis of children in Ukraine: 2024 executive summary* URL: <https://www.unicef.org/ukraine/en/reports/sitan2024>

²⁷⁴ Повоєнного «бебі-буму» в Україні не буде, принаймні такого, як після Другої світової, – директорка Інституту демографії / Таня Матяш // LB.ua. 03.12.2025. URL: https://lb.ua/society/2025/12/03/709943_povoiennogo_bebibumu_ukrayini.html

NGL.media²⁷⁵ здійснили розслідування «Викрадачі дітей», присвячене діяльності ГО «Батько має право». Правозахисниця Галина Федькович із ГО «Центр “Жіночі перспективи”» зазначила, що від часу повномасштабного вторгнення РФ в Україну до неї періодично звертались жінки, яких намагалися позбавити материнських прав колишні чоловіки, зокрема з мотивів уникнення мобілізації²⁷⁶.

Таким чином, ключові проблеми у сфері охорони материнства в Україні можна звести до кількох взаємопов'язаних блоків.

Перший блок – *безпековий*: руйнування або пошкодження медичних закладів, ризики транспортування вагітних, перебої з електро- та водопостачанням, обмеження доступу до відповідних послуг у прифронтових та сільських громадах.

Другий блок – *кадровий*: нестача медичного персоналу, зокрема акушерів-гінекологів, неонатологів, анестезіологів, сімейних лікарів і медичних сестер.

Третій блок – *територіальна нерівність*: формальна наявність послуги не гарантує її однакової якості та доступності в різних регіонах.

Учасниці фокус-групи також наголошували, що регіональні відмінності у фактичній реалізації гарантій значною мірою залежать від ресурсів конкретного медичного закладу: «це залежить вже від фінансування медичного закладу, і можливості надати цю послугу взагалі». Це означає, що навіть за єдиної нормативної бази доступність і якість допомоги для жінок можуть істотно різнитися залежно від території, кадрового забезпечення, інфраструктури та організаційної спроможності місцевої системи охорони здоров'я (ФГ_Р6).

Четвертий блок – *демографічний*: зменшення кількості вагітностей і загальне старіння населення підбивають довгострокову стійкість системи.

П'ятий блок – *управлінський*: слабка інтеграція між медичним, соціальним і психологічним супроводом жінки до та після пологів.

Утім, перспективи розвитку системи охорони материнства в Україні не можна оцінювати як суто негативні. Попри війну, держава не відмовилася від безоплатних пологів у межах ПМГ, оновила клінічні стандарти, зберегла спеціальні трудові гарантії, розширила контури соціальної підтримки й разом із міжнародними партнерами просуває моделі домашніх візитів та раннього супроводу сімей. У порівняльному аналізі WHO відзначено позитивні зміни в доступності послуг у 2024–2025 рр. у десяти найбільш постраждалих областях України, що дає підстави говорити не лише про виживання системи, а й про її часткову адаптацію²⁷⁷. Але ця адаптація дуже крихка і не повинна створювати хибного уявлення про те, що проблеми розв'яжуться самі собою.

Із управлінського погляду найбільш реалістичним видається не точкове, а контурне рішення. По-перше, необхідно розглядати пологи та перинатальні маршрути як елемент критичної інфраструктури: облаштовувати укриття, налагоджувати резервне живлення, автономні системи, безпечну логістику, маршрути евакуації вагітних. По-друге, доцільно посилювати фінансову модель НСЗУ через захищені коефіцієнти для прифронтових, сільських і малопотужних, але незамінних закладів. По-третє, потрібні кадрові стимули для фахівців дефіцитних спеціальностей – житло, надбавки за складні умови, контрактні механізми утримання. По-четверте, слід масштабувати післяпологовий супровід, модель домашніх візитів, телемедицину, патронаж і перинатальну психосоціальну підтримку.

Необхідність такого підходу підтверджується й емпіричними оцінками учасниць фокус-групи. За словами практиків, війна й хронічний стрес впливають на всі етапи материнського маршруту:

²⁷⁵ NGL.media. URL: <https://ngl.media/2024/07/22/vykradachi-ditej/>

²⁷⁶ Ярош О. Чоловічі громадські організації. А такі є?. Експертний ресурс «Гендер у деталях». URL: <https://genderindetail.org.ua/library/feministichniy-ruh/cholovichi-gromadski-organizatsii-v-ukraini.html>

²⁷⁷ World Health Organization. *HerAMS Ukraine comparative analysis report January 2024 versus January 2025: The ten most affected oblasts in Ukraine*. 21 February 2025. URL: <https://www.who.int/publications/m/item/herams-ukraine-comparative-analysis-report-jan-2024-vs-jan-2025-en>

від можливості завагітніти до перебігу вагітності, пологів і післяпологового періоду. Як зазначалося під час обговорення, «жінка в стані стресу... не може завагітніти», а надалі стрес впливає і на пологи, і на відновлення після них. Отже, психосоціальна підтримка має розглядатися не як додатковий, а як базовий елемент сучасної політики охорони материнства (ФГ_Р6).

По-п'яте, управління має базуватися на індикаторах результату: антенатальне охоплення, частота ускладнень, своєчасність госпіталізації, материнська смертність, неонатальні результати, післяпологові візити, грудне вигодовування та інші вимірювані метрики.

6.4. ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 6

Аналіз державної політики та практичних заходів у сфері охорони здоров'я у 2022–2025 рр. дає змогу зробити висновок, що тимчасові спеціальні заходи та охорону материнства слід розглядати не як периферійний соціальний блок, а як ядро сучасної політики встановлення фактичної рівності жінок і чоловіків. Це чітко спирається на логіку CEDAW: формальна рівність сама собою не усуває структурних бар'єрів, а тому держава має право і обов'язок застосовувати цільові правомірні механізми для прискорення встановлення реальної рівності. Водночас охорона материнства в цій моделі не протиставляється рівності, а є однією з умов її реалізації.

Україна вже сформувала відносно розвинений нормативний та інституційний каркас у цій сфері. Йдеться про конституційні гарантії, Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», трудові та соціальні гарантії для вагітних жінок і жінок із дітьми, а також стратегічні й організаційні механізми реалізації гендерної політики, зокрема на рівні місцевого самоврядування. Отже, проблема сьогодні полягає не так у відсутності правового регулювання, як у якості його імплементації.

Ключовим висновком є стійкий розрив між нормативною моделлю і реальною операційною спроможністю системи забезпечити ці гарантії. Це проявляється у випадках трудової дискримінації вагітних жінок, недостатній розвиненості сервісів догляду за дітьми, нерівному розподілі сімейних обов'язків, територіальній нерівності доступу до послуг, а також у залежності якості допомоги від фінансової та кадрової спроможності конкретного закладу чи громади. Унаслідок цього материнство продовжує виконувати роль фактичного «кар'єрного фільтра», а охорона материнства залишається не лише медичною, а й соціально-трудовою та управлінською проблемою. Після 2022 р. система охорони материнства в Україні функціонує під подвійним тиском: з одного боку, збережені базові державні гарантії, пакет пологів у межах ПМГ, окремі клінічні та соціальні стандарти; з іншого – війна, переміщення населення, ускладнена логістика, демографічний спад, кадровий дефіцит, стрес і нерівномірність ресурсів, що істотно підриває ефективність навіть добре виписаних норм. Тому фактична якість маршруту жінки від вагітності до післяпологового супроводу визначається не лише законом, а й стійкістю інфраструктури, міжсекторальною взаємодією та спроможністю місцевого рівня.

Реалізація прав жінок у сфері материнства має головний виклик, що полягає в переході від логіки формального існування гарантії до реального, безперервного, безпечного й територіально доступного маршруту жінки. Саме в цій точці тимчасові спеціальні заходи й система охорони материнства набувають значення індикатора якості державного управління, соціальної стійкості та зрілості політики встановлення фактичної рівності.

Нові виклики у сфері охорони материнства постали після повномасштабного вторгнення росії, оскільки антигендерні деструктивні рухи становлять загрозу для жінок через позбавлення їх материнських прав колишніми чоловіками з метою уникнення мобілізації.

6.5. РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО РОЗДІЛУ 6

Для забезпечення охорони материнства й дитинства та застосування спеціальних тимчасових заходів на виконання Україною міжнародних зобов'язань відповідно до Конвенції ООН (CEDAW), рекомендується на державному та регіональному рівнях запровадити перелічені нижче заходи.

- Доцільно перейти від фрагментарного застосування тимчасових спеціальних заходів до системної моделі, у якій для кожної проблемної сфери буде визначено чітку ціль, часові межі, індикатори результату, відповідальні інституції та механізми перегляду. Такі заходи повинні бути

прозорими, обґрунтованими, тимчасовими й орієнтованими на вимірюваний результат, інакше вони ризикують перетворитися на символічні або суто декларативні інструменти.

- На рівні державної політики систему охорони материнства варто розвивати не у вузькому розумінні «захисту жінки як матері», а в ширшій моделі рівного розподілу догляду. Це передбачає стимулювання участі чоловіків у відпустках по догляду за дитиною, розширення мережі дошкільних і соціальних сервісів, розвиток гнучких форм зайнятості без втрати соціальних прав, а також зняття інституційних бар'єрів для повернення жінок на ринок праці після народження дитини. Без цього материнство й надалі відтворюватиме структурну нерівність у сфері зайнятості.

- Для місцевого самоврядування пріоритетом має стати перехід від формального виконання загальнодержавних норм до побудови власної операційної спроможності. На практиці це передбачає такі кроки: визначення уповноважених осіб і радників з гендерних питань, створення відповідних підрозділів, проведення гендерних аудитів, запровадження гендерно чутливої комунікації, локальних процедур реагування на дискримінацію, системного збирання даних, гендерно чутливого бюджетування, а також включення питань рівності й охорони материнства до стратегій та програм розвитку громади.

- У сфері охорони материнства після 2022 р. доцільно розглядати пологові та перинатальні маршрути як елемент критичної інфраструктури. Відповідно необхідно забезпечити облаштовані укриття, резервне живлення, автономні системи, безпечну логістику, маршрути евакуації вагітних, а також передбачити спеціальні фінансові рішення для прифронтових, сільських і малопотужних, але незамінних закладів.

- Окремим пріоритетом мають стати кадрові стимули для дефіцитних спеціальностей – житло, надбавки, контрактні механізми утримання та спеціальні умови роботи в складних регіонах. Потрібно масштабувати післяпологовий супровід матерів і дітей, модель домашніх візитів медичним працівником до та після пологів, телемедицину (медичні консультації через відеодзвінок), патронаж і перинатальну психосоціальну підтримку, оскільки хронічний стрес через війну впливає на всі етапи материнського маршруту від можливості завагітніти до пологів і післяпологового відновлення. Психологічна допомога, раннє виявлення ризиків, підтримка грудного вигодовування та супровід сім'ї вдома мають розглядатися не як факультативні сервіси, а як базові елементи сучасної системи охорони материнства.

- Управління в цій сфері має базуватися на системі вимірюваних індикаторів результату. До таких індикаторів доцільно віднести частоту ускладнень, своєчасність госпіталізації, материнську смертність, неонатальні результати, післяпологові візити, показники грудного вигодовування, а також індикатори доступу до сервісів і повернення жінок до професійної діяльності. Саме перехід до управління за результатами дасть змогу зменшити розрив між правовою моделлю та реальною якістю державної політики. Держава має звернути увагу на деструктивні організації та дії окремих осіб, які становлять загрозу для реалізації материнських прав жінок.

РОЗДІЛ 7. МОНІТОРИНГ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЖІНОК У ВОЄННИЙ ЧАС У СФЕРІ ЗМІНИ СОЦІАЛЬНИХ І КУЛЬТУРНИХ МОДЕЛЕЙ ПОВЕДІНКИ ЧОЛОВІКІВ І ЖІНОК У ВИХОВАННІ Й РОЗВИТКУ СВОЇХ ДІТЕЙ, У СФЕРІ ШЛЮБНИХ (ПАРТНЕРСЬКИХ) ВІДНОСИН В УКРАЇНІ (2022–2025 рр.)

7.1. МІЖНАРОДНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ УКРАЇНИ ВІДПОВІДНО ДО КОНВЕНЦІЇ ООН: ОГЛЯД СТАТТІ ТА ВІДПОВІДНИХ ЗАКЛЮЧНИХ ЗАУВАЖЕНЬ, РЕКОМЕНДАЦІЙ КОМІТЕТУ ООН З ЛІКВІДАЦІЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ ЩОДО ЖІНОК У СФЕРІ ЗМІНИ СОЦІАЛЬНИХ І КУЛЬТУРНИХ МОДЕЛЕЙ ПОВЕДІНКИ ЧОЛОВІКІВ І ЖІНОК У ВИХОВАННІ Й РОЗВИТКУ СВОЇХ ДІТЕЙ, У СФЕРІ ШЛЮБНИХ (ПАРТНЕРСЬКИХ) ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Україна як держава-учасниця Конвенції ООН (CEDAW) зобов'язана вживати заходів для зміни соціальних і культурних моделей поведінки чоловіків і жінок із метою подолання стереотипних ролей (стаття 5), забезпечення спільної відповідальності батьків за виховання дітей, утвердження рівноправних партнерських відносин у сім'ї та виховання дітей на засадах гендерної рівності (стаття 16)²⁷⁸.

Стаття 5 Конвенції ООН (CEDAW)

Держави-сторони вживають усіх відповідних заходів з метою:

- a) змінити соціальні та культурні моделі поведінки чоловіків і жінок для досягнення викоренення забобонів, звичаїв та всіх інших проявів, що ґрунтуються на ідеї неповноцінності чи зверхності однієї із статей або стереотипності ролі чоловіків і жінок;
- b) забезпечити, щоб сімейне виховання включало правильне розуміння материнства як соціальної функції і визначення загальної відповідальності чоловіків і жінок за виховання та розвиток своїх дітей за умови, що в усіх випадках інтереси дітей мають перевагу.

Стаття 16 Конвенції ООН (CEDAW)

1. Держави-сторони вживають усіх відповідних заходів для ліквідації дискримінації щодо жінок в усіх питаннях, що стосуються шлюбу та сімейних стосунків, і, зокрема, забезпечують на основі рівності чоловіків і жінок:

- a) однакові права щодо одруження;
- b) однакові права на вільний вибір дружини і на одруження лише з своєї вільної і повної згоди;
- c) однакові права та обов'язки під час шлюбу і після його розірвання;
- d) однакові права та обов'язки чоловіків і жінок як батьків незалежно від їхнього сімейного стану в питаннях, що стосуються їхніх дітей; в усіх випадках інтереси дітей мають перевагу;
- e) однакові права вільно вирішувати питання про кількість дітей і проміжки між їх народженням та доступу до інформації, освіти, а також засобів, які дозволяють їм здійснити це право;
- f) однакові права та обов'язки бути опікунами, піклувальниками, довіреними особами та усиновителями дітей або здійснювати аналогічні функції, коли вони передбачені національним законодавством; в усіх випадках інтереси дітей мають перевагу;
- g) рівні особисті права чоловіка та дружини, в тому числі вибору прізвища, професії, заняття;
- h) рівні права подружжя щодо володіння, придбання, управління, користування та розпорядження майном як безплатно, так і за плату.

2. Заручини та шлюб дитини не мають юридичної сили, і вживаються всі необхідні заходи, включаючи законодавчі, з метою визначення максимального шлюбного віку та обов'язкової реєстрації шлюбів в актах громадянського стану.

Загальна рекомендація № 21 (1994) Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок (CEDAW) роз'яснює, що рівноправність жінок і чоловіків у шлюбі та сімейних відносинах передбачає рівні права та обов'язки подружжя, спільну відповідальність за виховання дітей, рівні майнові та економічні права, а також справедливі наслідки розірвання шлюбу. Комітет наголошує, що держави повинні забезпечити

²⁷⁸Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. Документ 995_207. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text

не лише формальну, а й фактичну рівність у сім'ї та вживати заходів для подолання стереотипних ролей жінок і чоловіків у сімейному та суспільному житті²⁷⁹.

Загальна рекомендація № 29 (2013) Комітету CEDAW визначає, що економічна залежність жінок у шлюбі та сімейних відносинах перешкоджає рівноправності. Вона підкреслює необхідність враховувати неоплачувану домашню та доглядову працю жінок і забезпечувати рівний доступ до майна, аліментів та пенсій у разі розлучення або розірвання партнерства.²⁸⁰

Посилаючись на загальну рекомендацію № 21 (1994) про рівність у шлюбі та сімейних відносинах, загальну рекомендацію № 29 (2013) про економічні наслідки вступу до шлюбу, сімейних відносин та їх розірвання, а також на свої попередні заключні зауваження (CEDAW/C/UKR/CO/8, п. 48), Комітет CEDAW рекомендує державі-учасниці внести зміни до національного законодавства з метою скасування будь-яких винятків стосовно мінімального віку вступу до шлюбу у 18 років як для жінок, так і для чоловіків, продовжувати проводити інформаційно-просвітницькі кампанії, зокрема серед ромських жінок і дівчат, і забезпечити відповідну віку інклюзивну освіту з питань сексуального й репродуктивного здоров'я та прав, у тому числі навчання щодо сучасних форм контрацепції для дівчат і хлопців-підлітків з метою запобігання ранній вагітності як основної причини дитячих шлюбів²⁸¹.

Також Комітет CEDAW рекомендує провести освітні та інформаційно-просвітницькі кампанії з метою усунення стереотипів щодо ролі та обов'язків жінок і чоловіків у сім'ї та суспільстві, прискорити прийняття законопроекту щодо боротьби з дискримінаційними гендерними стереотипами в засобах масової інформації та заохочувати працівників засобів масової інформації до позитивного зображення жінок як рушійної сили змін у політичному, економічному та соціальному житті держави-учасниці²⁸².

7.2. ДОСЯГНЕННЯ УКРАЇНИ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЖІНОК У СФЕРІ ЗМІНИ СОЦІАЛЬНИХ І КУЛЬТУРНИХ МОДЕЛЕЙ ПОВЕДІНКИ ЧОЛОВІКІВ І ЖІНОК У ВИХОВАННІ Й РОЗВИТКУ СВОЇХ ДІТЕЙ, У СФЕРІ ШЛЮБНИХ (ПАРТНЕРСЬКИХ) ВІДНОСИН (2022–2025 рр.)

У 2022–2025 рр. Україна ухвалила значну кількість нормативно-правових актів, спрямованих на підтримку рівності жінок і чоловіків у сім'ї та суспільстві, а також на протидію гендерним стереотипам. І це є позитивною практикою, адже протягом чотирьох років повномасштабної війни та соціально-економічних змін відбулися значні трансформації соціальних і культурних ролей жінок і чоловіків та розподілу сімейних обов'язків в Україні, що вимагає відповідного реагування з боку держави та адаптації державної політики.

Основні національні законодавчі та нормативно-правові акти, що регулюють зміну соціальних і культурних моделей поведінки чоловіків і жінок у вихованні й розвитку дітей, у сфері шлюбних (партнерських) відносин

- Указ Президента України «Про Стратегію людського розвитку» передбачає формування відповідального ставлення до батьківства, впровадження статевого виховання та програм підготовки молоді до подружнього життя, а також удосконалення законодавства щодо запобігання домашньому насильству²⁸³.
- Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року та затвердження операційного плану з її реалізації на 202–2024 роки» закладає принципи рівного доступу до економічних ресурсів та розподілу доглядової праці між чоловіками і жінками, зокрема через політику рівних відпусток і підтримку сімейних послуг²⁸⁴.

²⁷⁹ Загальні рекомендації ухвалені комітетом ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок (1-37), №21(1994). URL: <https://shorturl.at/VjNNU>

²⁸⁰ Загальні рекомендації ухвалені комітетом ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок (1-37), №29 (2013)/ URL: <https://shorturl.at/VjNNU>

²⁸¹ Concluding observations on the ninth periodic report of Ukraine. URL: https://ukraine.unwomen.org/sites/default/files/2023-09/cedaw_co.pdf.pdf

²⁸² Там само.

²⁸³ Про Стратегію людського розвитку: Указ Президента України від 2 червня 2021 року № 225/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/225/2021/print>

²⁸⁴ Про схвалення Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року та затвердження операційного плану з її реалізації на 2022–2024 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 серпня 2022 р. № 752-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/752-2022-%D1%80#n15>

- Розпорядження Кабінету Міністрів України «Деякі питання забезпечення досягнення Цілей сталого розвитку в Україні» передбачає підтримку розвитку інфраструктури дошкільної освіти та стимулювання рівного розподілу домашньої роботи й догляду за членами сім'ї²⁸⁵.
- Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів з реалізації у 2024–2027 роках Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року» спрямоване на підвищення народжуваності та створення комфортних умов для життя сімей і дітей, включно з розвитком публічної інфраструктури догляду²⁸⁶.
- Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання відшкодування вартості послуги з догляду за дитиною “муніципальна няня” на період воєнного стану та протягом трьох місяців після його припинення або скасування» забезпечує відшкодування вартості послуг догляду за дітьми на період воєнного стану та після його завершення, що підтримує баланс доглядової праці між членами сім'ї²⁸⁷.
- Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо підтримки сімей з дітьми та створення умов, які сприяють поєднанню материнства (батьківства) з професійною діяльністю» посилює підтримку сімей із дітьми та створює умови для поєднання батьківства з професійною діяльністю. Документ передбачає комплексне оновлення системи «дитячих» виплат від періоду вагітності до моменту зарахування дитини до школи і спрямований на послідовну підтримку сімей на кожному етапі²⁸⁸.
- Зміни до Закону України «Про рекламу» забороняють використання в рекламі, зокрема й тій, що стосується вакансій (прийому на роботу), тверджень і зображень, які є дискримінаційними й стереотипними щодо жінок і чоловіків. Це допомагає зменшити економічну та соціальну залежність жінок у сім'ї²⁸⁹.
- Закон України «Про медіа» встановлює вимоги до недискримінаційного контенту в ЗМІ, забороняє поширення сексизму та гендерної дискримінації, що впливає на формування соціальних ролей чоловіків і жінок у сім'ї²⁹⁰.
- Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії сприяння реалізації прав і можливостей осіб, які належать до ромської національної меншини, в українському суспільстві на період до 2030 року» передбачає підвищення рівня освіти ромських дівчат, просвітницькі програми для них та доступ до медичних послуг, що опосередковано сприяє запобіганню раннім шлюбам і зміцнює права дівчат із вразливих груп²⁹¹.
- Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Національної стратегії подолання гендерного розриву в оплаті праці на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації на 2023–2025 роки» передбачає вжиття заходів, спрямованих на поєднання професійної діяльності та сімейних обов'язків, розвиток гнучких форм зайнятості, розширення послуг догляду за дітьми, а також заохочення чоловіків брати участь у догляді за

²⁸⁵ Деякі питання забезпечення досягнення Цілей сталого розвитку в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 29 листопада 2024 р. (№1190-р). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1190-2024-%D1%80#Text>

²⁸⁶ Про затвердження плану заходів з реалізації у 2024–2027 роках Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 листопада 2024 р. № 1091-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1091-2024-%D1%80#Text>

²⁸⁷ Деякі питання відшкодування вартості послуги з догляду за дитиною «муніципальна няня» на період воєнного стану та протягом трьох місяців після його припинення або скасування: Постанова Кабінету Міністрів України № 664 від 07.06.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/664-2024-%D0%BF>

²⁸⁸ Про внесення змін до деяких законів України щодо підтримки сімей з дітьми та створення умов, які сприяють поєднанню материнства (батьківства) з професійною діяльністю: Закон України № 4681-IX від 05.11.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4681-20#Text>

²⁸⁹ Про внесення змін до Закону України «Про рекламу» щодо протидії дискримінації за ознакою статі: Закон України № 1750-IX від 10.09.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1750-20?>

²⁹⁰ Про медіа: Закон України № 2849-IX від 13.12.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20/ed20250801?>

²⁹¹ Про схвалення Стратегії сприяння реалізації прав і можливостей осіб, які належать до ромської національної меншини, в українському суспільстві на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 липня 2021 р. № 866-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2021-%D1%80#Text>

дітьми та виконанні сімейних обов'язків, що спрямовано на більш рівний розподіл неоплачуваної доглядової праці²⁹².

Важливим кроком у зміні соціокультурних моделей поведінки стала ратифікація Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами²⁹³, яка запровадила міжнародні стандарти захисту від насильства та закріпила обов'язок держави викоринювати упередження, звичаї та традиції, що ґрунтуються на ідеї неповноцінності жінки або стереотипних ролях чоловіків і жінок. Це створило правове підґрунтя для розробки Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року, яка визначає стратегічним пріоритетом подолання гендерних стереотипів через систему освіти, медіа та державне управління. Разом ці інструменти перевели питання гендерної рівності з площини декларативних заяв у площину обов'язкових до виконання державних програм, спрямованих на формування культури нульової толерантності до дискримінації та розвиток моделі рівноправного партнерства у сім'ї.

Європейська комісія влітку 2023 р. ініціювала план фінансування для України (Ukraine Facility Plan), спрямований на підтримку відновлення України з 2024 до 2027 р. Гендерний підхід наскрізно включено у розділ, присвячений людському капіталу. Серед пріоритетів цього розділу – сприяння збалансованому розподілу неоплачуваної роботи з догляду, підвищення доступності якісних послуг догляду за дітьми та літніми людьми.

Повномасштабна війна з 2022 р., безперечно, значно вплинула на зміну ролей жінок і чоловіків у шлюбі та партнерських відносинах. Варто підкреслити позитивну динаміку суспільного сприйняття розподілу гендерних ролей. За результатами національного Омнібусу Info Sapiens (лютий 2025), 64 % українців задоволені рівнем гендерної рівності, тоді як у 2020 р. цей показник становив 54 %²⁹⁴. Найбільше задоволені стосунками з партнером / партнеркою представники і представниці сімей із рівним розподілом фінансового внеску й домашньої роботи.

За даними ООН Жінки, попри складну ситуацію, жінки відіграють дедалі вагомішу роль у підтримці економіки, наданні гуманітарної допомоги та відновленні країни²⁹⁵.

В Україні спостерігається руйнування міфу про «слабку стать» завдяки масовій участі жінок у бойових діях та волонтерській діяльності, стереотип про жінку як виключно «об'єкт захисту» поступово послаблюється. Станом на 1 січня 2025 р. у лавах Збройних Сил України понад 70 тисяч жінок. Це на 20 % більше, ніж у 2022 році²⁹⁶. Суспільство почало сприймати жінку як активну захисницю та лідерку, що підтверджується зростанням кількості жінок на керівних посадах у армії до 6,5 тисяч²⁹⁷.

Зросла участь татів у догляді за дітьми всіх вікових категорій, зокрема в щоденному піклуванні, догляді за хворими дітьми, придбанні товарів для дітей, супроводі до садочка й школи, навчанні, прогулянках, спілкуванні тощо. Водночас жінки й надалі несуть основну відповідальність за домашню роботу та догляд²⁹⁸.

«Позитивні зміни точно є, їх видно, скажімо так, у звичайному житті, коли не читаєш у соцмережі, про те, як все погано. А в реальному житті це видно. Тати, які включені в догляд. Я бачу такі приклади, їх стало набагато більше. Це не настільки екзотично, як, наприклад, це було 10 років тому, 12 років тому» (Г1_P7_2).

²⁹² Про схвалення Національної стратегії подолання гендерного розриву в оплаті праці на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації на 2023–2025 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 вересня 2023 р. № 815-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/815-2023-%D1%80>

²⁹³ Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами № 2319-IX від 20.06.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text

²⁹⁴ Прес-реліз. Більшість українців та українок задоволені гендерною рівністю в Україні, тоді як 5 років тому таких було лише половина. URL: https://www.sapiens.com.ua/publications/socpol-research/340/Press_Release_7_03_UKR.pdf

²⁹⁵ Просування гендерної рівності під час війни в Україні: оновлена інформація про діяльність UN Women у 2023 році: Звіт ООН Жінки: [chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/](https://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/). URL: https://ukraine.unwomen.org/sites/default/files/2024-04/un_women_ar23_pdf_24.04.2024.pdf

²⁹⁶ Понад 5 500 жінок сьогодні служать на передовій – Сергій Мельник. URL: <https://mod.gov.ua/news/ponad-5-500-zhinok-sogodni-sluzhat-na-peredovij-sergij-melnyk>

²⁹⁷ На початок січня 2024 року в українській армії було майже 70 тисяч жінок: ZMINA від 2.04.2024. URL: <https://zmina.info/news/na-pochatok-sichnya-2024-roku-v-ukrayinskij-armiyi-bulo-majzhe-70-tysyach-zhinok/>

²⁹⁸ Роль чоловіків у батьківстві у час повномасштабної війни: Дослідження І. Волосевич, О. Максименко, травень 2023. URL: <https://euneighbourseast.eu/uk/news/publications/rol-cholovikiv-u-batkivstvi-u-chas-povnomashtabnoyi-vijny/>

Спостерігаються позитивні зміни, зокрема такі: а) зростання частки сімей із більш рівним розподілом обов'язків; б) руйнування стереотипів щодо «чоловічих» та «жіночих» професій; в) збільшення економічного внеску жінок та підвищення рівня їх економічної активності; г) підвищення задоволеності рівноправністю у сім'ї. Однак ці зміни не є системними через низку чинників та не долають структурну нерівність.

Важливу роль у зміні соціальних і культурних моделей поведінки жінок і чоловіків, просуванні партнерських відносин у сім'ї, відповідального батьківства та більш рівного розподілу домашньої і доглядової праці відіграють громадські організації, які співпрацюють із міжнародними організаціями та органами державної влади. Їхня діяльність охоплює організацію інформаційних кампаній, створення й реалізацію освітніх програм, роботу з чоловіками та батьками, проведення досліджень, адвокацію законодавчих змін, а також розвиток соціальних послуг для сімей. Зокрема, у цьому напрямі активно працює Фонд ООН у галузі народонаселення (UNFPA) в Україні у партнерстві з громадськими організаціями, органами місцевого самоврядування та державними органами. Діяльність організації спрямована на подолання гендерних стереотипів, просування гендерної рівності, залучення чоловіків до догляду за дітьми та формування рівноправних і ненасильницьких відносин у сім'ї²⁹⁹.

Одним із важливих напрямів роботи є програми із залучення чоловіків до відповідального батьківства та розподілу домашніх обов'язків. Зокрема, в Україні реалізується мережа батьківських просторів TatoHub, які спрямовані на підтримку відповідального батьківства, участі чоловіків у вихованні дітей, розвитку партнерських відносин у сім'ї та подолання гендерних стереотипів щодо ролей чоловіків і жінок. У межах цих програм проводяться тренінги, зустрічі для батьків, надається психологічна підтримка сім'ям, організуються освітні заходи, присвячені рівноправному партнерству та вихованню дітей³⁰⁰.

ЮНІСЕФ в Україні спільно з ГО «Дівчата» розробили пакет матеріалів для фахівців і фахівчинь, батьків та опікунів чи опікунок, а також дітей різного віку, щоб підтримати гендерно трансформаційні практики вдома та позитивну гендерну соціалізацію дітей і підлітків. Матеріали створені на основі пакету матеріалів зі сприяння гендерно трансформаційному батьківству, розробленому ЮНІСЕФ спільно з Міжнародною асоціацією «Крок за кроком»³⁰¹.

7.3. ПРОБЛЕМИ ТА ВИКЛИКИ, ЩО СТОЯТЬ ПЕРЕД УКРАЇНОЮ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЖІНОК У СФЕРІ ЗМІНИ СОЦІАЛЬНИХ І КУЛЬТУРНИХ МОДЕЛЕЙ ПОВЕДІНКИ ЧОЛОВІКІВ І ЖІНОК У ВИХОВАННІ Й РОЗВИТКУ СВОЇХ ДІТЕЙ, У СФЕРІ ШЛЮБНИХ (ПАРТНЕРСЬКИХ) ВІДНОСИН (2022–2025 рр.)

В українському суспільстві досі продовжують домінувати патріархальні стереотипи щодо розподілу сімейних ролей: на чоловіка покладається роль «захисника-годувальника», а на жінку – відповідальність за домашню працю та догляд за дітьми. Хоча трансформація цих уявлень відбувається, але дуже поступово.

«Щодо інших сімей, можна виокремити те, що жінка обов'язково повинна сидіти в декреті, а чоловік обов'язково повинен заробляти гроші. Помічаю серед моїх знайомих родин, що саме так побудовано відносини й порядок у сім'ї» (ГІ_P7_4).

«Найбільш поширеними, якщо говорити про це покоління моє, яке далі продовжує жити в сім'ях, то це все-таки жінка – берегиня, чоловік – здобувач коштів. Тобто, переважно в цих родинах якраз жінка має прати, готувати їсти, прибирати за дітьми. І, звичайно, що ходити на роботу. Якщо не ходити на роботу, то ще додаються обов'язки. Але що мене зараз радує – що молодь і сучасні сім'ї, я так дивлюсь по родині свого меншого сина, вони вже розподіляють обов'язки або виконують їх разом» (ГІ_P7_3).

²⁹⁹ Фонд ООН у галузі народонаселення: про нас. URL: <https://ukraine.unfpa.org/en/about-us-9302>

³⁰⁰ Фонд ООН у галузі народонаселення: гендерна рівність. URL: <https://ukraine.unfpa.org/en/topics/gender-equality?>

³⁰¹ Дорослішання без гендерних стереотипів: ЮНІСЕФ, січень 2024. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/documents/growing-up-without-gender-stereotypes>

Спостерігаються подвійні стандарти суспільних уявлень та очікувань щодо ролей жінок: з одного боку, під час війни на них покладаються обов'язки із забезпечення сім'ї та родини в тилу, з іншого – розширюється спектр інших ролей: військовослужбовиць, підприємниць, волонтерок. Проте професійна діяльність жінки досі сприймається скептично та як другорядна, порівняно з її «материнським обов'язком». Жінки часто опиняються перед необхідністю вибору між додатковим професійним навантаженням, так званою extra mile, та часом, проведеним із родиною. Іноді вибір на користь роботи не підтримують чоловік та/або інші члени родини, що створює додатковий тиск. Чоловікам у цьому плані, легше: вони рідше стикаються з осудом чи тиском, якщо роблять акцент на кар'єрі. Навпаки, суспільство тільки заохочує це³⁰².

«Стосовно суспільства, то наше суспільство має досить стереотипне бачення ролі жінок-військовослужбовиць. Саме в мене в частині, в принципі, якихось таких проблем немає. Але я бачу, як у нас навіть у соцмережах пишуть: “пішла в армію, щоб вийти заміж”. А якщо я не хочу заміж, я от з чоловіком пішла – то “ти пішла звабити іншого чоловіка”. А нащо мені зваблювати? В мене є уже чоловік – то “ти кинула дітей”. Тобто дуже складно. Якщо чоловік військовослужбовець – це герой, то жінці потрібно... Я не знаю, що потрібно» (ГІ_Р7_4).

Медіапростір є важливим чинником, що формує суспільні уявлення про гендерні ролі та норми, однак і в цій сфері прогрес відбувається дуже повільно. За даними дослідження Інституту масової інформації, 48 % українських медіа вдаються до сексистських, дискримінаційних та стереотипних висловлювань щодо жінок. Серед основних підсумків дослідження Інституту масової Інформації: 24 з 50 досліджених онлайн-медіа у своїх матеріалах про жінок використовують елементи мови ворожнечі, сексизму, дискримінаційної та стереотипної лексики; найчастіше редакції згадували про жінок у сексуалізованих описах, акцентували на віці, одязі та зовнішності або відтворювали стереотипний образ «господинь»³⁰³.

Згідно з аналізом українських медіаматеріалів, репрезентація військовослужбовиць часто відображає гендерно рольові стереотипи, включно із фокусом на зовнішніх рисах, «жіночності» та традиційних ролях (матері, доглядальниці), що може підсилювати усталені уявлення про їхню «особливу» роль у війні замість того, щоб представляти їх як повноцінних учасниць бойових операцій³⁰⁴.

«Масмедіа мають вплив на людей, і мені здається, з цим можна за допомогою засобів масової інформації щось робити. Хоча я поки не знаю, як. Тому що я дивлюся, що про роль жінок, зокрема, у політиці, у війську у нас досить багато виходить статей, передач, але я читаю під ними коментарі й іноді я їх просто закриваю. Дуже невтішно. Я дивлюсь, це пишуть не лише боти, а реальні люди. Якщо це дійсно реакція суспільства на роль жінки, то це дуже сумно і плачевно. Я не знаю, що з цим можна робити, але вода камінь точить, і напевно в інформаційному полі треба якось людям це все доносити» (ГІ_Р7_4).

У 2025 р. 1-й корпус Національної гвардії України «Азов» випустив серію рекрутингових роликів «А мій в Азові», які, на їхню думку, мали би спонукати чоловіків вступати до Збройних Сил України. Однак ці ролики містять стереотипний підхід до ролі жінок і чоловіків у захисті країни, гламурно зображають молодих жінок, наприклад, показують, як вони роблять зачіски в перукарні чи купують продукти на ринку³⁰⁵. У такий спосіб нівелюється суб'єктність жінок, адже акцент робиться не на їхніх суспільних ролях, а на стереотипних уявленнях.

³⁰² Кадровий голод у бізнесі: Анна Дерев'яно про те, чому жінки стануть ключем до відбудови України: медіа SPEKA, від 31.03.2026. URL: <https://eba.com.ua/kadrovij-golod-u-biznesi-anna-derev-yanko-pro-te-chomu-zhinky-stanut-klyuchem-do-vidbudovy-ukrayiny/>

³⁰³ Гендерна рівність через 134 роки. Як українські онлайн утверджують сексизм у медіапросторі: Яна Машкова від 21.08.2024. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/genderna-rivnist-cherez-134-roky-yak-ukrayinski-onlajny-utverdzhuyut-seksyzm-v-media-prostori-i63145?>

³⁰⁴ Репрезентація образів військовослужбовиць в українських медіа: Дарина-Марія Завгородня, Тамара Марценюк від 24.06.2024. URL: <https://nrps.ukma.edu.ua/article/view/314664/305548>

³⁰⁵ А мій в «Азові»: відео. URL: https://www.youtube.com/watch?v=Ai4Mg_o0DHE

«Часто жінці в армії надають сексуалізовану роль. Я часто зустрічала в соцмережах, навіть мені писали: “пішла штурмувати ширінки”. От такі в нас є стереотипи щодо жінок в армії. Або “чого ти туди поперлася, дітей покинула, обов’язок жінки – глядіти дітей”. Ось так дуже часто з таким можна зіткнутися» (ГІ_Р7_4).

Незважаючи на наявність стратегічних документів та законодавчих змін, в Україні зберігається структурна гендерна нерівність у сфері сімейних відносин та доглядової праці. Повномасштабна війна суттєво поглибила ці дисбаланси, посиливши фемінізацію доглядової праці та збільшивши навантаження на жінок. Чинні політики залишаються недостатньо інтегрованими й не забезпечують системного перерозподілу доглядової праці між державою та сім’єю.

«Треба по максимуму допомагати жінкам із дітьми, особливо малими, тому що це про садочки і школи, в яких часто жахливі умови в укриттях. Я бачу своїх колег, у яких малі діти, які мусять постійно забирати їх з тих садочків і шкіл, бо тривога, а там старий сирий підвал, де вони не хочуть, щоб дитина сиділа пів дня. Тобто інфраструктура оця, яка про догляд і освіту дітей. Що ще можна зробити, то це, звісно, про здоров’я, і те саме про інфраструктуру здоров’я, про доступність медичних послуг, наприклад, у селах, наприклад, у якихось там віддалених. Зараз прийшла весна, дороги зійшли разом зі снігом, спробуй там ще кудись доїхати транспортом. Доступність транспорту – чи може туди зайти, наприклад, мама з візочком, чи ні» (ГІ_Р7_1).

Дослідження «Working paper. Caring Forward»³⁰⁶ показало, що в Україні сформувалася системна криза догляду, пов’язана з руйнуванням або обмеженням інфраструктури догляду (дитячі садки, школи, лікарні); перекладанням функцій держави на сім’ї та непропорційним навантаженням на жінок.

Найбільш вразливими стали саме жінки, для яких війна не лише змінила побут і економічні умови, але й поставила перед ними нові виклики щодо виконання ролей у сім’ї, суспільстві та системі соціального захисту. Серед таких категорій жінок:

– дружини військовослужбовців, які фактично стали основними менеджерками сімейного життя, самотужки керують домогосподарствами, відповідають за управління сімейним бюджетом, організують побут, догляд за дітьми та родичами, освіту дітей, взаємодію з соціальними службам. Вони стикаються з невизначеністю щодо стану здоров’я та долі свого партнера в умовах війни, що створює психологічну напругу й тривалий стрес. Ще гірша ситуація з жінками, чоловіки яких загинули на війні і вони залишились єдиними годувальницями в сім’ї, де може бути не одна дитина та батьки чоловіка;

– жінки ВПО, які втратили житло, роботу, соціальні зв’язки та підтримку, опинилися на межі соціальної та економічної вразливості; вимушене переміщення ускладнило доступ до медичних послуг, освіти, працевлаштування та соціальних виплат, що особливо відчутно для тих, хто має залежних членів сім’ї (дітей, батьків старшого віку, людей з інвалідністю);

– жінки, у чиїх сім’ях є поранені або ветерани війни (дружини, партнерки та родичі), яким вони забезпечують комплексний догляд (фізичний та медичний, виконання реабілітаційних вправ, надання психологічної підтримки). Вони часто мають недостатній доступ до якісних реабілітаційних та соціальних послуг, що змушує покладатися на власні сили. Це відбувається системно і часто супроводжується відмовою від роботи, скороченням робочого часу, психологічними навантаженнями та соціальною ізоляцією.

«На жінок, у яких чоловіки служать, звалилась вся відповідальність і все навантаження. Тепер їм і фізично це все треба якось самим виконувати, навіть те, що ділилося раніше на двох. Або якщо, наприклад, ще залишається родина чоловіка, батьки, наприклад, а якщо батьки старі, то треба ще і обслуговувати його родину» (ГІ_Р7_1).

³⁰⁶ Working paper. Caring Forward. URL: https://eca.unwomen.org/sites/default/files/2024-11/unwomen_eca_escaropolicybriefonrecoverygenderandcarerresponsibilitiesinukraine_digital_draft6_v2.pdf

Україна: Новий звіт структури ООН Жінки та організації CARE підкреслює непропорційний вплив війни на жінок та спільноти меншин. URL: <https://shorturl.at/bYSxX>

У дослідженні «Доглядова праця в контексті всеохопної оборони» авторки Т. Медіна, Т. Коновалова та Д. Коркач зазначають, що для жінок, які перебувають на перетині оплачуваної та неоплачуваної сфер, проблеми доглядової праці стають «подвійним тягарем», який у часи війни починається з інфраструктурної кризи: нерівномірний доступ до закладів дошкільної освіти, лікарень та нестача укриттів перетворюють неоплачуваний домашній догляд на цілодобовий некомпенсований обов'язок без можливості підміни. На це, своєю чергою, накладаються організаційно-трудова складнощі, коли працівниці як доглядових професій, так і критичної інфраструктури стикаються з подвійними змінами, ненормованим графіком, нечітким визначенням посадових обов'язків і скороченням кадрів на тлі міграції, низької оплати праці та її затримок. Ці проблеми ще й фундаментально підживлюються гендерними стереотипами, де «жіночі» професії сприймаються як допоміжні, а домашня робота – як «природний обов'язок» жінки³⁰⁷.

«І коли тій жінці думати про якісь свої кар'єрні перспективи чи політику, якщо вона цілими днями тільки й займається тим, щоб дитину десь там забрати чи забезпечити їй те дистанційне навчання, коли немає електрики і так далі. Або лікувати її, бо вона сиділа там в холодній школі цілий день. Тому от стосовно всього, що пов'язано з дітьми, треба якомога краще розвантажити жінку і забезпечити інфраструктуру, і за це цілком може взятися як і місцева влада, так і держава, спонсоруючи певні речі» (Г1_P7_1).

«Якщо брати наше місто, спеціально облаштованих [місць немає], навіть у туалетах немає ніде пеленального столика. Немає, мабуть, закладу, в якому я не була хоча б один раз. Таких облаштованих місць немає». Також учасниця фокус-групи зазначила: «Я, до речі, пропонувала колись в міській раді створити такі осередки, де мами можуть залишити дитину на годинку, на дві, може на пів години, щоб там працювала, хай в робочий час лише, з восьмої до п'ятої години, вихователька, яка могла би бути з тою дитиною. Але щось мою таку ідею не підтримали. Питали, а де таке є, а де таке в нас в Україні є? Такого немає, – кажу, – але ну то й що, що немає, в нас буде перше, чого це не зробити? Тим більше у нас була можливість, були приміщення, гуртки були різні при нашому театрі. В мене є людина, яка би це робила... Хоча я вважаю, що це в містах було б класно, і воно б користувалося дуже великим опитом. Навіть це можна було якось оформлювати як послугу на платній основі. Це ж можна щось таке придумати і дохід в бюджет приносити ще. Чому б мама не залишила на дві години, щоб сходити в магазин?» (Г1_P7_3).

У своєму дослідженні О. Ткаліч, О. Дутчак та Н. Ломоносова наголошують на реальному зростанні навантаження у сфері соціальної роботи та серед молодшого медичного персоналу³⁰⁸, фіксуючи системне перевантаження, дефіцит кадрів і розширення невидимої частини доглядової праці. На рівні комунальних та інфраструктурних підприємств скорочення трансформуються в постійну недоукомплектованість змін, коли двоє-трьох працівників чи працівниць виконують роботу п'ятох, а відпустки чи лікарняний стають їм фактично недоступні – не через формальну заборону, а через відсутність можливості заміни³⁰⁹.

У більшості випадків догляд за пораненими, ветеранами здійснюють дружини, партнерки та родички, що підтверджує дослідження ГО «Принцип». Їхня праця є невидимою, неоплачуваною та фактично замінює частину функцій держави. Доглядова праця часто стає для цих людей повноцінною

³⁰⁷ Дослідження «Доглядова праця в контексті всеохопної оборони»: Т. Медіна, Т. Коновалова, Д. Коркач від 13.02.2026. URL: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/feminism-in-detail/doslidzhennya-doglyadova-pratsya-v-kontexti-vseohopnoi-oboroni-1342203.html>

³⁰⁸ «Одна за трьох: як працюють українські медсестри»: О. Ткаліч, О. Дутчак, Н. Ломоносова, 07. 04. 2025. URL: <https://commons.com.ua/uk/book/odna-za-troh-yak-pratsyuyut-ukrayinski-m/>; та «Вони чекають на нас. Вплив повномасштабної війни на соціальних працівни_ць.»: Н. Ломоносова, 11.03.2025. URL: <https://commons.com.ua/uk/cocialni-pracivnici-v-chasi-vijni/>

³⁰⁹ Дослідження «Доглядова праця в контексті всеохопної оборони»: Т. Медіна, Т. Коновалова, Д. Коркач від 13.02.2026. URL: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/feminism-in-detail/doslidzhennya-doglyadova-pratsya-v-kontexti-vseohopnoi-oboroni-1342203.html>

зайнятості, через що вони змушені залишати роботу, втрачають дохід, соціальні зв'язки та можливість відпочинку³¹⁰.

Дуже невтішна ситуація у прифронтових регіонах, де фактично відсутня інфраструктура, яка могла б розвантажити жінку, адже дитячі садки закриті, школи переведені на онлайн-навчання. На жінок лягає відповідальність організувати процес навчання та розпорядок усього дня дитини, що часто унеможливує оплачувану роботу. Усі ці проблеми посилюються енергетичною кризою, постійними обстрілами, хронічною втомою, відсутністю системної підтримки та психологічної допомоги, що зумовлює фізичне й емоційне виснаження жінок.

Тому окремим викликом, який постає внаслідок повномасштабної війни, є психологічне виснаження жінок. За даними досліджень, проведених ООН Жінки³¹¹, жінки, особливо внутрішньо переміщені особи та жінки з дітьми, частіше повідомляють про високий рівень тривоги, емоційного виснаження та депресії, ніж чоловіки. Доступ до послуг зі збереження психічного здоров'я залишається обмеженим, особливо у сільській місцевості, невеликих громадах, а також для жінок, які мають постійні доглядові обов'язки і не можуть фізично відвідувати відповідні служби.

«У місті-мільйоннику Харкові не працюють заклади дошкільної освіти, а що робити в такому випадку? Не вистачить на всіх нянь, приватних садків, бабусь, дідусів, і виходить, що в такій ситуації місто Харків живе п'ятий рік. Я не знаю, як жінки там виживають. Це першочергова задача для вирішення, щоб полегшити доглядову працю для жінок, які залишилися самі доглядати за дітьми, поки чоловіки у війську» (Г1_P7_2).

Варто зазначити, що економічне становище жінок характеризується високим рівнем нестабільності доходів, адже навіть незначні зміни – зростання цін, втрата надбавок або зменшення робочого часу через доглядову працю – можуть швидко призвести до браку коштів у сім'ї і поставити її на межу бідності. Неоплачувана доглядова праця фактично замінює частину соціальних послуг держави, що призводить до обмеження участі жінок у ринку праці та до формування гендерного розриву в доходах і пенсіях. Повномасштабна війна значно посилила ці процеси.

«Але в нас є велика проблема, яка стосується оплачуваної доглядової праці. І за кілька років, 5, 7, 10, вона постане перед нами в усій красі, тому що в доглядову працю і в освіту залучене в переважній більшості покоління, яке скоро відійде з ринку робочої сили. Це покоління [людей], яким зараз 50+, 60+, і що тоді? І про це держава має думати в першу чергу, тому що це буде величезна проблема для [сфери] освіти і для доглядової сфери. Вона зачепить не тільки садочки і школи, а й також лікарні, медичні установи. До нас підкрадається, підкочується колапс на ринку праці в цих сферах. І про це треба думати і будувати стратегію в першу чергу» (Г1_P7_2).

Ще один важливий аспект, що потребує уваги, – це проблема фіктивних шлюбів в Україні. Вона набула актуальності після запровадження воєнного стану та обмеження виїзду чоловіків призовного віку за кордон. В окремих випадках шлюб використовується не як інститут сім'ї, а як інструмент для отримання права на виїзд за кордон. Зазначена практика створює значні ризики, серед яких комерціалізація шлюбу, зловживання правом на сім'ю, правова невизначеність щодо наслідків таких шлюбів, а також потенційні випадки економічної експлуатації жінок. Особливе занепокоєння викликає гендерний вимір цієї проблеми, оскільки саме жінки стають об'єктами незаконних схем, що може супроводжуватися фінансовими домовленостями, психологічним тиском або введенням в оману.

Жінки з інвалідністю належать до групи підвищеного ризику, оскільки можуть бути більш вразливими до залучення у фіктивні або примусові шлюби. Аналіз повідомлень правоохоронних органів, судових рішень та журналістських матеріалів свідчить про формування під час воєнного стану організованих схем незаконного перетину державного кордону військовозобов'язаними чоловіками через укладення фіктивних шлюбів, зокрема з жінками з інвалідністю. У низці випадків жінок з

³¹⁰ За лаштунками турботи: близькі ветеранів та доглядова праця: Дослідження ГО «Принцип» від 22.02.2024. URL: <https://www.pryncyp.org/analytics/za-lashtunkamy-turboty-blyzki-veteraniv-ta-doglyadova-praczya/>

³¹¹ Три роки повномасштабної війни Росії в Україні загрожують надбанням, досягнутим за десятиліття боротьби за права жінок, їхній безпеці та значно погіршують доступ до економічних можливостей: А. Сердюк від 19.02.2025. URL: <https://shorturl.at/kNuhr>

інвалідністю використовували як формальну підставу для виїзду чоловіків за кордон як осіб, що супроводжують дружину з інвалідністю. За такі фіктивні шлюби передбачалася грошова винагорода, що свідчить про комерціалізацію інституту шлюбу та використання вразливого становища жінок з інвалідністю.³¹²

Такі випадки створюють ризики зловживань у правовій сфері, економічної експлуатації жінок, виникнення правових спорів щодо майна та аліментів, а також підвищує ймовірність гендерно зумовленого насильства й торгівлі людьми. Водночас чинне законодавство України не містить достатніх механізмів для запобігання укладенню фіктивних шлюбів та для належного захисту осіб, які можуть постраждати від таких практик. Зокрема відсутнє чітке правове визначення фіктивного³¹³ шлюбу, ефективні механізми їх виявлення і запобігання їм, а також належні гарантії захисту постраждалих жінок. Те саме стосується примусових шлюбів, адже органи реєстрації не мають повноважень оцінювати ризики примусу, а процедури визнання шлюбу недійсним є складними і не забезпечують швидкого захисту прав жінок.

В Україні відсутній правовий механізм визнання цивільного партнерства, що обмежує права партнерів, які не перебувають у зареєстрованому шлюбі. Ця проблема особливо загострилася під час війни, коли партнерки чи партнери військовослужбовців не визнаються членами сім'ї та не можуть отримувати відповідні соціальні виплати, дізнаватися інформацію про стан здоров'я, приймати медичні рішення або реалізовувати спадкові права.

14 травня 2025 р. Кабінет Міністрів України ухвалив та затвердив дорожню карту трансформацій у сферах верховенства права під час вступу до ЄС, зокрема п. 3.11 про дискримінацію щодо представників ЛГБТК+ спільноти, де було передбачено розроблення та прийняття закону, який визначає правовий статус реєстрованих партнерств, особисті немайнові та майнові права й обов'язки партнерів, їх захист, зі строком виконання в III кварталі 2025 року³¹⁴. Як наслідок, у Верховній Раді України було зареєстровано два законопроекти: «Про інститут реєстрованих партнерств» (№ 9103) та «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення їх у відповідність до вимог статей 8 та 14 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (Європейської конвенції з прав людини) та Регламенту Ради (ЄС) 2016/1104 про впровадження посиленої співпраці у сфері юрисдикції, застосовного законодавства та визнання та виконання рішень у справах майнових наслідків зареєстрованих партнерств» (№ 12252). Проте подальшого руху ці законопроекти не отримали.

Відсутність правового визнання партнерств має непропорційний вплив на жінок та чоловіків, оскільки саме жінки частіше опиняються в умовах економічної залежності, виконання доглядової праці, втрати партнера під час війни або необхідності догляду за пораненим партнером без належного юридичного захисту, який дає статус дружини.

Це створює ситуацію правової невизначеності та додаткової вразливості, коли жінки фактично виконують функції подружжя, але не мають відповідного правового захисту та гарантій. У результаті поглиблюється економічна та соціальна нерівність, а також посилюється гендерний розрив у доступі до ресурсів і можливостей. Тому вкрай необхідним є законодавче врегулювання партнерств як інструменту забезпечення рівності прав і соціального захисту, особливо в умовах війни та повоєнного відновлення.

Також у січні 2026 р. у Верховній Раді України був зареєстрований Проект нового Цивільного Кодексу України, який може мати суттєвий негативний вплив на забезпечення прав жінок, гендерної рівності та недискримінації. Зокрема, занепокоєння викликали положення щодо зниження шлюбного

³¹² Публікація Південного регіонального управління Держприкордонслужби України, 11.07.2023. URL: https://www.facebook.com/SouthernBorderUkraine/posts/pfbid0254Ci75wRxxXX5qoFjcG3ZqHT7cGGDqvnbiEi8MmTCsJBCmXrR77wY9qgMCRLZ84a6l?locale=ru_RU ; Фіктивний шлюб на людях з інвалідністю: поліцейські викрили злочинну схему перетину кордону військовозобов'язаними: Нац. Поліція України від 19.01.2025. URL: <https://npu.gov.ua/news/fiktyvnyi-shliub-na-liudiakh-z-invalidnistiu-politseiski-vykryly-zlochynnu-skhemu-peretynu-kordonu-viiskovozoboviazany> ; На Прикарпатті чоловік використав жінку з інвалідністю для втечі призовників за кордон: судово-юридична газета від 16.07.2025. URL: <https://sud.ua/uk/news/ukraine/336111-na-prikarpate-muzhchina-ispolzoval-zhenschinu-s-invalidnostyu-dlya-pobega-prizyvnikov-za-granitsu>

³¹³ Фіктивний шлюб: правові наслідки та відповідальність. І. Найда від 4.09.2025. <https://tinyurl.com/3d2ad2fp>

³¹⁴ Дорожня карта з питань верховенства права. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/UA_Dorozhnya_karta_z_pytan_verhovenstva_prava_2.pdf

віку (з 14 років), обмеження права на розірвання шлюбу під час вагітності жінки або протягом певного часу після народження дитини, правового статусу плоду та обмеження визнання фактичних сімейних відносин.

Після заяв правозахисних організацій, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про невідповідність змін інтересам дітей та міжнародним стандартам норму про зниження шлюбного віку вилучили. Однак у проєкті зберігається визначення шлюбу та фактичного сімейного союзу лише між різностатевими особами, що може посилювати дискримінацію осіб ЛГБТК+ і обмежувати права жінок у нестандартних сімейних формах. Інші потенційно дискримінаційні норми щодо репродуктивних прав або обмежень розлучення ще не внесені до остаточної редакції та перебувають на стадії обговорення. Зокрема, відбувається громадське обговорення нової редакції Цивільного кодексу України, законопроекти та порівняльні таблиці оприлюднені парламентом для аналізу й подання зауважень³¹⁵.

Одним із викликів залишається практика ранніх шлюбів серед ромських громад, що має серйозні наслідки для освіти, здоров'я, гендерної рівності та економічних можливостей дівчат і жінок. Незважаючи на офіційний мінімальний шлюбний вік в Україні (18 років), фіксуються випадки укладення шлюбів з участю осіб молодше 18 років у ромських³¹⁶ спільнотах, часто без повністю добровільної згоди. Ранні шлюби, зокрема примусові, у ромській громаді пояснюють «традицією» і вважають «природними», а ромські дівчата сприймають їх як «нормальні». Це посилюється високим рівнем бідності та дискримінації як всередині ромських громад, так і зовні³¹⁷.

UNICEF у своєму регіональному огляді «Europe & Central Asia»³¹⁸ фіксує значно вищі фактичні показники ранніх шлюбів серед ромських дівчат, порівняно з офіційною статистикою, що пов'язано з низькою реєстрацією традиційних шлюбів у цих громадах. Через брак статистики щодо ромів, вони залишаються невидимими для держави, надавачів соціальних послуг, що значно ускладнює розв'язання проблеми ранніх шлюбів.

Окрім того, значна частина ромської спільноти не має офіційних документів, таких як паспорти, свідоцтва про народження або документи про освіту. Це створює низку структурних бар'єрів для реалізації їхніх прав, зокрема доступу до освіти, права на офіційний шлюб і доступу до державних послуг. Особливо вразливими стають жінки та діти ромської спільноти, які потребують медичної допомоги, соціальної підтримки або освітніх послуг.

Сучасні польові дослідження, зокрема гендерний аналіз, проведений ГО «Голос Ромні», свідчать, що традиційні практики, включно з ранніми шлюбами та пов'язаними соціальними нормами, продовжують обмежувати доступ ромських дівчат до освіти, медичних та правових послуг, поглиблюючи їхню вразливість і економічну залежність³¹⁹.

«Мабуть, аби здолати стереотипне мислення суспільства про роль жінки в сім'ї й не тільки, треба долучати до цього освітні заклади. Щоб із дитячого садочка й початкової школи вчителі не нав'язували дівчаткам, що вони мають готувати, прибирати й народжувати дітей, що мають гратися ляльками, а хлопчики машинками. Бо дівчата нічого нікому не повинні. І в школі я ввела б урок "Основи гендерної рівності" чи щось в тому роді (назва схематична). Є ж "Християнська етика", до прикладу. А воно ж теж "сіє" той патріархат» (ГІ_Р7_4).

7.4. ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 7

Україна здійснила низку законодавчих та стратегічних кроків для забезпечення рівності жінок і чоловіків у сім'ї та суспільстві: прийняла Стратегію людського розвитку, Державну стратегію рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, Національну стратегію подолання гендерного розриву в оплаті праці, зміни до Закону «Про медіа», ратифікувала Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству

³¹⁵Громадське обговорення проєктів книг, концепції Цивільного кодексу України: від 27.11.2025. URL: <https://www.rada.gov.ua/documents/gromadske-obgovorennia/268533.html>

³¹⁶Voices from Ukraine. Assessment findings and recommendations. 2024. URL: https://ukraine.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/2025-03/Voices%20from%20Ukraine_Report_2024_0.pdf

³¹⁷Voices from Ukraine. Assessment findings and recommendations. 2024. URL: https://ukraine.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/2025-03/Voices%20from%20Ukraine_Report_2024_0.pdf

³¹⁸Запобігання дитячим шлюбом: ЮНІСЕФ. URL: <https://www.unicef.org/eca/what-we-do/child-marriage?>

³¹⁹Дослідження «Ідентичність. Гендерні аспекти і традиції»: ГО «Голос Ромні», 2024. URL: <https://voicefromromni.com.ua/doslidzhennya/>

стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами тощо. Розробка та реалізація програм, спрямованих на відповідальне батьківство, підтримку сімей із дітьми, сприяли поступовому зростанню суспільної обізнаності щодо рівноправного розподілу сімейних обов'язків. Проте чинні політики залишаються недостатньо інтегрованими та не забезпечують системного перерозподілу доглядової праці між державою, ринком і сім'єю. Війна в Україні не лише змінила безпекову ситуацію в державі, а й трансформувала соціальну структуру, особливо в контексті ролей жінок. Можна зробити такі висновки щодо реалізації прав жінок у воєнний час у сфері зміни соціальних і культурних моделей поведінки чоловіків і жінок у вихованні й розвитку своїх дітей та у сфері шлюбних (партнерських) відносин в Україні.

Стереотипи та подвійні стандарти. У суспільстві й надалі зберігаються патріархальні уявлення про «чоловічі» та «жіночі» ролі: жінок передусім сприймають крізь призму материнства та виконання доглядових обов'язків, а чоловіків – через кар'єрну реалізацію та функцію захисника. Водночас ці уявлення поступово трансформуються. Жінки активно беруть участь у військових, волонтерських та економічних процесах, що підтверджується статистичними даними, і таким чином руйнують стереотип про «слабку стать». Чоловіки ж переважно залишаються в суспільному уявленні в ролі захисників і годувальників, що посилюється умовами війни. Водночас спостерігається поступове зростання їхньої участі в догляді за дітьми та виконанні домашніх обов'язків. Отже, відбувається повільна, але помітна зміна гендерних ролей у суспільстві, хоча традиційні уявлення все ще мають значний вплив.

Сексуалізація та фемінізація ролей жінок. Важливу роль відіграло прийняття закону «Про медіа» та змін до закону «Про рекламу», що перешкоджають поширенню сексизму та гендерної дискримінації і впливають на формування соціальних ролей чоловіків і жінок у сім'ї. Проте в медіапросторі продовжують демонструватися стереотипні образи жінок з акцентом на їхній зовнішності, «жіночності» та традиційних ролях доглядальниць і матерів замість показу їхнього реального професійного й суспільного внеску. Це підсилює гендерні стереотипи, знецінює суспільну суб'єктність жінок, а також створює додатковий психологічний тиск на жінок, які беруть активну участь у захисті та відновленні країни.

Криза системи догляду. Війна суттєво загострила структурну нерівність у сфері догляду, непропорційно збільшивши навантаження на жінок, зокрема внутрішньо переміщених осіб, дружин військовослужбовців, а також родичок поранених і ветеранів. Основними проявами цієї проблеми є обмежений або відсутній доступ до послуг догляду, освіти та охорони здоров'я, погіршення економічного становища домогосподарств, а також зростання емоційного, психологічного і фізичного навантаження на жінок. Це свідчить про системний характер гендерної нерівності у сфері догляду та підкреслює нагальну потребу в упровадженні комплексних політик і рішень, спрямованих на її подолання.

Військовий стан та обмеження виїзду чоловіків призовного віку спричинили активізацію фіктивних та примусових шлюбів, що використовуються не як інститут сім'ї, а як інструмент обходу законодавчих обмежень. Жінки, особливо з інвалідністю, опиняються в групі підвищеного ризику комерціалізації шлюбу, економічної експлуатації та ймовірного гендерного насильства. Чинні нормативні акти України не містять достатніх механізмів запобігання цій проблемі та захисту вразливих груп жінок.

Правове визнання партнерств та ризику дискримінації. Відсутність легального механізму цивільних партнерств обмежує права партнерів і партнерок, які не перебувають у зареєстрованому шлюбі, особливо у сферах соціального захисту, медичних рішень та спадкових прав. Найбільше це позначається на жінках, які стикаються з економічною залежністю, необхідністю догляду за пораненими партнерами або втратою партнера під час війни. Тому необхідне законодавче врегулювання партнерств як інструменту забезпечення рівності прав і соціального захисту. Проект нового Цивільного кодексу України потребує вдосконалення, зокрема щодо забезпечення гендерної рівності, недискримінації осіб ЛГБТК+ та репродуктивних прав.

Загроза зростання кількості ранніх шлюбів та зниження шлюбного віку. Попри офіційний мінімальний вік шлюбу (18 років), практика ранніх шлюбів залишається поширеною серед ромських та маргіналізованих спільнот. Ранні шлюби обмежують доступ дівчат до освіти, медичних та правових послуг, поглиблюють їхню економічну залежність та соціальну вразливість. Статистика офіційно не фіксує всіх випадків через низьку реєстрацію традиційних шлюбів у ромській громаді, що ускладнює формування ефективної політики.

7.5. РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО РОЗДІЛУ 7

Для забезпечення прав жінок у вихованні й розвитку своїх дітей, розвитку партнерських відносин на виконання Україною міжнародних зобов'язань відповідно до Конвенції ООН (CEDAW), рекомендується вжити на державному та регіональному рівнях зазначених нижче заходів.

- Посилити механізми моніторингу й контролю виконання національних стратегій, планів дій та політик у сфері гендерної рівності на національному та місцевому рівнях, оскільки значна частина документів залишається декларативною. Доцільно запровадити регулярну публічну звітність органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо виконання програм і стратегій, із використанням гендерно чутливих показників, чітких строків та покрокових цілей. Важливо також забезпечити інституційну спроможність відповідальних органів, зокрема через обов'язкове навчання державних службовців та призначення відповідальних осіб за реалізацію політик.

- До процесу моніторингу доцільно системно залучати громадські організації та незалежних експертів для проведення громадського контролю й оцінювання ефективності державної політики у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. Також варто налагодити співпрацю з громадським сектором, міжнародними організаціями й активно залучати їх до проведення інформаційних і просвітницьких кампаній та заходів.

- Окрему увагу слід приділити розвитку системи гендерно дезагрегованої статистики у співпраці з Державною службою статистики України, оскільки відсутність актуальних статистичних даних за статтю, віком, статусом внутрішньо переміщених осіб, інвалідністю та іншими соціальними характеристиками значно ускладнює проведення якісного гендерного аналізу бюджетних програм та оцінювання їх впливу на різні групи жінок і чоловіків.

- Розвивати доступну інфраструктуру з метою розвантаження жінок від доглядової праці та сприяння їх професійній реалізації.

- Розвивати гнучкі форми дошкільної освіти: збільшувати кількість ясельних груп, груп короткотривалого перебування у дитячих садках. Також відкривати подовжені або чергові групи в садках, школах, створювати «дитячі кімнати» та «кімнати для годування» при ЦНАПах, закладах надання послуг, хабах для ВПО тощо. Важливою умовою є облаштування при всіх доглядових закладах безпечних і сучасних укриттів.

- Інвестувати насамперед у швидке відновлення, розширення та будівництво закладів дошкільної освіти, доглядової інфраструктури за людьми старшого віку та людьми з інвалідністю, щоб жінкам було легше отримати доступ до оплачуваної роботи.

- Запроваджувати програми підтримки жінок, які виконують інтенсивну доглядову працю: створювати «мобільні соціальні служби» шляхом закупівлі соціальних послуг чи залучення волонтерських мереж; у прифронтових регіонах, де не працюють школи та садки, організувати простори тимчасового догляду за дітьми, групи взаємодопомоги сімей та громадські хаби, де батьки можуть по черзі доглядати за дітьми.

- Забезпечувати транспортну доступність: організувати соціальні маршрути, соціальні таксі до лікарень, реабілітаційних центрів, соціальних установ, щоб скоротити час, який жінки витрачають на супровід рідних.

- Запроваджувати гнучкі формати та графіки роботи як інструмент збереження економічної активності для вразливих жінок (гендерночутливий розпорядок трудового дня), створювати можливості для дистанційної роботи, гнучкого графіка, неповної зайнятості, індивідуальних графіків роботи для працівників та працівниць, які здійснюють догляд за дітьми, пораненими або родичами старшого віку.

- Створювати групи взаємодопомоги для спільнот родин ветеранів та ВПО для обміну досвідом, взаємопідтримки та психологічного розвантаження, організувати можливості для психологічної підтримки, зокрема й онлайн.

- Системно збирати й аналізувати гендерночутливі дані щодо розподілу неоплачуваної домашньої та доглядової праці, проводити регулярні національні дослідження, а також включати відповідні показники до державної статистики та місцевих програм розвитку.

- Запровадити чіткі механізми моніторингу й притягнення до відповідальності за поширення сексистського контенту. Проводити просвітницькі кампанії для журналістів щодо подолання гендерних стереотипів, висвітлювати реальну суб'єктність та експертність жінок у процесах захисту, політики,

відновлення країни та громадській діяльності. Також держава має підтримувати виробництво контенту, що відображає різноманітні ролі жінок, зокрема їхню участь у сфері безпеки, відновлення та прийняття рішень. Особливу увагу слід приділити захисту жінок у публічному просторі від онлайн-цькування та гендерно зумовленого насильства, у тому числі шляхом удосконалення механізмів регулювання цифрових платформ.

- Запровадити законодавчі та адміністративні механізми для запобігання фіктивним та примусовим шлюбом та для захисту жінок, особливо з інвалідністю, від економічної експлуатації та гендерно зумовленого насильства. Зокрема слід виробити механізми превенції, спрощені процедури скасування фіктивного та примусового шлюбів та ефективні інструменти захисту постраждалих.

- Прийняти законодавчий механізм визнання цивільних партнерств із гарантіями рівних прав партнерів, включно із захистом ЛГБТК+ осіб та забезпеченням репродуктивних прав. Проект нового Цивільного Кодексу України та інших нормативно-правових документів має бути вдосконалений для забезпечення гендерної рівності, недискримінації ЛГБТК+ осіб та захисту репродуктивних прав.

- Запровадити гендерно-правову експертизу проєктів нормативно-правової бази задля мінімізації внесення дискримінаційних норм у нормотворення.

- Здійснити моніторинг фіксації випадків ранніх шлюбів, організувати інформаційно-просвітницькі програми щодо прав ромів, необхідності та процедури отримання документів, що посвідчують особу, як гарантії доступу до освіти, правової та медичної допомоги, забезпечити доступну освіту щодо репродуктивного та сексуального життя для запобігання ранній вагітності як однієї з причин ранніх шлюбів.

- Розробити просвітницькі програми та інформаційні кампанії щодо заохочення відповідального батьківства, що стимулюватиме чоловіків брати відпустки по догляду за дитиною або брати участь у реабілітації поранених родичів, руйнуючи стереотип, що «догляд – це суто жіноча справа».

РОЗДІЛ 8. МОНІТОРИНГ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЖІНОК У ВОЄННИЙ ЧАС У СФЕРІ ПРИПИНЕННЯ ВСІХ ВИДІВ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ Й ЕКСПЛУАТАЦІЇ ЖІНОК В УКРАЇНІ (2022–2025 рр.)

8.1. МІЖНАРОДНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ УКРАЇНИ ВІДПОВІДНО ДО КОНВЕНЦІЇ ООН ТА ЗАКЛЮЧНИХ ЗАУВАЖЕНЬ КОМІТЕТУ ООН У СФЕРІ ПРИПИНЕННЯ ВСІХ ВИДІВ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ Й ЕКСПЛУАТАЦІЇ ЖІНОК В УКРАЇНІ

Стаття 6 Конвенції ООН (CEDAW)

Держави-сторони вживають усіх відповідних заходів, включаючи законодавчі, щодо припинення всіх видів торгівлі жінками та використання проституції жінок.

Посилаючись на свою загальну рекомендацію № 38 (2020) щодо торгівлі жінками та дівчатами в контексті глобальної міграції, Комітет CEDAW рекомендує державі-учасниці:

а) забезпечити виконання Закону України «Про протидію торгівлі людьми» і відповідних нормативно-правових актів (CEDAW/C/UKR/9, п. 138) та повну реалізацію Концепції Державної соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2025 року (2020 р.), надати національному координаційному механізму та місцевим координаційним радам достатні кадрові, технічні та фінансові ресурси, а також створити систему збирання даних;

б) активізувати зусилля з усунення ризиків торгівлі людьми для жінок і дівчат, зокрема тих, які перебувають у районах, уражених конфліктом, мають статус біженок, перебувають у державних установах і тих, які належать до ромської національної меншини; вдосконалити послуги з надання документів, що посвідчують особу, дівчатам у державних установах та ромським дівчатам, а також підвищити ефективність інформаційно-просвітницької діяльності та двосторонню регіональну й міжнародну співпрацю з державами транзиту та визначення українських жінок і дівчат-біженок з метою запобігання торгівлі людьми;

в) забезпечити співпрацю з регіональними та міжнародними організаціями з метою запобігання торгівлі жінками та дівчатами з числа українських біженців та надання допомоги постраждалим;

d) надавати тимчасове житло жінкам і дівчатам, які постраждали від торгівлі людьми, на строк більше трьох місяців незалежно від їхньої здатності чи бажання співпрацювати з органами прокуратури, а також надавати безоплатну правову допомогу, доступ до належного відшкодування збитків, захисту, притулків, житла, соціальної допомоги та захисту, можливостей для здобуття освіти, працевлаштування, медичного обслуговування, психосоціальних консультацій та отримання документів, що посвідчують особу, а також полегшити їм доступ до процедур возз'єднання із сім'ями та надання притулку.

8.2. ДОСЯГНЕННЯ УКРАЇНИ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЖІНОК У СФЕРІ ПРИПИНЕННЯ ВСІХ ВИДІВ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ Й ЕКСПЛУАТАЦІЇ ЖІНОК (2022–2025 рр.)

Україна протидіє торгівлі людьми та експлуатації жінок на основі таких міжнародних та національних нормативно-правових актів:

- -Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності³²⁰ (Протокол ратифіковано Законом України № 1433-IV (1433-15) від 04.02.2004 р.);
- Конвенція Ради Європи «Про заходи щодо протидії торгівлі людьми» (Конвенцію ратифіковано Законом № 2530-17 від 21.09.2010 р.)³²¹;
- Конституція України³²²;
- Закон України «Про протидію торгівлі людьми»³²³ (останні зміни в грудні 2022 р.);
- Постанова Кабінету Міністрів України від 18.01.2012 № 29 «Про національного координатора у сфері протидії торгівлі людьми»³²⁴;
- Постанова Кабінету Міністрів України від 23 травня 2012 р. № 417 «Про затвердження Порядку встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми»(останні зміни в травні 2021 р.)³²⁵;
- Наказ Міністерства соціальної політики України від 18.06.2012 № 366 «Про затвердження форм заяв про встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, журналу реєстрації заяв осіб, які мають намір отримати статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми, розписки про нерозголошення відомостей, облікової картки особи, яка вважає себе постраждалою від торгівлі людьми, журналу реєстрації видачі довідок про встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми»³²⁶ (останні зміни в березні 2016 р.);
- Постанова Кабінету Міністрів України від 22.03.2012 № 783 «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми»³²⁷ (останні зміни в лютому 2020 р.);

³²⁰ Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_791#Text

³²¹ Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми. 2530-17. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_858#Text

³²² Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

³²³ Про протидію торгівлі людьми: Закон України від 20.09.2011 року № 3739-I. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17#Text>

³²⁴ Про національного координатора у сфері протидії торгівлі людьми: Постанова Кабінету Міністрів України від 18.01.2012 р. № 29. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/29-2012-%D0%BF#Text>

³²⁵ Про затвердження Порядку встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми: Постанова Кабінету Міністрів України від 23 травня 2012 № 417. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/417-2012-%D0%BF#Text>

³²⁶ Про затвердження форм заяв про встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, журналу реєстрації заяв осіб, які мають намір отримати статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми, розписки про нерозголошення відомостей, облікової картки особи, яка вважає себе постраждалою від торгівлі людьми, журналу реєстрації видачі довідок про встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми: Наказ Міністерства соціальної політики України від 18.06.2012 № 366. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1133-12#Text>

³²⁷ Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми: Постанова Кабінету Міністрів України від 22.03.2012 № 783. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/783-2012-%D0%BF#Text>

- Постанова Кабінету Міністрів України від 25.07.2012 № 660 «Про затвердження Порядку виплати одноразової матеріальної допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми»³²⁸ (останні зміни в листопаді 2016);
- Кримінальний кодекс України (останні зміни, що стосуються експлуатації дитини (статті 150, 151) в серпні 2023 р.)³²⁹;
- Наказ Міністерства соціальної політики України від 30.07.2013 № 458 «Про затвердження стандартів надання соціальних послуг особам, які постраждали від торгівлі людьми» (зі змінами)³³⁰;
- Державна цільова соціальна програма протидії торгівлі людьми на період до 2025 року³³¹, затверджена Кабінетом Міністрів України 2 червня 2023 р. (розпорядження № 496-р).

Кабінет Міністрів України 2 червня 2023 р. затвердив Державну цільову соціальну програму протидії торгівлі людьми на період до 2025 року,³³² метою якої є удосконалення механізмів запобігання торгівлі людьми, підвищення ефективності виявлення осіб, які вчиняють злочини в цій сфері, захист прав постраждалих та надання їм допомоги.

Основні напрями роботи держави у сфері протидії торгівлі людьми

1. Превентивні заходи (дослідження), співробітництво організацій, пом'якшення чинників, які зумовлюють торгівлю людьми.

2. Допомога та надання підтримки постраждалим від торгівлі людьми (захист, забезпечення дотримання основних прав; інформування, правовий захист під час кримінального провадження справи; фізична, психологічна та соціальна реабілітація постраждалих, медична допомога, надання житла; матеріальна допомога, допомога у працевлаштуванні та здобутті освіти, матеріальна компенсація заподіяної шкоди).

3. Кримінальне переслідування торговців людьми (припинення повторної торгівлі людьми, протидія нелегальній міграції; притягнення до кримінальної відповідальності фізичних та юридичних осіб).

Постраждали від торгівлі людьми отримали право на безоплатну вторинну правничу допомогу (БВПД) в Україні з 3 серпня 2023 р. Згідно із Законом України від 10.04.2023 № 3022-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення доступу до безоплатної правничої допомоги» стаття 14 «Суб'єкти права на безоплатну вторинну правничу допомогу» Закону України «Про безоплатну правничу допомогу» була доповнена пунктом, який включає осіб, що постраждали від торгівлі людьми³³³.

В Україні постраждали від торгівлі людьми мають право на такі соціальні послуги: надання притулку, тимчасове перебування в реінтеграційних закладах, психологічну підтримку, психотерапевтичну допомогу, медичну допомогу, супровід у суді, відновлення документів, юридичну допомогу у вирішенні правових справ, навчання, працевлаштування, соціальну підтримку, пов'язану з поверненням до життя в суспільстві, розвиток соціальних навичок і вмінь, фінансову та гуманітарну допомогу. Іноземець та особа без громадянства, якій встановлено статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми на території України, крім вище зазначених прав, має право на безоплатне отримання послуг перекладача, тимчасове перебування в Україні строком до трьох місяців, який може бути продовжено у разі необхідності, постійне проживання на території України в порядку, встановленому законодавством.

³²⁸Про затвердження Порядку виплати одноразової матеріальної допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми: Постанова Кабінету Міністрів України Постанова Кабінету Міністрів України від 25.07.2012 № 660. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/660-2012-%D0%BF#Text>

³²⁹ Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

³³⁰ Про затвердження стандартів надання соціальних послуг особам, які постраждали від торгівлі людьми: Міністерства соціальної політики України від 30.07.2013 № 458. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1327-13#Text>

³³¹ Державна цільова соціальна програма протидії торгівлі людьми на період до 2025 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/496-2023-%D1%80#Text>

³³² Про затвердження Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми до 2025 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 2 червня 2023 р. № 496-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/496-2023-%D1%80#Text>

³³³ Про безоплатну правничу допомогу: Закон України від 02.06.2011 № 3460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>

Щороку в Україні збільшується кількість людей, яким встановлено статус особи, постраждалої від торгівлі людьми (на основі Закону України «Про протидію торгівлі людьми» та відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 23 травня 2012 р. № 417 «Про затвердження Порядку встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми»).

Таблиця 8.1

Кількість осіб, яким Національною соціальною сервісною службою України встановлено статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми³³⁴

Рік	К-сть осіб	Жінок	Дівчат
2022 р.	47	19	1
2023 р.	118	47	9
2024 р.	182	67	5
2025 р.	585	44	8

Різке збільшення кількості чоловіків, які отримали цей статус під час повномасштабного вторгнення агресора в Україну, пов'язано з тим, що статус нерідко надається особам, які звільнені з полону, а це найчастіше саме чоловіки.

В Україні діють безоплатні гарячі лінії: Урядова гаряча лінія з питань протидії торгівлі людьми, запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству щодо дітей – цілодобово за телефонним номером 1547³³⁵, а також Національна гаряча лінія з протидії торгівлі людьми та консультування мігрантів – щодня з 7:00 до 22:00 за номером 527 з мобільного або 0800107527 зі стаціонарного телефону³³⁶.

Україна активно розвиває міжнародну співпрацю. Зокрема активно співпрацює з Групою експертів Ради Європи з протидії торгівлі людьми (GRETA) та Інтерполом, долучилась до проекту I-Force, спрямованого на навчання вітчизняних правоохоронців сучасних методик ведення розслідувань. Триває розвиток діалогу з FRONTEX із питань протидії транскордонній злочинності. Одним зі стратегічних партнерів залишається Європол, а також відбувається активна взаємодія з аналітичними проектами «Phoenix» та «Twins», а також Європейським центром протидії контрабанді мігрантів. Україна долучилась до ініціативи Європолу щодо створення двох спільних оперативних груп: одна спрямована на протидію діяльності кримінальної мережі, причетної до торгівлі жінками з метою сексуальної експлуатації в Європейському Союзі, інша – на виявлення та протидію використанню українських громадян у схемах вторинного переміщення мігранток і мігрантів у межах ЄС. У грудні 2025 р. Міністр соціальної політики, сім'ї та єдності України провів зустріч із Головою Програмного Офісу Управління ООН з питань наркотиків і злочинності (УНЗ ООН) в Україні, під час якої сторони обговорили подальші кроки в протидії торгівлі людьми в умовах війни та координацію підтримки, необхідної Україні для наближення до стандартів ЄС.³³⁷

8.3. ПРОБЛЕМИ ТА ВИКЛИКИ, ЩО СТОЯТЬ ПЕРЕД УКРАЇНОЮ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЖІНОК У СФЕРІ ПРИПИНЕННЯ ВСІХ ВИДІВ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ Й ЕКСПЛУАТАЦІЇ ЖІНОК (2022–2025 рр.)

Згідно зі статистичними даними Національної поліції, впродовж 2020–2023 рр. та 11 місяців 2024 р. підрозділами Національної поліції України внесено відомості до ЄРДР щодо 828 кримінальних правопорушень, передбачених статтею 149 (Торгівля людьми) Кримінального кодексу України.

³³⁴ Офіційна інформація на сайті Національної соціальної сервісної служби України. URL: <https://nssu.gov.ua/protidiya-torgivli-lyudmi/kilkist-osib-yakim-nacsocsluzhboyu-vstanovleno-status-osobi-yaka-postrazhdala-vid-torgivli-lyudmi>

³³⁵ Гаряча лінія з питань протидії торгівлі людьми, запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству щодо дітей. URL: <https://1547.ukc.gov.ua/>

³³⁶ Національна гаряча лінія з протидії торгівлі людьми та консультування мігрантів. URL: <https://www.527.org.ua/>

³³⁷ Протидія торгівлі людьми. Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України. URL: <https://www.msp.gov.ua/about/klyuchovi-napryamy/protydiya-torhivli-lyudmy>

**Кількість кримінальних правопорушень,
передбачених статтею 149 (Торгівля людьми) КК України³³⁸.**

Стаття КК України	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.
149	212	232	134	148	102

Зазначені відомості свідчать про те, що після повномасштабного військового вторгнення рф в Україну у 2022 р., кількість виявлених випадків торгівлі людьми зменшилася на 57,8 % у порівнянні з 2021 р. Але фактична кількість постраждалих осіб може бути значно більшою, ніж зафіксовано офіційно. Постраждали можуть не звертатися до відповідних органів із кількох причин: через відсутність каналів комунікації, сором, якщо є загроза бути впізнаною, через страх, що ситуація може погіршитися, через недовіру до системи допомоги, через відсутність навичок ідентифікації злочину торгівлі людьми тощо³³⁹.

«Треба весь час працювати, щоб залучати дівчат і жінок до профілактики, бо це одна з найуразливіших категорій, особливо якщо це дівчата й жінки із тимчасово окупованих територій. У нас [громадські організації] були дуже страшні, сумні випадки потрапляння в ситуації експлуатації, торгівлі людьми, гендерно зумовленого насильства. Ми безперечно працюємо із цією категорією. Є випадки, коли жінки відмовляються від допомоги. Іноді причина цього – побоювання переслідування державних органів, щоб не звинуватили у зраді, бо її змушували надавати медичну допомогу окупантам.

Взагалі співпраця з правоохоронними органами – це одне з найбільш важливих питань, бо, на жаль, більшість постраждалих дівчат і жінок, з якими ми [громадські організації] працюємо, не хочуть співпрацювати з правоохоронцями, навіть бояться подаватися на статус постраждалої особи через попередній особистий негативний досвід, пов'язаний з іншими життєвими ситуаціями.

Я знаю кілька випадків, що злочинців затримують, оголошують їм підозру, а потім випускають під заставу. І людина, яка була в експлуатації, взагалі губиться, зникає, втікає, не виходить на контакт» (Г1_P8_6).

На зменшення виявлених кримінальних правопорушень вказаної категорії злочину також могли вплинути такі чинники:

- збройна агресія рф проти України;
- неможливість ведення діяльності Національною поліцією на тимчасово окупованих територіях;
- виконання Національною поліцією інших пріоритетних завдань у сфері національної безпеки;
- розслідування частини кримінальних проваджень, передбачених статтею 149 (Торгівля людьми) КК України, у межах інших кримінальних проваджень, внесених до ЄРДР за статтею 438 (Воєнні злочини) КК України, за якою в тому числі розслідуються випадки сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом.

Варто зауважити, що до повномасштабного військового вторгнення рф в Україну випадків торгівлі людьми, пов'язаної з сексуальною експлуатацією, було виявлено більше, ніж інших форм експлуатації. У 2022–2023 рр. Національною поліцією виявлено більше фактів, пов'язаних із трудовою експлуатацією. Проте вже за 11 місяців 2024 р. виявлених фактів торгівлі людьми, пов'язаних із сексуальною експлуатацією, було вдвічі більше, ніж тих, що пов'язані з трудовою експлуатацією³⁴⁰.

³³⁸ Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

³³⁹ Аналітичний звіт щодо торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації в Україні // за заг. ред.: Бороздіна К. А, Булавін В. О., Жуковська Г. Г., Рикун О. В., Левченко К. Б. – Київ: ФОРМ МОРЗ А.Т., 2025. – 80 с.

³⁴⁰ Аналітичний звіт щодо торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації в Україні: за заг. ред.: Бороздіна К. А, Булавін В. О., Жуковська Г. Г., Рикун О. В., Левченко К. Б. – Київ: ФОРМ МОРЗ А.Т., 2025. – 80 с. – С.10.

Аналіз країн призначення постраждалих від торгівлі людьми свідчить, що сексуальна експлуатація осіб зазвичай відбувається за межами України – переважно в країнах Європейського Союзу, Азії та Близького Сходу.

Згідно з даними чергового «Глобального звіту про торгівлю людьми» за 2023 р., оприлюдненого в лютому 2024 р., спостерігається подальша тенденція до зростання кількості випадків торгівлі людьми, пов'язаних із використанням цифрових платформ. У цьому звіті йдеться про те, «що торговці людьми викрадали жінок і дівчат з уражених війною територій для їх сексуальної чи трудової експлуатації в Україні або РФ. Торговці людьми полювали на ВПО та піддавали деяких українців примусовій праці, примусовому призову до війська, а також сексуальній експлуатації на окупованих РФ територіях, часто через викрадення, катування й вимагання грошей» та «про вербування українських жінок і дівчат для сексуальної експлуатації за кордоном. У мережі зростає кількість пошукових запитів «українки ескорт» та інших, пов'язаних із сексуальною експлуатацією українських жінок і дівчат. Торговці людьми полювали на переміщених українців та українок, використовуючи інформацію, опубліковану в інтернеті чи в соціальних мережах. По всій Європі українські біженці перебувають у зоні ризику залучення до примусової праці, зокрема у сферах домашньої роботи, опіки над дітьми й сезонних сільськогосподарських робіт, хоча лише кілька підтверджених випадків торгівлі людьми стали відомими»³⁴¹.

У прифронтових громадах зовсім не ведеться інформаційно-просвітницька робота із запобігання торгівлі людьми та експлуатації. Уся діяльність спрямовується на подолання безпекових викликів та надання гуманітарної допомоги населенню.

«Якщо ми беремо прифронтову територію або зону бойових дій, то там жодної роботи із групами ризику не проводиться, оскільки основна увага [приділяється] безпековій ситуації. Щодо протидії насильству, торгівлі людьми практично ніхто не працює» (ГІ_Р8_3).

Проблемою залишається також невідповідність термінології в нормативно-правових документах, які є законодавчим підґрунтям у сфері протидії торгівлі людьми та надання допомоги постраждалим особам, термінам, які використовуються в документах соціальної сфери після її реформи. Через це постраждалі особи можуть не отримувати послуг, гарантованих державою.

«У нас є Постанова Кабінету Міністрів України, прийнята ще у 2012 р., № 783, яка затверджує Порядок взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми. До цього часу в Постанові написано, що деяку роботу проводять центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. Таких центрів вже багато років нема. У громадах є установи, які надають соціальні послуги, — центри соціальних послуг і територіальні центри. А в нормативних документах так і залишаються – центри соціальних служб для сім'ї дітей та молоді. Тому в деяких громадах особисто у мене виникає непорозуміння, коли я фахівцям і фахівчиням чи надавачам соціальних послуг кажу, що ви маєте це робити, але в нормативних документах фахівці соціальної роботи або центри надання соціальних послуг не прописані. Тому складно налагодити взаємодію в цьому питанні з громадами» (ГІ_Р8_5).

Потребують уваги й виклики щодо кадрового забезпечення суб'єктів, що працюють у сфері протидії торгівлі людьми, а саме:

- недостатня професійна підготовка;
- перенавантаження осіб, відповідальних за надання статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми (ОПТЛ) (мають багато інших навантажень);
- низький рівень оплати праці фахівців, відповідальних за надання статусу особи, постраждалої від торгівлі людьми, відсутність системи заохочення.

Як наслідок зазначених чинників – професійне вигорання, брак та плінність кадрів.

³⁴¹ Аналітичний звіт щодо торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації в Україні: за заг. ред.: Бороздіна К. А., Булавін В. О., Жуковська Г. Г., Рикун О. В., Левченко К. Б. – Київ: ФОРМ МОРЗ А.Т., 2025. – 80 с. – С.27.

Існують також певні проблеми щодо надання безоплатної правничої допомоги постраждалим від торгівлі людьми:

- не всі адвокати системи безоплатної правничої допомоги мають достатню підготовку щодо захисту постраждалих від торгівлі людьми і представлення їх інтересів у суді, участі у кримінальних справах за статею 149 КК України;
- адвокат призначається на етапі отримання постраждалою особою відповідного статусу, а потреба в його участі, зазвичай виникає раніше, ніж людина отримує статус.

«Чесно скажу, не всі захисники й захисниці можуть представляти потерпілих у кримінальному процесі. Вони недостатньо обізнані з такими справами і багато хто з них не до кінця розуміє тяжкість вчиненого злочину, вважаючи, що відповідальність за такі злочини є надто завищеною. Також це пов'язано з тим, що вони не проходили відповідного навчання від партнерських організацій, тому практики в них небагато» (ГІ_Р8_2).

Щодо надання жінкам, постраждалим від торгівлі людьми, медичних послуг, то держава гарантує їх отримання. Водночас на практиці жінки отримують у кращому випадку лише огляд лікаря й безкоштовні мінімальні послуги з обстеження, а проведення більш повної діагностики є для них недоступним через відсутність коштів або великі черги й тривалі терміни очікування.

«Направду медична допомога дуже часто обмежується абсолютно формальними речами, бо коли виявляється, що людині потрібні більш глибокі дослідження в лабораторіях, наприклад, то ці послуги платні. І постраждала жінка не має можливості пройти ці обстеження й наражається на небезпеку остаточно втратити здоров'я. Дуже багато жінок і дівчат, які потрапляють в ситуації торгівлі людьми, раніше вже постраждали від гендерно зумовленого насильства, дуже часто від сексуального, від зґвалтувань, про які вони нікому не розповідали, нікуди не зверталися, бо боялися і не знали, куди і як, деякі мають досвід домашнього насильства. І це дуже часто занедбані випадки захворювань, з якими вже нічого не можна зробити. І йдуть молоді дівчата і жінки з життя» (ГІ_Р8_4).

У сфері протидії торгівлі жінками постає проблема відсутності належного фінансування на рівні громад для здійснення превентивних заходів та надання матеріальної підтримки постраждалим. Наразі після отримання статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, виплачується лише одноразова грошова допомога у розмірі трьох прожиткових мінімумів для відповідної категорії осіб, установлених на момент звернення за матеріальною³⁴². Одноразова матеріальна допомога виплачується всім офіційно визнаним постраждалим особам, але на сьогоднішні ця сума є дуже малою і жодним чином не покриває їхніх потреб.

Наприкінці 2022 р. на Національній гарячій лінії з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації було проведено опитування щодо виявлення ризиків потрапляння в ситуацію торгівлі людьми, трудової чи сексуальної експлуатації та насильства під час війни в Україні. Лише 34 % опитаних повідомили, що їм відомо про ризики потрапляння в ситуацію торгівлі людьми та експлуатації. 18,3 % опитаних зазначили, що погодилися б навіть на нелегальне працевлаштування³⁴³. Тобто, більшість українців не знають про ризики щодо торгівлі людьми. Основною групою ризику є жінки та дівчата – як ті, що в пошуку безпечного прихистку виїхали за кордон, так і ті, які залишилися в Україні.

Згідно з результатами національного дослідження, проведеного Міжнародною організацією з міграції (МОМ в Україні) в 2022 р., 29 % громадян України були готові прийняти ризиковану пропозицію роботи за кордоном або в іншому населеному пункті, у 2021 р. таких було 20 %. Дослідження МОМ

³⁴² Про затвердження Порядку виплати одноразової матеріальної допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми: Постанова Кабінету Міністрів України від 25 липня 2012 р. № 660. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/660-2012-%D0%BF#Text>

³⁴³ Результати опитування щодо виявлення ризиків потрапляння до ситуації торгівлі людьми, трудової чи сексуальної експлуатації та насильства під час війни в Україні. С.9. URL: https://la-strada.org.ua/wp-content/uploads/2023/03/hl-monitoring-analysis-tip_infographics.pdf

2024 р. показало, що 54 % респондентів стикалися хоча б з одним із потенційних індикаторів експлуатації протягом 12 місяців перед опитуванням.³⁴⁴

8.4. ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 8

В Україні, попри виклики війни, наявний прогрес у сфері протидії торгівлі людьми за період 2022–2025 рр..

Покращилась система ідентифікації постраждалих осіб від торгівлі людьми, які отримали відповідний статус.

Здійснюється виплата матеріальної допомоги – усі особи, які мають статус постраждалої від торгівлі людьми, отримали одноразову матеріальну допомогу в розмірі трьох прожиткових мінімумів на особу. Допомога виплачується органом соціального захисту населення за місцем проживання після офіційного встановлення статусу. Послуга «Виплата одноразової матеріальної допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми» є доступною для всіх осіб, які отримали відповідний статус, про право на її отримання повідомляють відразу після встановлення статусу. Одноразова матеріальна допомога виплачується особі не пізніше одного місяця з дня її звернення в межах коштів, передбачених у державному бюджеті на такі цілі.

Розширюється спектр інших видів допомоги постраждалим від торгівлі людьми. Такі особи, за наявності офіційного статусу, мають право на гарантування особистої безпеки й поваги; на безоплатне одержання інформації щодо своїх прав та можливостей, викладеної мовою, якою вони володіють; на отримання медичної, психологічної, соціальної та іншої необхідної допомоги; безоплатної вторинної правничої допомоги (представництво інтересів, складення документів процесуального характеру) з питань, пов'язаних із захистом їхніх прав, визначених Законом України «Про протидію торгівлі людьми»; на тимчасове розміщення в закладах допомоги для осіб, які постраждали від торгівлі людьми, на строк до 3 місяців, який у разі необхідності може бути продовжено за рішенням місцевої державної адміністрації, зокрема у зв'язку з участю особи в якості постраждалого або свідка в кримінальному процесі; на відшкодування моральної та матеріальної шкоди за рахунок осіб, які її заподіяли, у порядку, встановленому Цивільним кодексом України; на одноразову матеріальну допомогу в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України; на допомогу в працевлаштуванні, реалізації права на освіту та професійну підготовку. Усі перелічені права, окрім права на безоплатну вторинну правничу допомогу (БВПД), закріплено в національних законодавчих документах 2011–2012 років. Право на безоплатну вторинну правничу допомогу (БВПД) в Україні постраждали від торгівлі людьми отримали в серпні 2023 р.

Відзначаємо посилення міжнародної співпраці, у тому числі з європейськими партнерами для боротьби з організованою злочинністю та захисту громадян. Уряд України затвердив Концепцію державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми до 2030 р. Документ передбачає гармонізацію українського законодавства з міжнародними стандартами (ЄС), впровадження гендерно чутливого підходу та створення інституту Національного доповідача з питань протидії торгівлі людьми. Україна активно співпрацює з Європолем (Europol) та Євроюстом (Eurojust), включно з навчанням слідчих і прокурорів, обміном оперативною інформацією та участю в спільних слідчих групах (JITs) для розслідування транскордонних злочинів. Впроваджується стратегія боротьби з організованою злочинністю на 2026–2030 роки, яку підтримує Управління ООН з наркотиків і злочинності (УНЗ ООН/UNODC) та Консультативна місія ЄС (КМЄС/EUAM). Проводяться спільні операції з виявлення мереж, що використовують українців для сексуальної чи трудової експлуатації. Консультативна місія ЄС (EUAM) підтримує Україну в перейманні європейських моделей захисту жертв, зокрема через покращення прикордонного контролю та посилення роботи соціальних служб. Національна поліція України передає інформацію про втрачену чи викрадену зброю до баз даних Європолу.

Жінки, які постраждали від торгівлі людьми, мають доступ до отримання статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, притулків, безоплатної правничої допомоги, психологічної допомоги, медичної допомоги. Доступність забезпечується законодавчим підґрунтям, інформаційною роботою,

³⁴⁴ Міграція в Україні: цифри і факти. Публікація 16 червня 2024 р. URL: <https://ukraine.iom.int/uk/publikatsiyi-predstavnytstva-mom-v-ukrayini>

цифровими можливостями, розвитком інклюзивної культури, що передбачає подолання стереотипів, упереджень та дискримінації шляхом навчання та підвищення обізнаності суспільства.

У напрямі протидії торгівлі людьми ведеться інформаційна робота. Діють безоплатні гарячі лінії. Урядова гаряча лінія з питань протидії торгівлі людьми з коротким номером 1547 офіційно розпочала роботу з 11 лютого 2020 р. Ця служба опрацьовує та реєструє звернення про/або від осіб, які постраждали від торгівлі людьми, домашнього насильства, насильства за ознакою статі та стосовно дітей, а також повідомлення про загрозу вчинення таких дій. На гарячій лінії надаються інформаційні, психологічні та юридичні консультації. Дзвінки є безоплатними зі стаціонарних та мобільних телефонів, анонімними й конфіденційними. Національна гаряча лінія з протидії торгівлі людьми та консультування мігрантів з коротким номером 527 працює з 2006 р. у межах Програми з питань захисту Представництва МОМ в Україні за підтримки партнерів. Тут надають консультації щодо безпечного працевлаштування, навчання, подорожей та міграції. Також на лінії можна залишити заявку на отримання допомоги від МОМ, якщо ви постраждали від торгівлі людьми, експлуатації та насильства.

Водночас у цій сфері існують величезні виклики, пов'язані з російським вторгненням в Україну. Війна суттєво підвищила ризики через вимушену міграцію та переміщення як усередині країни, так і за її межі. Відбувається суттєве зниження економічної спроможності громадян України, а це збільшує вразливість жінок та дівчат.

8.5. РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО РОЗДІЛУ 8

Для припинення всіх видів торгівлі людьми та експлуатації жінок та на виконання зобов'язань України відповідно до Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, рекомендується вжити таких заходів.

- Посилити інформаційно-просвітницьку роботу серед населення щодо ризиків потрапляння жінок та дівчат у торгівлю людьми й використовувати для цього всі можливі канали комунікації — медіа, соціальні мережі, інформаційні сесії у закладах освіти та науки, соціальну рекламу тощо. Не залишати без уваги прифронтові території та зони, наближені до бойових.

- Систематично проводити навчання з метою підвищення кваліфікації фахівчинь і фахівців соціальної сфери, адвокатів системи безоплатної правничої допомоги, медичних працівників щодо питань захисту, надання допомоги постраждалим від торгівлі людьми.

- Розглянути можливість збільшення розміру одноразової матеріальної допомоги, що виплачується особам, які отримали статус постраждалої від торгівлі людьми, зважаючи на здорожчання вартості життя в Україні.

- Кабінету Міністрів України розробити законодавчу ініціативу з метою узгодження термінології, яка використовується в національній нормативно-правовій базі щодо протидії торгівлі людьми, з тієї, що функціонує в соціальній сфері після проведеної реформи.

- Розробити державну програму спеціалізованої медичної допомоги для жінок та дівчат, які постраждали від торгівлі людьми та сексуальної експлуатації. Програма має охоплювати всебічне обстеження, діагностику, проведення необхідних медичних маніпуляцій, оперативного втручання за показниками, заходи медичної реабілітації. Участь у програмі має бути безоплатною для жінок та дівчат, які постраждали від торгівлі людьми та сексуальної наруги.

РОЗДІЛ 9. МОНІТОРИНГ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЖІНОК У ВОЄННИЙ ЧАС У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОМУ НАСИЛЬСТВУ ЩОДО ЖІНОК В УКРАЇНІ (2022–2025 рр.)

9.1. МІЖНАРОДНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ УКРАЇНИ ВІДПОВІДНО ДО КОНВЕНЦІЇ ООН ТА ЗАКЛЮЧНИХ ЗАУВАЖЕНЬ КОМІТЕТУ ООН З ЛІКВІДАЦІЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ ЩОДО ЖІНОК У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОМУ НАСИЛЬСТВУ ЩОДО ЖІНОК В УКРАЇНІ

Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок прямо не згадує насильство в самому тексті 1979 р., водночас Комітет CEDAW трактує його як форму гендерної дискримінації, що порушує права людини. Нагадуючи свої попередні рекомендації (CEDAW/C/UKR/CO/8, п. 29) і Загальну рекомендацію № 35 (2017) стосовно гендерно зумовленого

насильства щодо жінок, оновлену Загальну рекомендацію № 19, Комітет CEDAW рекомендує держави-учасниці:

- a) внести зміни до законодавства з метою його узгодження з Конвенцією Ради Європи № 210 про запобігання насильству щодо жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (2011) і підвищити рівень обізнаності суддів, прокурорів, працівників правоохоронних органів та громадськості, особливо жінок і дівчат, щодо Конвенції № 210;
- b) забезпечити належне реагування органів влади на всі випадки гендерно зумовленого насильства щодо жінок і дівчат, зокрема шляхом офіційного кримінального провадження для притягнення винних до відповідальності за результатами справедливого, неупередженого, вчасного і швидкого судового розгляду та призначення адекватного покарання;
- c) забезпечити жінкам, які постраждали від домашнього насильства, ефективний доступ до захисних приписів, у тому числі до термінових заборонних приписів, ефективно забезпечувати їх виконання, накладати належні покарання за невиконання таких приписів та реалізувати Державну програму із запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року;
- d) збільшити кількість мобільних груп поліції для реагування на випадки домашнього насильства з метою охоплення всіх регіонів України та посилити служби з охорони психічного здоров'я для жінок у Збройних Силах України;
- e) забезпечити всім постраждалим від гендерно зумовленого насильства на території держави-учасниці жінкам і дівчатам (зокрема, жінкам із сільської місцевості, внутрішньо переміщеним особам, жінкам з інвалідністю, тим, які вживають наркотики, та представницям інших уразливих груп) доступ до належних притулків, правової допомоги, у разі потреби – безкоштовної медичної допомоги, особливо до послуг з охорони психічного здоров'я;
- f) прийняти відповідні нормативні документи в національному законодавстві, які забезпечать жінкам і дівчатам, які постраждали від насильства, доступ до негайних засобів компенсації шкоди та надання захисту;
- g) посилити ефективність збирання вичерпних даних про гендерно зумовлене насильство щодо жінок і дівчат з розподілом за віком, статтю, характером відносин між постраждалою особою та кривдником, іншими соціально-демографічними характеристиками, як-от інвалідність, з метою забезпечення більш досконалої інформаційної бази для формування й реалізації політики та стратегій боротьби з гендерно зумовленим насильством щодо жінок і дівчат, включно з сексуальним насильством.

9.2. ДОСЯГНЕННЯ УКРАЇНИ У ВИКОНАННІ ЗАКЛЮЧНИХ ЗАУВАЖЕНЬ, РЕКОМЕНДАЦІЙ КОМІТЕТУ ООН З ЛІКВІДАЦІЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ ЩОДО ЖІНОК У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОМУ НАСИЛЬСТВУ ЩОДО ЖІНОК

Прогрес у сфері протидії гендерно зумовленому насильству щодо жінок залежить, зокрема, від узгодження термінології нормативно-правової бази. У практиці застосування в Україні використовуються терміни «насильство за ознакою статі», «домашнє насильство», «сексуальне насильство». Гендерно зумовлене насильство – це широке поняття, яке є крайнім виявом гендерної дискримінації. Це насильство, що вчиняється до осіб через їхню стать або стосується переважно осіб певної статі. Воно може завдати постраждалим фізичної, сексуальної, емоційної чи психологічної шкоди або економічних збитків. В основі гендерно зумовленого насильства лежать гендерні стереотипи й упередження. Українське законодавство не дає визначення гендерно зумовленого насильства у такому формулюванні, проте містить визначення поняття «насильство за ознакою статі».

Найбільш поширений підхід до трактування терміну «гендерно зумовлене насильство» передбачає насамперед насильство чоловіків щодо жінок та дівчат. Гендерно зумовлене насильство розглядається як одне з найчастіших порушень прав людини, яке непропорційно впливає на жінок і дівчат. У цьому значенні термін було використано в положеннях Декларації ООН стосовно викорінення насильства щодо жінок (1993), щоб підкреслити структурний характер чоловічого насильства щодо жінок протягом усього їхнього життя та висвітлити гендерні відносини влади. Найбільш широка інтерпретація характеризує гендерно зумовлене насильство як таке, що «спрямоване на людину, чоловіка чи жінку, виходячи з її конкретної ролі в суспільстві». Іншими словами – насильство, що застосовується щодо жінок, дівчат, чоловіків та хлопців для утвердження та відтворення гендерних ролей та норм. Згідно з

цим розумінням, гендерно зумовлене насильство може бути спрямоване проти особи будь-якої статі й використовується для посилення відповідності гендерним ролям³⁴⁵.

Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська Конвенція) використовує термін «насильство стосовно жінок за гендерною ознакою», що означає «насильство, спрямоване проти жінки через те, що вона є жінкою, або таке, що зачіпає жінок непропорційно» (стаття 3). Умовно можна визначити, що статті 12–16 Конвенції стосуються переважно заходів профілактики гендерно зумовленого насильства, а статті 18–28 містять заходи підтримки постраждалих від насильства. Окремим блоком можна виокремити статті 29–56, присвячені заходам правового захисту жертв насильства. Ратифікація Конвенції свідчить про поступ у розвитку нормативно-правової бази в Україні у протидії гендерно зумовленому насильству.

У правовій сфері також вживається термін «сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом» (СНПК). Багатьох може дратувати в ньому слово «конфлікт», але це термін міжнародного права, а не намагання уникнути слова «війна». Відповідно до визначення, наданого наприкінці 2023 р. Офісом Прокурора Міжнародного кримінального суду в новій Політиці щодо гендерно зумовлених злочинів, сексуальне насильство – це форма гендерно зумовленого насильства, яка полягає у вчиненні або спробі вчинення сексуальних дій. СНПК може бути складником воєнного злочину, геноциду та злочину проти людяності. Згідно з міжнародним правом та судовою практикою, до СНПК належать такі дії:

- зґвалтування;
- сексуальне рабство;
- примушування до проституції;
- примусова вагітність;
- примусовий аборт;
- примусова стерилізація;
- будь-які інші форми сексуального насильства, такі як катування, каліцтво статевих органів, примусове оголення, примусове спостереження за сексуальним насильством щодо родичів чи близьких тощо.

За період 2022–2025 рр. у законодавстві України відбулися позитивні зміни. 19 грудня 2024 р. набув чинності Закон України № 3733-IX «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами»³⁴⁶. У ньому визначено малолітню та неповнолітню особу потерпілою, якщо вона була присутня під час вчинення домашнього насильства; запроваджено окрему частину статті 173-2 КУпАП, яка передбачає адміністративну відповідальність за домашнє насильство, вчинене стосовно дітей; виокремлено правопорушення «насильства за ознакою статі» у нову самостійну норму, що дозволить максимально точно відмежувати його від інших. Це відповідатиме вимогам статті 11 Стамбульської конвенції у частині належного збирання статистичних даних за всіма видами насильства, що підпадають під сферу застосування конвенції. Окрім цього, введено нову статтю про адміністративну відповідальність за «сексуальне домагання», включно з використанням електронних комунікацій.

Запроваджено зміни, спрямовані на адаптацію законодавства України до європейських стандартів у сфері запобігання насильству, що є важливим етапом євроінтеграції.

1. Змінено процедуру направлення на програми для кривдників. Суди надсилають рішення напряму відповідним службам про необхідність проходження кривдником програми, гарантуючи, що він не зможе зволікати або уникати проходження такої програми.

2. Унеможливується уникнення адміністративної відповідальності за домашнє насильство з підстав малозначності. Адміністративне правопорушення, пов'язане з домашнім насильством, не

³⁴⁵ Запобігання та реагування на насильство за гендерною ознакою: національна правова база та міжнародні стандарти // UNFPA, А. Б. Блага, О. О. Кочеміровська, О. А. Мартиненко. – Київ, 2022. – 63 с.
https://ukraine.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/unfpa_gbv_2022_fin.pdf

³⁴⁶ Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами: Закон України № 3733-IX від 22 травня 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3733-20#Text>

може вважатися малозначним. Тому, якщо людину визнано винною у вчиненні такого правопорушення, вона притягується до адміністративної відповідальності.

3. Збільшено строки для накладення адміністративних стягнень за вчинення домашнього насильства та насильства за ознакою статі. Цей строк для прийняття відповідного судового рішення продовжено до шести місяців. Це дає більше часу для повідомлення про домашнє насильство та насильство за ознакою статі, збирання доказів та забезпечення ретельного розслідування.

4. Введено визначення сексуального домагання та адміністративної відповідальності за такі дії. Визначення сексуального домагання й пов'язаної з ним адміністративної відповідальності було внесено до КУпАП (стаття 173-7)³⁴⁷. Це дозволить чітко виділити сексуальне домагання та адміністративну відповідальність за нього як окреме адміністративне правопорушення.

5. Запроваджено окремі норми в КУпАП щодо відповідальності за домашнє насильство, насильство за ознакою статі та невиконання термінового заборонного припису. Для кожного виду цих правопорушень запроваджено окремі положення з відповідними санкціями. Це зроблено не для того, щоб надати їм нові визначення – оскільки визначення в основному залишаються незмінними, – а щоб забезпечити можливість накладення різних санкцій для кожного виду правопорушень.

6. Гарантовано захист малолітніх та неповнолітніх осіб, які будучи свідками правопорушення, визнаються потерпілими у таких справах.

7. Запроваджено відповідальність для неповнолітніх осіб. Неповнолітні притягуються до адміністративної відповідальності за домашнє насильство на тих самих підставах, що й дорослі.

8. Посилено моніторинг пересування кривдників, щодо яких винесено терміновий заборонний припис. Кривдники зобов'язані повідомити Національну поліцію про своє тимчасове місце перебування протягом одного дня з моменту винесення термінового заборонного припису.

Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України³⁴⁸ у 2025 р. розпочало роботу над розробленням державної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на 2026–2030 рр. Серед запланованих заходів — упровадження корекційних програм для тих, хто відчуває неконтрольовану агресію внаслідок війни.

Окремої уваги заслуговують зусилля держави у співпраці з інститутами громадянського суспільства, спрямовані на зміни до законодавства щодо протидії насильству стосовно дітей. 6 червня 2024 р. Верховна Рада ухвалила Закон України № 3792-IX³⁴⁹, який удосконалює правові засади запобігання насильству та жорсткому поведженню з дітьми, насамперед у формі булінгу. Метою змін є удосконалення законодавчого визначення булінгу, розширення сфери застосування антибулінгового законодавства та створення механізмів захисту прав дітей та інших осіб у всіх середовищах, де може мати місце булінг (не тільки в освітньому). За даними загальнонаціонального репрезентативного дослідження «Булінг і толерантність в закладах освіти після 24 лютого 2022 року»³⁵⁰ 51,3 % опитаних дітей повідомили, що колись стикалися з булінгом. Однак булінг не обмежується виключно освітнім процесом, він також трапляється в інших середовищах, де діти проводять час, наприклад, у сферах спорту, культури, оздоровлення та відпочинку, лікування, тому проблема потребує постійної уваги і зусиль.

Верховною Радою України 20 листопада 2024 р. було прийнято Закон України № 4067-IX «Про правовий і соціальний захист осіб, постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного із збройною агресією РФ проти України, та надання їм невідкладних проміжних репарацій»³⁵¹. Суб'єктом подання

³⁴⁷ Кодекс України про адміністративні правопорушення (КУпАП). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>

³⁴⁸ Міністерство соціальної політики України було перейменовано на Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України згідно з рішенням Кабінету Міністрів України від 21 липня 2025 року. Деякі питання оптимізації системи центральних органів виконавчої влади: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 липня 2025 р. № 904. URL: <https://www.msp.gov.ua/press-center/news/ministerstvo-sotsialnovi-polityky-zminyuye-nazvu-ta-rozshyryuye-sferu-vidpovidalnosti>

³⁴⁹ Про внесення змін до деяких законів України щодо запобігання насильству та унеможливлення жорсткого поведження з дітьми: Закон України №3792-IX від 6 червня 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-20#Text>

³⁵⁰ Булінг і толерантність в закладах освіти після 24 лютого 2022 року. Загальнонаціональне соціологічне дослідження. Листопад 2023 р. – грудень 2024 р. // А. Мельниченко, Н. Тілікіна за сприяння Міністерства освіти та науки України, Інституту модернізації змісту освіти, ініціативи «Дружній простір», Принстонського університету. URL: <https://osvita.ua/school/reform/92534/>

³⁵¹ Про правовий і соціальний захист осіб, постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного із збройною агресією рф проти України, та надання їм невідкладних проміжних репарацій: Закон України від 20 листопада 2024 р. № 4067-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4067-20#Text>

виступили народні депутати України, основним ініціатором серед яких є Марина Бардіна. Закон підписано Президентом України 17.12.2024 р., він набрав чинності 18.06.2025 р.. Документ гарантує право на визнання постраждалою / постраждалим від СНПК та виплату невідкладних проміжних репарацій особам (незалежно від статі, віку, роду занять та соціального статусу), які постраждали у зв'язку зі збройною агресією проти України, починаючи з 20 лютого 2014 р., та зазнали таких форм СНПК як зґвалтування, примусова вагітність, примусова стерилізація, примусовий аборт, примушування до зайняття проституцією, сексуальна експлуатація, примушування до статевого акту з третьою особою, примушування до споглядання статевого акту, сексуальне рабство, торгівля людьми з метою сексуальної експлуатації, примусове обрізання, примусова кастрація, каліцтво або вчинення насильницьких дій над статевими органами, примусове оголення сексуального характеру, будь-якої іншої форми сексуального насильства, а також погрози та спроби його вчинення.

Зокрема, за пропозицією Офісу Генерального прокурора було закріплено положення про визнання на законодавчому рівні дітей, народжених внаслідок сексуального насильства, пов'язаного зі збройною агресією проти України, особами, постраждалими від сексуального насильства, пов'язаного зі збройною агресією проти України. Крім того, в документ були внесені положення про запобігання повторній травматизації постраждалих осіб, а також урахування їхніх особливих потреб та інтересів; надання повної та достовірної інформації постраждалим особам про передбачені законодавством невідкладні проміжні репарації та засоби правового захисту, зокрема щодо звернення до суду та органів правопорядку. Особливу увагу Офіс Генерального прокурора приділив питанню визнання постраждалою та надання невідкладних проміжних репарацій для особи, яка є потерпілою у кримінальному провадженні щодо порушення законів та звичаїв війни, без обов'язкового проведення із такою особою співбесіди у рамках процедури розгляду її заяви про визнання постраждалою.

Відповідно до цілей цього Закону процедура розгляду заяви про визнання особи постраждалою від СНПК не залежить від участі такої особи в кримінальному провадженні. Розгляд такої заяви відбуватиметься у адміністративному порядку спеціально створеною Комісією з розгляду питань, пов'язаних із визнанням особи постраждалою від сексуального насильства, пов'язаного зі збройною агресією РФ проти України. Комісія утворюється при центральному органі виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері соціальної політики. Обов'язковою складовою процедури визнання особи постраждалою є проведення співбесіди з нею. Однак, у випадку, якщо така особа вже має процесуальний статус потерпілого / потерпілої в кримінальному провадженні, повторна співбесіда не проводиться з метою уникнення повторної травматизації та Комісія за поінформованої згоди особи прийматиме до уваги фактичні дані та відомості щодо набуття нею процесуального статусу в кримінальному провадженні. При цьому матеріали кримінального провадження не підлягатимуть розкриттю й таким чином зберігатиметься таємниця досудового розслідування.

У Законі зазначено, що невідкладні проміжні репарації – це національний засіб репарацій і його застосування не скасовує можливості звернутися до міжнародного компенсаційного механізму шляхом подання заяви до міжнародного Реєстру збитків. Категорія заяв до міжнародного Реєстру збитків «А 2.4 сексуальне насильство» зараз перебуває в процесі технічного впровадження.

У 2022–2025 рр. в Україні спостерігається тенденція до зростання кількості звернень щодо домашнього насильства, причому близько 75–78 % заяв надходить від жінок. Попри коливання у звітах поліції, гарячі лінії фіксують стабільне збільшення запитів, де понад 50 % складає психологічне насильство, а третину – фізичне.

Таблиця 9.1

Порівняльна таблиця звернень за 2022–2025 рр.

Рік	Загальна кількість звернень (орієнтовно)
2022	~38 472 («Ла Страда»)
2023	~39 753 («Ла Страда»)

2024	181 904 (всього, за даними Нацсоцслужби)
2025	90 288 (за 9 місяців за даними Нацсоцслужби)

За інформацією Міністерства соціальної політики, сім'ї та єдності України, Національна соціальна сервісна служба України³⁵² станом на 01.10.2025 р. зафіксувала 90 288 звернень щодо домашнього насильства (у 2024 році – 181 904). 78 % заяв – від жінок. У 2024 р. 98 громад використали майже 170 млн. грн субвенції для розширення мережі допомоги: завершено роботи у 4 спеціалізованих службах, 94 громади придбали автомобілі для мобільних бригад, зокрема у прифронтових регіонах. В Україні діють 1118 спеціалізованих служб, серед них: 59 притулків, 111 денних центрів, 112 кризових кімнат, 114 служб первинного консультування, 698 мобільних бригад, 13 гарячих ліній.

У 2024 р. з оновленням законодавства загальні та спеціалізовані служби отримали обов'язок проводити оцінку ризиків. Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України завершує розроблення відповідної форми. Національна соціальна сервісна служба України разом із Фондом народонаселення ООН проводить моніторинг ефективності роботи служб.

Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України реформує положення щодо підтримки сімей та поєднання батьківства з професійною діяльністю, що є важливим чинником профілактики насильства. Україна працює над новою Стратегією протидії домашньому насильству на період до 2030 р., яка забезпечить імплементацію Директиви ЄС 2024/1385 та гармонізацію законодавства з правом ЄС.

Із початку повномасштабного вторгнення РФ на територію України Офісом Генерального прокурора станом на 02.03.2026 зафіксовано 394 факти СНПК³⁵³, щодо чоловіків – 146 фактів, жінок – 248, із них щодо 22 неповнолітніх дівчат та 1 неповнолітнього хлопця (інший вид сексуального насильства, не пов'язаний зі зґвалтуванням), серед яких наявні такі види як: зґвалтування, каліцтво або насильство над статевими органами, примусове оголення, погрози та спроби зґвалтування, примус дивитися на сексуальну наругу над близькими особами тощо. Наразі зафіксована найбільша кількість випадків сексуального насильства у Херсонській області – 124, тоді як у Донецькій області – 90, у Київській області – 60, у Харківській області – 48, у Запорізькій області – 28, у Миколаївській області – 12, у Луганській області – 10, у Чернігівській області – 9, в Одеській області – 6, у Сумській області – 4, в Автономній Республіці Крим – 1, та на території РФ – 2. Уся зазначена статистична інформація стосується виключно злочинів, скоєних проти цивільного населення. Дані щодо військовослужбовців у цій статистиці не враховано. Водночас наведені числові дані не відображають реальний стан: кількість постраждалих від сексуального насильства набагато більша. Однак державні служби можуть працювати лише з випадками, коли людина готова давати свідчення. На жаль, поки до цього готові не всі, хоча й гарантується захист від розголошення інформації.

Відповідно до Кримінального кодексу України та з огляду на те, що СНПК є порушенням норм міжнародного гуманітарного права, розгляд таких фактів та притягнення до відповідальності здійснюється за статтею 438 КК України («Порушення законів та звичаїв війни»).

Представники та представниці Національної соціальної сервісної служби України входять до складу Наглядової ради Пілотного проекту з невідкладних проміжних репарацій для постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом. Проект ініційовано Офісом Віцепрем'єра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України, Урядовим уповноваженим з питань гендерної політики та Глобальним фондом тих, хто пережили насильство (Global Survivors Fund), та Комітету з питань ідентифікації постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного зі збройною агресією російської федерації проти України, що реалізує збирання інформації та ідентифікацію кейсів, а також ухвалення рішень про відповідність критеріям сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, та виплату проміжних репарацій в рамках реалізації Пілотного проекту.

Всього отримано 1208 звернень (819 від чоловіків, 362 від жінок, 27 щодо дітей (20 дівчат та 7 хлопців). Погоджено виплату репарацій в рамках проекту 1080 особам (726 чоловікам, 331 жінці та 23 дітям (4 хлопчики та 19 дівчат). Станом на 22.12.2025 р. виплачено репарації 704 особам.

³⁵² Фейсбук-сторінка Міністерства соціальної політики, сім'ї та єдності України. 25.11.2025 р. URL: <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=1292743469558318&set=a.296432155856126&id=100064680309537>

³⁵³ Сайт Офісу Генерального прокурора України. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/statistika>

Закон України № 4067-IX (прийнятий у листопаді 2024 р., набув чинності 18 червня 2025 р.) визначає правовий статус осіб, постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного зі збройною агресією РФ (СНПК). Документ гарантує право на невідкладні проміжні репарації (виплати), медичну, психологічну та правову допомогу постраждалим та членам їхніх сімей.

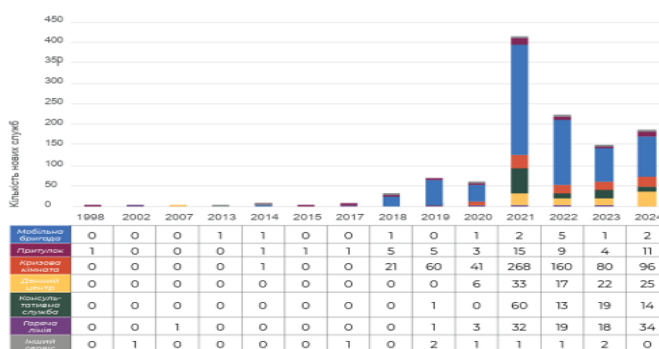
За інформацією ГО «Жіночий інформаційно-консультативний центр» (м. Житомир), дані Житомирської обласної прокуратури свідчать, що за 12 місяців 2025 року на 13,8% збільшилась кількість облікових кримінальних правопорушень, вчинених щодо дітей. Так, від зґвалтування потерпіло 40 неповнолітніх, від сексуального насильства – 23, від вчинення дій сексуального характеру з особою, яка не досягла 16-річного віку, — 19 і від розбещень — 8.

Відповідно до положень Стамбульської конвенції в Україні забезпечена робота національних гарячих ліній: Національна гаряча лінія для дітей та молоді ГО «Ла Страда-Україна»: 0 (800) 500 225, 116 111 (безкоштовно з мобільного), Telegram: @CHL116111; Національна гаряча лінія ГО «Ла Страда-Україна» з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації: 0 (800) 500 335, 116 123 (безкоштовно з мобільного), Telegram: @NHL116123; Всеукраїнська урядова гаряча лінія: 1547; Національна поліція України: 102, Telegram-бот @police_helpbot.

В Україні створена мережа спеціалізованих служб для постраждалих від гендерно зумовленого насильства.

Діаграма 2

Динаміка створення служб за типами (1998–2024 рр.)

За даними моніторингу, зафіксовано 1126 служб у 23 областях України і м. Києві, які надавали послуги, щонайменше у 647 громадах та 684 населених пунктах³⁵⁴ (станом на листопад 2024 р.). Мережа фактично присутня по всій території, підконтрольній Уряду України, і охоплює як великі міста, так і малі населені пункти. Якщо розглядати розподіл служб за макрорегіонами, найбільша концентрація спостерігалася на заході України, де розташовано 383 служби, тобто 34 % від загальної кількості. Західні області України (Волинська, Львівська, Івано-Франківська, Закарпатська, Чернівецька, Тернопільська, Рівненська, Хмельницька) відіграють роль одного з ключових хабів мережі. Значною мірою це пов'язано з тим, що саме західні регіони стали основними територіями для тимчасового перебування внутрішньо переміщених осіб, а також із відносно кращою безпековою ситуацією, яка дала можливість громадам інвестувати в розбудову стаціонарної інфраструктури та мобільних сервісів. В окремих західних областях поєднується одночасно велика кількість мобільних бригад і мережа притулків, кризових кімнат і денних центрів. Попри суттєвий прогрес, інтеграція спеціалізованих служб у систему реагування на випадки гендерно зумовленого та домашнього насильства залишається неповною.

9.3. ПРОБЛЕМИ ТА ВИКЛИКИ, ЩО СТОЯТЬ ПЕРЕД УКРАЇНОЮ У ВИКОНАННІ ЗАКЛЮЧНИХ ЗАУВАЖЕНЬ, РЕКОМЕНДАЦІЙ КОМПІТЕТУ ООН У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОМУ НАСИЛЬСТВУ ЩОДО ЖІНОК

Унаслідок вторгнення росії в Україну у 2014 р. та широкомасштабного вторгнення у 2022 р. ризику щодо вчинення різних форм насильства для жінок, особливо тих, які перебувають у зоні

³⁵⁴ Моніторинг спеціалізованих служб підтримки осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі. URL: <https://nssu.gov.ua/news/natsionalnyi-zvit-za-rezultatamy-monitorynhyu-spetsializovanykh-sluzhb>

бойових дій або були вимушено переселені, значно зросли. Економічна нестабільність посилює вразливість до домашнього насильства, а обмежений доступ до необхідних послуг та підтримки ускладнює ситуацію. Крім того, війна призвела до переосмислення гендерних ролей і продемонструвала необхідність адаптації суспільства до нових реалій. Однак існує серйозна проблема відсутності актуальних даних про гендерно зумовлене насильство (ГЗН), що ускладнює ефективне реагування та надання підтримки постраждалим.

Одна з найбільших проблем у реалізації політики з питань гендерно зумовленого насильства – *кадрова*. Основні виклики в цій сфері такі.

- Нестача спеціалістів і спеціалісток у громадах: багато соціальних фахівців і фахівчинь, працівників і працівниць соціальної сфери, психологів та психологинь вимушено виїхали за кордон.

- Низькі заробітні плати в державній сфері, низька фінансова мотивація працівників та працівниць й водночас великий обсяг роботи та значне емоційне навантаження спричиняють відтік кадрів.

- Відповідальність за питання ГЗН може покладатись як додаткове навантаження до інших посадових обов'язків, зокрема у сільських громадах, де, зазвичай, немає окремих посадових осіб, які відповідають за це питання, а їхні функції можуть виконувати, наприклад, голови громади, які є також відповідальними за протидію насильству.

- Недостатність і нерегулярність навчання фахівців щодо проблеми ГЗН, розпізнавання насильства та механізмів реагування. Важливим є проведення регулярного навчання для поліцейських, соціальних працівників, працівників шкіл.

- Стереотипи, переконання та стигми виконавців можуть призводити до формування зверхнього, принизливого ставлення до постраждалих.

За матеріалами дослідження «Директива ЄС 2024/1385: Виклики та можливості для України»³⁵⁵, проведеного ГО «Центр «Жіночі перспективи»» у рамках проекту «Підтримка діяльності Української національної платформи Форуму громадянського суспільства Східного Партнерства у 2025–2026 р.»), можна зробити висновки, що українське законодавство загалом відповідає міжнародним стандартам, однак у ньому залишаються прогалини, які потребують доопрацювання, зокрема наведені нижче.

- Кримінальний кодекс України не враховує гендерного аспекту в питаннях насильства. Навіть стаття про систематичне домашнє насильство залишається гендерно нейтральною, хоча переважна більшість таких злочинів спрямована проти жінок. Відповідно КК України не дає можливості забезпечити адекватну кваліфікацію, правову оцінку злочинам, які вчиняються з метою підпорядкувати, принизити, контролювати жінок через гендерну належність.

- В українському законодавстві відсутнє поняття «інтерсекційна дискримінація». У директиві зазначається, що насильство щодо жінок зазвичай загострюється, якщо воно перетинається з дискримінацією за іншою ознакою – через етнічне чи соціальне походження, мову, віросповідання, переконання, особливості здоров'я.

За даними загальнонаціонального дослідження щодо розуміння та поширеності різних форм гендерно зумовленого насильства та ефективності реагування на нього³⁵⁶, проведеного World Vision та ГО «Дівчата», зазначені такі проблеми у сфері захисту прав постраждалих від ГЗН.

- *Територіальна й інфраструктурна нерівність*. Доступ до спеціалізованих служб суттєво різниться залежно від місця проживання. Мешканці сільських територій, малих громад і деокупованих районів часто змушені долати значні відстані до найближчого притулку чи кризової кімнати; люди з інвалідністю фізично не можуть дістатися сервісу через бар'єрну інфраструктуру. Частина створених за бюджетні кошти сервісів певний час працювала «на папері», що фіксували й моніторингові візити органів контролю.

- *Кадрові й фінансові обмеження*. Низька конкурентоспроможність зарплат фахівців служб порівняно з міжнародним гуманітарним сектором, відсутність стабільного фінансування з місцевих бюджетів, висока плінність кадрів і вигорання створюють ризики для сталості роботи спеціалізованих

³⁵⁵ Директива ЄС 2024/1385: Виклики та можливості для України. ГО «Центр «Жіночі перспективи». Аналітичний звіт. URL: <http://www.women.lviv.ua/analitychnyj-zvit-dyrektyva-yes-2024-1385-vyklyky-ta-mozhlyvosti-dlya-ukrayiny-2/>

³⁵⁶ Гендернообумовлене насильство в Україні в умовах війни: звіт за результатами оцінки. URL: <https://divchata.org/studies/genderno-obumovlene-nasilstvo-v-ukrayini-v-umovax>

служб. Після завершення донорських проєктів окремі громади не здатні утримувати створені служби в повному обсязі, що призводить до скорочення штату або призупинення діяльності сервісів.

- *Неналагоджена міжвідомча взаємодія.* Попри існування порядку взаємодії суб'єктів і формально створені координаційні ради, у частині громад механізми перенаправлення працюють фрагментарно: поліція не завжди оперативно передає інформацію соціальним службам, медичні заклади й освіта рідко виступають активними ініціаторами виявлення випадків ГЗН, а обмін даними між суб'єктами взаємодії залишається епізодичним. Відсутність єдиної інформаційної системи для фіксації випадків і маршруту допомоги посилює цю проблему.

- *Стигма та недовіра.* У малих громадах страх розголошення особистих даних та осуду з боку оточення залишаються перепонами для звернення постраждалих. Для окремих категорій – ветеранів, чоловіків-постраждалих, людей із ментальними розладами – бар'єри посилюються гендерними стереотипами та браком сервісів, адаптованих до їхніх потреб (наприклад, окремих безпечних просторів для чоловіків-постраждалих).

- *Обмежена спроможність працювати з комплексною воєнною травмою.* Хоча фахівці пройшли значний обсяг навчань, запит на спеціалізовані компетенції у сфері ПТСР, СНПК, роботи з сім'ями військових, дітьми, які зазнали насильства, пережили окупацію чи втрати, досі перевищує наявні ресурси. Нерегулярна супервізійна підтримка й ризик вторинної травматизації роблять цю проблему ще гострішою.

Серед інших проблем варто назвати такі: недостатньо розвинена інфраструктура допомоги постраждалим; брак кризових центрів, безпечних просторів для жінок, які проводили б, зокрема, інформування для жінок та підлітків (дівчат та хлопців); не налагоджена координація між різними службами та організаціями, що надають підтримку, що може призвести до дублювання зусиль або прогалин у задоволенні потреб постраждалих; хаотичність системи реагування, зокрема щодо координації, взаємодії та надання зворотного зв'язку — на практиці немає чіткості, хто за що відповідає; проблематичний доступ до послуг і відсутність ефективного алгоритму дій для населення сільської місцевості; відсутність єдиного місця, організації, де постраждалі можуть отримати необхідне інформування, допомогу. Окремо варто окреслити проблеми, пов'язані з нестачею ресурсів для просвіти населення та запобігання ГЗН: недостатність програм, адаптованих для різних соціально-демографічних груп із акцентом на прикладні речі, а не тільки теоретичні (побутові приклади ситуацій ГЗН для кращого розпізнавання); недостатність сексуальної просвіти дітей, підлітків; обмежена доступність інформації для потенційних постраждалих про наявність підтримки та механізми доступу до неї. Низька обізнаність суспільства може перешкоджати виявленню ситуацій насильства та зверненню за допомогою.

Ще одна проблемна зона в цій сфері — кібернасильство. Законодавство України не передбачає кримінальної відповідальності за основні форми кібернасильства (поширення інтимних або оброблених матеріалів без згоди, кіберпереслідування, кібердомогання, кіберпідбурювання до насильства чи ненависті), що створює серйозні загрози для захисту прав постраждалих жінок, тому потребує доповнень і змін.

У Звіті про розширення ЄС за 2025 р. зазначено, що гендерне насильство залишається критичною проблемою в Україні. Єврокомісія рекомендує посилити доступ до спеціалізованих служб підтримки та інфраструктури для жертв гендерно зумовленого насильства, домашнього насильства та сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, і підвищити обізнаність щодо них, а також забезпечити стабільне бюджетне фінансування довгострокової підтримки та реабілітації.

9.4. ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 9

Держава Україна у 2022–2025 рр. активно розвиває нормативно-правову базу у сфері протидії гендерно зумовленому насильству, зокрема, прийнято Закон України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами» (№ 3733-IX), Закон України «Про правовий і соціальний захист осіб, постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного із збройною агресією РФ проти України, та надання їм невідкладних проміжних репарацій» (№ 4067-IX) та ін.

Законодавство України змінюється в напрямі адаптації до європейських стандартів у сфері запобігання насильству, що є важливим етапом євроінтеграції. Зокрема здійснено такі кроки:

запроваджено програми для кривдників; унеможливлено уникнення адміністративної відповідальності за домашнє насильство з підстав малозначності; збільшено строки для накладення адміністративних стягнень за вчинення домашнього насильства та насильства за ознакою статі; введено визначення сексуального домагання та адміністративної відповідальності за нього; запроваджено окремі норми в КУпАП щодо відповідальності за домашнє насильство, насильство за ознакою статі та невиконання термінового заборонного припису; малолітніх та неповнолітніх осіб, які стали свідками правопорушення, визнано потерпілими в таких справах; запроваджено відповідальність для неповнолітніх осіб; запроваджено вимогу обов'язкового повідомлення кривдниками про своє тимчасове місце перебування протягом одного дня з моменту винесення термінового заборонного припису.

Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України у 2025 р. розпочало роботу над розробленням державної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на 2026–2030 рр. Серед запланованих заходів – упровадження корекційних програм для тих, хто відчуває неконтрольовану агресію внаслідок війни. Загалом відзначаємо збільшення зусиль держави у співпраці з інститутами громадянського суспільства щодо змін у законодавстві для протидії гендерно зумовленому насильству та насильству стосовно дітей.

Зменшення кількості офіційно зареєстрованих звернень жінок у випадках гендерно зумовленого насильства (ГЗН) не свідчить про реальне зниження масштабів проблеми і про реальний стан ситуації. Значна частина випадків ГЗН залишається прихованою через страх, недовіру до інституцій, стигматизацію та обмежений доступ до послуг.

Система реагування на ГЗН залишається фрагментованою, не завжди «дружною» до жінок, існує недостатня координація між службами, що знижує ефективність захисту постраждалих.

Окремою проблемою є наявність законодавчих прогалів і потреба посилення його практичного застосування. Зокрема, чинна нормативно-правова база не повною мірою враховує гендерний вимір насильства, а також не містить низки ключових понять, необхідних для комплексного підходу. Кримінальний кодекс України не враховує гендерного аспекту в питаннях насильства. В українському законодавстві відсутнє поняття «інтерсекційна дискримінація».

Додатковим викликом є поширення кібернасильства, яке потребує створення окремих інструментів реагування, міжсекторальної взаємодії та розробки нормативно-правової бази.

9.5. РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО РОЗДІЛУ 9

Для посилення протидії гендерно зумовленому насильству відповідно до рекомендацій Комітету Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW) рекомендується здійснити такі кроки.

- Посилити систему реагування на ГЗН шляхом узгодження підходів усіх дотичних служб до виявлення, перенаправлення та реагування на випадки насильства; забезпечення міжвідомчої координації для уникнення фрагментованості в наданні допомоги; впровадження цілісної, людиноцентричної моделі підтримки, за якої головними є безпека й потреби постраждалої особи. Відпрацювати алгоритми дій у складних випадках, зокрема за участі дітей, забезпечити регулярний моніторинг та оцінювання ефективності системи послуг і доступу до них.

- Посилити спроможність фахівчинь і фахівців, підвищивши рівень розуміння правових рамок і практичного застосування законодавства серед представників і представниць усіх залучених служб; впроваджувати системне навчання щодо гендерно чутливого підходу та роботи з постраждалими; розробити та поширити методичні рекомендації для правоохоронних органів і соціальних служб.

- Удосконалити законодавство в частині термінології, зокрема, замінити формулювання «насильство за ознакою статі» на «гендерно зумовлене насильство»; запровадити термін «насильство щодо жінок»; інтегрувати поняття «інтерсекційна дискримінація» у законодавство; забезпечити врахування гендерного аспекту в Кримінальному Кодексі України.

- Посилити діяльність щодо боротьби з кібернасильством, а саме створити національну онлайн-платформу для звернень постраждалих від кібернасильства; розробити мобільний застосунок для екстреної допомоги; запровадити процедури оперативного видалення шкідливого контенту; створити спеціалізовані підрозділи / слідчі групи з протидії кібернасильству; запровадити обов'язкове навчання суддів щодо розгляду справ, пов'язаних із кібернасильством; налагодити системну співпрацю з ІТ-сектором із питань кібернасильства.

- Посилити інституційний механізм захисту від гендерно зумовленого насильства, а саме забезпечити інтеграцію гендерно чутливого підходу в усі політики та програми; розвивати міжсекторальну взаємодію (влада – громадський сектор – міжнародні організації); працювати над посиленням довіри до інституцій через прозорість, доступність та ефективність послуг.
- Проводити масштабні інформаційні кампанії з протидії гендерно зумовленому насильству.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ МОНІТОРИНГУ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЖІНОК У ВОЄННИЙ ЧАС В УКРАЇНІ (2022–2025 рр.)

Україна розвиває нормативно-правову базу щодо захисту прав жінок і гендерної рівності, попри воєнний стан. Моніторинг реалізації прав жінок у воєнний час (2022–2025 рр.), проведений національною мережею «Жіночий консорціум України» підтвердив, що на забезпечення прав жінок в Україні визначальний вплив має повномасштабне вторгнення росії. Війна звужує можливості участі жінок у політичному, економічному та громадському житті, посилює навантаження у сфері неоплачуваної доглядової праці, ускладнює доступ до базових послуг, підвищує рівень безпекових ризиків, зокрема в контексті насильства та торгівлі людьми. У цьому сенсі вона виступає каталізатором структурних дисбалансів, які існували до 2022 р., а тепер набули більшої інтенсивності.

Гендерне квотування у виборчому законодавстві наразі забезпечує лише доступ жінок до виборчих списків, що свідчить про необхідність удосконалення цього механізму. Актуальним залишається питання освіти й просвіти жінок щодо усвідомлення ними власних політичних (виборчих) прав.

В Україні відчутною проблемою залишається відсутність належної гендерно-правової експертизи, особливо на парламентському рівні, а також низька гендерна чутливість і компетентність кадрів, відповідальних за впровадження гендерної політики. Нерозуміння сутності гендерної політики часто спричиняє опір її впровадженню, особливо на місцевому рівні. Додатково фіксуються прояви антигендерного активізму, що створює небезпеку для суспільно активних жінок.

Заходи щодо подолання нерівності прав та можливостей жінок не завжди враховують принцип інтерсекційності. Політики та програми здебільшого мають універсальний характер і не беруть до уваги поєднання різних чинників вразливості, що призводить до виключення або недостатнього охоплення окремих груп жінок – внутрішньо переміщених осіб, жінок з інвалідністю, представниць національних меншин, військовослужбовиць або постраждалих від насильства. Це посилює нерівність у доступі до послуг, ресурсів і механізмів захисту навіть за умов формально закріпленої рівності прав жінок.

В Україні зберігається низька представленість жінок на керівних посадах державної служби, дипломатії, місцевого самоврядування та в партійних структурах. Війна суттєво звужила канали політичної участі, посиливши часові, економічні, безпекові та психологічні бар'єри, а також загостривши проблему неоплачуваної доглядової праці. Закріплені в нормативних документах механізми, зокрема гендерні квоти, часто не супроводжуються ефективними внутрішньопартійними інструментами, що призводить до їх часткової формалізації. Додаткові бар'єри постають перед жінками з вразливих груп, зокрема ВПО та військовослужбовицями. У результаті фіксується стійкий розрив між задекларованими принципами рівності та фактичним доступом жінок до ухвалення рішень, що вимагає переходу від формальних гарантій до їх практичної реалізації. Поглиблює проблему й те, що в Україні майже відсутня просвітницька діяльність про політичні права жінок.

Попри зростання участі жінок у громадському секторі, цей процес не супроводжується відповідним посиленням їхнього впливу на прийняття рішень, що свідчить про наявність структурних обмежень розвитку жіночого лідерства. Ключовим викликом залишається нестабільне,

короткострокове та переважно проектне фінансування жіночих організацій, яке не забезпечує інституційної сталості. Додатково ситуацію ускладнює відтік кваліфікованих кадрів до міжнародних організацій, що послаблює локальні інституції. Суттєвим бар'єром є поширене гендерно зумовлене насильство щодо жінок у публічній сфері, яке має системний характер і впливає на їхню безпеку, добробут і здатність до лідерства. В умовах війни посилюються чинники виснаження – енергетична нестабільність, психологічне навантаження та зростання неоплачуваної праці, при цьому доступ до якісної психосоціальної підтримки залишається обмеженим і часто перекладається на самі організації.

У сфері освіти спостерігається суттєвий прогрес у формуванні нормативної бази та впровадженні гендерного підходу, однак ключовою проблемою залишається розрив між політиками і практикою їх реалізації. Вплив війни проявляється в кадровому дефіциті та зростанні навантаження на освітянок. Гендерні політики в освітніх закладах часто мають формальний характер і не підкріплені дієвими механізмами реагування, а рівень обізнаності про них у освітянок і освітян залишається низьким. Зберігаються прояви гендерної сегрегації, стереотипів, сексизму й дискримінації, зокрема щодо жінок ВПО. Освітні матеріали й практики нерідко відтворюють патріархальні уявлення, а рівень розвитку гендерних компетентностей освітян і освітянок досі залишається недостатнім. Додаткові бар'єри в доступі до освіти мають ромські дівчата і жінки, діти з інвалідністю, що свідчить про нерівність можливостей і недостатню інклюзивність системи.

У сфері охорони здоров'я Україна демонструє загальне дотримання міжнародних зобов'язань і розвиток інструментів доступу до медичних послуг навіть в умовах війни, зокрема шляхом розширення програм і діяльності мобільних бригад. Водночас зберігається нерівномірність доступу до послуг залежно від регіону, безпекової ситуації та інфраструктури. Ключовою проблемою є відсутність інтерсекційного підходу, що призводить до виключення окремих груп жінок – ромських жінок, військовослужбовиць, мешканок сільських територій – із системи загального захисту й підтримки. Важливим викликом залишається забезпечення доступу до репродуктивного здоров'я, особливо для переміщених жінок та інтеграція послуг ментального здоров'я в систему охорони здоров'я. Актуальною проблемою є відсутність належного регулювання окремих сфер, зокрема сурогатного материнства. Це свідчить про потребу переходу від універсальних підходів до більш чутливих і диференційованих політик.

Економічна участь жінок, особливо з-поміж ВПО, характеризується високим рівнем їхньої вразливості та наявністю структурних бар'єрів. Значна частина жінок перебуває поза ринком праці або працює в умовах нестабільної зайнятості. Основними викликами є невідповідність вакансій кваліфікації, брак можливостей для гнучкої або дистанційної роботи, надмірне навантаження доглядовою працею, психологічні бар'єри та дискримінаційні практики з боку роботодавців. Додатково ситуацію ускладнюють інфраструктурні обмеження, мовні бар'єри, фінансові труднощі з перекваліфікацією та започаткуванням бізнесу, а також складність доступу до грантових програм. У результаті економічна інтеграція жінок ВПО залишається обмеженою, що впливає на їхню фінансову незалежність і соціальну стійкість.

Політика у сфері тимчасових спеціальних заходів і охорони материнства в Україні загалом відповідає міжнародним підходам, однак її ефективність обмежується проблемами імплементації. Формально сформований нормативний каркас не забезпечує повною мірою реального доступу до послуг і гарантій, що проявляється в трудовій дискримінації, нерівному розподілі доглядових обов'язків і територіальній нерівності доступу до сервісів. Війна посилює ці проблеми через порушення логістики, кадровий дефіцит і нерівномірність ресурсів. У результаті материнство залишається чинником обмеження кар'єрного розвитку, а якість підтримки жінок залежить від спроможності конкретних громад та інституцій, що підкреслює необхідність системного підходу до забезпечення безперервного маршруту підтримки. **Водночас в Україні діють деструктивні гендерні рухи й організації, які становлять загрозу для материнських прав жінок.**

У сфері сімейної політики та соціальних ролей спостерігається поєднання нормативного прогресу й збереження глибоких структурних нерівностей. Попри розвиток ефективних політик відповідального батьківства та рівного розподілу обов'язків, доглядова праця залишається непропорційно зосередженою на жінках, що особливо загострилося в умовах війни. Зберігаються гендерні стереотипи, сексуалізація образу жінок у медіа та недооцінювання їхнього суспільного внеску. Водночас фіксуються нові виклики, зокрема поширення фіктивних і примусових шлюбів, відсутність

правового регулювання партнерств, ризики ранніх шлюбів у вразливих спільнотах. Це свідчить про необхідність комплексного перегляду підходів до сімейної політики з урахуванням гендерного виміру.

У сфері протидії торгівлі людьми Україна демонструє прогрес у розвитку системи ідентифікації постраждалих, розширенні доступу до допомоги та посиленні міжнародної співпраці. Водночас війна суттєво підвищила ризики торгівлі людьми через зростання міграції та економічної вразливості населення, особливо жінок і дівчат. Попри розвиток механізмів підтримки, виклики залишаються системними і пов'язаними з безпековою ситуацією та соціально-економічною нестабільністю, що потребує подальшого зміцнення превентивних і захисних заходів.

У сфері протидії гендерно зумовленому насильству спостерігається активний розвиток законодавства та наближення до європейських стандартів, однак ефективність системи стримується її фрагментованістю й недостатньою координацією між інституціями. Зменшення кількості офіційних звернень не відображає реального масштабу проблеми через її прихований характер. Зберігаються законодавчі прогалини, зокрема відсутність повного врахування гендерного виміру насильства та поняття інтерсекційної дискримінації. Додатковим викликом є зростання проявів кібернасильства, що потребує нових інструментів реагування та міжсекторальної взаємодії.

Основна проблема в реалізації прав жінок полягає не у відсутності політик щодо їх забезпечення в різних сферах, а в слабкій імплементації правових норм. У гендерно стереотипному суспільстві та в умовах війни це призводить до відтворення нерівностей в практичному плані. Культурні установки залишаються відносно інертними, а це суттєво знижує ефективність інструментів встановлення рівності та функціонування інституційного механізму рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

ЗАГАЛЬНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ МОНІТОРИНГУ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЖІНОК У ВОЄННИЙ ЧАС В УКРАЇНІ (2022–2025 рр.)

Для забезпечення прав жінок у суспільно-політичній, громадській, освітній, медичній, економічній, соціальній сферах, у сфері безпеки, сімейних відносин, протидії насильству, торгівлі людьми, на виконання Україною Конвенції ООН (CEDAW) рекомендуємо вжити таких заходів.

- Продовжувати впровадження прогресивних інструментів вимірювання у сфері гендерної рівності, зокрема, Індексу гендерної рівності (ІГР)³⁵⁷ для України, індикаторів Цілей сталого розвитку (ЦСР)³⁵⁸, Глобального індексу гендерного розриву³⁵⁹ (Global Gender Gap Report), індикаторів, закріплених у прийнятих стратегіях і програмах, і водночас розвивати комплексний гендерний підхід із гендерно чутливими індикаторами, адаптованими відповідно до різних сфер і галузей. Вимірність є чинником, який надає можливості для кращого регулювання та подолання наявних нерівностей.

- Удосконалити нормативно-правову базу з урахуванням принципів гендерної рівності та недискримінації, зокрема у виборчому законодавстві, протидії торгівлі людьми та гендерно зумовленому насильству, у сферах охорони здоров'я, сімейних і трудових відносин, освіти, застосовуючи гендерно-правову експертизу як проєктів, так і чинних нормативно-правових актів. Оскільки чинна нормативно-правова база не повною мірою враховує гендерний вимір насильства, не містить низки ключових понять, необхідних для комплексного підходу, зокрема в ній відсутнє поняття «інтерсекційна дискримінація».

- Посилити гарантії для реальної участі жінок у процесах прийняття рішень через ефективні механізми гендерного квотування, запобігати символічній участі, розширювати доступ жінок із громадського сектору та політичних партій до рівня прийняття рішень.

- Забезпечити участь жінок, у тому числі з вразливих груп (ВПО, жінки з інвалідністю, представниці меншин, військовослужбовиці), у консультаційних, координаційних і дорадчих органах на всіх рівнях, надати їм реальний вплив на формування політик, зокрема у сферах безпеки, відновлення, соціального захисту та гуманітарного реагування.

³⁵⁷ Індекс гендерної рівності (ІГР) для України URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/ind-57-gender-policy/gender-index-ukr-web-1.pdf>

³⁵⁸ Цілі сталого розвитку (ЦСР). Індикатори для України. Державна служба статистики України. URL: <https://sdg.ukrstat.gov.ua/uk/>

³⁵⁹ Global Gender Gap Report 2025 URL: https://reports.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2025.pdf

- Розвивати інституційну спроможність органів державної влади та місцевого самоврядування шляхом упровадження гендерно орієнтованого врядування, призначення уповноважених компетентних осіб, проведення гендерних аудитів та моніторингів, використання гендерно орієнтованого бюджетування та гендерно дезагредованих даних.

- Забезпечити розвиток системи освіти на засадах гендерної рівності шляхом інтеграції гендерного підходу в освітній процес, впровадження політики нульової толерантності до дискримінації та насильства, розвитку механізмів реагування на насильство, проведення гендерної експертизи освітнього контенту, підготовки науково-педагогічних кадрів та розширення доступу до освіти для вразливих груп.

- Гарантувати доступ жінок до якісних медичних послуг, зокрема у сфері сексуального та репродуктивного здоров'я, шляхом розробки національних стратегій, забезпечення доступності послуг, впровадження психосоціальної підтримки, гендерно чутливих медичних протоколів, розвитку «польової медицини» в умовах війни та подолання бар'єрів доступу, включно з цифровими.

- Впроваджувати комплексну політику економічного розширення можливостей жінок, що охоплює розвиток підприємництва, забезпечення доступу до фінансування, освіти та перекваліфікації, підтримку зайнятості, створення доглядової інфраструктури, гнучких форм зайнятості та стимулювання роботодавців до забезпечення рівних можливостей.

- Забезпечити перехід до комплексної моделі підтримки материнства і батьківства, що передбачає рівний розподіл доглядової праці, розвиток соціальних сервісів, підтримку повернення жінок на ринок праці. Важливо розглядати систему охорони материнства як елемент критичної інфраструктури в умовах війни. Також держава має протидіяти деструктивним громадським рухам, які становлять загрозу материнським правам жінок.

- Розвивати доступну соціальну інфраструктуру (дошкільні заклади, сервіси догляду, транспортні рішення, мобільні соціальні служби), гнучкі підходи до трудового навантаження, що дасть змогу зменшити навантаження неоплачуваної праці на жінок і сприятиме їх економічній активності.

- Посилити захист жінок від усіх форм насильства, включно з гендерно зумовленим і кібернасильством. Для цього потрібно удосконалювати законодавство, розвивати міжвідомчу координацію, створювати спеціалізовані сервіси підтримки, впроваджувати цифрові інструменти допомоги та забезпечити належний доступ до правосуддя.

- Розширити системні програми психосоціальної підтримки для жінок, зокрема громадських активісток, військовослужбовиць, матерів, постраждалих від насильства, та інших вразливих груп, з урахуванням ризиків вигорання та наслідків війни.

- Посилити протидію торгівлі людьми завдяки інформаційно-просвітницькій роботі, підвищенню кваліфікації фахівців, удосконаленню законодавства, розширенню доступу до медичної, правової та соціальної допомоги постраждалим.

- Розвивати партнерство між державою, громадянським суспільством, міжнародними організаціями та бізнесом для забезпечення сталості політик, координації дій та ефективного використання ресурсів.

- Упроваджувати системні інформаційні та просвітницькі кампанії, спрямовані на подолання гендерних стереотипів, популяризацію рівноправної участі жінок у всіх сферах суспільного життя, формування культури відповідального батьківства, недискримінації та нульової толерантності до насильства.

- Забезпечити інституційну сталість, узгодженість і взаємодоповнюваність усіх політик і програм, спрямованих на реалізацію прав жінок, із фокусом на усуненні структурних бар'єрів, посиленні ролі жінок у повоєнному відновленні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ЗА РОЗДІЛАМИ

Джерела до розділу 1

1. Загальні рекомендації, ухвалені Комітетом ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок № 1–37. URL: <https://land.gov.ua/wp-content/uploads/2019/01/Загальні-рекомендації-Комітету-ООН.pdf>
2. Загальна рекомендація № 40 щодо рівного та інклюзивного представництва жінок у системах прийняття рішень. URL: https://ukraine.unwomen.org/sites/default/files/2025-04/recommendation_no.40_a4_20.02.2025.pdf
3. Заключні зауваження до дев'ятої періодичної доповіді України. URL: https://ukraine.unwomen.org/sites/default/files/2023-09/cedaw_co.pdf.pdf
4. Про схвалення Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року та затвердження операційного плану з її реалізації на 2022–2024 роки. Розпорядження Кабінету Міністрів України № 752-р від 12.08.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/752-2022-%D1%80#Text>
5. Про внесення змін до розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2020 р. № 1544: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 1150-р від 16.12.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-2022-%D1%80#Text>
6. Про затвердження Методичних рекомендацій з реалізації гендерного підходу та підходу, що базується на дотриманні прав людини, на рівні територіальних громад: Наказ Міністерства соціальної політики України № 359 від 27.12.2022. URL: <https://www.msp.gov.ua/legislation/regulatory-framework/document-6267>
7. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо організації діяльності уповноважених осіб (координаторів) з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, запобігання та протидії насильству за ознакою статі, відповідальних структурних підрозділів місцевих державних адміністрацій з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, запобігання та протидії насильству за ознакою статі: Наказ Міністерства соціальної політики України від 14.09.2023 № 332-Н. URL: <https://www.msp.gov.ua/legislation/regulatory-framework/document-6333>
8. Звіт щодо виконання у 2023 році Операційного плану з реалізації Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року на 2022–2024 роки. URL: <https://www.msp.gov.ua/legislation/regulatory-framework/document-9edc7218-e19c-4b86-86da-65946f8268ab>
9. Деякі питання реалізації Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 439-р від 02.05.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/439-2025-%D1%80#Text>
10. Стан реалізації державної гендерної політики в Україні. 2023 рік. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/ind-57-gender-policy/stan-realizaciyi-politiki-2023.pdf>
11. Положення про Робочу групу «Платформа забезпечення гендерного мейнстрімінгу та інклюзії у відновленні». Комісія з питань координації взаємодії органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків (рішення № 10 від 13.09.2023). URL: <https://genderplatform.org.ua/documents/>
12. Забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків: стан, здобутки та зони розвитку. Україна. 2024 рік. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/ind-57-gender-policy/2025-genderna-politika-v4-1.pdf>
13. Women in decision-making positions. URL: <https://localgov.unwomen.org/country/UKR>
14. Gender Equality Index in Ukraine. Kyiv, 2025. URL: https://uwf.org.ua/wp-content/uploads/2025/03/gender_index_2025_eng_web.pdf
15. Gender Profiles of Local Government Heads and Economic Capacity of Territorial Communities: Evidence from Ukraine. URL: <https://www.mdpi.com/2071-1050/17/5/2090>
16. Report on Survey Findings of the Civil Network OPORA on Participation of Women in the 2020 Local Elections. URL: https://oporaua.org/en/vybory/gender_2020-23003

17. Women, Peace and Security. LSE Conflict and Civiness Research Group. National Action Plans in the UK and Ukraine. Policy Brief. 15 March 2023. URL: <https://peacerep.org/wp-content/uploads/2023/05/Women-Peace-and-Security-Policy-Brief.pdf>
18. Три роки повномасштабної війни Росії в Україні загрожують надбанням, досягнутим за десятиліття боротьби за права жінок, їхній безпеці та значно погіршують доступ до економічних можливостей. 19.02.2025. URL: <https://ukraine.un.org/uk/289777-три-роки-повномасштабної-війни-росії-в-україні-загрожують-надбанням-досягнутим-за>
19. У НАДС представили результати кількісного складу державних службовців. 01.05.2024. URL: <https://nads.gov.ua/news/u-nads-predstavlyy-rezultaty-kilkisnoho-skladu-derzhavnykh-sluzhbovtsiv>
20. Gender-Sensitive Recovery and Development at the Local Level: 20 Recommendations. January–April 2024. URL: <https://cedos.org.ua/wp-content/uploads/gender-sensitive-recovery-at-the-local-level-20-recommendations.pdf>
21. Аналіз законопроектів щодо змін до Виборчого кодексу з протидії гендерній дискримінації. 25.06.2024. URL: <https://oporaua.org/vybory/analiz-zakonoprojektiv-shhodo-zmin-do-viborchogo-kodeksu-z-protidiyi-genderniy-diskriminaciyi-25280>
22. Спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини «Місцеві програми підтримки ВПО: аналіз ефективності та перспективи». Березень 2026.
23. Деякі питання перетинання державного кордону громадянами України: Постанова Кабінету Міністрів України № 1054 від 27.08.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1054-2025-%D0%BF#Text>
24. Народні депутати України. Сайт Верховної Ради України. URL: <https://people.rada.gov.ua/body/view/vr-mps>
25. Народні депутати, які вибули. Сайт Верховної Ради України. URL: <https://people.rada.gov.ua/body/view/vr-exmps>
26. На місцевих виборах обрали 64 % чоловіків і майже 36 % жінок. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-elections/3140083-na-miscevih-viborah-obrali-64-colovikiv-i-majze-36-zinok-opora.html>
27. Застава виявилася ще одним бар'єром для гендерної рівності у владі. Результати гендерного моніторингу місцевих виборів, ЗБФ «Єдність» за майбутнє» у партнерстві з НДІ та УЖФ. URL: <https://www.ednist-fond.com.ua/2021/04/09/interregional-event-on-gender-equality-in-politics/>
28. 20 законопроектів: у МФО «Рівні можливості» розповіли про результати роботи. Жінки – це 50 % успіху України. URL: https://50vidsotkiv.org.ua/20-zakonoprojektiv-u-mfo-rivni-mozhlyvosti-rozpovily-pro-rezultaty-roboty/?utm_source=chatgpt.com
29. МФО «Рівні можливості» у ВРУ. Facebook. URL: <https://www.facebook.com/EqualOpportunitiesCaucus/>
30. Громадська рада з гендерних питань. Facebook. URL: <https://www.facebook.com/EOCouncil>

Джерела до розділу 2

1. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок: Міжнародний документ ООН від 18.12.1979. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text
2. Заключні зауваження Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок до дев'ятої періодичної доповіді України. URL: <https://ukraine.unwomen.org/uk/digital-library/publications/2023/09/zaklyuchni-zauvazhennya-komitetu-oon-z-likvidatsiyi-dyskryminatsiyi-shhodo-zhinok-do-devyatoyi-periodychnoyi-dopovidi-ukrayiny>
3. Загальні рекомендації, ухвалені Комітетом ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок №1–37. URL: <https://land.gov.ua/wp-content/uploads/2019/01/Загальні-рекомендації-Комітету-ООН.pdf>
4. Загальна рекомендація Комітету CEDAW № 40 про рівне та інклюзивне представництво жінок у системах прийняття рішень. Жовтень 2024. URL: https://ukraine.unwomen.org/sites/default/files/2025-04/recommendation_no.40
5. Аналітичний звіт «Жінки в медіа та активізмі: виклики, ризики та можливості в умовах війни». Листопад 2025. URL: <https://zmina.ua/publication/analitychnyj-zvit-zhinky-v-media-ta-aktyvizmi-vyklyky-ryzky-ta-mozhlyvosti-v-umovah-viiny/>
6. Звіт ООН Жінки «Вплив скорочення іноземної допомоги на жіночі організації в Україні» (2025/2026). URL: <https://ukraine.unwomen.org/uk/digital-library/publications/2026/02/vplyv->

[skorochennya-mizhnarodnoyi-dopomohy-na-zhinochi-pravozakhysni-orhanizatsiyi-ta-orhanizatsiyi-ocholyuvani-zhinkamy-v-ukrayini](#)

7. Аналітичний звіт «Феміністичне лідерство в кризу в Україні: від діалогу до згуртованості». ГО «Бюро гендерних стратегій і бюджетування». Січень 2026. URL: <https://genderburo.info/>
8. Аналітичний матеріал «Де гроші на права жінок в Україні?». УЖФ та Kvinna till Kvinna, 2025. URL: chrome-extension://efaidnbnmnnibpcajpcglclefindmkaj/https://uwf.org.ua/wp-content/uploads/2025/04/4_-rapport_ukraina_ukr_web_12-04.pdf
9. Дорожня карта впровадження гендерного мейнстримінгу у відновлення на 2025–2026 роки. URL: <https://genderplatform.org.ua/dorozhnya-karta-z-vprovadzhennya-gendernogo-mejnstrymingu-ta-inklyuziyi-u-vidnovlenni-predstavlena-na-spilnomu-zahodi-platformy-ta-zaczikavlenyh-stejkhoderiv/>
10. Громадянське суспільство України в умовах війни 2022–2025 рр. Звіт щодо комплексного соціологічного дослідження. Серпень 2025. URL: <https://home.ednannia.ua/analytics/data-catalog/491>

Джерела до розділу 3

1. Аналітичний звіт за результатами дослідження «Стратегія впровадження гендерної рівності у сфері освіти в дії: гендерні компетенції у педагогічних працівників і працівниць закладів загальної середньої освіти» // Андрєєнкова В. Л., Левченко К. Б., Легенька М. М. та ін. – Київ, 2024. – 167 с. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/news/2024/12/18/prezentatsiya-doslidzh-lsu-18-12-2024.pdf>
2. Виявлення стереотипів гендерної нерівності у вихованні дошкільників в освітньому процесі закладу дошкільної освіти // Педагогічна академія : Наукові записки / Байер О. М., Лук'янчук Е. А. – Київ, 2025. URL: <https://pedagogical-academy.com/index.php/journal/article/view/1265>
3. Гендерна рівність та недискримінація у вищій освіті. URL: <https://www.ukma.edu.ua/index.php/osvita/fakulteti/362-tsentr-zabezpechennia-iakosti-osvity-naukma/5867-henderna-rivnist-ta-nedyskryminatsiia-u-vyshchii-osviti>
4. Гендерна сегрегація у фаховій передвищій та вищій освіті. 17.05.2024. URL: <https://cedos.org.ua/researches/genderna-segregacziya-u-fahovij-peredvyshhij-ta-vyshhij-osviti/>
5. Гендерні студії та виклики війни в забезпеченні стійкості університетів в Україні: Мережування задля досконалості викладання та інституційного розвитку. URL: <https://karazin.ua/universitet/tsili-staloho-rozvytku/genderna-rivnist/>
6. Гендерна рівність в освіті та через неї: навчальний посібник / за ред. К. Б. Левченко, О. С. Мурадян. – Харків, 2024. – 264 с. URL: <https://karazin.ua/storage/static-content/source/documents/tsili-staloho-rozvytku/gender/book.pdf>
7. Дев'ята періодична доповідь України про виконання Конвенції Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 12.04.21. URL: <https://www.msp.gov.ua/legislation/regulatory-framework/document-ff7e5c01-504a-4934-86cb-85779f165828>
8. Заключні зауваження до дев'ятої періодичної доповіді України, розглянуті на 1921-му та 1923-му засіданнях 18 і 19 жовтня 2022 року. URL: https://ukraine.unwomen.org/sites/default/files/2023-09/cedaw_co.pdf.pdf
9. Ідентичність, гендерні аспекти і традиції: дослідження практик у ромських громадах. – Ужгород, 2024. URL: <https://voiceofromni.com.ua/wp-content/uploads/2024/10/doslidzhennya-gendernyh-praktyk-v-romskyh-gromadah.pdf>
10. Інклюзивне навчання в школі: посібник для директорів закладів освіти. URL: <https://sqe.gov.ua/inklyuzivne-navchannya-u-shkoli-posibnik/>
11. Кар'єра науковиць у STEM: дослідження мотивації та бар'єрів. Дослідницький звіт. 2025. URL: <https://ukraine.unwomen.org/sites/default/files/2026-02/doslidnytskyy-zvit-2025-ukr-veb.pdf>
12. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо впровадження політики протидії дискримінації, сексуальним домаганням та підтримки рівності у закладах вищої освіти України: Наказ Міністерства освіти і науки України № 1275 від 23 вересня 2025 р. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-metodychnykh-rekomendatsii-shchodo->

[vprovadzhennia-polityky-protydii-dyskryminatsii-seksualnym-domahanniam-ta-pidtrymky-rivnosti-u-zakladakh-vyshchoi-osvity-ukrainy](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2022-%D1%80#Text)

13. Про схвалення Стратегії впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року та затвердження операційного плану заходів на 2022–2024 роки з її реалізації: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2022 р. № 1163-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2022-%D1%80#Text>

Джерела до розділу 4

1. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок: Міжнародний документ ООН від 18.12.1979. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text
2. Комітет ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок. Загальна рекомендація № 24: Жінки та охорона здоров'я (1999). URL: <https://www.refworld.org/legal/general/cedaw/1999/11953>
3. Дев'ята періодична доповідь України про виконання Конвенції Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. URL: <https://www.msp.gov.ua/legislation/regulatory-framework/document-ff7e5c01-504a-4934-86cb-85779f165828>
4. Committee on the Elimination of Discrimination against Women. Concluding observations on the ninth periodic report of Ukraine. URL: https://ukraine.unwomen.org/sites/default/files/2023-09/cedaw_co.pdf.pdf
5. United Nations Population Fund (UNFPA). War in Ukraine: Impact on sexual and reproductive health. URL: <https://eeca.unfpa.org/en/war-ukraine>
6. World Health Organization. Surveillance of Attacks on Healthcare (Ukraine). URL: <https://extranet.who.int/ssa/Index.aspx>
7. Про затвердження Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 752-р від 12.08.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/752-2022-%D1%80>
8. Галузеві стандарти та клінічні настанови. Офіційний сайт. Державний експертний центр Міністерства охорони здоров'я України. URL: https://www.dec.gov.ua/cat_mtd/galuzevi-standarti-ta-klinichni-nastanovi/
9. Про затвердження порядку надання медичної допомоги та профілактики ВІЛ-інфекції після можливого контакту: Наказ Міністерства охорони здоров'я України № 2103 від 16.12.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z2012-24#Text>
10. Звіт про проведення медикаментозної постконтактної профілактики ВІЛ-інфекції за 2024 рік. Форма № 59. Центр громадського здоров'я МОЗ України, 2025. – 1 с. URL: https://phc.org.ua/sites/default/files/uploads/files/Forma_59.doc
11. Звіт про надання антиретровірусної терапії людям, які живуть з ВІЛ, в Україні (МОЗ, НАМН та ДКВС) станом на 01.03.2026. Центр громадського здоров'я МОЗ України, 2026. – 4 с. URL: <http://phc.org.ua/news/antiretrovirusnu-terapiyu-v-ukraini-otrimue-114-955-lyudey-yaki-zhivut-z-vil-dani-na-01032026>
12. Про затвердження Порядку проведення та документування результатів медичного обстеження постраждалих осіб від домашнього насильства або осіб, які ймовірно постраждали від домашнього насильства, та надання їм медичної допомоги: Наказ Міністерства охорони здоров'я України № 278 від 01.02.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0262-19>
13. World Health Organization. Clinical management of rape and intimate partner violence survivors: guidelines for health care. URL: <https://iris.who.int/server/api/core/bitstreams/90c30bbc-14a4-4555-a0c6-763b7bffab9a/content>
14. Робота з постраждалими від сексуального насильства в умовах збройного конфлікту: посібник для фахівців із психологічної допомоги та екстреного реагування в Україні. Рада Європи, 2022. URL: https://nssu.gov.ua/storage/app/sites/22/ukr2022sexual-violencemanualwebua_removed.pdf
15. Методичні рекомендації щодо надання послуг у сфері охорони здоров'я особам, що пережили сексуальне насильство: Наказ Міністерства охорони здоров'я України № 1177 від 23.07.2025. URL: https://moz.gov.ua/storage/uploads/ab72ffce-44dc-423e-bf78-be448da4ba6a/dn_1177_23072025_dod.pdf

16. Про правовий і соціальний захист осіб, постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного із збройною агресією Російської Федерації проти України: Закон України № 4067-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4067-20#Text>
17. Деякі питання створення та функціонування спеціалізованих служб підтримки осіб, постраждалих від домашнього насильства та насильства за ознакою статі: Постанова Кабінету Міністрів України № 616 від 30.05.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
18. Про затвердження Порядку надання медичної та/або реабілітаційної допомоги із застосуванням телемедицини на період дії воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях: Наказ Міністерства охорони здоров'я України № 1155 від 30.09.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1155-22>
19. Телемедицина в Україні: у МОЗ розповіли, що такий спосіб надання медпослуг стає дедалі популярнішим // Факти ICTV. URL: <https://health.fakty.com.ua/ua/novyny/teledmedycyna-v-ukrayini-u-moz-rozpozvily-shho-takyj-sposib-nadannya-medposlug-staye-dedali-populyarnishym/>
20. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання реалізації програми державних гарантій медичного обслуговування населення у 2025 році» від 24 грудня 2024 р. № 1503 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1503-2024-%D0%BF>
21. Ukraine: Transparency Portal // UNFPA Ukraine. URL: https://www.unfpa.org/es/data/transparency-portal/unfpa-ukraine?utm_source=chatgpt.com
22. Карта гінекологічних кабінетів безбар'єрного доступу в Україні // UNFPA Ukraine. URL: <https://ukraine.unfpa.org/uk/publications>
23. Щеплення проти ВПЛ за Календарем профілактичних щеплень у 2026 році: укладено договір про закупівлю 9-валентної вакцини // Офіційний веб-портал Кабінету Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/shchepлення-proty-vpl-za-kalendarem-profilaktychnykh-shchepлення-u-2026-rotsi-ukladeno-dohovir-pro-zakupivliu-9-valentnoi-vaktsyny>
24. Вакцинація проти ВПЛ інфекції розпочнеться у відповідності до Національного календаря профілактичних щеплень з 1 січня 2026 року // Харківський обласний центр контролю та профілактики хвороб. URL: <https://kh.cdc.gov.ua/news/12981/>
25. UNFPA Україна. Безкоштовна вакцинація проти ВПЛ в Україні з 2026 року // Межа. Новини України. URL: <https://mezha.net/ua/bukvy/ukraine-introduces-free-hpv-vaccination-for-girls-in-2026/>
26. Health Resources and Services Availability Monitoring System (HeRAMS) Ukraine: Infographics August 2025 // World Health Organization. URL: <https://www.who.int/publications/m/item/herams-ukraine-health-services-across-oblast-2025-08-ua>
27. Gendered socio-economic challenges in Ukraine: Analysis of gendered disparities and insecurities among men and women using data from reSCORE Ukraine 2024 // ReliefWeb. URL: <https://reliefweb.int/report/ukraine/gendered-socio-economic-challenges-ukraine-analysis-gendered-disparities-and-insecurities-among-men-and-women-using-data-rescore-ukraine-2024>
28. Методичні рекомендації. Адвокаційна діяльність у сфері надання медичних і психосоціальних послуг / Коаліція громадських організацій «Безпека та рівність», за підтримки уряду Канади в рамках проєкту «Жінки України: залучені, спроможні, незламні», що впроваджується організацією «Пакт». 2023. URL: <https://drive.google.com/drive/folders/1xTVPr9ZyfHFdD9-xbl77Asb3Lu45b-EK?usp=sharing>
29. Оцінка ситуації щодо сексуального та репродуктивного здоров'я і прав в Україні / UNFPA Україна. – Київ, 2025. URL: <https://ukraine.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/2025-01/>
30. Current issues in reproductive health of the female military personnel in Ukraine / ResearchGate. URL: https://www.researchgate.net/publication/397916580_Current_issues_in_reproductive_health_of_the_female_military_personnel_in_Ukraine
31. Робимо невидиме видимим: доказовий аналіз гендерного аспекту в регіональних заходах реагування на війну в Україні / Регіональна робоча група з гендерних питань. Жовтень 2022. URL: https://eca.unwomen.org/sites/default/files/2022-10/RGTF_MakingTheInvisibleVisible_UKR.pdf

Джерела до розділу 5

1. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок: Міжнародний документ ООН від 18.12.1979. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text
URL: <https://ukraine.unwomen.org/sites/>
1. Конвенція про рівне винагородження чоловіків і жінок за працю рівної цінності № 100. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_002#Text
2. Спільна заява співголів Неформальної робочої групи з питань торгівлі та гендеру. URL: <https://docs.wto.org/dol2fe/>
3. Наказ від 13.10.2017 року № 1254. Про затвердження Переліку важких робіт та робіт із шкідливими і небезпечними умовами праці, на яких забороняється застосування праці жінок URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>
4. Закон України від 15.03.2022 № 2136-IX. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>
5. Закон України від 21.09.2022 № 2622-IX. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування служби зайнятості, соціального страхування на випадок безробіття, сприяння продуктивній зайнятості населення, у тому числі молоді, та впровадження нових активних програм на ринку праці. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2622-20#Text>
6. Постанова Кабінету Міністрів України від 10.02.2023 № 124. Про затвердження Порядку надання роботодавцям компенсацій за працевлаштування зареєстрованих безробітних. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/>
7. Постанова Кабінету Міністрів України від 18.04.2023 № 338. Деякі питання надання роботодавцям компенсації єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування за працевлаштування на нові робочі місця. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/>
8. Постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 № 331. Про затвердження Порядку надання роботодавцю компенсації витрат на оплату праці за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб внаслідок проведення бойових дій під час воєнного стану в Україні. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>
9. Постанова Кабінету Міністрів України від 15.11.2024 № 1302. Про реалізацію експериментального проекту щодо організації професійного навчання жінок для працевлаштування у сферах, де вони були традиційно недостатньо представлені. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>
10. Постанова Кабінету Міністрів України від 15.09.2023 № 984. Про реалізацію експериментального проекту з організації професійного навчання учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни в закладах професійної (професійно-технічної) освіти Державної служби зайнятості. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>
11. Закон України від 11.05.2025 № 4681-IX. Про внесення змін до деяких законів України щодо підтримки сімей з дітьми та створення умов, які сприяють поєднанню материнства (батьківства) з професійною діяльністю. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4681-20#Text>
12. Постанова Кабінету Міністрів України від 21.06.2022 № 738. Деякі питання надання грантів бізнесу. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>
13. Постанова Кабінету Міністрів України від 24.06.2022 № 739. Деякі питання надання грантів для виробництв переробної промисловості. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>
14. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 07.01.2026 № 92-р. Про схвалення Стратегії зайнятості населення України на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2026 - 2028 роках. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>
15. Національна стратегія подолання гендерного розриву в оплаті праці. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>
16. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2022 р. № 1163-р. Про схвалення Стратегії впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року та затвердження операційного плану заходів на 2022-2024 роки з її реалізації. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>
17. Проект Трудового кодексу України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/69516>

18. Глобальний звіт про гендерний розрив за 2025 рік. URL: https://reports.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2025.pdf
19. Закон України про внесення змін до Податкового кодексу України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4015-20#Text>
20. Постанова Кабінету Міністрів України від 13 березня 2022 р. № 303. Про припинення заходів державного нагляду (контролю) в умовах воєнного стану. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/303-2022-%D0%BF#Text>
21. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 21 липня 2025 року “Про запровадження правових і організаційних заходів щодо мораторію на безпідставні перевірки та втручання державних органів у діяльність бізнесу й стимулювання економічного зростання в Україні”». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/538/2025#Text>
22. Національний план щодо впровадження Європейської гарантії для дітей в Україні на період до 2030 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage>

Джерела до розділу 6

1. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, Inter-Parliamentary Union. The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women and its Optional Protocol: Handbook for Parliamentarians. Geneva: OHCHR, IPU, 2023. URL: <https://www.ohchr.org/en/publications/policy-and-methodological-publications/convention-elimination-all-forms-discrimination>
2. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок: Міжнародний документ ООН від 18.12.1979. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text
3. Committee on the Elimination of Discrimination against Women. General recommendation No. 25, on article 4, paragraph 1, of the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, on temporary special measures. 2004. URL: <https://chr-observatories.uwazi.io/en/entity/>
4. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, Inter-Parliamentary Union. The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women and its Optional Protocol: Handbook for Parliamentarians. Geneva: OHCHR, IPU, 2023. URL: <https://www.ohchr.org/en/publications/policy-and-methodological-publications/convention-elimination-all-forms-discrimination>
5. European Social Charter (Revised), 1996. URL: <https://www.coe.int/en/web/european-social-charter/the-revised-european-social-charter>
6. European Committee of Social Rights. Conclusions 2023: Ukraine (Article 8 – the right of employed women to protection of maternity). URL: <https://rm.coe.int/ukraine-september2023-en-2772-2806-4008-1/1680ad39c0>
7. International Labour Organization. Maternity Protection Convention (Revised), 1952 (No. 103). URL: <https://learning.itcilo.org/ilo/jur/en/bibl/E18.pdf>
8. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
9. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>
10. Виборчий кодекс України від 19.12.2019 № 396-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text>
11. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
12. Про відпустки: Закон України від 15.11.1996 № 504/96-ВР. URL: <https://tax.gov.ua/diyalnist-/zakonodavstvo-pro-diyalnis/zakoni-ukraini/74038.html>
13. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей використання відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами: Закон України від 13.07.2023 № 3238-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3238-20#Text>
14. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23.09.1999 № 1105-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14#Text>

15. International Labour Organization. Maternity Protection Convention (Revised), 1952 (No. 103). URL: <https://learning.itcilo.org/ilo/jur/en/bibl/E18.pdf>
16. Про державну допомогу сім'ям з дітьми: Закон України від 21.11.1992 № 2811-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-12#Text>
17. Деякі питання реалізації Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.05.2025 № 439-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-12#Text>
18. Про утворення Комісії з питань координації взаємодії органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Постанова Кабінету Міністрів України від 02.09.2020 № 784. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/784-2020-%D0%BF#Text>
19. Деякі питання забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Постанова Кабінету Міністрів України від 09.10.2020 № 930. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/930-2020-%D0%BF#Text>
20. Про затвердження Методичних рекомендацій з реалізації гендерного підходу та підходу, що базується на дотриманні прав людини, на рівні територіальних громад: Наказ Міністерства соціальної політики України від 07.12.2022 № 359. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0359739-22#Text>
21. Про систему громадського здоров'я: Закон України від 06.09.2022 № 2573-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2573-20>
22. Про затвердження Уніфікованого клінічного протоколу первинної, вторинної (спеціалізованої), третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги «Фізіологічні пологи»: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 26.01.2022 № 170 / Міністерство охорони здоров'я України. URL: <https://moz.gov.ua/uk/decrees/nakaz-moz-ukraini-vid-26012022--170-pro-zatverdzhennja-unifikovanogo-klinichnogo-protokolu-pervinnoi-vtorinnoi-specializovanoi-tretinnoi-visokospecializovanoi-medichnoi-dopomogi-fiziologichni-pology>
23. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 № 2136-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2136-20>
24. Про внесення змін до деяких законів України щодо підтримки сімей з дітьми та створення умов, які сприяють поєднанню материнства (батьківства) з професійною діяльністю: Закон України від 05.11.2025 № 4681-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4681-20>
25. Деякі питання надання державної допомоги сім'ям з дітьми: Постанова Кабінету Міністрів України від 31.12.2025 № 1805 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>
26. Посібник Програми медичних гарантій 2024: відновлення і розвиток / Академія НСЗУ. URL: https://academy.nszu.gov.ua/pluginfile.php/207391/mod_folder/content/
27. WHO 2025 Emergency Appeal: Ukraine / World Health Organization. January 2025. URL: <https://cdn.who.int/media/docs/default-source/documents/emergencies/2025-appeals/ukraine-hea.pdf>
28. ВІЛ і вагітність: вчасна діагностика та сучасні ліки знижують ризик передачі вірусу дитині практично до нуля / Центр громадського здоров'я МОЗ України. 07.10.2025. URL: <https://phc.org.ua/news/vil-i-vagitnist-vchasna-diagnostika-ta-suchasni-lik-znizhuyut-rizik-peredachi-virusu-ditini>
29. Ukraine's healthcare system embraces home-visits to improve child well-being / United Nations Children's Fund. 16.01.2025. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/en/press-release/ukraines-healthcare-system-embraces-home-visits>
30. UNICEF Ukraine Country Office. (2024). Situation analysis of children in Ukraine: 2024 executive summary URL: <https://www.unicef.org/ukraine/en/reports/sitan2024>
31. Повоєнного «бебі-буму» в Україні не буде, принаймні такого, як після Другої світової, – директорка Інституту демографії / Таня Матяш // LB.ua. 03.12.2025. URL: https://lb.ua/society/2025/12/03/709943_povoienного_bebibumu_ukrayini.html

1. Загальні рекомендації ухвалені комітетом ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок 1-37, №21 від 1994. URL: <https://shorturl.at/VjNMU>
2. Дарина-Марія Завгородня, Тамара Марценюк. Репрезентація образів військовослужбовців в українських медіа // Наукові записки НаУКМА. Соціологія. – 2024. – № 7. – С. 14-28. URL: <https://nrps.ukma.edu.ua/article/view/314664/305548>
3. О. Ткаліч, О. Дутчак, Н. Ломоносова . Одна за трьох: як працюють українські медсестри. 2025. URL: https://rosalux.org.ua/images/UA-NURSES_FULL_ONLINE.pdf
4. Н. Ломоносова. Вони чекають на нас. Вплив повномасштабної війни на соціальних працівників. Дослідження для аналітичного центру Cedos за підтримки фонду ім. Еберта в Україні. 2025. URL: <https://commons.com.ua/uk/socialni-pracivnici-v-chasi-vijni/>
5. Т. Медіна, Т. Коновалова, Д. Коркач. Дослідження «Доглядова праця в контексті всеохопної оборони». 2026. URL: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/feminism-in-detail/doslidzhennya-doglyadova-pratsya-v-konteksti-vseohopnoi-oboroni-1342203.html>
6. Т. Полек, Є. Носкова, Л. Галан, О. Яворська, І. Шматко, А. Пашкіна. За лаштунками турботи: близькі ветеранів та доглядова праця: Дослідження ГО «Принцип». – Київ, 2024. URL: <https://www.pryncyp.org/analytics/za-lashtunkamy-turboty-blyzki-veteraniv-ta-doglyadova-pracnya/>
7. О. Жмурко, А. Закотюк, Н. Лиштва, К. Скрипка, О. Тіпкіна, О. Стрига, Д. Мельник. Дослідження «Ідентичність. Гендерні аспекти і традиції». Vox Populi Agency на замовлення ГО «Об'єднання ромських жінок «Голос Ромні». 2024. URL: <https://voiceofromni.com.ua/doslidzhennya/>
8. Voices from Ukraine. Assessment findings and recommendations. 2024. URL: https://ukraine.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/2025-03/Voices%20from%20Ukraine_Report_2024_0.pdf

Джерела до розділу 8

1. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_791#Text
2. Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_858#Text
3. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Про протидію торгівлі людьми: Закон України від 20.09.2011 року № 3739-І. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17#Text>
5. Про національного координатора у сфері протидії торгівлі людьми: Постанова Кабінету Міністрів України від 18.01.2012 р. № 29. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/29-2012-%D0%BF#Text>
6. Про затвердження Порядку встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми: Постанова Кабінету Міністрів України від 23 травня 2012 № 417. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/417-2012-%D0%BF#Text>
7. Про затвердження форм заяв про встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, журналу реєстрації заяв осіб, які мають намір отримати статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми, розписки про нерозголошення відомостей, облікової картки особи, яка вважає себе постраждалою від торгівлі людьми, журналу реєстрації видачі довідок про встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми: Наказ Міністерства соціальної політики України від 18.06.2012 № 366. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1133-12#Text>
8. Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми: Постанова Кабінету Міністрів України від 22.03.2012 № 783. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/783-2012-%D0%BF#Text>
9. Про затвердження Порядку виплати одноразової матеріальної допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми: Постанова Кабінету Міністрів України Постанова Кабінету

- Міністрів України від 25.07.2012 № 660. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/660-2012-%D0%BF#Text>
10. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
 11. Про затвердження стандартів надання соціальних послуг особам, які постраждали від торгівлі людьми. Про затвердження стандартів надання соціальних послуг особам, які постраждали від торгівлі людьми: Наказ Міністерства соціальної політики України від 30.07.2013 № 458. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1327-13#Text>
 12. Державна цільова соціальна програма протидії торгівлі людьми на період до 2025 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/496-2023-%D1%80#Text>
 13. Про затвердження Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми до 2025 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 2 червня 2023 р. № 496-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/496-2023-%D1%80#Text>
 14. Про безоплатну правничу допомогу: Закон України від 02.06.2011 № 3460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>
 15. Офіційна інформація на сайті Національної соціальної сервісної служби України. URL: <https://nssu.gov.ua/protidiya-torgivli-lyudmi/kilkist-osib-yakim-nacsocsluzhboyu-vstanovleno-status-osobi-yaka-postrazhdala-vid-torgivli-lyudmi>
 16. Гаряча лінія з питань протидії торгівлі людьми, запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству щодо дітей. URL: <https://1547.ukc.gov.ua/>
 17. Національна гаряча лінія з протидії торгівлі людьми та консультування мігрантів. URL: <https://www.527.org.ua/>
 18. Протидія торгівлі людьми. Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України. URL: <https://www.msp.gov.ua/about/klyuchovi-napryamy/protydiya-torhivli-lyudmy>
 19. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
 20. Аналітичний звіт щодо торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації в Україні / за заг. ред.: Бороздіна К. А., Булавін В. О., Жуковська Г. Г., Рикун О. В., Левченко К. Б. – Київ: ФОП Мороз А.Т., 2025. – 80 с.
 21. Результати опитування щодо виявлення ризиків потрапляння до ситуації торгівлі людьми, трудової чи сексуальної експлуатації та насильства під час війни в Україні. URL: https://la-strada.org.ua/wp-content/uploads/2023/03/hl-monitoring-analysis-tip_infographics.pdf
 22. Міграція в Україні: цифри і факти. 16 червня 2024 р. URL: <https://ukraine.iom.int/uk/publikatsiyi-predstavnytstva-mom-v-ukrayini>

Джерела до розділу 9

1. Гендерно обумовлене насильство в Україні в умовах війни: звіт за результатами оцінки. URL: <https://divchata.org/studies/genderno-obumovlene-nasilstvo-v-ukrayini-v-umovax>
2. Директива ЄС 2024/1385. Виклики та можливості для України. Аналітичний звіт. ГО «Центр «Жіночі перспективи». URL: <http://www.women.lviv.ua/analitychnyj-zvit-dyrektyva-yes-2024-1385-vyklyky-ta-mozhlyvosti-dlya-ukrayiny-2/>
3. Доступність, виклики та потреби: аналіз системи допомоги постраждалим від СНПК в Україні. Короткий огляд результатів дослідження. URL: <https://jurfem.com.ua/wp-content/uploads/2025/04/overview-results-jurfem-ukr.pdf>
4. Запобігання та реагування на насильство за гендерною ознакою: національна правова база та міжнародні стандарти // UNFPA, А. Б. Блага, О. О.Кочемировська, О. А. Мартиненко. – Київ: 2022. – 63 с. URL: https://ukraine.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/unfpa_gbv_2022_fin.pdf
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення (КУпАП). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
6. Міжвідомчі мінімальні стандарти запобігання гендерно зумовленому насильству та реагування на нього в умовах надзвичайних ситуацій. URL: https://ukraine.unfpa.org/uk/publications/16_Minimum_Standards
7. Моніторинг спеціалізованих служб підтримки осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі. URL: <https://nssu.gov.ua/news/natsionalnyi-zvit-za-rezultatamy-monitorynhu-spetsializovanykh-sluzhb>

8. Національна соціальна сервісна служба. Національний звіт. Моніторинг спеціалізованих служб підтримки осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі. – Київ, 2025. URL: <https://nssu.gov.ua/storage/app/sites/22/uploaded-files/national-monitoring-report.pdf>
9. Про внесення змін до Дисциплінарного статуту Збройних Сил України, Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України, Дисциплінарного статуту служби цивільного захисту щодо вдосконалення механізмів забезпечення військової дисципліни, запобігання і протидії проявам дискримінації та сексуальним домаганням: Закон України від 25.02.2026 № 4797-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4797-IX#Text>
10. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України 2229-VIII. Редакція від 19.12.2024, підстава 3733-IX, 4073-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>
11. Про затвердження плану невідкладних заходів із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 квітня 2021 року № 361-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-2021-%D1%80#n10>
12. Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі: Постанова Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 року № 658 (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/658-2018-%D0%BF#Text>
13. Про затвердження Порядку винесення уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України термінового заборонного припису стосовно кривдника: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 01 серпня 2018 року № 654. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0965-18#Text>
14. Про затвердження Порядку проведення оцінки ризиків вчинення домашнього насильства: Наказ Міністерства соціальної політики України та Міністерства внутрішніх справ України від 13 березня 2011 року № 369/180. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0333-19#n15>
15. Про затвердження Типової програми для кривдників: Наказ Міністерства соціальної політики від 01.10. 2018 № 1434 (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства соціальної політики № 588 від 13.10.2021). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1222-18#Text>
16. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами: Закон України від 20 червня 2022 р. № 2319-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#n2
17. Про схвалення Концепції Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2018 р. № 728-р (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/728-2018-%D1%80#Text>
18. Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом: як розпізнати і протидіяти. Сайт Офісу генерального прокурора, 03.12.2024. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/seksualne-nasilstvo-povyazane-z-konfliktom-yak-rozpiznati-i-protidiyati>

Аналітичний звіт «Моніторинг реалізації прав жінок у воєнний час (2022-2025 рр.)» підготовлений у рамках проєкту «Моніторинг реалізації прав жінок у воєнний час та розробка пріоритетів адвокації національної мережі «Жіночий консорціум України» за підтримки Міжнародної гуманітарної організації Oxfam

OXFAM